

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Rita Treija

**Annas Bērzkalnes darbība latviešu folkloristikā
starptautisko sakaru kontekstā**

PROMOCIJAS DARBS FILOLOĢIJAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI
FOLKLORISTIKAS ZINĀTNES NOZARĒ
LATVIEŠU FOLKLORISTIKAS APAKŠNOZARĒ

Zinātniskā vadītāja
Dr. philol. Dace Bula

Rīga
2013

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē no 2008. gada līdz 2012. gadam. Darbs tapis ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” (Nr. 2009/0138/ 1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/ VIAA/004).

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. philol. Dace Bula.*

Recenzenti:

Dr. art. Valdis Muktupāvels, Latvijas Universitātes asociētais profesors;
Dr. philol. Mārtiņš Boiko, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas profesors;
Dr. philol. Gatis Ozoliņš, Daugavpils Universitātes docents.

Promocijas padome:

Dr. philol. Ausma Cimdiņa – padomes priekšsēdētāja;
Dr. habil. philol. Sigma Ankrava – padomes priekšsēdētājas vietniece;
Dr. habil. philol. Benedikts Kalnačs;
Dr. habil. philol. Viktors Hausmanis;
Dr. habil. philol. Janīna Kursīte-Pakule;
Dr. habil. art. Silvija Radzobe;
Dr. philol. Ludmila Sproģe;
Dr. art. Valdis Muktupāvels.

Padomes sekretāre:

Dr. philol. Iveta Narodovska.

Promocijas darbs pieņemts aizstāvēšanai ar LU Literatūrzinātnes, folkloristikas un mākslas zinātnes nozares promocijas padomes 2012. gada 27. novembra sēdes lēmumu Nr. 05/2012.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks LU Literatūrzinātnes, folkloristikas un mākslas zinātnes nozares promocijas padomes atklātā sēdē **LU Humanitāro zinātņu fakultātē (Rīgā, Visvalža ielā 4a) 2013. gada 26. martā plkst. 14:00.**

Saturs

Ievads	5
Tēmas aktualitāte. Izpētes problēma, mērķis un uzdevumi	5
Pētījuma metodoloģija	7
Avotu atlase	7
Izpētes metodes	10
Promocijas darba rezultātu aprobācija	17
Pētījuma struktūra	21
1. Folkloristikas vēsture kā izpētes lauks	22
1.1. Folkloristikas vēsture – nozares problēma	22
1.2. Līdzšinējie pētījumi latviešu folkloristikas vēsturē	25
2. Anna Bērzkalne starptautiskajā folkloristikā	50
2.1. Annas Bērzkalnes profesionālā ientitāte	50
2.1.1. Latviešu folkloras krātuves vadītāja	54
2.1.2. Folkloras pētniece	59
2.1.3. Pedagoģe	62
2.2. Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas loki	65
2.2.1. Mentori	69
2.2.1.1. Valters Andersons	70
2.2.1.2. Kārle Krons	75
2.2.1.3. Džons Maiers	79
2.2.2. „ <i>Volkskundliche Bibliographie</i> ”	85
2.2.2. Draugi un līdzbiedri folkloristikā	88
2.2.2.1. Oskars Loritss	88
2.2.2.2. Elza Enejervi-Hāvio	94
2.2.3. Citi korespondenti	97
3. Ārzemju paraugi latviešu folkloras vākšanā un arhivēšanā	100
3.1. Folkloras vākšana	100
3.1.1. Bērnu dziesmas	100
3.1.2. Instrukcijas, uzsaukumi presē	105
3.2. Latviešu folkloras krātuve	112
4. Anna Bērzkalne – „somu skolas” pārstāve latviešu folkloristikā	120
4.1. Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes popularizēšana Latvijā	120
4.2. Metode Annas Bērzkalnes pētījumos	122
4.2.1. „ <i>G. F. Stenders lettische Fabeln und Erzählungen</i> ”	122
4.2.2. „Pamatjēdzieni par tautas dzeju”	124
4.2.3. „ <i>Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons' Latvju Dainas</i> ”	127
4.2.4. „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī”	137

4.3. „Somu skola” padomju ideoloģijas nosacījumos	140
4.3.1. Anna Bērzkalne padomju folkloristikas kritikā	140
4.3.2. Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielāgošana padomju folkloristikai	150
4.3.2.1. „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)”	152
4.3.2.2. Annas Bērzkalnes apcerējumi par padomju folkloru.....	158
Nobeigums	162
Secinājumi	164
Saīsinājumi	167
Avoti	168
Literatūra	178

Ievads

Tēmas aktualitāte. Izpētes problēma, mērķis un uzdevumi

Anna Bērzkalne (1891–1956), kuras vārdu mēdz papildināt – „pirmā profesionāli izglītotā latviešu folkloriste”, devusi daudz mūsu kultūrai – bijusi tautasdziesmu pētniece, Latviešu folkloras krātuves izveidotāja un pirmā vadītāja un ilgu laiku arī latviešu valodas skolotāja. Annas Bērzkalnes devums latviešu folkloristikā vēl nav pienācīgi izvērtēts, un pavisam maz uzmanības līdz šim veltīts viņas aktivitātēm starptautiskajā folkloristikā, plašajiem kontaktiem ar ārzemju zinātniekiem.

20. gadsimta 20.–40. gadi – Annas Bērzkalnes profesionālās darbības laiks – ir nozīmīgs periods latviešu folkloristikas vēsturē. Latviešu folkloristika šajā laikā nostiprinājās kā patstāvīga akadēmiska disciplīna, un tās pārstāvji strādāja galvenokārt Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē un Latviešu folkloras krātuvē. Latvijas Universitātē pakāpeniski pieauga folkloristikā docēto lekciju kursu skaits (Pēteris Šmits lasīja lekcijas un vadīja seminārus folklorā, latviešu mitoloģijā, latviešu tautas tradīcijās, Luda Bērziņa pārziņā bija t. s. dainoloģija – tautasdziesmu metrika, stilistika, poētika u. c.). Kā mācībspēki, tā filoloģijas studenti nodevās latviešu folkloras izpētei un uz savu pētījumu pamata sagatavoja zinātniskas un populārzinātniskas publikācijas (izdevumos „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”, „Filologu biedrības raksti”, „Senatne un Māksla”, „Ceļi” u. c.). Fakultāte gādāja par labāko absolventu sagatavošanu zinātniskajam darbam, kandidātu vidū bija arī folkloras pētnieki Jānis Alberts Jansons, Alvilis Augstkalns, Krišjānis Ancītis, Kārlis Draviņš. Latviešu folkloras krātuve, ko pie Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes 1924. gadā izveidoja Anna Bērzkalne, savukārt kļuva par galveno folkloras vācēju un vākšanas veicinātāju, pierakstu glabātāju un sistematizētāju. Arhīvs, kura uzdevums bija – vākt, kārtot, uzglabāt un publicēt apkopotus materiālus (Noteikumi .. 1924), bija atbalsts pašmāju un ārzemju zinātniekiem pētnieciskajā darbā.

Vairāki starpkaru perioda latviešu folkloristi – Anna Bērzkalne, Kārlis Straubergs, Pēteris Šmits, Jānis Alberts Jansons, Alma Medne u. c. – privāti vai institucionāli uzturēja sakarus ar nozares speciālistiem no citām Eiropas valstīm (Lietuvas, Igaunijas, Somijas, Zviedrijas, Dānijas, Vācijas, Itālijas u. c.). Latviešu folkloristi sarakstījās ar kolēģiem ārzemēs, devās komandējumos, uzstājās ar priekšlasījumiem starptautiskos sarīkojumos, uzņēma ārzemju zinātniekus Rīgā un publicēja pētījumus svešvalodās. Īpašs nopelns starptautiskās zinātnes tuvināšanā latviešu inteligencei bija Annai Bērzkalnei – par to liecina viņas publikācijas un plašā korespondence ar vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pārstāvjiem. Tik apjomīgas sarakstes ar citzemju zinātniekiem nav nevienam citam starpkaru perioda latviešu folkloristam. Gan Annas Bērzkalnes pašas pētnieciskajam darbam, gan viņas vadītā folkloras arhīva – Latviešu folkloras krātuves – izveidei pamatā bija somu paraugs.

20. gadsimta starpkaru perioda latviešu folkloristika aizvien ir maz izziņāta, un 21. gadsimta otrajā desmitgadē mums ir pienākums to ne vien atklāt, bet arī sniegt tai mūsdienu novērtējumu. Taču vēl jo mazāk izpētīta ir latviešu folkloristu starptautisko sakaru nozīme šajā laikposmā. Konstatējama **problēma**: zinātniskos pētījumos līdz šim aprobēts ļoti ierobežots vēstures avotu apjoms un tādējādi nav bijis pienācīga pamata latviešu folkloristu starptautisko sakaru izpētei 20. gadsimta 20.–40. gados. Kā liecina bibliotēku un arhīvu dokumentācija, līdz šim vien atsevišķi pētnieki skatījuši Annas Bērzkalnes starptautisko sakaru liecības (korespondenci ar ārzemju folkloristiem), un tikai nedaudzās publikācijās parādījušās atsauces uz šiem vēstures avotiem. Daudzi promocijas darbā analizētie avoti iepriekš vispār nav bijuši izsniegti lasīšanai.

Atbilstoši problēmsituācijai promocijas darba **mērķis** ir izpētīt Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību starptautisko sakaru kontekstā, integrējot latviešu folkloristikas historiogrāfijā līdz šim neapgūtus vēstures avotus. Pētījuma **objekts** ir norises latviešu folkloristikā, īpaši iekļaušanās starptautiskajos profesionālās saziņas tīklos 20. gadsimta 20.–40. gados, – kā privātā, tā institucionālā līmenī, kā slēgtos savstarpējo kontaktu lokos, tā publiskajā sfērā. Pētījuma **priekšmets** ir Annas Bērzkalnes folkloristikā darbība. Annas Bērzkalnes profesionālās darbības laiks ir galvenokārt starpkaru periods, taču zinātniskās darbības centieni turpinās arī jaunajos – padomju ideoloģiskajos nosacījumos pēc Otrā pasaules kara. Pilns pētījuma **hronoloģiskais aptvērums** ir: no 1913. gada (Annas Bērzkalnes studijas

Kazaņas Augstākajos sieviešuursos) līdz 1952. gadam (darbs Folkloras institūtā; kontakti ar Ļeņingradas un Maskavas folkloristiem; pētījumi padomju folkloristikā).

Pētījuma mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Apzināt un apkopot npublicētos vēstures avotus – Annas Bērzkalnes privātos dokumentus un izpētes tēmai atbilstošu dažāda rakstura oficiālo dokumentāciju Latvijas un citu valstu dokumentu krātuvēs.
2. Konstatēt un analizēt Annas Bērzkalnes profesionālās gaitas ārzemēs (studijas, komandējumi) kopsakarā ar viņas veikumu latviešu folkloristikā.
3. Analizējot Annas Bērzkalnes privāto korespondenci un citus pētījuma avotus, rekonstruēt viņas starptautiskās saziņas lokus un kvalitatīvi izvērtēt latviešu folkloristes iesaisti tajos.
4. Izpētīt starptautiskās folkloristikas references (tekstuālas un konceptuālas) Annas Bērzkalnes sacerējumos (zinātniskajos, populārzinātniskajos un lietišķajos tekstos).
5. Analizējot vēstures avotus, izsekot Annas Bērzkalnes zinātnisko uzskatu sākotnei un attīstībai; izsekot vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojumam Annas Bērzkalnes zinātniskajās publikācijās un npublicēto zinātnisko darbu manuskriptos.
6. Iztirzāt Annas Bērzkalnes folkloristikās darbības recepciju (ārzemju zinātnieku publikācijās, vietējā presē u. c.).

Promocijas pētījuma **novitāte** izpaužas gan pētāmās tēmas, gan izpētes avotu izvēlē. Pirmkārt, pētījumā veikta iepriekš neapzinātu vēstures avotu analīze. Otrkārt, izzināta līdz šim nepētīta latviešu folkloristikas vēstures joma – starptautiskie sakari un to nozīme Annas Bērzkalnes profesionālajā darbībā.

Pētījuma metodoloģija

Avotu atlase

Promocijas pētījuma **primāro avotu** bāzi veido plašs **npublicēto materiālu** klāsts, kā arī Annas Bērzkalnes zinātniskās un populārās **publikācijas** un viņas laikabiedru publicējumi (tostarp atsauces uz Annas Bērzkalnes veikumu

ārzemju autoru zinātniskajos pētījumos un padomju folkloristu kritikās), un npublicēto pētījumu **manuskripti**.

Folkloristu starptautiskās sadarbības jautājumi pamatā iztirzāti, veicot Annas Bērzkalnes **sarakstes** analīzi. Pētāmo epistolāro korpusu veido vairāki simti personīgās korespondences vienību. Anna Bērzkalne sarakstījusies galvenokārt ar pētniekiem no Igaunijas, Somijas un Vācijas. Taču starptautisko kontaktu ģeogrāfijā iekļaujas arī Lietuva, Krievija, Zviedrija, Norvēģija, Dānija, Nīderlande, Šveice un Itālija. Annas Bērzkalnes fondā **Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto nodaļas** grāmatu krājumā glabājas un promocijas pētījumā izmantotas Annas Bērzkalnes folkloristikas skolotāju (Valtera Andersona (*Walter Anderson*), Kārles Krona (*Kaarle Krohn*), Džona Maiera (*John Meier*)), tuvu ārzemju kolēģu un draugu (Oskara Loritsa (*Oskar Loorits*), Elzas Enejervi-Hāvio (*Elsa Enäjärvi-Haavio*)) un citu folkloristu vēstules.

Sarakstes otra puse – Annas Bērzkalnes sūtītās vēstules glabājas dažādos **ārzemju** arhīvos. Promocijas pētījumam apzināti materiāli Igaunijas Literatūras muzeja Igaunijas kultūras vēstures arhīvā (*Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv*) un Igaunijas Vēstures arhīvā (*Eesti Ajalooarhiiv*) **Tartu**, Somu literatūras biedrības Literatūras arhīvā (*Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kirjallisuusarkisto*) **Helsinkos**, Vācu tautasdziesmu arhīvā (*Deutsches Volksliedarchiv*) **Freiburgā**, Karaliskās bibliotēkas Dāņu folkloras arhīvā (*Det Kongelige bibliotek, Dansk Folkemindesamling*) **Kopenhāgenā**.¹

Promocijas darba avoti – Annas Bērzkalnes privātie dokumenti, kā arī oficiālā sarakste un iestāžu dokumentācija u. c. – līdztekus Latvijas Universitātēs Akadēmiskajai bibliotēkai apzināti arī citās dokumentu krātuvēs **Latvijā**: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuvē; Latvijas Universitātes Vēstures muzejā; Latvijas Universitātes arhīvā; Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā; Latvijas Nacionālās bibliotēkas Baltijas Centrālajā bibliotēkā; Latvijas Nacionālās bibliotēkas

¹ Promocijas darba autore pateicas Paulam Daijam un Barbarai Bukai (*Barbara Boock*) par Vācu tautasdziesmu arhīva materiālu fotokopijām, Tartu universitātes profesorei Kristīnai Kūtmai (*Kristin Kuutma*) un viņas studentei Monikai Tasai (*Monika Tasa*) – par Oskaram Loritsam adresēto Annas Bērzkalnes vēstuļu kopijām, Jensam Henrikam Koudālam (*Jens Henrik Koudal*) – par Karaliskās bibliotēkas Dāņu folkloras arhīva materiāliem. Arhīvu izpētes nolūkos apmeklēt Tartu (2008, 2012), Helsinkus (2010) un Stokholmu (2012) promocijas darba autorei bijis iespējams ar Latvijas Universitātes, Literatūras, folkloras un mākslas institūta un ESF projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” finansējumu.

Sīkiespiedumu nodaļā; Latvijas Valsts vēstures arhīvā; Latvijas Valsts arhīvā; Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā; Rakstniecības un mūzikas muzejā.²

Informācijas un izpētes avots ir arī promocijas darba autores vadītās **intervijas**, proti, to pieraksti. Visi skaņu ieraksti un to atšifrējumi glabājas Ritas Treijas personīgajā arhīvā un pieejami arī Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuvē (LFK [2175]). Uz jautājumiem atbildējuši: Annas Bērzkalnes skolniece, valodniece Maigone Beitiņa (1929); Folkloras institūta darbinieki un tuvi draugi Boriss Infantjevs (1921–2009) un Austrā Infantjeva (dz. Alksnīte, 1920–2011); kādreizējā Latviešu folkloras krātuves darbinieka, valodnieka Alvila Augstkalna meita Rūta Augstkalne (1930); profesora Valtera Andersona students, folklorists Izidors Levins (*Isidor Levin*, 1919); Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijas skolnieces Aina Nagobads-Ābola (dz. Nagobads, 1920), Vēsma Lappuķe (dz. Pičners, 1926) un Velta Pētersone (1926).³ Vislabāk atsevišķus promocijas darba tēmas aspektus palīdzējušas atklāt sarunas ar Maigoni Beitiņu, Borisu un Austru Infantjeviem, Izidoru Levinu, Vēsmu Lappuķi, Ainu Nagobads-Ābolu un Veltu Pētersoni – viņu sniegtās atbildes balstītas personīgajā pieredzē un pašu atmiņās par saskarsmi ar Annu Bērzkalni.

Lielākā daļa promocijas darba avotu iepriekš nav bijuši zinātniski pētīti un ietverti latviešu folkloristikas historiogrāfijā. Tāpēc viens no promocijas darba virsuzdevumiem ir ieviest šos avotus zinātniskajā aprītē. Pirms interpretējošās

² Sastatījumam atlasīti arī tēmu izgaismojoši arhīvu materiāli, kuru saikne ar Annu Bērzkalni ir netieša. Tā, piemēram, vērtējot Annas Bērzkalnes korespondenci, aplūkoti arī viņas korespondentu sarakstes loki – saziņa ar citiem folkloristiem. Tādējādi gūstams pārskats par folkloristu starptautiskās sadarbības tīklu, par viņu saziņas tīkla centriem un perifēriju. Ieskats citos arhīvu materiālos arī palīdzējis labāk izprast Annas Bērzkalnes profesionālās biogrāfijas pēctecību (Almas Mednes fonds LU LFMI Latviešu folkloras krātuvē un Austras Šleseres personīgais arhīvs), konstatēt pretmetus un tipoloģiskās līdzības (tā, piemēram, folklorista Jāņa Alberta Jansona ģimenes arhīvs sniedz liecības par studijām ārzemēs un disertācijas izstrādi ārpus Latvijas). Labākai folkloristikas kopainas izpratnei darba autorei noderējis ieskats, piemēram, Latvijas Kultūras akadēmijas Rīgas Kino muzejā, Jāņa Alberta Jansona personīgajā arhīvā (Ineses Jansones pārziņā) un Austras Šleseres personīgajā arhīvā (Kristīnes Konrādes pārziņā) u. c. Taču tiešas atsauces uz šīm dokumentu krātuvēm promocijas darbā nav iekļautas.

³ Izidoru Levinu pēc promocijas darba autores sagatavotā jautājumu plāna 2009. gada 28. oktobrī intervējis Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves vadošais pētnieks Guntis Pakalns. Pārējās intervijas veikusi promocijas darba autore pati. Boriss un Austrā Infantjevi intervēti 2007. gada 8. jūnijā, Maigone Beitiņa – 2007. gada 13. decembrī (piedaloties folkloristam Aldim Pūtelim), Rūta Augstkalne – 2010. gada 6. janvārī; Vēsma Lappuķe, Aina Nagobads-Ābola un Velta Pētersone intervētas 2011. gada 25. novembrī. Promocijas darba autore pateicas arī Kristīnei Konrādei (1939), kas vairākās sarunās 2009. gadā ļāvuši tuvāk iepazīt Austru Šleseri – Annas Bērzkalnes skolnieci, kādreizējo Latviešu folkloras krātuves darbinieci, Kristīnes Konrādes mātes māsu. Intervijas – tāpat kā atsevišķas dokumentu krātuves – sniegušas labāku konteksta izpratni, bet tikai atsevišķos gadījumos izmantotas kā references avoti.

analīzes veikta avotu ārējā kritika⁴, kas ļāvusi pārlicināties par avotu autoru, datējumu, adresātu utt.

Izpētes metodes

Atbilstoši promocijas pētījuma mērķim un uzdevumiem izraudzītas vairākas pētnieciskās metodes. **Vēsturiski ģenētiskā metode** ļāvusi aplūkot Annas Bērzkalnes darbību tās attīstībā, skaidrot starptautisko profesionālo kontaktu un citu folkloristes darbības aspektu sākotni un dinamiku, nozares pēctecības jautājumus u. c. Ar **vēsturiski salīdzinošās metodes** palīdzību rādītas kopsakarības un līdzīgas tendences latviešu un cittautu folkloristikā pētāmajā laikposmā.

Pētījums tiecas apvienot tradicionālos historiogrāfijas principus, kam raksturīga pietāte pret vēstures avotu *sui generis*, ar mūsdienīgu interpretāciju. Interpretācijas pamatā ir **kritiska avotu analīze**.⁵

Tā kā promocijas pētījuma pamatu veido tekstuālu, t. i., rakstīto avotu⁶ analīze, interpretācijai ir bijis lietderīgi izmantot vācu vēsturnieka Benjamina Cīmana (*Benjamin Ziemann*) un angļu vēsturnieces Mirjamas Dobsones (*Miriam Dobson*)⁷ ieteiktos skaidrojuma metodoloģiskos aspektus. (Ziemann & Dobson 2009: 5–14) Apkopojot līdzšinējās vēsturnieku pieejas, tāpat kritiski aplūkojot novecojušos tekstu interpretācijas modeļus, Cīmans un Dobsonē izvirza septiņus punktus, kas pielietojami jebkura rakstītā vēstures avota hermeneitiskā izskaidrojumā.

(1) Kādi ir avota atslēgas koncepti (*key concepts*) un to konotācijas? (Tiek ievēroti galvenie semantiskie marķieri - jēgumi, ko avota autors iesaistījis tekstā. Tā, piemēram, Annas Bērzkalnes korespondencē bieži sastopams *zinātniskuma*

⁴ Tā īpaši nozīmīga gadījumos, kad avoti dokumentu krātuvē glabājušies bez rūpīga sistemātiskā apraksta.

⁵ Avotu analīzes lomu mūsdienīgā vēstures pētījumā (tādā, kas ar kritisku skatu pagātnē atstājis ne vien historicisma, bet arī postmodernās dekonstrukcijas pieeju) akcentē Artūrs Mārviks (*Arthur Marwick*) savā pēdējā pārstrādātajā monogrāfijā „Jaunā vēstures daba: zināšanas, liecības, valoda”: „Primārajiem avotiem nepievienojas nekāda maģiskā nekromantija, taču neapgāzamā patiesība ir tā, ka vienīgi no primārajiem avotiem, paliekām un pēdām, ko atstājušas pagātnes kopienas, mums var būt jebkādas zināšanas par tām. Primāro avotu atklāšana un analīze vien vēl nav vēsture, taču bez primāro avotu izpētes vēsture nav iespējama.” (Marwick 2001: 156)

⁶ Izņēmums ir pētījuma nolūkam veiktās intervijas un atsevišķas atsauces uz vizuāliem avotiem - fotogrāfijām, pastkaršu attēliem utt.

⁷ Abi vēsturnieki ir Šefildas Universitātes (Lielbritānijā) mācībspēki.

jēgums. Attiecīgie vārdi var būt ne vien vēsturisku pārmaiņu refleksijas un indikatori, bet arī faktori.)

(2) Vai tekstā rodami nelīdzsvaroti bināri nošķīrumi? (Īpatnas binārās opozīcijas tekstā var norādīt uz specifisku, piemēram, politiskās ideoloģijas diktētu diskursu.)

(3) Vai tekstā ir metaforas, un kāda ir to specifiskā funkcija teksta argumentācijā? (Atpazīstami visi vārdu nozīmes pārnēsumi, tai skaitā profesionālais žargons, aizplīvurotā leksika utt., un tie vispirms skaidrojami pētāmās problēmas, nevis avota autora biogrāfijas kopsakarā.)

(4) Vai avotā ir norādes uz autoru un lasītāju? (Oficiālajos dokumentos liecības par to autoriem ir visai aizklātas, kurpretī privātie vēstures dokumenti ļauj pētniekiem vairāk vai mazāk plašu ieskatu rakstītāja personībā. Aptuvena avota recepcija un ziņas par adresātu var parādīties teksta atsaucēs uz tā lasītāju.)

(5) Kādu sižetisko stāstījumu (*emplotment*⁸) teksts pārstāv? (Ne tikai vēstures pētījumi, bet arī lielākā daļa vēstures avotu ir naratīvi - teksti, kas stāsta stāstu. Primāro avotu analīzē būtiski pievērst uzmanību a) teksta varoņu attieksmēm ar plašāku pasauli, proti, sabiedrību, iekārtu; b) morāles spriedumiem, ko teksts tieši vai netieši satur; c) teksta noslēgumam - vai tas vēstī laimīgas vai nelaimīgas beigas?)

(6) Kāds ir avota realitātes efekts (*reality effect*)?⁹

(Iepriekšējie pieci punkti faktiski kalpo sestā - realitātes efekta - noskaidrošanai, kas atklājas rūpīgā avota vērojumā. Avotu analīzes stratēģija balstās uzskatā, ka teksta valoda ir ne vien līdzeklis autora nolūku paušanai, bet tā pati veido savu realitāti. Teksta "efektu" palīdz noskaidrot arī tā sastatījums ar sava laika diskursiem.)

(7) Cik tālu kontekstam ir nozīme teksta interpretācijā?

(Pētniekam iespējami labi jāizzina vide un apstākļi, kuros teksts savulaik radīts un izplatīts. Izšķirami četri kontekstuālās analīzes līmeņi: a) situatīvais konteksts; b) saziņas konteksts (skaidro *media* - komunikācijas formu); c) institucionālais

⁸ *Emplotment* – amerikāņu vēstures filozofa un historiogrāfa Heidena Vaita (*Hayden White*) apzīmējums vēstures notikumu montāžai sižetiskā stāstījumā. Izmantojot literatūrzinātnes terminoloģiju, H. Vaitis nošķīra četrus vēstures stāstījuma pamattipus: 1) melodrāma, 2) traģēdija, 3) komēdija un 4) satīra. (White 1973a; 1973b: 307–308.) Naratīva koncepcija vēsturē ienāk 20. gadsimta vidū pēc t. s. lingvistiskā pavērsiena (*linguistic turn*) humanitārājās zinātnēs. (Skat.: Clark 2004; Tozzi 2000.)

⁹ *L'effet de réel* - franču semiotiķa Rolāna Barta (*Roland Barthes*) apzīmējums literārajiem paņēmieniem, ko izmanto daiļdarba reālistiskošanai (piemēram, ekfrāze).

konteksts; d) plašāks vēstures konteksts. Taču konteksta izzināšana nedrīkst aizstāt pienācīgu pašu tekstu analīzi.) Cīmans un Dobsone tāpat uzsver, ka vēstures avoti nekad nav vieni paši, proti, izolēti no pārējā rakstīto liecību korpusa, tāpēc pētnieku uzdevums ir sastatīt tos ar citiem tekstu atradumiem. Būtiski arī ievērot katra avotu žanra (vēstules, dienasgrāmatas, runas, laikraksti, tiesvedības dokumenti utt.) īpatnības. (Ziemann & Dobson 2009: 14) Promocijas darba autore, analizējot vēstures dokumentus, ņēmusi vērā šos pētnieku aprādītos principus.

Tārad analīzes gaitā, pirmkārt, tiek sniegts vēstures avotu raksturojums (kad, kur, kāpēc avots radies, kas ir tā autors?); otrkārt, izskaidrots avota saturs, hermeneitiskā nozīme (ko tas vēstī – tieši un netieši? kāds ir tā vēsturiskais, biogrāfiskais, ideoloģiskais utt. konteksts?); treškārt, atklātas avota konsekvences (kāda ir avota nozīme disciplīnas vēsturē?). Sastatot apgūtos avotus, promocijas darba autore cer, no vienas puses, **rekonstruktīvi** modelēt noteiktu disciplīnas vēstures segmentu – folkloristu starptautisko darbību, no otras puses, rast cēloņsakarību **skaidrojumu** būtiskām intelektuālās vēstures norisēm – starptautiskās folkloristikas lomai latviešu folkloristikā. Iztirzājot folkloristikas norises un skaidrojot to likumības, lūkots atbildēt uz galvenajiem *kāpēc?* un *kā?* jautājumiem par Annas Bērzkalnes profesionālo darbību starptautisko sakaru kontekstā (sal.: Marwick 2001: 201–202).

Promocijas pētījums pa daļai iekļaujas t. s. **refleksīvās vēstures** (*reflexive history*) studijās. Refleksivitātes jēgums folkloristikā aizgūts no kultūrkritikas un tās terminoloģijas.¹⁰ (Abrahams 1993a: 380) 20. gadsimta otrajā pusē folkloristikā¹¹ noris t. s. refleksīvais pavērsiena (*reflexive turn*), un tā sākotne, kā ar laika distanci konstatē Rodžers Eibrahams (*Roger Abrahams*; Abrahams 1993a: 379), rodama jau fundamentālajā rakstu krājumā „Pretī jaunām perspektīvām folkloristikā” (*Toward New Perspectives in Folklore*), kas publicēts 1972. gadā (Paredes & Bauman 1972).

Refleksivitātes nozīmību sevišķi izcēlusi Regīna Bendiksa (*Regina Bendix*), vācu un amerikāņu zinātniece. Jau 1992. gadā viņa piedāvā refleksīvās vēstures koncepciju kā iespēju pārvarēt līdzšinējo dihotomiju folkloristikas teorijā un metodoloģijā (autentiskuma jautājuma kopsakarā – „autentiskais” iepretim

¹⁰ Atsevišķi autori vārda cilmi folkloristikā gan skaidro kā nepastarpināti no valodniecības (gramatikas) nākušu. (Hufford 1995: 57)

¹¹ Un citās humanitārajās un sociālajās zinātnēs.

„neautentiskajam”). (Bendix 1992)¹² 1997. gadā publicētajā grāmatā „Autentiskuma meklējumos: Folkloras pētniecības veidošanās” (*In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*); Bendix 1997) viņa atkārtoti izgaismo refleksivitātes vēsturiskuma dimensiju.

„Ja es pārskatu stāstu par Herderu un tautasdziesmu, par brāļiem Grimmiem un pasakām, par lauka pētījumu veicējiem un viņu bagātīgajiem atklājumiem, es to nedaru, lai vienkārši atkārtotu atslēgmomentus, bet lai norādītu uz lomu, kādu autentiskuma meklējumi spēlēja pētāmās nozares uzņemtajā kursā. Taču zināšanu konstruēšanas dekonstrukcija nav noteikti atbrīvojoša. Folkloristikas „krīze” nav unikāla; viscaur akadēmijā jūtama subjekta zaudējuma sajūta, ko dekonstrukcija ir paņēmusi līdzī. Lai kā, refleksivitāte ir pirmais solis pretim no jauna konceptualizētai izpētei ..”

(Bendix 1997: 21–22)¹³

R. Bendiksa mudina folkloristiku uz refleksīvu, godīgu diskusiju par tās attīstību, kā būtisku priekšplānā izvirzot rakursa maiņu skatā uz nozares vēsturi. Viņa mudina pārvērtēt ierastos folkloristikas vēstures naratīvus un, ņemot vērā folkloras izpētes starpdisciplināro raksturu, vienlaikus raudzīties pāri noteiktajām zinātņu robežām: „Tādējādi šis ir stāsts par subjektiem un par pieeju subjektiem – un daudz mazāk par disciplinārajām ailēm, kurās tie, kas skata subjektus, iederas institucionāli. Citiem vārdiem, šī ir duāla ideju un to seku vēsture, nevis zināšanu sadalījuma vēsture.” (Bendix 1997: 22.) Folkloriste arī brīdina refleksīvā vēstures izpētē izvairīties no preskriptīva novērtējuma, piemēram, dihotoma dalījuma „labajās” un „sliktajās” ideoloģijās (Bendix 1999), proti, pētniekam jābūt vērīgam, lai viņa novatoriskais vēstures stāsts saglabā objektivitāti.

¹² Regīnas Bendikses esejas uzdevums, autores vārdiem, ir turpināt Rodžera Eibrahamsa aizsākto romantisma mantojuma un tā mudžekļa dekonstrukciju. (Bendix 1992: 104; Abrahams 1993b)

¹³ Regīna Bendiksa faktiski runā par mērķtiecīgiem centieniem historiogrāfijas paradigmas nomaiņā. Savā aptverošajā grāmatā, kas veltīta paradigmu maiņai zinātnē un kļuvusi par vienu no visbiežāk citētajām teorētiskajām publikācijām, Tomas Kūns (*Thomas S. Kuhn*) raksta: kad norisušas paradigmatiskas izmaiņas kādā disciplīnā, tās pārstāvji maina skatu uz pašu zinātnes nozari, tās mērķiem un metodēm. Šādu pārorientāciju mēdz aprakstīt kā „tā paša iepriekšējā datu kopuma apstrādi, kas atšķirīgā ietvarā ievietots jaunā attiecību sistēmā ar citiem”. (*Kuhn* 1996 [1962]: 85)

Viens no kritiskās jeb refleksīvās vēstures (un refleksīvās historiogrāfijas¹⁴) uzdevumiem ir izsekot atgriezeniskajām saitēm vēsturē: „Daļa historiogrāfijas darba ir identificēt ideoloģisko ietvaru vai paradigmas, kurās pētnieki, skolotāji un citi disciplīnas praktiķi ir strādājuši. Bez tam no historiogrāfiem tiek prasīts iezīmēt, kā šie ietvari ietekmējuši vispārējo nozares attīstību.” (Dolby Stahl 1988: 238; sal.: Babcock ..)

Par mazsvarīgām nav uzskatītas situācijas, kas skar folkloristes Annas Bērzkalnes profesionālo karjeru samezgljumā ar viņas dzimumu jeb **dzimti**.¹⁵ Jautājumi, kuru fokusā ir sieviete, zinātniskajās publikācijās līdz šim¹⁶ iztirzāti ar vairāk vai mazāk vienojošu patosu, ko veido apspiestības, netaisnīguma izjūta (un tieši apspiesto vēsture interesē pētniekus, kas analītiski rīkojas ar dzimtes, rases vai sociālās klases kategoriju (sal.: Scott 1986: 1054)). **Sieviešu vēsture** ieguļ līdzās tādām iepriekš neaktualizētām izpētes jomām kā mutvārdu vēsture, vizuālā vēsture, lasīšanas vēsture, vides vēsture u. c. (Skat. Burke 2001) Feministiskās domas motivētas zināšanas, kā uzsver amerikāņu pētniece Beverlija Stoeltje (*Beverly J. Stoeltje*), ir ļāvušas sievietei parādīties kā subjektam – pretēji monopoliskajai vīriešu perspektīvai (*male-only perspective*), kurā sievietes vai nu nav vispār, vai arī viņas nozīme tiek objektivizēta, raugoties no vīrieša skatu punkta. (Stoeltje 1988: 141) Dženifera Foksa (*Jennifer Fox*) aizrāda, ka jau nacionālā romantisma paradigmai, kurā sakņota folkloristikas sākotne, piemītis negatīvs skatījums uz sievieti. (Fox 1987)

Feministiskais diskurss folkloristikas historiogrāfijā ne vien atpazīst sievietes „balsi” folkloras tekstā un izpildījumā (skat., piemēram, Farrer 1987; Radner & Lanser 1987;), bet arī izgaismo „neredzamās”, proti, noklusētās un marginalizētās, sievietes folkloras izpētes vēsturē.

„Šis revīzijas imperatīvs paredz atminēties (*re-membling*) un pārrakstīt (*re-writing*) disciplīnas vēsturi, kurā sievietes folkloristes ir tikušas marginalizētas vai pat padarītas pavisam

¹⁴ Arī Regīnas Bendiksas izmantots termins.

¹⁵ *Dzimte* – feministikas studijās Latvijā aprobēts termins (angļu *gender*).

¹⁶ 20. gadsimta otrajā pusē – jau 70. gados, bet jo īpaši 80. un 90. gados – vairākās folkloristikas teorijai un vēsturei veltītās publikācijās izskan pamudinājums mainīt ierasto diskursīvo praksi, līdz šim bez ievērbas atstātajiem dzimtes studiju aspektiem ļaujot nonākt pētnieciskās uzmanības centrā. Publikāciju autores (lielākoties) iesaistās daudzšķautņņu diskusijās par feminisma teorijas jautājumiem folklorā un folkloristikā. Tādējādi vairākas desmitgades feminisma teorija ir lūkojusi būt dialogā ar folkloras teoriju. (Skat.: Mills 1993; Bula 2011: 55)

neredzamas. Folkloras izpētes vēsture ir vīriešu līnijas vēsture. Kā gan mēs, Virdžīnijas Vulfas vārdiem, varam raudzīties atpakaļ pagātnē caur savām mātēm, ja mēs nezinām, kas viņas ir?”¹⁷

(Babcock 1987: 395)

Sieviešu klātbūtne un loma folkloristikas vēsturē ir aizvien aktuāla pētnieciska problēma. Uz nozares vēstures pārvērtēšanu no dzimtes skatpunkta vēl 2010. gada publikācijā „*Folklore Fellows' Network*” periodiskajā izdevumā aicina Somijas zviedru folkloriste Ulrika Volfa-Knutsa. Izvērtējusi idejiskās tendences dažādās zemēs publicētajās folkloristikas rokasgrāmatās, autore secina, ka folkloristikas vēsture tajās sniegta visai prognozējamā izklāstā, tāpēc rakstu viņa noslēdz ar virkni retorisku jautājumu:

„Lai kā, es vaicāju sev: vai pastāv alternatīva folkloristikas vēsture? Vai būtu iespējams izmantot citus materiālus un / vai citas perspektīvas, lai konstruētu atšķirīgu folkloristikas vēsturi? [...] Kāpēc gan nekoncentrēties uz sieviešu lomu folkloras zinātnē? Viņām ir savas sejas un savi vārdi, bet viņas ir tik tikko pieminētas lielajā folkloras izpētes vēsturē.”

(Wolf-Knuts 2010: 7)

Barbaras Babkokas (*Barbara A. Babcock*) vērojumi ļāvuši apgalvot, ka sievietes folkloristes, ja tās nav pavisam vēstures aizmirstas, nereti tiek reprezentētas diskreditējoši. Kā piemēru viņa min Elsiju Klūsu Pārsoni (*Elsie Clews Parson*, 1875–1941), kuras vārds folkloristu (vīriešu) aprindās figurē vien anekdotēs, taču viņas faktiskais veikums palicis tikpat kā nezināms.¹⁸ „Vīrišķais” folkloristikas vēstures redzējums izriet no tā, kā sievietes folkloristes uztvēruši jau viņu laikabiedri, cik lielā mērā tie ļāvuši viņām iesaistīties disciplīnas kopainas veidošanā.

¹⁷ Barbara Babkoka atsaucas uz Virdžīnijas Vulfas (*Virginia Woolf*) esejas „Sava istaba” (1929) tēzi, kas bieži izmantota feministiskās kritikas darbos: „Pagātnē mēs raugāties caur savām mātēm, ja esam sievietes.” (Silvijas Brices tulk.; Vulfā 2002: ..)

¹⁸ Elsija Klūsa Pārsona bija amerikāņu antropoloģe un folkloriste (pētīja Pueblo ciltis), un sieviešu tiesību aizstāve. Viņa rediģēja un finansēja žurnālu „*Journal of American Folklore*” un daudz citu zinātnisku publikāciju, tādējādi sniedzot lielu ieguldījumu turpmākās amerikāņu folkloristikas infrastruktūrā. Klūsas Pārsones skolniece bija Rūta Benedikta (*Ruth Benedict*), kas vēlāk studēja pie Franca Boasa (*Franz Boas*).

Te, nenoliedzami, velkamas paralēles ar Annas Bērzkalnes biogrāfiju un viņas veikuma novērtējumu. Latviešu folkloristes personīgā sarakste rāda, ka daļa grūtību profesionālās karjeras izveidē noteica pret viņu vērstā dzimuma diskriminācija. Tieši dzimtenē – Rīgā veidojās viņas konfrontācija ar akadēmisko kopienu, kas tradicionāli bija deleģēta vīriešiem. Vēstures dokumenti tāpat ļauj iepazīt Annas Bērzkalnes stratēģiju koeksistencei ar vīrišķo akadēmisko vidi. Tādējādi arī dzimtes perspektīva ir klātesoša promocijas pētījumā veiktajā avotu analīzē.

Starptautisko sakaru nozīme latviešu folkloristikā aplūkota atsevišķas personības – Annas Bērzkalnes dzīves kontekstā, tāpēc pamatota ir **biogrāfiskās metodes** klātbūtne promocijas pētījumā. Biogrāfiskā pieeja izmantota kā palīgmetode ne vien Annas Bērzkalnes, bet arī viņas laikabiedru motīvu un vēstures avotos konstatējamo disciplīnas pagrieziena situāciju labākai izpratnei. Ar biogrāfiskās pieejas palīdzību, cik nepieciešams pētāmās problēmas izgaismojumam, lūkots paskaidrot konkrētu personību lomu intelektuālās vēstures un kultūrpolitikas norisēs. (Sal.: Henkes & Johnson 2002: 127) Biogrāfiju iesaiste nozares vēstures izpētē nepieciešama arī tāpēc, ka tā faktu virknēm tāpat kā pārlaicīgām konceptuālām shēmām, itāliešu sociologa Franko Ferraroti (*Franco Ferrarotti*) vārdiem, piešķir miesu un humānu saturu. (Ferrarotti 2003: 3) Pētījuma avotu vidū ir dažādos laikos sarakstītas Annas Bērzkalnes autobiogrāfijas, kuru analīze samērā tuva **dzīvesstāstu pētniecībai**. (Bela-Krūmiņa 2004; Ferrarotti 2007; Lawthom, Clough & Moore 2004; Lazda 2001; Sebre 2001; Zirnīte 2001) Galvenais ieguvums, ko sniedzis biogrāfiskās pieejas kā papildu metodes pielietojums, – tā palīdzējusi labāk izprast pētāmo problēmu kopsakarā skartos folkloristikas epistemoloģijas jautājumus.

Avotu analīzi, refleksīvās vēstures studijas un biogrāfisko metodi promocijas darbā papildina **kvalitatīvās intervijas metode**. Ar t. s. mikromaršruta un zondējošo jautājumu, kā arī ar pieredzes jautājumu palīdzību (skat. Gāle-Kārpentere 2001: 166–167) kvalitatīvajās intervijās promocijas darba autorei izdevies iegūt eksperta viedokli – laikā no 2007. līdz 2011. gadam intervēti cilvēki, kas bijuši ciešā saiknē ar izzināmā perioda filoloģijas pārstāvjiem, kā arī paši vai viņu tuvinieki pazinuši Annu Bērzkalni.

Tā kā ievērojamu pētījuma avotu daļu veido privātā korespondence, kas norisusi starp Annu Bērzkalni un ārzemju folkloristiem, ir bijis lietderīgi saraksti

uzlūkot kā komunikācijas formu, īpašu uzmanību pievēršot korespondences funkcijām un rakstīšanas paradumiem. Lai gan rakstīšanas paradumi visdažādākajos aspektos ir rakstības etnogrāfijas izpētes objekts (Basso 1974; Danet 1996), neizstrādāta palikusi tās metodoloģija paradumu analīzei. Tāpēc promocijas pētījumā Annas Bērzkalnes sarakstes ieradumu raksturojums balstīts, no vienas puses, **avotu ārējā kritikā** (iztirzāti tādi **kvantitatīvi** rādītāji kā korespondences vienību daudzums, frekvence jeb sarakstes biežums, vēstuļu apjoms utt.) un, no otras puses, to **lingvistiskā analīzē** (sarakstes valodas).

Kā redzams, promocijas pētījuma metodoloģisko satvaru veido mūsdienās sociālajās un humanitārajās zinātnēs bieži izmantotā **jaukto metožu** (*mixed methods*; Creswell 2009: 145–202; Hesse-Biber 2010; Ridenour & Newman 2008) kombinācija, kas pētījuma mērķim apvieno galvenokārt kvalitatīvu metožu kopu¹⁹, neizslēdzot kvantitatīvas pieejas klātbūtni.

Ļaujot folkloristikas vēstures izpētē ienākt jauniem avotiem, kā arī sniedzot jaunu novērtējumu līdz šim jau zināmajam – faktiem, ir pamats cerēt uz nesastingušu nozares vēstures interpretāciju. Secīgi veicot promocijas darba uzdevumus un adekvāti pielietojot pētījuma metodes, būtu iespējams raksturot latviešu folkloristes Annas Bērzkalnes iesaisti nozares profesionāļu sadarbības tīklā 20. gadsimta 20.–40. gados.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba autores interese par pētāmo tēmu aizsākusies, izstrādājot maģistra darbu „Anna Bērzkalne sarakstē ar Oskaru Loritsu” Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē (Treija 2008).²⁰ Promocijas darba izstrādes gaitā ar pētījuma rezultātiem autore iepazīstinājusi 13 Latvijas un starptautiskās zinātniskajās konferencēs un semināros, kā arī Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas lekciju kursa „Ievads latviešu folklorā”²¹ ietvaros – etnomuzikoloģijas specialitātes studentus (2011). Uz pētījuma rezultātu pamata tapušas piecas zinātniskas publikācijas. Promocijas darba gaita cieši saistīta ar autores pētnieciskajiem

¹⁹ Tikai kvalitatīvo vai tikai kvantitatīvo metožu – divu vai vairāku – izmantojumu pētniecībā dēvē par *multimetodēm* (*multimethods*; Hesse-Biber 2010: 3).

²⁰ Zinātniskā vadītāja profesore Ieva Kalniņa (tobrīd asociētā profesore).

²¹ Lekciju kursa izstrādātāja un vadītāja *Dr. philol.* Baiba Krogzeme-Mosgorda.

pienākumiem Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā (dalība Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)” projektā Nr. 5 „Identitātes estētika: literatūra, folkloras un māksla – nacionālās identitātes vēsturiskās zīmes un mūsdienu simboli”).²² Darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

Referāti zinātniskās konferencēs un semināros:

- 1) „Latviešu folkloras krātuves izveides jautājumi Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa sarakstē”. „Meklējumi un atradumi 2008”. Rīga, 23.04.2008.
- 2) „Somu paraugs latviešu folkloristikā”. 15. starptautiskā zinātniskā konference „Aktuālas problēmas literatūras zinātnē”. Liepāja, 5.–6.03.2009.
- 3) „Zinātnieka dzīvesveids Annas Bērzkalnes skatījumā”. „Meklējumi un atradumi 2009”. Rīga, 22.04.2009.
- 4) „*Tartu–Riga–Tartu: Correspondence between Two Folklorists*”. 8. Baltijas studiju konference Eiropā „*The Baltics as an Intersection of Civilizational Identities*”. Kauņa, 11.–14.06.2009.
- 5) „*Forming the Heritage: International Requests for the Latvian Folklore in 1920s and 30s*”. Tartu universitātes Starptautiskā vasaras universitāte doktorantiem „*Local Knowledge and Open Borders: Creativity and Heritage*”. Tartu, 30.07.–3.08.2009.
- 6) „*International Cooperation among Folklorists: Anna Bērzkalne's Contribution and Acquisition*”. Slovēnijas Zinātņu un mākslas akadēmijas Zinātniskās izpētes centra Etnomuzikoloģijas institūta starptautiskais starpnozaru simpozijs „*What to Do with Folklore?*”. Ļubļana, 24.–29.09.2009.
- 7) „Latviešu folkloristu gaitas ārzemēs (20. gs. 20.–40. gadi)”. Latvijas Universitātes 68. konferences folkloristikas sekcija „Aktuāli folkloristikas jautājumi”. Rīga, 4.02.2010.

²² Sagatavotas trīs topošās monogrāfijas „Latviešu folkloristika 20. gadsimta 20.–40. gados” nodaļas: „Anna Bērzkalne (1891–1956)”, „Vēsturiski ģeogrāfiskā metode latviešu folkloristikā” un „Latviešu folkloristi starptautiskajā darbībā”.

- 8) „Latviešu folkloristu starptautiskā darbība 20. gs. 20.–40. gados”. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta semināru cikls „Pētījuma poētika”. Rīga, 12.10.2010.
- 9) „Personības sugestija: Kārle Krons un latvieši”. K. Barona konference 2010 „Personība folklorā un folkloristikā”. Rīga, 28.–29.10.2010.
- 10) „*John Meier and Anna Bērzkalne: A Pattern of Collaboration*”. 41. Starptautiskā balāžu konference „*Folk Song and Relationships between Cultures*”. Faro, 20.–24.06.2011.
- 11) „Somu skolas principi un to izmantojums latviešu folkloristikā”. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta semināru cikls „Pētījuma poētika”. Rīga, 23.11.2011.
- 12) „*Anna Bērzkalne's and Oskar Loorits' Letters: Archival Issues*”. Igaņu folkloras arhīva 85 gadu jubilejas konference „*Archives and Communities*”. Tartu, 24.–25.09.2012.
- 13) „Latviešu folkloras krātuves vākums – „paglābt zinātnei””. 9. Starptautiskā jauno zinātnieku konference „*Arhiv v sisteme gumanitarnyh znaniy*”. Rīga, 29.–30.11.2012.

Konferenču tēzes:

- 1) Treija, R. Tartu–Rīga–Tartu: Correspondence between Two Folklorists. *8th Conference on Baltic Studies in Europe „The Baltics as an Intersection of Civilizational Identities”, 11–14 June, 2009, Kaunas, Lithuania*. Kaunas: Vytautas Magnus University, 2009. Pp. 147–149.
- 2) Treija, R. Forming the Heritage: International Requests for the Latvian Folklore in 1920s and 30s. *Local Knowledge and Open Borders: Creativity and Heritage. University of Tartu / International Summer University, Degree Course. July 30 – August 3, 2009. Conference on Cultural Heritage and Property: SIEF Working Group. August 4, 2009. Programme and Abstracts*. Tartu, 2009. P. 37.
- 3) Treija, R. International Cooperation among Folklorists: Anna Bērzkalne's Contribution and Acquisition. „*What to Do with Folklore?*” *International interdisciplinary symposium: Collected Abstracts and Programme*. In

honorem dr. Zmaga Kumer. Ljubljana, 24.–29.9.2009. Ljubljana: Institute of Ethnomusicology SRC SASA, 2009. P. 72.

- 4) Treija, R. John Meier and Anna Bērzkalne: *A Pattern of Collaboration. 41st International Ballad Conference of the Kommission für Volksdichtung „Folk Song and Relationship between Cultures“: Programme and Abstracts.* Faro, 2011. P. 61.
- 5) Treija, R. Anna Bērzkalne's and Oskar Loorits' Letters: Archival Issues. *Arhiivid ja kogukonnad: Eesti Rahvaluule Arhiivi 85. aastapäeva konverents, 24.–25. september 2012, Tartu = Archives and Communities: 85th Anniversary Conference of the Estonian Folklore Archives, Tartu, September 24–25, 2012 = Ettekannete teesid.* Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2012. Pp. 35–36.

Zinātniskās publikācijas:

- 1) Treija, R. Latviešu folkloras krātuves jautājumi Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa sarakstē. *Letonica.* 2009. Nr. 19. 223.–228. lpp.
- 2) Treija, R. Somu paraugs latviešu folkloristikā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums, 15.* Sast. Z. Gūtmane. Liepāja: LiePA, 2010. 6.–20. lpp.
- 3) Treija, R. Kārle Krons un latviešu folkloristi. *Letonica.* 2011. Nr. 21. 169.–176. lpp.
- 4) Treija, R. International Cooperation: Anna Bērzkalne. *Traditiones.* 2011. No. 40/3. Pp. 157–168.
- 5) Treija, R. Anna Bērzkalne's Correspondence with John Meier. *41st International Ballad Conference Proceedings.* Faro, 2012 (2013). (Iesniegts publicēšanai.)

Pētījuma struktūra

Promocijas pētījuma struktūru noteikuši vispārēji humanitāra zinātniska pētījuma principi un konkrēti pētāmās problemātikas ietvaros aplūkojamie jautājumi. Promocijas darba „Annas Bērzkalnes darbība latviešu folkloristikā starptautisko sakaru kontekstā” centrālo daļu veido četras nodaļas.

Pirmajā nodaļā izvērtēta folkloristikas vēsture kā nozares problēma, kā arī sniegts pārskats par līdzšinējiem pētījumiem latviešu folkloristikas vēsturē. Pārskatā aplūkoti pētījumi izraudzīti un grupēti atbilstoši promocijas darba tēmai: a) aptveroši pētījumi, kuros izvērtēts Annas Bērzkalnes darbošanās laiks (pamatā – starpkaru posms); b) pētījumi, kas veltīti folkloristu starptautisko sakaru jautājumiem; c) pētījumi, kuru uzmanības centrā ir Anna Bērzkalne. Savrup pirmajā nodaļā apkopots Annas Bērzkalnes folkloristikās darbības izvērtējums, kas rodams ne vien zinātniskos pētījumos, bet arī populārās preses publikācijās un daiļliteratūrā.

Otrajā nodaļā iztirzāta Annas Bērzkalnes biogrāfija un – uz viņas korespondences analīzes pamata – aprādīta latviešu folkloristes iesaiste starptautiskajā folkloristikā. Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas loki aplūkoti četrās grupās. Atbilstoši sarakstes frekvencei un subordinācijas raksturam viņas korespondenti iedalīti: 1) mentoros jeb skolotājos, 2) starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas veidotājos, 3) līdzbiedros (draugos), 4) citos korespondentos (sporādiski kontakti).

Trešajā nodaļā izpētīts ārzemju paraugu iespaids uz Annas Bērzkalnes īstenoto folkloras vākšanas un arhivēšanas darbu Latvijā. Folkloras vākšanu, izmantojot skolēnu palīdzību, Anna Bērzkalne organizējusi vēl pirms Latviešu folkloras krātuves izveides 1924. gadā (bērnu dziesmu vākums). Trešās nodaļas pirmajā apakšnodaļā analizēti galvenokārt Annas Bērzkalnes sagatavotie uzsaukumi dažādu žanru folkloras vācējiem – tajos latviešu folkloriste skaidri norādījusi uz ārzemju zinātnes etaloniem folkloras vākšanā un arhivēšanā. Trešās nodaļas otrajā apakšnodaļā uz dažādu vēstures avotu analīzes pamata parādīta Somu literatūras biedrības, Vācu tautasdziesmu arhīva un Igaunų folkloras krātuves loma Latviešu folkloras krātuves izveidē un darbībā. Atsevišķi aplūkotas ārzemju folkloristu rakstveida atzinības Latviešu folkloras krātuvei – tās Annai Bērzkalnei nācies

izmantot kā argumentu diskusijās par arhīva leģitimizāciju un savā skolotājas cenza lietā.

Ceturtnā nodaļa veltīta „somu skolas” jeb vēsturiski ģeogrāfiskās metodes klātbūtnei Annas Bērzkalnes publikācijās. Aplūkotas gan metodi popularizējošās publikācijas, gan nedaudzie Annas Bērzkalnes zinātniskie pētījumi. Savrup iztirzāti Annas Bērzkalnes centieni pielāgot vēsturiski ģeogrāfisko metodi padomju folkloristikai 20. gadsimta 40. un 50. gadu mijā.

Promocijas darbu noslēdz pētījuma nobeigums, galvenie secinājumi, darbā izmantoto saīsinājumu, avotu un literatūras saraksts.

1. Folkloristikas vēsture kā izpētes lauks

1. 1. Folkloristikas vēsture – nozares problēma

Zīmīgi, ka nepieciešamību pēc jauna skatījuma uz disciplīnas vēsturi uzsver ne vien kādreizējā padomju režīma zemēs, kuras savulaik skāris netaisnais ideoloģiskais šķērums akceptējamos un noklusējamos folkloristikas vēstures segmentos.²³ Folkloristikas vēstures jautājumi spilgti iezīmējas pētāmo problēmu lokā vienlaikus ar teorētiskajām pārdomām par nozares identitāti un krīzi, kam 20. gadsimta otrajā pusē pievērsās plašs Rietumeiropas un Amerikas Savienoto Valstu autoru loks. „Procesi, kas pēdējā pusgadsimta laikā norisinājušies folkloristikā, ievērojami mainījuši nozares saturu. [...] Tomēr šī attīstība nav nesusi vienīgi neapstrīdamus ieguvumus – tā arī novedusi pie situācijas, kas saasinājusi nozares identitātes jautājumus un likusi atkārtoti pārlūkot visu disciplīnas “inventāru”, sākot ar tās nosaukumu un priekšvēsturi un beidzot ar izpētes priekšmetu, analītisko kategoriju kopumu, teoriju un metodi.” (Bula 2011: 30)

Pēdējās desmitgadēs daudzās publikācijās atspoguļojumu guvušas debates par folkloristikas nosaukumu un tā atbilstību nozares būtībai (skat., piemēram, Ben-Amos 1998; Bendix 1998; Dorson 1985; Douglas 2000; Fenske 2007; Jackson 1985, 1986; Kirshenblatt-Gimblett 1985; Montenyohl 1996; Oring 1998). Argumentācijā par labu tādām vai citādām uzskatām terminoloģijas jautājumi

²³ Tā, piemēram, Somijas zviedru zinātniece Ulrika Volfa-Knutsa (*Ulrika Wolf-Knuts*) nesenā – 2010. gada publikācijā aicina izvēlēties citus atskaites punktus un pārlūkot disciplīnas historiogrāfijā ierastās „virsotnes”. (*Wolf-Knuts* 2010: 7)

parasti aplūkoti diahroniski, proti, nozares vēstures kontekstā. Tāpat folkloristikas vēstures jautājumi izvirzās priekšplānā publikācijās, kuru autori – folkloras teorētiķi iztirzā „lielās teorijas” zudumu nozarē un tās trūkuma izraisītās sekas (Ben-Amos 1973; Dundes 2005²⁴) un plašākus folkloristikas identitātes jautājumus (Kirshenblatt-Gimblett 1998).

Pēdējā pusgadsimta laikā īpaši analizēta abu sadures nozaru – folkloristikas un vēstures – mijiedarbe. (Burke 2004; De Caro 1976; Georges & Jones 1995: 31–89) Tāpat līdzās pārskata rakstura pētījumiem, kas veltīti globālajai folkloristikai (kā Ben-Amos 1973; Bronner 1984; Cocchiara 1960 [1952]; Dégh 1965; Pound 1952), parādījušās gan nacionālas folkloristikas vēstures, gan atsevišķām personībām un jomas institūcijām veltītas publikācijas.

Viens no pirmajiem centieniem pretim kritiskai folkloristikas historiogrāfijai ir amerikāņu folklorista, Pensilvānijas Universitātes profesora Dana Ben-Amosa (*Dan Ben-Amos*) raksts „Folkloras izpētes vēsture: kam mums tā vajadzīga?” (Ben-Amos 1973). Saturā vērīenīgā publikācija konceptualizē folkloristikas vēstures norišu faktoloģisko mantojumu. Dans Ben-Amoss retoriski uzdod „neizbēgamo” jautājumu: „„Kāpēc mums ir vajadzīga folkloras izpētes vēsture?” Kāpēc mums jāceļ gaismā pagātnes debates, piemirstas neveiksmes un kļūdas, kuras ir gribējies aizmirst, un atkal no jauna tās jāklāsta drukātā veidā, īpaši tagad, kad folkloristikas pašreizējie uzdevumi auļo joņiem, un mēs nespējam vien tos uzņemt?” (Ben-Amos 1973: 114) D. Ben-Amoss ar kritiku un ironiju vēršas pret iespējamu pozitīvistiski vientiesīgu disciplīnas vēstures faktu apkopošanu, saskatot tajā tikai kolekcionēšanas azartu.²⁵

Folkloristikas vēstures tēmas, ko D. Ben-Amoss rosina skaidrot, ir: personības un institūcijas, kompleksās sociālās attieksmes starp pētnieku un pētāmo

²⁴ Šāda pieeja – teorijas izvērtējums nozares vēstures gaismā – rodama arī nesenajā „*Journal of Folklore Research*” speciālnumurā. (Dow 2008; Roberts 2008)

²⁵ „Faktu atklāšana un caurbjoša pagātnes vērošana pētniekam var būt tāds pats izaicinājums kā kalnā kāpējiem virsotnes sasniegšana un skats no augšas. Taču tāda atbilde [uz jautājumu „Kāpēc mums ir vajadzīga folkloras izpētes vēsture?” – R. T.] drīzāk atklāj iespējamās noslēptās kļūdas vēstures izpētē nekā skaidro tās vērtību. Folkloras izpētes vēsture var izrādīties vienkārši jauna iespēja kolekcionēšanas apsēstībai, par ko mūsu profesiju slavē un izsmej. Tā varētu pārvirzīt uzņēmīgo folkloristu enerģiju no pasakām, dziesmām, sakāmvārdiem un baļķu būdām uz vēstures faktu krāšanu. Vienmuļā un nogurdinošā darbā mēs atsegtu visu, ko vien mūsu priekšgājēji centušies noklusēt, ielūkojoties viņu sarakstes atvilktnēs un kolekcionējot un klasificējot faktus par kolekcionēšanu un klasificēšanu pagātnē. Vienīgi pārceļot agrākās folkloras izpētes metodes uz šo topošo priekšmetu, folkloristi varētu viegli nokļūt „hronikas maldu” slazdā, sastādīdami sarakstus ar faktiem, kas cits ar citu saistās tikai kalendārā kārtībā. Rezultātā tāds naratīvs būtu hronika, bet nevis folkloras izpētes vēsture.” (Ben-Amos 1973: 114)

subjektu, folkloristikas krustošanās ar citām nozarēm, populārās un politiskās norises disciplīnā. Autors uzsver, ka uzmanībai, kas folkloristikas vēstures izpētē veltāma atsevišķiem indivīdiem, jābūt pareizi ievirzītai: „Kaut arī biogrāfijas atklāšana var viegli aizvirzīties anekdotiskā stāstījumā, pienācīgi izvērsta, tā sniedz ne tik daudz domas, bet pieredzes intelektuālās attīstības aprakstu.” (Ben-Amos 1973: 124) Promocijas darbā, analizējot Annas Bērzkaines gājumu latviešu folkloristikā un tā starptautiskās saknes, lūkots pieturēties pie šīs Dana Ben-Amosa tēzes – pētīt intelektuālo vēsturi kā viena cilvēka pieredzi.

Folkloristikas kā zinātnes vēsture iekļaujas **intelektuālās vēstures** pētniecisko interešu lokā (skat. Brett 2002; La Capra 1983: 23–71). Mūsdienīga intelektuālās vēstures izpratne, kā norāda Annabela Breta (*Annabela Brett*), nav nošķirama no kultūras vēstures, tāpat sociālās un politiskās vēstures, jo intelektuālās vēstures pētījumi atzīst cilvēka konceptuālo un materiālo dimensiju līdzdalību visās formās. Vienlaikus intelektuālajai vēsturei piemīt savs specifisks fokuss.

„Jo intelektuālās vēstures pētnieki interesējas nevis vienkārši par veidiem, kuros cilvēki runājuši, vai viņu vizuālo iztēli un to, kā šīs izpausmes sasaucas ar to sociālo, kultūras un politisko kontekstu vai citām pašizpausmes dimensijām. Primāra ir interese par runu veidiem kā ceļiem, kuros cilvēki pagātnē *piešķirusi jēgu* savai pasaulei: un tāpēc tai jāskaras ar iekšējām mentālo atsauču loģikas un struktūru sakarībām jeb valodām, ko tā pētī.”

(Brett 2002: 127)

Annabela Breta norāda arī, ka intelektuālās vēstures pētījumu kopumā aizvien sava vieta ir „lielajiem tekstiem” (*great texts*) jeb filozofiskajiem sacerējumiem, taču intelektuālā vēsture mūsdienās nealkst pēc *sophia* un paaugstinātām zināšanām (zināšanu erotikas – *erotics of knowledge* (Brett 2002: 127)) Tā vietā intelektuālā vēsture pievēršas mentālajai radīšanai, skaidro tās veidošanās nosacījumus, valodas un iztēli – kā līdz mūsu dienām mantotās, tā pavisam zaudētās intelektuālās struktūras.

1.2. Līdzšinējie pētījumi latviešu folkloristikas vēsturē

Aplūkojot līdzšinējos pētījumus latviešu folkloristikas vēsturē, uzmanība veltāma: a) aptverošiem pētījumiem, kuros izvērtēts Annas Bērzkalnes darbošanās laiks (pamatā – starpkaru posms); b) pētījumiem, kas veltīti folkloristu starptautisko sakaru jautājumiem; c) pētījumiem, kuros Anna Bērzkalne vairāk vai mazāk ir izpētes uzmanības centrā. Pārskatam izraudzīti tikai tie pētījumi latviešu folkloristikas vēsturē, kas tieši vai netieši, vai tipoloģiski atbilst promocijas darba problemātikai.²⁶ Tāpat apskats, kas veltīts latviešu folkloristikas historiogrāfijai, neļauj iztīrīt ārzemju publikācijas, tostarp tās, kuru fokusā ir personības – atsevišķi prominenti folkloristi, Annas Bērzkalnes laikabiedri (piemēram, Strömbäck 1971; Kuutma & Jaago 2005; Ó Catháin 2008; Bringéus 2009).²⁷

Starpkaru perioda Latvijas – t. s. pirmās brīvvalsts vēstures izpētei pēdējos gados veltīta pastiprināta pētnieciska interese, tostarp izstrādātas vairākas disertācijas par šī laikposma politiskās, sociālās, reliģijas un mākslas vēstures jautājumiem (Ceipe 2010; Cerūzis 2002; Gerharde-Upeniece 2011; Lerhis 2002; Lipša 2009; Ščerbinskis 2002; Vēdiščeva 2011²⁸). Padziļināta šī perioda folkloristikas vēstures izpēte ir aizsākta, taču pagaidām 20. gadsimta 20.–40. gadi guvuši atspoguļojumu vien nedaudzās zinātniskajās publikācijās.²⁹

²⁶ Būtiski atzīmēt, ka latviešu folkloristikas historiogrāfijā tapuši vairāki vērienīgi un izsvērti pētījumi (piemēram: Arājs 1964; Ozols 1949), kas – saskaņā ar šiem kritērijiem – neiekļaujas promocijas darba literatūras apskatā.

²⁷ Taču šīs publikācijas izmantotas pētījumā.

²⁸ 2012. gada 7. septembrī disertāciju „Latvijas Republikas kultūras politika: 1918.–1934. gads” aizstāvēja vēsturnieks Gints Zelmenis – ar viņa pētījumu promocijas darba autorei vēl nav bijusi iespēja iepazīties.

²⁹ Lai arī pirmās brīvvalsts laika folkloristikas vēstures izpētei, proti, atsevišķu aspektu, biogrāfiju izpētei pēdējo desmit gadu laikā tiek veltīts aizvien vairāk uzmanības (īpaši izceļami Māras Vīksnas, Gata Ozoliņa pētījumi), nepieciešamība pēc perioda plašāka mūsdienu, zinātniska izvērtējuma aizvien ir aktuāla. Tieši tāpēc Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve ne vien izdod publikāciju sēriju „Folkloristikas bibliotēka”, bet pētnieku grupa Daces Bulas vadībā arī sākusi darbu pie aptveroša šī laikposma disciplīnas vēstures pētījuma (Valsts pētījumu programmā „Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)”, projekts „Identitātes estētika: literatūra, folkloras un māksla – nacionālās identitātes vēsturiskās zīmes un mūsdienu simboli”). Plānotā monogrāfija „Latviešu folkloristika 20. gadsimta 20.–40. gados” no mūsdienu skatu punkta traktēs nozares izveidošanos un institucionalizāciju, galvenos pētījumu virzienus un personības folkloristikā. Folkloristu starptautiskās darbības un Annas Bērzkalnes devuma iztīrījums (promocijas darba autore pētījumi) sagaidāmi kā atsevišķas monogrāfijas nodaļas. Tādējādi autore vienlaikus strādājusi gan pie promocijas darba, gan plašākā pētnieciskajā projektā.

Atzīmējams, ka interese par neizzināto 20. gadsimta pirmās puses folkloristikas vēsturi rodama arī citās Eiropas zemēs. To apliecina, piemēram, nesenie igauņu, somu un zviedru kolēģu pētījumi (Kuutma & Jaago 2005; Bringéus 2009; Hellspong & Skott 2010; Häggman 2012).

Par latviešu folkloristikas vēsturi no tās pirmsākumiem līdz vēlākajam laikam aptveroši – nepievēršoties vien atsevišķam folkloras žanram³⁰ vai problēmjautājumam – rakstījuši emigrācijā Zviedrijā dzīvojošais latviešu folklorists Kārlis Straubergs (Straubergs 1958; 1959), latviešu izcelsmes ASV kultūrģeogrāfs Edmunds Valdemārs Bunkše (Bunkše 1979) un latviešu padomju folklorists Ojārs Ambainis (Ambainis 1989).³¹ Darbi tapuši pēc Otrā pasaules kara, un tie atšķirīgi nolūka, mērķauditorijas, kā arī publicējuma vietas un valodas ziņā.

Kārļa Strauberga raksts „Latviešu folkloras 40 gados” publicēts trimdas žurnāla „Universitas” 1958. un 1959. gada numurā. Lai arī publikācijas nosaukums vēstī tieši par brīvvalsts laika nozares izgaismojumu, autors ar vērienīgām atkāpēm apcer latviešu folkloras pierakstu sākotni un uz hroniku un arheoloģisku ziņu pamata veido ieskatu baltu aizvēsturē. Kārlis Straubergs koncentrētā, vietām enciklopēdijas šķirklīm līdzīgā izklāstā apkopojis, šķiet, emigrācijā visas pieejamās ziņas par latviešu folkloristikas vēsturi. Tādējādi autors veicis faktoloģiskā materiāla inventarizāciju, kas noderētu ne vien uzziņai, bet arī turpmākai latviešu folkloristikas attīstībai trimdā.

Kārļa Strauberga raksta lielākā daļa (1959: 37–39; 76) veltīta bagātīgajām nozares norisēm 20. gadsimta 20.–30. gados. Pētnieks skrupulozi atreferē paveikto latviešu tautasdziesmu un citu folkloras žanru izpētē, izceļ Latviešu folkloras krātuves lomu, sniedz pārskatu par folkloras tekstu un pētījumu publicējumiem, analizē atsevišķu autoru (Krišjānis Barons, Jēkabs Lautenbahs, Ludis Bērziņš, Pēteris Šmits) teorētiskos uzskatus un metodoloģiju. Detalizēto pārskatu par latviešu folkloristikas ziedu laikiem Kārlis Straubergs noslēdz ar pamudinājumu iesāktu turpināt:

„Nav iespējams īsumā uzskaitīt visus pētniekus un tos darbus, kas izauga Latvijas neatkarības laikā un izkopa folkloru par ievērojamu latviešu nacionālo zinātnes disciplīnu. Ir veidotas metodes, lai enormo materiālu daudzumu, varētu pārskatīt un no tā taisīt slēdzienus par

³⁰ Rūpīgi diahroniski pārskati veltīti latviešu tautasdziesmu vākšanas, publicēšanas un izpētes darbam: Bērziņš 2007 [1942], Bula 2008. Ar atskatu vēsturē, tomēr pamatā ap folkloras žanru grupām veidots izklāsts 1959. gadā sagatavotā „Latviešu literatūras vēsture” 1. sējuma apjomīgajā pētījumā „Latviešu folkloras” (Latviešu literatūras vēsture 1959: 5–310; Ojārs Ambainis – vēstītāja folkloras, Alma Ancelāne – brahiloģismi, mīklas, Vilma Greble – tautasdziesmas).

³¹ Ārpus literatūras apskata atstāti ideoloģiski tendenciozie 20. gadsimta 40. un 50. gadu „buržuāzistiskās folkloristikas” nosodījuma sacerējumi. Tie aplūkoti promocijas darba sadaļā „Anna Bērzkalne padomju folkloristikas kritikā”.

tautas uztveri svarīgākajos jautājumos, ar tās stāju saskaņā. Darbs ir turpināms. Okupācija šī darba darītājus ir sašķēlusi tāpat kā latviešu tautu, bet tā nevar svītrot to nozīmi, kāda ir tautā tās tradīcijām, un šīs nozīmes pētīšanai”.

(Straubergs 1959: 76)

Cildinātajam laikposmam Kārlis Straubergs pretstata latviešu folkloristikas gaitas „aiz dzelzs priekškara” (ciktāl tās iepazītas no pieejamajiem publicējumiem), kā arī sniedz ziņas par latviešu folkloras pētījumiem trimdā. Kārlis Straubergs īpaši izceļ labvēlīgos apstākļus emigrācijā (Latvijas laika publicējumi vismaz daļēji pieejami arī ārzemēs) un jaunās priekšrocības – latviešu pētnieku iespēju vienkāršāk iekļauties starptautiskajā zinātnē.

Edmunda Valdemāra Bunkšes uzdevums ir iepazīstināt ar latviešu folkloru un folkloristiku anglofono lasītāju loku, ko pirmkārt veido nozares speciālisti Amerikas Savienotajās Valstīs. 1979. gada pavasarī žurnāla „*The Journal of American Folklore*” publicētais pētījums „Latviešu folkloristika” („*Latvian Folkloristics*”) ir daļa no 1973. gadā Kalifornijas universitātē Bērklījā aizstāvētās disertācijas „Zeme, mežs un jūra: cilvēks un daba latviešu tautas dzejā” („*The Earth, Forest, and Sea: Man and Nature in Latvian Folk Poetry*”). Pati publikācija ir vēsturiski nozīmīgs fakts, jo tā nākusi klajā 20. gadsimta 70. gados – t.s. dzelzs priekškara laikā, kad Latvijas PSR kultūra un zinātne pastāv lielā izolētībā. Edmunds Bunkše tobrīd ir viens no retajiem Latvijas folkloristisko centienu vēstnešiem brīvajā akadēmiskajā pasaulē.

„*The Journal of American Folklore*” raksta ievadā autors iezīmē 19. gadsimta un brīvvalsts laika latviešu folkloristikas sekmīgo attīstību. E. V. Bunkše ne vien uzsver apjomīgo folkloras vākšanas darbu Latvijā, bet arī nostāda latviešu folkloristiku – folkloras izpētes zinātni Latvijā līdz Otrajam pasaules karam – blakus ievērojamākajiem sava laika akadēmiskajiem spēlētājiem Eiropā:

„Augsta kultūras uztveres spēja attiecībā uz folkloru jau sen pastāvējusi tādās Baltijas [jūras] zemēs kā Somija, Zviedrija un Dānija. Folkloristika šajās zemēs ir attīstīta un cienīta disciplīna, un to pētnieku ieguldījums folkloristikas starptautiskajā attīstībā ir labi zināms. No baltu tautām latvieši deviņpadsmitajā un divdesmitajā gadsimtā arī bija spārīgi dalībnieki folkloristikas veicināšanā. Taču maz zināms par viņu

aktivitātēm šajā nozarē. Lai arī plaši ne tik atpazīstami, tomēr latvieši pelna uzmanību, ja ne citu iemeslu dēļ, tad vismaz kā tauta, kurai folkloras vākšana un pētīšana, iespējams, bijusi viens no nozīmīgākajiem kultūras centieniem. Bez tam latvieši nenodevās savām folkloras interesēm izolētībā, viņi bija daļa no vispārējās kustības Eiropā un tāpat atstāja savas pēdas šajā kustībā.”

(Bunkše 1979: 196)

Ar 20. gadsimta 20.–40. gadu latviešu folkloristiem autors iepazīstina raksta sadaļā „Dominējošie virzieni latviešu folkloristikā”. Viņš norāda uz *dainologiju* – tautasdziesmu pētniecību – kā specifisku nozares apakšdisciplīnu, kuras teorija turklāt visai izstrādāta. Kopumā E. V. Bunkše latviešu folkloristikas kā zinātnes nozares attīstībā saskata trīs galvenās tendences, proti, teorijas, uz kuru pamatiem balstīti pētījumi: (1) mitoloģiskā skola, (2) somu skola, (3) marksistiski ļeņiniskā skola. E. V. Bunkše izceļ Pēteri Šmitu un Annu Bērzkalni kā galvenos vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietotājus pētniecībā, taču somu skolas sekotāju kopējais skaits bijis lielāks. Rakstā izcelta somu zinātnieku nepastarpinātā saikne ar Latviju:

„Arī somu vēsturiski ģeogrāfiskajai skolai bija savs piekritēju skaits. Starp latviešiem un Kārli Kronu bija tieši kontakti. Pēc Herdera institūta uzaicinājuma viņš lasīja lekcijas Rīgā 1925. gadā un atkārtoti 1930. gadā. Krona un viņa studenta Anti Ārnes darbu popularizēja Anna Bērzkalne ..”

(Bunkše 1979: 207–208)

E. V. Bunkše tādējādi gan aktualizējis starpkaru perioda latviešu zinātnieku aktivitātes, gan iezīmējis tās Eiropas folkloristikas un starptautiskās sadarbības kopainā. Raksta pēdējo trešdaļu autors veltījis visai izvērstam Padomju Latvijas un trimdas latviešu folkloristikas apskatam.

Kā kļūdaini atzīmējams autora minējums, ka vēsturiski ģeogrāfiskā pieeja Latvijā iedzīvināta un ap 1940. gadu sasniegusi kulmināciju, lielā mērā pateicoties zviedru etnologa Dāga Trociga (*Dag Trotzig*) darbam. (Bunkše 1979: 208.) E. V. Bunkše atsaucas uz Heinriha Stroda 1964. gada publikāciju „Daži etnogrāfisko materiālu vākšanas jautājumi buržuāzistiskajā Latvijā” (Strods 1964). Taču H. Strods rakstā runā par Trociga kultūrģeogrāfisko metodi – atsevišķu

strāvojumu, kas pagājušā gadsimta 30. gadu beigās bija jaunums Latvijas akadēmiskajās aprindās. (Strods 1964: 142.) Šo neatbilsmi apliecina arī arhīvu materiāli.³²

Ojāra Ambaiņa 1989. publicētās gada monogrāfijas uzdevums savukārt ir bijis sniegt panorāmisku pārskatu par latviešu folkloras pierakstu, izpēti un publicējumu vēsturi pašmāju auditorijai – zinātniekiem un „visiem, kas interesējas par latviešu garīgo kultūru”. „Latviešu folkloristikas vēsture: Pamatvirzieni un fakti”, kā liecina grāmatas apakšvirsraksts, iecerēta kā plašs vēsturisks pārskats kā par nozares pionieriem, tā folkloras kolekcionēšanas un izpēti „virsotnēm” – personībām un publikācijām. Monogrāfijā iestrādāts vērienīgs faktoloģiskais materiāls, un vismaz pieminējuma līmenī tajā rodama ziņa ne tikai par centrālām, bet nereti arī par citādi mazāk izceltām norisēm latviešu folkloristikā.

Lai arī O. Ambaiņa grāmata ir vienīgā aptverošā latviešu folkloristikas historiogrāfijai veltītā monogrāfija, kas sistemātiskā veidā aplūko folkloristikās norises laikā no 16. līdz 20. gadsimtam, tā ir ideoloģiski nosacīta un jau iznākšanas brīdī saņēmusi kritiku kā padomju folkloristikas paradigmas turpinātāja. Ruta Veidemane O. Ambaiņa grāmatai veltītajā recenzijā „Pa iemītu ceļu” pārmet tās autoram: „... savas nozares nākotnē ieinteresēts zinātnieks to varēja izmantot, lai noslēgtu rēķinus ar stagnācijas gadu totalitāro zinātni, noslaukot putekļus no piespiedu kārtā aizmirstajām kultūras vērtībām. Taču latviešu folkloristikas vēsture” nav brīva no rutīnas. Vairākās tās nodaļās dzelžaini ievērota gadu desmitos ievērotā domāšanas shēma un vērtēšanas standarts.” (Veidemane 1990: 66.) R. Veidemane pamatoti uzsver O. Ambaiņa teksta kvalitatīvo nevienmērību: „Jo tuvāk mūsdienām, jo vairāk aprioru secinājumu, jo vairāk zinātnieka personības un

³² Ieraksti Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas fakultātes sēžu protokolu grāmatā liecina, ka vien 1938. gada septembrī profesors Kārlis Straubergs ziņojis, ka, iespējams, ar zviedru profesora Sigurda Eriksona (*Sigurd Erixon*) palīdzību būs izdevies atrast pienācīgu kandidātu „gadiem ilgi vakantajai” etnogrāfijas katedras vadītāja vietai. Dāga Trociņa (*Dag Trotzig*), kādreizējā Eriksona studenta, raksturojumā teikts, ka viņš daudz ceļojis un piedalījies arheoloģiskajos izrakumos, rakstījis par dzelzs laikmetu, zviedru baznīcām, pulksteņu darinātājiem u. c. 1938. gada 17. septembra sēdē Stokholmas universitātes filozofijas kandidāts Trociņš ar 14 balsīm par, divām pret un vienai atturoties, ievēlēts par docentu etnogrāfijā uz pieciem gadiem. (LVVA, 7427. f., 6. apr., 363. l., 293. un 295. lp.) Diemžēl Otrais pasaules karš un drīzā Latvijas okupācija izjauca Trociņa ieceres Rīgā.

Domājams, E. V. Bunkše pārpratis H. Stroda tekstu. Un latviešu zinātniekam trimdā, saprotams, savas atziņas 20. gadsimta 70. gados bijis iespējams balstīt vien uz pieejamās literatūras, nevis primāro vēstures avotu pamata. Tuvākas ziņas par Dāga Trociņa darbību Rīgā sniedz Ziemeļu muzeja (Stokholmā) arhīvs (*Nordiska museets arkiv*), ko promocijas darba autorei bija iespēja apmeklēt 2012. gada jūnijā, – tā izpēte būtu atsevišķa zinātniska darba uzdevums.

teorētiskās domas vērtējums pakļauts to sociālai lomai un funkcijai.” (Veidemane 1990: 66.) Vietā ir kritikas autore aizrādījums uz objektivitātes trūkumu atsevišķu autoru, piemēram, Luda Bērziņa, folkloristiskā devuma izvērtējumā.³³ R. Veidemane recenzijā arī izsaka O. Ambainim pārmetumu par daudzu trimdas un jaunākās paaudzes folkloristu ignorēšanu, kā arī nespēju atteikties no totalitārā režīma terminoloģijas.

Nevienmērība O. Ambaiņa monogrāfijā vērojama arī kvantitatīvā disproporcijā. Autors piecās nodaļās secīgi iztirzā latviešu folkloristikas vēstures laikposmus: „Pirmās ziņas par latviešiem un viņu kultūru” (13 teksta lappuses); „Latviešu folkloras vērtējumi apgaismes un feodālisma sairšanas periodā (18. gadsimts – 19. gadsimta pirmā puse)” (18 lpp.); „Latviešu folkloristikas sākumi un izveide buržuāziski nacionālās kustības un Jaunās strāvas periodā (19. gs. otrā puse)” (31 lpp.); „Latviešu folkloras kapitālie izdevumi, folkloristikas kā patstāvīgas zinātnes nozares veidošanās (19. gs. pirmā puse – 20. gs. pirmā puse)” (22 lpp.); „Latviešu padomju folkloristika” (36 lpp.). Kā redzams, ievērojama daļa monogrāfijas teksta atvēlēta jaunākajam posmam – padomju folkloristikai, savukārt folkloristikas kā zinātnes sākumposms (daļa ceturtnās nodaļas) izklāstīts vien četrās lappusēs.

Fakts, ka ārpus tuvākas autora intereses palicis tieši starpkaru periods latviešu folkloristikā, ir ideoloģiski motivēts. To apliecina O. Ambaiņa neobjektīvā un klaji noraidošā argumentācija. Tā, piemēram, O. Ambainis ekstrapolē Annas Bērzkalnes pausto atziņu par tradīciju izplatīšanās ceļiem³⁴ un aplami interpretē to kā naidīgu latviešu folkloras izpētei: „... šī somu skolas aksioma faktiski noliedz nepieciešamību pētīt latviešu folkloru, jo tā ir „pierādījusi”, ka pēdējā ir aizgūta no Rietumeiropas.” (Ambainis 1989: 83) Tā vietā, lai ar zinātniskiem argumentiem aprādītu vēsturiski ģeogrāfiskās metodes nepilnības (kā to 20. gadsimta vidū un agrāk bija darījuši ārzemju folkloras pētnieki), O. Ambainis izmanto ierastu padomju retorikas paņēmieni – Rietumus kā naidīgu pretstatījumu.

³³ Atzīmējams, ka līdzīga kritika pret Ojāra Ambaiņa selektīvo pieeju folkloristikas vēsturei pausta Gunta Šmidchena atsauksmē par „Latviešu tautas pasaku” izdevumu vācu valodā. („*Lettische Volksmärchen*”, 1989). O. Ambainis, grāmatas redaktors, pēcvārdā pievienojis īsu pārskatu par latviešu folkloristikas vēsturi. Recenzents novēl, lai „... nākotnes vēsturnieki rūpīgi izvērtē to folkloristu darbu, ko pēc padomju okupācijas Latvijā nepieminēja iespieddarbos (piemēram, pasaku pētnieki A. Bērzkalne un H. Biezais)”. (Šmidchens 1992: 102)

³⁴ Skolēniem domātajā brošūrā „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” Anna Bērzkalne raksta: „Tautas tradīciju izplatīšanās ceļi parasti sakrīt ar vispārējiem kultūras ceļiem un iet no kulturāli augstāk stāvošas tautas uz zemāko.” (Bērzkalne [1995 [1937]]: 10; sal.: Krohn 1926: 126–137)

„Latviešu folkloristikas vēsture: Pamatvirzieni un fakti” vēsturiski ģeogrāfisko izpētes metodi rāda kā vienu no kavēkļiem 20. gadsimta 20.–40. gadu latviešu folkloristikā, kas traucē „plašāk un dziļāk atsegt tautas daiļrades idejiskā satura un mākslinieciskās formas vērtības”. (Ambainis 1989: 88) No otras puses, O. Ambainis ar atzinību vērtē somu skolas iespaidu latviešu vēstītājas folkloras klasifikācijā – gan Pēteris Šmits, gan Alma Medne ir balstījušies uz Anti Ārnes (*Antti Aarne*) izstrādāto pasaku tipu rādītāju. Tāpat viņš izceļ skolas pozitīvo devumu latviešu folkloras vākšanā, arhivēšanā un ērtā sistematizācijā:

„Lai gan somu skola nav veicinājusi dziļāku folkloras zinātnisku izpēti, metodoloģiski tā tomēr stimulējusi Latviešu folkloras krātuves darbību un lielā mērā visas folkloristikas attīstību. 20.–40. gados, kad folkloras vākšana un interese par to nevar izraisīt plašu atbalsi tautas masās, [Latviešu folkloras] krātuve izvērs tik aktīvu darbību, ka, lielā mērā pateicoties tai, šodien latviešu folkloras arhīvs ir viens no bagātākajiem Padomju Savienībā.”

(Ambainis 1989: 83)

Kopumā O. Ambaiņa monogrāfija vien ieskicē starpkaru posma folkloristiku Latvijā, nepiedāvājot dziļāku perioda analīzi. O. Ambaiņa darbam piemīt ne vien ideoloģiska nosacītība, bet arī zināma nevērība attiecībā uz šī perioda faktoloģisko atspoguļojumu. Tā, piemēram, Annas Bērzkalnes pētījumu „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī” tas aplami pasniedz kā latviešu folkloras krātuves „kārtējo publikāciju”. (Ambainis 1989: 91) Bez pieminējuma apietas ir folkloristu starptautisko sakaru konsekvences, un neiezīmēta palikusi Latvijas vieta tā laika Eiropas folkloristikas kopainā.³⁵

Līdzšinējo vēstures pētījumu apskatā iekļaujami arī divi neseni pētījumi, kas gan nesniedz aptverošu starpkaru perioda latviešu folkloristikas raksturojumu, taču pauž jaunu skatījumu uz 20. gadsimta 20.–40. gadiem disciplīnas vēsturē Latvijā. Dace Bula 2008. gadā balāžu un dziesmu pētījumu sērijā „BASIS” publicētajā rakstā „Latviešu tautasdziesmas: vākšana, publicēšana un pētīšana” (*„Latvian Folksongs: Collected, Published and Studied”*) orientējas uz noteikta žanra –

³⁵ Ojārs Ambainis norāda vienīgi uz faktu, ka Anna Bērzkalne bijusi līdz 1939. gadam (proti, vācbaltiešu repatriācijai) Tartu universitātē strādājošā profesora, vēsturiski ģeogrāfiskā metodes teorētiķa Valtera Andersona studente. (Ambainis 1989: 83) Plašāka nozares kontekstualizēšana nav bijusi vēlama „naidīgās” rietumnieciskās virzības dēļ.

tautasdziesmu dokumentēšanas un izpētes vēsturi. Savukārt zviedru vēsturnieks Pērs Bolīns (*Per Bolin (Bolin-Hort)*) priekšplānā izvirzījis institūciju – Latvijas Universitāti – un folkloristikas un etnogrāfijas norises tajā. Folkloristikas vēstures jautājumiem Latvijas Universitātē viņš izsekojis divās monogrāfijas nodaļās (Bolin 2012). Abi pētījumi sagatavoti angļu valodā un adresēti internacionālam lasītāju lokam. Tādējādi tie no jauna ieceļ latviešu folkloristikas vēsturi plašākas akadēmiskās uzmanības laukā.

Dace Bula secīgi aplūko dažādus tautasdziesmu vākšanas, publicēšanas un pētīšanas periodus. Sniedzot starpkaru perioda raksturojumu, D. Bula norāda uz folkloristikas kā patstāvīgas akadēmiskas disciplīnas formēšanos, nozares institucionalizēšanos, nodibinoties Latviešu folkloras krātuvei, un ar folkloru saistīto lekciju kursu pieaugumu Latvijas Universitātē. Autore izceļ Annas Bērzkalnes lomu salīdzinošās tautasdziesmu pētniecības iedzīvināšanā un viņas pārstāvētās vēsturiski ģeogrāfiskās metodes iespaidu uz apjomīgo dziesmu kolekciju Latviešu folkloras krātuvē. D. Bula vienlaikus aprāda, ka Anna Bērzkalne, viena no galvenajām disciplīnas figūrām starpkaru Latvijā, nav guvusi atbalsi salīdzinošajai pieejai tautasdziesmu tekstu izpētē latviešu folkloristikā. Tāpat samērā vienpatna bijusi viņas starptautiskā iesaistītība nozarē. (Bula 2008: 19)

D. Bulas publikācijas uzdevums ir bijis vien īsi iezīmēt galvenos latviešu folkloristikas posmus attieksmē pret tautasdziesmām. „Latviešu tautasdziesmas: vākšana, publicēšana un pētīšana” ievada dažādiem „Herdera mantojuma” aspektiem veltīto zinātnisko rakstu krājumu un tādējādi dara zināmas ārzemju balāžu pētniekiem³⁶ un citiem nozares pārstāvjiem maz pazīstamās latviešu folkloristikas vēstures pamatlīnijas. Promocijas darba sakarā D. Bulas pētījums izceļams kā viens no nedaudzajiem disciplīnas vēstures pārskata publicējumiem, kas akcentē 20. gadsimta 20.–40. gadu periodu nozares vēsturē un pasvīturo Annas Bērzkalnes darbību tajā.

Pērs Bolīns pētījumā, kas ir daļa no plašākas Latvijas Universitātes vēsturei veltītas monogrāfijas, savukārt iedziļinās kā 1919.–1940. gada akadēmiskās dzīves pamata norisēs, tā atsevišķās fīnēsēs. Zviedru pētnieks Latvijas Universitātes vēstures izpētē priekšplānā izvirza organizētā nacionālisma jautājumu, un vēstures avotu analizē izseko akadēmisko un nacionālistisko aspektu savijumam,

³⁶ Krājumu veido raksti, kas tapuši uz 2004. gadā Rīgā norisušās 34. Starptautiskās balāžu konferences referātu pamata.

savstarpējai pakārtotībai. P. Bolīna pētījumi veikti uz vērienīga apjoma vēstures dokumentu bāzes – studijās izmantoti arhīvu materiāli, galvenokārt no LVVA Latvijas Universitātes fonda, kā arī daudzējādi publicētie vēstures avoti. Akadēmiskā nacionālisma šūpulis 20. gadsimta 20.–40. gadu Latvijā, kā izpētījis P. Bolīns, ir bijusi Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultāte, un folkloristika ir bijusi viena no nacionālās politikas visvairāk iezīmētajām disciplīnām.³⁷

Divu dažādo politisko režīmu atšķirības kā noteicošais fons un pamats nacionālisma izpausmēm akadēmiskajā vidē motivējis monogrāfijas autoru nacionālisma aspektus folkloras zinātnē aplūkot divās atsevišķās – 7. un 8. – nodaļās: „„Nacionālo disciplīnu” attīstība: arheoloģija, folkloras, vēsture un latviešu valodniecība un literatūra, 1919–34” (*„Developing ‘National Disciplines’: Archeology, Folklore, History and Linguistics and Literature, 1919–34”*; Bolin 2012: 183–257) un „Universitāte diktatūras pakļautībā: pārmaiņas nacionālajā politikā un akadēmiski argumenti Ulmaņa režīma padotībā, 1934–1940” (*„The University under Dictatorship: Changes in National Policies and the Academics under the Ulmanis Regime, 1934–1940”*; Bolin 2012: 259–293).

7. nodaļā P. Bolīns izseko Filoloģijas un filozofijas fakultātes izveidei, analizē akadēmiskā personāla atlasī un atsevišķās apakšnodaļās iztirzā fakultātes virzību valodniecības, folkloras un etnogrāfijas, arheoloģijas un vēstures jomās, kā arī sniedz salīdzinājumu ar Viļņas Universitāti Kauņā. 8. nodaļā autors analizē pārmaiņas fakultātē un aptverošo latviskošanas tendenci pēc Kārļa Ulmaņa 1934. gada 15. maija apvērsuma. Šajā nodaļā P. Bolīns arī veicis „nacionālo naratīvu” salīdzinājumu, analizējot latviešu, zviedru, igauņu, lietuviešu u. c. delegātu dalību Baltijas Vēsturnieku konferencē, kas norisa 1937. gadā Rīgā. Tāpat P. Bolīns iezīmē zinātnieku komunikāciju ar plašāku sabiedrību (uz žurnāla „Senatne un Māksla” numuru analīzes pamata).

Caurviju koncepts P. Bolīna pētījumā ir „nacionālais” pavērsiens (*‘national’ turn*). P. Bolīns aprāda, ka tas fakultātē saskatāms jau 20. gadsimta 20. gados, kad,

³⁷ „Latvijas Universitātes izveide pati par sevi bija nacionāls projekts līdz ar konfliktiem un kompromisiem akadēmiskā personāla rekrutēšanā un mācību valodas izveidē, dažās akadēmiskās disciplīnas atradās tuvāk nacionālā projekta kulturālajai jēgai nekā citas. Pirmkārt, tas attiecās uz priekšmetiem, kas bija saistīti ar nācijas vēsturi, valodu un kultūru. [...] Primārās „nacionālo” interešu disciplīnas te ir folkloras, arheoloģija, vēsture un latviešu valodas un literatūras izpēte.” (Bolin 2012: 183)

pievēršoties zemnieku folklorai un latviešu kultūrai pirmsvācu laikos, „nacionālajā” projektā iesaistījās profesori Francis Balodis un Pēteris Šmits. Pāreja uz autoritārisma režīmu folkloristikai un arheoloģijai sniedza oficiālu atzīšanu, zināmā mērā privilēģētu statusu citu nozaru vidū un stabilāku valsts finansējumu, taču disciplīnu tīri akadēmisko virzību, pēc P. Bolīna vērojuma, režīms ietekmējis visai maz. (Bolin 2012: 218–219)

Analizējot nacionālisma aspektus, P. Bolīns pētījuma izklāstu grupē ap atsevišķām 20. gadsimta 20.–40. gadu latviešu folkloristikas personībām – Pēteri Šmitu, Annu Bērzkalni, Kārli Straubergu, Arvedu Švābi. Lai arī Anna Bērzkalne nav Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes pārstāve un viņas saskarsme ar fakultāti bijusi sporādiska un samērā netieša, P. Bolīna monogrāfijas 7. nodaļā „Nacionālo disciplīnu” attīstība: arheoloģija, folkloras, vēsture un latviešu valodniecība un literatūra, 1919–34” viņas darbības iztirzājumam atvēlēta ievērojama vieta. Autors uzsver viņas dibinātās un vadītās Latviešu folkloras krātuves lomu sabiedrībā un zinātnē. Tāpat P. Bolīns atzīmē A. Bērzkalnes ieguldījumu, darbojoties kā kontaktpersonai starp somu un igauņu pētniekiem un lībiešu minoritāti Latvijā.

Monogrāfijas autors īpaši izceļ dzimtes jautājumu un ar vēstures dokumentos rastajām liecībām pierāda pret Annu Bērzkalni vērsto diskrimināciju. P. Bolīns izsaka minējumu, ka Latviešu folkloras krātuves vadītājas posteni A. Bērzkalnei 1929. gadā, iespējams, nācies atstāt tieši „nepiemērotā” dzimuma dēļ: „Folkloras arhīvam bija jāklūst akadēmiskākam, bet, iespējams, arī ar vēl lielāku vīriešu dominanti.” (Bolin 2012: 212) P. Bolīns aizrāda, ka Anna Bērzkalne nav saņēmusi fakultātes atbalstu folkloristikas studijām. Tā, piemēram, 1931. gadā fakultāte nerekomendēja Tartu universitātes doktoranti Bērzkalni Kultūras fonda stipendiju komisijai, tādējādi liedzot viņai iespēju saņemt finansiālu atbalstu disertācijas izstrādāšanai. Fakultāte arī aizšķērsoja ceļu Annas Bērzkalnes centieniem veidot karjeru Latvijas Universitātē.

P. Bolīns aprāda, ka folkloristiku un etnogrāfiju fakultāte pati nekad īsti nav uztvērusi kā prioritātes. Folkloristikas zemo pozīciju fakultātē veicināja arī apstākļi, ka dainu izpētei studenti varēja pievērsties arī daudz prestižākajā

lingvistikas nozarē. Arī Pētera Šmita izteiktā nepatika pret sieviešu klātbūtni akadēmiskajā vidē lielā mērā bremzēja folkloristikas attīstību.³⁸

Lai gan promocijas darba fokusā ir folkloristu starptautiskie sakari, bet Pērs Bolīns pievērsies nacionālisma konstrukcijām disciplīnā, zviedru zinātnieka pētījums nav vis pretmets, bet darbs, ar kuru promocijas pētījumam iesaistīties dialogā.³⁹ Visupirms, ar promocijas darbu to vieno pētījuma objekts – starpkaru perioda latviešu folkloristika. Īpaša vieta P. Bolīna pētījumā atvēlēta arī Annai Bērzkalnei. Kopīga ir daļa vēstures avotu, kas analizēti abos pētījumos. Tāpēc gluži likumsakarīgi, ka tēmas un materiāla kopība rosina ne vien P. Bolīna pētījumu uzlūkot kā iespējamo referenču avotu, bet arī mudina uz debatēm un komentāriem par interpretāciju. Kā ļoti noderīgu metodoloģisku rīku promocijas darba autore atzīst P. Bolīna izmantoto paaudžu perspektīvu (Pēteris Šmits – vidējā paaudze, Anna Bērzkalne, Arveds Švābe – jaunākā paaudze utt.). Nereti folkloristikas vēstures problēmjautājumus izskaidrot palīdz tieši tas, ka vēsturnieks konstatē pretrunu dažādu paaudžu uzskatu sadūrā (zinātnieku paaudžu konflikts).

Viens no jaunākajiem pētījumiem latviešu starpkaru perioda folkloristikā ir latviešu zinātnieka Toma Ķenča Tartu universitātē izstrādātā disertācija „Latviešu mitoloģijas disciplinārā vēsture” (*„A disciplinary history of Latvian mythology”*), kas neilgi pirms aizstāvēšanas⁴⁰ publicēta atsevišķā *„Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis”* sērijas sējumā (Ķencis 2012). T. Ķencis pievērsās mitoloģijas kā zinātņu nozares – folkloristikas kaimiņu nozares – vēstures izpētei.

³⁸ „Tomēr vēl viens iemesls folkloristikas relatīvi lēnajai attīstībai fakultātē varētu būt Šmita ļoti negatīvā attieksme pret sievietēm akadēmiskajā vidē. Fakultātes sēdē 1923. gadā, piemēram, viņš apgalvoja, ka ir ļoti pret sieviešu iekļaušanu mācībspēkos: tas, viņš apgalvoja, saēstu zinātniskos standartus. Tai pašā laikā lielākais vairums fakultātes studentu bija tieši jaunas sievietes. [...] Lai arī citās disciplīnās daudzsološajiem vīriešu kārtas studentiem, protams, bija lielākas priekšrocības nekā sievietēm, taču neviens no redzamākajiem profesoriem tik skaidri neiebilda pret sievietēm akadēmiskajā darbā kā Pēteris Šmits.” (Bolin 2012: 217–218) To, ka šī sievietēm naidīgā Pētera Šmita stratēģija un autoritārais vadības stils izrādījās tuvredzīgs un traucējošs fakultātes organizācijai, apliecina arī fakts, ka pēc Pētera Šmita nāves 1938. gadā būtībā nebija neviena akadēmiskajam darbam sagatavota folkloristikas speciālista (atšķirībā no kolēģa Franča Baloža, kas bija parūpējies par jaunās pētnieku paaudzes ienākšanu arheoloģijas nozarē, P. Šmits nebija veltījis uzmanību personāla paaudžu nomainīšanai). Līdzšinējos P. Šmita pienākumus uzņēmas klasiskais filologs un arheologs Kārlis Straubergs, kas tikai 30. gadu otrajā pusē mainīja savas akadēmiskās prioritātes un pievērsās folkloras pētīšanai. (Atsevišķus folkloristiskus pētījumus K. Straubergs gan publicējis jau 20. gadsimta 20. gados: „Piezīmes par dažām latviešu burvju grāmatām”, „Melnā grāmata” (1923), „Hanovijs par dvēseļu kultu pie latviešiem” (1925), „Latviešu burvju grāmatas” (1926). [Skat. Latvijas Universitāte .. 1929.]

³⁹ Zināmā mērā dialogu uzsācis pats Pērs Bolīns, savā pētījumā vairākkārt atsaucoties uz Ritas Treijas npublicēto manuskriptu „Anna Bērzkalne (1891–1956)” (2011).

⁴⁰ Toms Ķencis disertāciju izstrādājis Tartu universitātes profesoru Kristīnas Kūtmās un Ulo Valka vadībā un aizstāvēja 2012. gada 5. oktobrī, iegūstot filozofijas doktora grādu.

Refleksīvās vēstures studijas sniegušas autoram plašas interpretēšanas iespējas, viņš analizējis mitoloģiju Latvijā gan kopsakarā ar citām humanitāro zinātņu jomām, gan izsekojis mitoloģijas un dažādu kultūras un politikas fenomenu savstarpējām sakarībām.

Starpkaru periodam T. Ķencis aptverošajā pētījumā atvēlēja viena nodaļa (2012: 106–141). Tajā viņš iztirzā mitoloģijas teorijas atsevišķu personību īstenojumā – uzmanības centrā ir tādi 20. gadsimta 20. un 30. gados aktīvi darbojušies zinātnieki kā Arveds Švābe, Mārtiņš Bruņenieks, Kārlis Straubergs, Voldemārs Maldonis un Ludvigs Adamovičs. Pētnieks secina, ka primārais nozares uzdevums starpkaru periodā bija izvērtēt romantisma mantojumu un rast jaunas pieejas folkloras materiālu vākumu interpretēšanai. Lielākoties metodoloģija tika aizgūta no salīdzinošās valodniecības, vēstures un reliģijas fenomenoloģijas.

Atsevišķā sadaļā „Latviešu mitoloģijas disciplinārās vēstures” autors aplūko dažas Latvijas un Igaunijas folkloristikas vēstures paralēles. (Ķencis 2012: 198–203) Līdzās 19. gadsimta otrās puses nacionālajiem strāvojumiem, kas bija identiski Latvijas un Igaunijas teritorijā, nacionālajiem eposiem un citām atbilstmēm T. Ķencis norāda uz folkloras arhīvu izveidi Rīgā un Tartu – Annas Bērzkalnes vadīto Latviešu folkloras krātuvi un Oskara Loritsa vadībā formēto igauņu folkloras arhīvu. (2012: 200) Latviešu folkloras krātuves izveidi T. Ķencis iztirzā arī pētniecības institucionalizēšanās kopsakarā.⁴¹

Latviešu folkloristu starptautisko sakaru izpētei veltīta Borisa Infantjeva disertācija „Latviešu un krievu folkloristu sakari latviešu buržuāziski nacionālās kustības laikā” (Infantjevs 1950a). Disertāciju filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai vadījis folklorists Jānis Niedre, un tā izstrādāta Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtā. Tā ir plašākais latviešu folkloristu starptautiskos sakaru iztirzājošais zinātniskais pētījums. Diemžēl pētījuma konceptuālais satvars, kā to uzrāda jau eksaltētie priekšvārdi, ir ideoloģiski nosacīts. Tā, piemēram, līdzšinējo pētījumu trūkumu par krievu un latviešu folkloristu sakariem autors skaidro kā politiski motivētu traucējumu avotu apgūvē:

⁴¹ Diemžēl Latviešu folkloras krātuves sākotnei veltītā teksta daļa (Ķencis 2012: 79–81) lielā mērā ir Ritas Treija npublicētā manuskripta „Anna Bērzkalne (1891–1956)” (monogrāfijas „Latviešu folkloristika 20. gadsimta 20.–40. gados” nodaļa, ar kuru autoram bija iespēja iepazīties) pārstāsts angļu valodā bez atsaukšanās uz manuskripta autori. Šis pārpratums, kā atzina T. Ķencis (sarunā 28.10.2012.), radies darba lielā apjoma dēļ. Atzīmējams, ka citviet disertācijā atsaucies ir korektas, tostarp uz R. Treijas publikācijām.

„Reizē ar represijām valdošās grupas visādi pūlējās, lai darbaļaudīm laupītu iespējas saskarties ar marksisma-ļeņinisma idejām, progresīvo krievu kultūru un vispār krievisko. [...] Sakarā ar tādu valdošās šķiras nostāju bagātīgie Maskavas, Ļeņingradas un citu Padomju Savienības pilsētu arhīvi, kuros glabāja vērtīgas ziņas par latviešu kultūras darbinieku dzīvi un darbību, palika neizmantoti.”

(Infantjevs 1950a: 3–4)

Hronoloģiskā fokusējuma ziņā Borisa Infantjeva disertācija pieder pētījumiem par 19. gadsimtu. Bez tam kritiskā disertācijas teksta lasījumā atsijājams ideoloģiskais uzslāņojums. Taču tēmas izvēlē un problēmas iztirzājumā uz npublicēto vēstures avotu izpētes pamata šis pētījums visai tuvs promocijas darbam.

19. gadsimta starptautisko sakaru aspektā pieminami arī Māras Grudules pētījumi par igauņu folkloru latviešu avotos un lietuviešu folkloras tulkojumiem (Grudule 2008: 90–99; 249–124). Māras Grudules vērojumi par igauņu un lietuviešu folkloras klātbūtni latviešu grāmatniecības un preses pirmsākumos iekļaujas plašākā salīdzinošā literatūras pētījumā „Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti”, ko publicēšanai 2008. gadā sagatavojuši vairāki Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta zinātnieki. M. Grudule izsekojusi igauņu un lietuviešu folkloras latviskajiem pārcēlumiem presē, mācību grāmatās un atsevišķos izdevumos.

Tulkošanā piedalījušies arī topošās profesionālo folkloristu paaudzes pārstāvji. No vācu valodas igauņu dziesmas un teikas cita starpā tulkojis Krišjānis Barons, savukārt lietuviešu tautasdziesmas atdzejojis Ludis Bērziņš. Žurnālā „Austrums” 1892. gadā ar pseidonīmu Pabērzis Ludis Bērziņš arī publicēja pētījumu „Leiši un viņu dziesmas”. Ar lietuviešu folkloru latviešu lasītājus iepazīstina arī izvērstā Friča Brīvzemnieka publikācija „Leišu (latviešu) tautas dzeja. Pēc N. Kostomarova” (1885).

Ar promocijas darba tēmu sevišķi sasauca tā M. Grudules pētījuma daļa, kas izgaismo salīdzinošās⁴² folkloras pētniecības sākotni – tā iezīmē iespējami tālu salīdzinošās pieejas perspektīvu, kurai Anna Bērzkalne ar vēsturiski ģeogrāfisko

⁴² Māra Grudule lieto apzīmējumu *salīdzināmā* (terminos *salīdzināmā folkloristika*, *salīdzināmā pētniecība*).

metodi pievienojās vairākus gadu desmitus vēlāk. Jau Lapas Mārtaņa sagatavotā igauņu tautas pasaku izdevuma priekšvārdā (1888) rodami „vieni no agrīnajiem latviešu spriedumiem salīdzināmajā folkloristikā”. (Grudule 2008: 94) Taču par salīdzinošās folkloras pionieri uzskatāms Jēkabs Lautenbahs, kura vārds, kā aizrāda M. Grudule, nozares profesionāļu atzīts, tomēr šajā laukā aizvien nav pietiekami pazīstams. (Grudule 2008: 116) Jau Lautenbaha maģistra darbs, kas 1896. gadā aizstāvēts Tartu, ir apjomīga lietuviešu un latviešu folkloras materiāla „salīdzināmās pētniecības mēģinājums”. Vēlāk tapušās vairākas zinātniskas publikācijas. M. Grudule secina: „Kopumā Lautenbahs ar saviem pētījumiem iekļaujas vienotā Eiropas salīdzināmās folkloristikas sākotnes straumē.” (Grudule 2008: 120.)

Viens no pirmajiem **pētījumiem par Annu Bērzkalni** ir viņas skolnieces un kādreizējās Latviešu folkloras krātuves darbinieces Austras Šleseres 1988. gada manuskripts „Annas Bērzkalnes darba mūžs” (Šlesere 1988). Sagatavots kā priekšlasījuma teksts, tas glabājas Rakstniecības un mūzikas muzeja fondos.⁴³ Līdzīgi kā Jānis Rozenbergs (Rozenbergs 1991) viņa secīgi min Annas Bērzkalnes dzīves galvenos datus, kas lielākoties smelti no rūpīgi sakārtotā Annas Bērzkalnes fonda Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas krājumā.

Austra Šlesere apcerējuma sākumā labi raksturo noskaņojumu un intelektuālās vides nosacījumus 20. gadsimta 20. gadu Latvijā, kuros Anna Bērzkalne sāka savu folkloristisko darbību:

„Tas bija laiks, kad Rīgā tapa un veidojās pašiem savi kultūras iestādījumi, no tiem augstākā virsotne bija Latvijas Universitāte, dibināta 1919. g. rudenī, kur Filoloģijas un filosofijas fak. ietvaros prof. J. Endzelīns noorganizēja baltu filoloģijas nodaļu, kas vēl nekad nekur nebija pastāvējusi. Arī A. Bērzkalne ir prof. Endzelīna klausītāju vidū. Tas bija laiks, kad Kr. Barona Latvju Dainas līdz ar pēdējo 1915. g. izdoto sējumu nebija vairs dabūjamas, kad bija izsīkuši arī Fr. Brīvzemnieka un Lercha-Puškaiša pasaku krājumi, un folkloras vākšanas darbs gaidīja turpinājumu. A. Bērzkalne ar savu neatlaidīgo, enerģisko darbu un lielajām zināšanām un ieinteresētību

⁴³ Atzīmējams, ka Austra Šlesere presē rakstījusi arī par Annu Bērzkalni viņas 100 gadu jubilejā (Šlesere 1991).

baltu filoloģijā, īpaši folkloristikā, bija kā radīta, lai turpinātu folkloras vākšanas darbu plašāk organizētā veidā.” (Šlesere 1988: 1)

Īpaši vērtīgas ir A. Šleseres personīgās pieredzes atkāpes, kas papildina uz vēstures dokumentiem balstīto stāstījumu par A. Bērzkalni. Tā, piemēram, raksta autore kavējās atmiņās par A. Bērzkalnes vadīto folkloras pulciņu un aprāda tā lomu vēlākā Latviešu folkloras krātuves personāla atlasē:

„Ar īpašu dedzību un dziļi zinātnisku pieeju viņa [Anna Bērzkalne] mācīja folkloru, mudinādama krāt arī tautasdziesmas. Arī man bija laime mācīties RP II vsk. no 1921. –1925. g., kad par skolotāju tur bija A. Bērzkalne. Viņas vadībā skolā tapa un darbojās folkloras pulciņš, kur vingrinājāmie ne tikai vākt folkloras materiālus, bet tos arī kārtot un sistematizēt. No šī pulciņa dalībniecēm viņa izraudzījās pirmās LFK darbinieces. Tā folkloras pulciņā sākās mēģinājums lielākam folkloras vākšanas darbam.” (Šlesere 1988: 2)

Var diskutēt par pētījuma tekstā apgalvoto, ka Latviešu folkloras krātuves izveide un vadīšana bija A. Bērzkalnes mūža sapnis. (Šlesere 1988: 2) Viņas autobiogrāfiskie dokumenti liecina, ka mūža sapnis – pašas izvirzītais mērķis, uz ko neatlaidīgi virzījies, A. Bērzkalnei bija tautasdziesmu izpēte, proti, zinātniskais darbs. Folkloras arhīvs savukārt bija vien posms ceļā uz zinātnisko pētniecību. Nenoliedzami, Latviešu folkloras krātuvei tās izveides laikā un darbības sākumposmā A. Bērzkalne veltīja ļoti daudz uzmanības un pūļu. (Skat. Treija 2009)

Tāpat promocijas darba autore nevar piekrist A. Šleseres apgalvojumam, ka „viss folkloras vākšanas darbs dibinājās uz brīvprātības principa, nekādu algotu folkloras vācēju nebija.” (Šlesere 1988: 3) Kā rāda Māras Vīksnas pētījums „Naudas loma latviešu folkloristikas vēsturē” (Vīksna 2008: 134–138), centīgākie latviešu folkloras vācēji tika apbalvoti un prēmēti, un zināmu laiku visi vācēji par noteiktu burtu skaitu saņēma nelielu atlīdzību jeb honorāru. Kļūda ieviesusies arī A. Šleseres minējumā, ka ekspedīcija uz Kuršu kāpām Lietuvā organizēta

A. Bērzkalnes laikā (Šlesere 1988: 5) – faktiski tā norisa 1931. gadā, kad A. Bērzkalne Latviešu folkloras krātuves vadītājas amatu jau bija atstājusi.⁴⁴

Folklorista Jāņa Rozenberga „Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis” 1991. gadā – Annas Bērzkalnes simtgadē – publicētais raksts „Anna Bērzkalne (1891. 15. I–1956. 1. III) un viņas devums latviešu folkloristikā” (Rozenbergs 1991) sniedz vienlaikus koncentrētu un aptverošu folkloristes profesionālā gājuma apskatu. Četrās apakšnodaļās J. Rozenbergs apkopojis: 1) Annas Bērzkalnes biogrāfijas pamata atzīmes; 2) Annas Bērzkalnes bibliogrāfiju (pamatdarbus); 3) izvērtējumu Annas Bērzkalnes devumam latviešu folkloristikā; 3) Annas Bērzkalnes raksturojošus ekscerptus no dažādām viņas publikācijām – „Tautas dzeja un literatūra” (1930), „Latviešu folkloras krātuve” (1925), „Igauņu tautas dziesmas” (1926), „Somu literatūras biedrības simtsgadu pastāvēšanas svētki” (1931), „Mēmie pagasti” (1927), „Jaunatne un tauta” (1926), „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi” (1942).

Analīze un izvērtējums rodams J. Rozenberga raksta 3. sadaļā „A. Bērzkalnes devums latviešu folkloristikas vēsturē”. Viņš uzsver gan Latviešu folkloristikas krātuves ideju un tās iedzīvināšanu, gan somu skolas iespaidu uz folkloras arhivēšanu Latvijā un A. Bērzkalnes zinātniskajiem uzskatiem.

„A. Bērzkalne bija pirmā latviešu profesionālā folkloriste, kas kļuva par somu skolas jeb vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pamatprincipu kaismīgu aizstāvi un izmantotāju Latvijā folkloras vākšanas, krāšanas un kārtošanas praksē un tautas dziesmu izpētes darbā. Tāda stingra un nelokāma savos uzskatos, savā sākotnējo folkloristisko folkloristisko interešu un atziņu noturīgumā viņa palika līdz sava mūža galam. A. Bērzkalne neapstrīdami uzskatīja, ka ikvienam tautas tradīciju pētniekam, ja tas vien grib sasniegt zinātniski pamatotus rezultātus, vispirms jāatrod atbildes uz šādiem jautājumiem: 1) kāds ir bijis šīs tautas tradīcijas (dziesmas, mīklas, pasakas utt.) pirmatnējais veids, 2) kad un kur tā cēlusies un 3) pa kādiem ceļiem un cik plaši tā izplatījusies.”

(Rozenbergs 1991: 60)

⁴⁴ 1931. gadā Latviešu folkloras krātuve rīkoja ekspedīciju uz Kuršu kāpām Lietuvā. Tās uzdevums bija – dokumentēt vēl dzīvo valodu un folkloru kāpu strēlē starp Kuršu jomu un Baltijas jūru. Valodnieka Jāņa Endzelīna vadībā krātuves darbinieces Alma Medne, Marija Miezone un Austrā Šlesere pierakstījušas „tradīcijas” – paražas, ticējumus, nostāstus, dziesmas, īpatnējo leksiku u. c. – Nidā, Preiļos (Preilā) un Pervalkā (Pervalkā). 1933. gadā Latviešu folkloras krātuve savā materiālu sērijā (B. 2) publicējusi ekspedīcijas vākumu. (Šmits 1933)

Šķiet, no J. Rozenberga pārņemta stabilā vārdkopa, ko nereti attiecina uz Annu Bērzkalni, – „pirmā latviešu profesionālā folkloriste”. (Rozenbergs 1991: 60) J. Rozenberga raksts iekļaujas to publikāciju klāstā, kas ap Annas Bērzkalnes 100. jubileju centās rehabilitēt viņas vietu latviešu kultūrā un zinātnē. Annas Bērzkalnes personībai veltītie raksti, tostarp populārzinātniskās un daiļliteratūras publikācijas, aplūkoti savrup.

Starp Māras Vīksnas zinātniskajām publikācijām, kas galvenokārt veltītas Annai Bērzkalnei, rodama sešas – „Latviešu folkloras krātuve un ZA folkloras fondi” (Vīksna 1990) „Folkloras vākšanas vēsture Latvijā” („*The History of the Collection of Folklore in Latvia*”; Vīksna 1996a), „Valters Andersons un Latvija” („*Walter Anderson and Latvia*”; Vīksna 1996b), „Latviešu folkloras krātuves vēsture preses izdevumos, dokumentos un ekspedīciju materiālos” (Vīksna 2004b), „Naudas loma latviešu folkloristikas vēsturē” (Vīksna 2008) un „Folkloriste Anna Bērzkalne rakstnieka Viktora Eglīša redzējumā” (Vīksna 2009). Bez tām Māra Vīksna Annas Bērzkalnes personību iztirzājusi vairākās populārzinātniskās apcerēs un zinātniskos rakstos, kas Bērzkalnes personībai pieskaras netieši. Promocijas darba tēmas sakarā īpaši izceļama M. Vīksnas raksti „Latviešu folkloras krātuve un ZA folkloras fondi”, „Folkloras vākšanas vēsture Latvijā”, „Latviešu folkloras krātuves vēsture preses izdevumos, dokumentos un ekspedīciju materiālos” un „Valters Andersons un Latvija”.

M. Vīksna savās publikācijās pastāvīgi atgādinājusi par Annas Bērzkalnes erudīciju, daudzo svešvalodu prasmes, labo ārzemēs gūto izglītību, vizītes uz citzemju folkloras arhīviem un profesionālos sakarus ar folkloristikas prominencēm Eiropā. M. Vīksna skaidri izcēlusi A. Bērzkalnes mentoru Valtera Andersona un Kārles Krona iespaidu uz viņas folkloristisko darbību, un autore pētījumi bijuši vieni no rosinātājiem promocijas darbā izzināt dziļāk folkloristu starptautisko sakaru jautājumus.

Folkloristu starptautisko sakaru izpētei atsevišķas publikācijas veltījusi arī promocijas darba autore. Rakstā „Latviešu folkloras krātuves jautājumi Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa sarakstē” (Treija 2009) analizēti folkloras arhīvu organizācijas un leģitimizācijas jautājumi A. Bērzkalnes un viņas igauņu kolēģa Oskara Loritsa vēstulēs. Raksts „Somu paraugs latviešu folkloristikā” (Treija 2010) iztirzā kā personīgo kontaktu – saziņas ar somu zinātniekiem, tā vēsturiski

ģeogrāfiskās folkloras izpētes metodes lomu disciplīnas attīstībā Latvijā. Uz Helsinkos apzināto arhīvu materiālu pamata tapis raksts, kas analizē Kārles Krona un latviešu folkloristu saziņu (ne tikai Anna Bērzkalne figurē Krona profesionālo sakaru lokos, bet arī Pēteris Šmits un sporādiski arī Ludis Bērziņš, Jēkabs Lautenbahs, Kārlis Straubergs un citi; Treija 2011a). Savukārt publikācija žurnālā „*Traditiones*” sniedz ieskatu starptautiskās folkloristikas sadarbības tīklā, kurā 20. gadsimta 20. un 30. gados aktīvi darbojās Anna Bērzkalne (Treija 2011b).

Kā redzams, līdz šim tapušas vairākas zinātniskas publikācijas, kuru problemātika tā vai citādi sasaucas ar promocijas darba tēmu. Tomēr izvērsta 20. gadsimta 20.–40. gadu, kā arī pēckara gada latviešu folkloristikas vēsture, starpkaru perioda folkloristu starptautiskās darbības analīze un monogrāfisks pētījums par folkloristi Annu Bērzkalni vēl ir nākotnes uzdevumi.

Pagaidām trūkst padziļināta un aptveroša pētījuma Annas Bērzkalnes **darbības novērtējumam**, taču gan viņas dzīves laikā, gan vēlākos gados novērtējumu sniegušas atsevišķas zinātniskas un populāras publikācijās. Uz šo publikāciju pamata iespējams izsekot intereses un attieksmes maiņai attiecībā uz Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību.

Jāatzīst, atbilstoša novērtējuma trūkst visam pirmās brīvvalsts laika periodam latviešu folkloristikā. Kā norādījusi folkloriste Dace Bula, 20. gadsimta 20.–40. gadi ir būtisks, taču pietiekami neizgaismots posms disciplīnas attīstības vēsturē: „... Šis laikposms savā ziņā uzskatāms par nozīmīgāko – šai laikā interese par folkloru institucionalizējās un folkloristika izvērtās par pilntiesīgu akadēmiskās zinātnes nozari. 1924. gadā darbu sāka Latviešu folkloras krātuve, kas folkloras vākšanu, publicēšanu un pētniecību nostādīja uz profesionāliem pamatiem. Latvijas Universitātē pieauga ar folkloru un etnogrāfiju saistīto kursu skaits, un latviešu folkloristi iekļāvās starptautiskajā sadarbībā, kas 20. gadsimta pirmajā pusē Eiropā bija visai intensīva. Tomēr šī perioda intelektuālais mantojums nav pietiekami apgūts. Enciklopēdiska rakstura informācija par šī perioda izcilām personībām – Annu Bērzkalni, Ludi Bērziņu, Jāni Albertu Jansonu, Pēteri Šmitu, Kārli Straubergu u. c. – ir visai skopa, bet dažkārt tās pat trūkst (padomjlaika enciklopēdijas to ideoloģisku apsvērumu dēļ mēdz noklusēt). Arī Ojāra Ambaiņa „Latviešu folkloristikas vēsture” (1989) šim periodam atvēl netaisni maz uzmanības, salīdzinot ar izvērsto folkloristikas priekšvēstures un jaunlatviešu posma izvērtējumu.”(Bula 2007: 7–8) Ojārs Ambainis grāmatā „Latviešu folkloristikas

vēsture: Pamatvirzieni un fakti” 20.–40. gadu periodam kopumā veltījis nepilnas septiņas lappuses. (1989: 82–88) Autors atzinīgi novērtējis Latviešu folkloras krātuves nodibināšanu un darbību. Ojārs Ambainis atzinis Annas Bērzkalnes izmantotās vēsturiski ģeogrāfiskās teorijas metodoloģisko nozīmi folkloras vākšanā, kārtošanā, glabāšanā un publicēšanā (1989: 83–84), taču – atbilstoši latviešu padomju folkloristikas nostādņēm, kuras iedibinājis Jānis Niedre, – noliedzis tās iespējamo vērtību folkloras pētniecībā. Kritiski atsaukdami uz Annas Bērzkalnes atziņu par tautas tradīciju hierarhisko izplatību (no augstāk stāvošās uz zemāko – līdzīgi kultūrai vispār), Ojārs Ambainis norāda uz kļūmīgo uzskatu izmantojumu arī folkloristes tautasdziesmu pētījumā „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi” (Bērzkalne 1942a): „... šī somu skolas aksioma faktiski noliedz nepieciešamību pētīt latviešu folkloru, jo tā ir „pierādījusi”, ka pēdējā ir aizgūta no Rietumeiropas. To arī parāda A. Bērzkalne monogrāfijā, kas faktiski ir vienīgais vēsturiski ģeogrāfiskās teorijas tiešs pielietojums latviešu folkloristikā. Salīdzinot 530 vienas romances pierakstu, autore uzskata, ka ir konstatējusi dziesmas pamattektu (tā autors ir kāds talantīgs 17. gadsimta latviešu dzejnieks ar vācu valodas zināšanām), bet nav spējusi noskaidrot tās izplatīšanās ceļus (visticamākais maršruts: Šveice – Prūsija – Kurzeme).” (Ambainis 1989: 83)

Annai Bērzkalnei veltīto publikāciju skaits ir neliels. Savu **laikabiedru** uzmanību un atzinību viņa iemantojusi galvenokārt kā Latviešu folkloras krātuves izveidotāja. Anna Bērzkalne cildināta reizē ar viņas vadīto iestādi. Tā, piemēram, 1928. gada pārskatā toreizējais Pieminekļu valdes priekšsēdētāja vietas izpildītājs Arturs Štāls uzteicis Annas Bērzkalnes un Latviešu folkloras krātuves darbu un atpazīstamību starptautiskajā vidē: „Latviešu Folkloras krātuvi nodibinot, ņemti paraugam ārzemju folkloras archīvi (īpaši dāņu, norvēģu, somu), kur vienā vietā sakopots viss, kas attiecas uz katras šīs tautas dzeju un citām tradīcijām. [...] Par šiem samērā neilgā laikā pašaizliedzīgu krājēju sasniegtiem rezultātiem cildinoši atsaukušies kaimiņu tautu folkloristi. [...] Par savas darbības vērtīgāko panākumu Krātuve uzskata visos latviešu sabiedrības slāņos modināto interesi par tautas seno dzīvi un dzeju kā īpatnēji nacionālas kultūras pamatu.” (Štāls 1928) Īsas ziņas par Annas Bērzkalnes biogrāfiju un profesionālo darbību sniedz šķirkļi enciklopēdijās – „Latviešu konversācijas vārdnīcā” Arveda Švābes redakcijā (LKV 1928–1929) un „Es viņu pazīstu: Latviešu biogrāfiskā vārdnīca”, kuru rediģējis Žanis Unāms (1939: 74).

Kopš 1929. gada, kad Anna Bērzkalne vairs neveica vadītājas pienākumus Latviešu folkloras krātuvē, viņa apzināti izvairījās no saskares ar Latvijas zinātnieku aprindām (skat. KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 112/131) ik gadu aizvien vairāk attālinājās no tām un savu mūža pētījumu izstrādāja noslēgtībā un zināmā slepenībā.

1942. gadā Kārlis Egle, iepazinies ar Annas Bērzkalnes pētījuma „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī” manuskriptu, „Latvju Mēnešraksta” 1. numurā publicējis cildinošu rakstu par folkloristes līdzšinējo darbību un jauno pētījumu. Autors izcēlis folkloristes veikuma vērienīgumu un pamatīgumu: „Reti kāds no jaunāka gājuma gara darbiniekiem tā iekarsis par folkloras jautājumiem kā skolotāja un folkloras pētniece Anna Bērzkalne (dz. 1891. 15. I). Nemitīgi pati folkloras studijas turpinādama gadu desmitiem ilgi, mācoties pie prof. Valtera Andersona (Kazaņa, Tartū), bet vēlāk īpaši pie somu prof. Kārles Krōna, kuru sava jaunākā pētījuma ievadā viņa apzīmē pat par savu tēvišķu draugu, kam viņai visvairāk jāpateicas par folkloristisko izglītību, viņa tanī pašā laikā turpinājusi arī pētniecības un folkloras materiālu vākšanas un krāšanas darbu. Īsi sakot, folklorā viņai palikusi par sirdslietu, un šai laukā viņa tad arī daudz strādājusi un speciālistu aprindās pazīstama ar savu lielo rūpību, mīlestību un neatlaidību darbā.” (Egle 1942: 91) Publikācijas autors ar patosu uzteicis Annas Bērzkalnes nopelnus, noorganizējot Latviešu folkloras krātuvī un veicinot folkloras vākšanu: „Visur viņu vada tikai viena doma: gūt pareizāku un pilnīgāku tautas garamantu materiālu, kas būtu drošs pamats zinātniskam darbam.” (Egle 1942: 91–92) Atzīmējis Annas Bērzkalnes devumu, izstrādājot „Latvju dainu” romanču tipu rādītāju, Kārlis Egle turpinājis recenzijas centrālo daļu ar suminājumu nesen pabeigtajam tautasdziesmu pētījumam: „Vēl speciālāks un pamatīgāks ir viņas jaunākais pētījums *Dziesma par bēdās nomirušo puisī* (rokrakstā), ko viņa sagatavojusi kā disertāciju doktores grāda iegūšanai. Te nu viņa, parādīdama ļoti lielas zināšanas, ar apbrīnojamu rūpību nodziļinājusies pasaulē, kas saistās ar šīs dziesmas motīvu un tā dažādajām noskaņām pie latviešiem un citām tautām. [...] Darbs uzrakstīts ar lielu izteiksmes vienkāršību, un tas interesēs un būs labi saprotams katram nopietnam lasītājam, kādu latviešiem nav trūkums. Un mūsu vecās tautas dzejas draugi, īpaši dziesmu iesūtītāji Folkloras krātuvei, kuri līdz ar teicējiem visi minēti variantu sarakstos, varēs pie tam pārliccināties, cik ļoti vērtīgas bijušas viņu pūles zinātnes labā.” (Egle

1942: 92) Rakstu noslēdz Annas Bērzkalnes literatūrpētniecisko interešu iztirzājums.

1942. gada 5. maijā laikrakstā „Tēviņa” arī Krišjānis Ancītis publicējis nelielu atsaukmi par Annas Bērzkalnes monogrāfiju „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi”. Atreferējis pētījuma saturu un galvenās atziņas, autors piebilst: „Šos atzinumus, kas autorei prasījuši gadu gadus darba, nebūs gan iespējams avīzes recenzijā novērtēt.” (Ancītis 1942: 6) Kā folkloristikas nākotnes uzdevumu, pie kura Anna Bērzkalne jau ķērusies, Krišjānis Ancītis atzīmē „Latvju dainās” publicēto dziesmu kritisku salīdzināšanu ar Dainu skapja oriģināliem.⁴⁵ Apceres autors aizrāda, ka hipotēze par Andreju Pumpuru kā pētāmās dziesmas populārākā varianta („Līgo laiva uz ūdeņa”) autoru maz paticama, pirmkārt, teksta izmaiņu dēļ, otrkārt, dzejnieka neprasmes dēļ, tautasdziesmu pantmērā dēļ (Ancītis norāda uz Andreja Pumpura dzejojumu „Stāsti manim, Daugaviņa”). Rezumējot „Tēviņas” atsaukmes autors raksta: „Grāmatas vērtība meklējama, vienkārt, ar lielu rūpību vāktajā un apstrādātajā materiālā, otrkārt, metodē. Ar šo metodi latviešu folklorā iztirzātas dažas pasakas (piem., 17. RLBZK rakstu krājumā to dara P. Šmits), bet tautas dziesmu pētījumos tā lietota pirmo reizi šeit. Grāmata iznākusi autores izdevumā: atjaunotie grāmatu apgādi līdz šim izdod tikai beletristiku.” (Ancītis 1942: 6) Krišjāņa Ancīša recenzija ir viena no nedaudzajām, kas pamana un apliecinā kara apstākļos iznākušā jaunā humanitārā pētījuma nozīmību.

Īsas atsaukmes par Tartu universitātē aizstāvēto Annas Bērzkalnes disertāciju un viņas pētījuma publikāciju 1942. gadā parādījušās arī Igaunijas laikraksta „Postimees” (30. jūnijā) un Rīgā izdotajā vāciskā mēnešraksta „Ostland” (decembrī) slejās (LUAB R. A. Bērzkalnes f. 12., 20.). Tāpat pēc kara Annas Bērzkalnes grāmata īsi atzīmēta Vācu tautasdziesmu arhīva gadagrāmatas publikācijā. (Seemann 1951: 195)

Annas Bērzkalnes izteikumi privātajā korespondencē liecina, ka folkloriste dzimtenē izjutusi lietpratēju atbalsta un novērtējuma trūkumu viņas pētnieciskajām interesēm. Izcilais filologs Jānis Endzelīns bija viens no nedaudzajiem laikabiedriem, kura atzinība folkloras pētniecei personīgi būtu bijusi ļoti svarīga, taču Jāņa Endzelīna uzmanību viņas zinātniskā darbība, kā norāda Anna Bērzkalne,

⁴⁵ Vēlākos gados latviešu folkloristikā veikti pētījumi, un nu jau nozarē vispārzināms ir fakts par Krišjāņa Barona redakcionālo iejaukšanos tautasdziesmu tekstos. Taču Anna Bērzkalne bija pirmā, kas izvirzīja šo „Latvju dainu” tekstu autentiskuma problēmu (Bērzkalne 1942: 3).

nav saistījusi, vien organizatoriskās dotības. (KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 45/47) Rezonances trūkuma varbūtējie iemesli ir divi. Pirmkārt, Otrā pasaules kara apstākļos interese par zinātnes dzīvi (jo īpaši notikumiem humanitārajās zinātnēs), iespējams, bija vājinājusies, apsīkusi.⁴⁶ Otrkārt, 20. gadsimta 40. gados vēsturiski ģeogrāfisko metodi folkloristikā jau uzlūkoja kā kultūrvēsturisku faktu, nevis kā zinātnes aktualitāti. Lai gan Anna Bērzkalne bija metodes pioniere Latvijā, tomēr somu skola jau bija savu laiku pārdzīvojuši.

Politisko režīmu maiņas skāra arī folkloristikas zinātni – otrās padomju okupācijas sākumposmā tā primāri tika veidota par **padomju ideoloģijas** apliecinātāju. 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā pret Annas Bērzkalnes pētniecisko pieeju kopumā tika uzsākta nopēluma kampaņa, kuras aktīvākais pārstāvis bija filoloģijas zinātņu kandidāts Jānis Niedre. (Niedre 1947, 1948, 1951)⁴⁷

1956. gada martā, Annai Bērzkalnei aizejot mūžībā, viņai veltīto nekrologu laikrakstā „Literatūra un Māksla” (Anna Bērzkalne [nekrologs] 1956) parakstījuši ievērojamākie humanitāro zinātņu pārstāvji un folkloristes bijušie kolēģi – Jānis Endzelīns, Jānis Alberts Jansons, Pauls Dāle, Kārlis Kundziņš, Kārlis Egle, Arturs Ozols, Alma Ancelāne, Vilma Greble u. c. Nekrologā izcelts aizgājējas nozīmīgums folkloras materiālu vākšanas un kārtošanas darbā un pa daļai atcelta pēdējo gadu kritika: „Padomju folkloristikā gan viņas pētījumi kritizēti kā ar tā dēvētās somu skolas metodi veikti darbi, taču bez A. Bērzkalnes lielā darba folkloras materiālu krāšanā un sistematizēšanā nav domājama latviešu folkloristikas vēsture.” (Anna Bērzkalne [nekrologs] 1956) Diemžēl, kā rāda Ojāra Ambaiņa „Latviešu folkloristikas vēsture” (Ambainis 1989: 83), Jāņa Niedres iedibinātā Annas Bērzkalnes novērtējuma paradigma – kritika par zinātnieces politiski ideoloģisko nepiemērotību – saglabājās visu padomju periodu.

Latviešu folkloristi Annu Bērzkalni nozares speciālisti publikācijās **reabilitēja** tikai ap viņas 100. dzimšanas dienu. Kā nozīmīgākā izceļama Jāņa

⁴⁶ Promocijas darba autore gan to droši nevar apgalvot, būtu nepieciešami speciāli preses satura pētījumi. Interesanti, ka speciālistu un plašākas sabiedrības uzmanību nacistiskās okupācijas laikā dzīvi saistīja mākslas un teātra norises. Mākslas vēsturnieka Jāņa Kalnača vērojumi ļauj secināt: „Pavisam maz ir tādu šā laika mākslas izstāžu, par kurām presē netiktu izteikts kaut viens vērtējums.” (2005: 127)

⁴⁷ Par Annu Bērzkalni padomju folkloristikas kritikā – promocijas darba nodaļas „Anna Bērzkalne – „somu skolas” pārstāve latviešu folkloristikā” apakšnodaļā „„Somu skola” padomju ideoloģijas nosacījumos”.

Rozenberga publikācija „Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis” (1991). Rakstā autors sniedzis biogrāfiskas ziņas, iztirzājis Annas Bērzkalnes devumu latviešu folkloristikas vēsturē, apkopojis viņas darbu bibliogrāfiju (norādot arī npublicētos manuskriptus) un atlasījis spilgtākās atziņas no dažādiem darbiem. Jāņa Rozenberga novērtējums aptver visu Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību, tomēr kā pirmo un nozīmīgāko viņš atzīmē Latviešu folkloras krātuves izveidi: „Ja A. Bērzkalne savā darba mūžā nebūtu paveikusi nekā vairāk, kā tikai nodibinājusi un ierīkojusi LFK, organizējusi un vadījusi sistemātisku un plānveidīgu folkloras materiālu vākšanas, krāšanas un kārtošanas darbu, kas aptvēra visus Latvijas novadus, liekot akcentu uz Latgali, arī tad viņa būtu uz visiem laikiem atstājusi dziļas, paliekamas pēdas latviešu folkloristikas vēsturē.”(Rozenbergs 1991: 60) Jānis Rozenbergs uzsvēris, ka Anna Bērzkalne daudzējādā ziņā ir bijusi pioniere latviešu folkloristikā – sastādījusi „Latvju dainu” garo dziesmu rādītāju, kas publicēts izcilajā sērijā „*Folklore Fellows’ Communications*”, mērķtiecīgi un neatlaidīgi iepazīstinājusi latviešus ar igauņu un somu folkloru un tās pētniecību, bijusi pirmā profesionālā latviešu folkloriste – vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pārstāve un popularizētāja. (1991: 60)

1991. gadā, atzīmējot folkloristes simtgadi, Latviešu folkloras krātuve sagatavoja informatīvu jubilejas lapu „Annai Bērzkalnei 100” (Annai Bērzkalnei 100: 1991) un viņas vārdu aktualizēja starptautiskā folkloras festivāla „Baltica ‘91” ietvaros. Par Annas Bērzkalnes devumu pamatvilcienos viņas jubilejas gadā atgādināja arī vairākas īsākas publikācijas presē. To autori cita starpā iezīmējuši atsevišķus folkloristes biogrāfijas aspektus, kurus būtu derīgi pamatīgāk izpētīt un izskaidrot. Tā, piemēram, Ojārs Zanders laikrakstā „Neatkarīgā Cīņa” atgādina, ka „... par zinātnieces darbību var gūt liecības dokumentos, manuskriptos, sarakstē. Viņa ilgstoši sarakstījusies ar vācu, krievu, ukraiņu, lietuviešu, poļu, dāņu, nīderlandiešu un vēl citu tautu folkloristiem, jo viņa bijusi pētniece ar plašu kultūras apvārsni.” (1991: 3) Savukārt Austra Šlesere laikrakstā „Izglītība” izcēlusi padomju ideoloģijas un īpaši Jāņa Niedres kritikas destruktīvo iespaidu uz Annas Bērzkalnes profesionālo dzīvi pēckara posmā. (1991: 3)

Turpmākajos gados padziļinātu interesi par Annas Bērzkalnes veikumu izrādījusi folkloriste Māra Vīksna. Jau 1991. gada sākumā, ap janvāra barikāžu laiku viņa publicējusi Annas Bērzkalnes piemiņai veltītu apcerējumu „Ar garaspēku” laikrakstā „Latvijas Jaunatne”, ko noslēgusi ar vārdiem: „Tomēr

vislabākā balva un piemiņa A. Bērzkalnei būs viņai piemītošais un tik ļoti lolotais latviešu tautas garaspēks, kas noteikti uzvarēs...” (Vīksna 1991: 4) Māra Vīksna uzrakstījusi ievadu viņas grāmatas „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” atkārtotajam izdevumam 1995. gadā (1995b), daudzkārt uzstājusies ar referātiem un ir autore vairākiem zinātniskiem rakstiem, kuru tēmas vairāk vai mazāk tieši saistītas ar Annu Bērzkalni. Konkrētus folkloristes dzīves gājuma jautājumus Māra Vīksna iztīrījusi tādās publikācijās kā „Valters Andersons un Latvija” („*Walter Anderson and Latvia*”, 1996b), „Naudas loma latviešu folkloristikas vēsturē” (2008) un „Folkloriste Anna Bērzkalne rakstnieka Viktora Eglīša redzējumā” (2009). Taču Annas Bērzkalnes ieguldījumu pētniece novērtējusi arī daudzās citās Latviešu folkloras krātuves vēsturei veltītās apcerēs. (Vīksna 1990, 1995a, 1996a, 1996c, 2004a, 2004b, 2005) Annas Bērzkalnes darbību starptautisko sakaru kontekstā atsevišķās publikācijās centusies izprast šī promocijas darba autore. (Treija 2009, 2010, 2011a, 2011b)

Folkloriste Māra Vīksna norādījusi, ka Anna Bērzkalne iedvesmojusi sava laika dzejniekus un rakstniekus, atstājot iespaidu viņu **daļdarbos**: „Anna Bērzkalne gribēja savu mūžu veltīt literatūras pētīšanai, bet kā spoža personība pati ienāca tajā. Viņas dzīve apvīta ar daudzām leģendām. Dzeju A. Bērzkalnei veltījis A. Saulietis, savās esejās un tēlojumos par viņu rakstījis Pēteris Ērmanis, viņa ir Viktora Eglīša romāna „Domājošā Rīga” galvenās pozitīvās varones Zelmas Vītoles prototips.” (Vīksna 1995b: 8)⁴⁸ Folkloristes attēlojums latviešu literatūrā modelē viņas personības līnijas citādā – literāri mākslinieciskā – skatījumā.⁴⁹ To atklāt būtu atsevišķa filoloģiska pētījuma uzdevums.

⁴⁸ Sal.: Vīksna 1991: 4.

⁴⁹ Tā, piemēram, tēlojumā „Sapnis par aizgājējiem” Pēteris Ērmanis raksta: „Sapnī sērodomies, tāpat kā īstenībā, redzēju citu sievieti, ko pazinu kopš pirmajiem Rīgas gadiem jaunībā. Vispirms šai sapnī, tāpat kā kādā citā, satiku viņu Rīgā Lāčplēša ielā, netālu no Tērbatas ielas. Pasmaidīdama viņa pagāja man garām, tad sāka soļot lēnāk un es viņu panācu – Annu Bērzkalni, filoloģi, folkloristi, latviešu valodas skolotāju. Bija it kā pavēla ziema. Bērzkalnei ziemas cepurīte galvā, mazliet apdilis ziemas mētelītis mugurā. Viņa tūlī piezīmēja: es pārāk lēni ejot, vajagot iemācīties stingrāk, žiglāk staigāt, es taču esot jauns. (Sapnī, protams, tāds biju.) tad viņa teicās lasījusi vakara laikrakstā manu dzejoli; neesot tik vājš, dažas vietas tomēr neizdevušās, viņa esot izlabojusi, tā skanot labāk; izlaboto dzejoli viņa man atsūtīšot, jeb vislabāk, lai uznākot šovakar pie viņas, pārrunāšot tuvāk.” (Ērmanis 1958: 230) Savukārt Viktors Eglītis romāna „Domājošā Rīga” varonei Zelmai Vītolei devis šādu raksturojumu: „... viņā bija reprodutīvs gars, un katru produkciju tā uzlūkoja ar šaubām. Reizēm likās, ka pašas daiņas vai „Mērnieku laiki”, vai „Jāzeps un viņa brāļi” varētu nemaz nebūt uzrakstīti, ja tikai viņu komentāri bez šiem oriģināliem būtu varējuši parādīties. Visi pētījumi, kas izvesti ar stingru zinātnisku metodi un lielu erudīciju, viņai likās daudz interesantāki nekā pats izpētāmais objekts, kas viņu, kā likās, pat kaitināja, jo brīvi atļauties jūtām un estētiskajam baudījumam viņa baidījās..” (Eglītis [1934]: 212)

Aplūkojot vienkopus populārās un zinātniskās publikācijas, kas veltītas Annas Bērzkalnes folkloristikajai darbībai, ir redzams, ka apcerēs atbilstoši vēsturiski politiskajai situācijai pārmaiņus pausts gan uz objektivitāti virzīts, gan tendenciozi kritisks (padomju folkloristikā) novērtējums. Viņas pētījumi līdz šim minimāli zinātniski recenzēti, galvenokārt tikai īsi anotēti vai bez sevišķas iedziļināšanās „marķēti” kā „somu skolai” piederīgi. Annas Bērzkalnes izteiksmīgā personība radusi vietu vairākos latviešu autoru daiļdarbos.

2. Anna Bērzkalne starptautiskajā folkloristikā

2.1. Annas Bērzkalnes profesionālā identitāte

Par Annu Bērzkalni, starpkaru perioda latviešu folkloristi, Latviešu folkloras krātuves izveidotāju un pirmo vadītāju, īsas biogrāfiskas ziņas sniedz uzziņu literatūra (šķirkļi enciklopēdijās: LKV 1928–1929: 2255–2256; Unāms 1939: 74; LE 1950–1951: 254; LPE 1981: 766; LRB 2003: 79–80; Kalniņa 2008 u. c.), atsevišķas publikācijas presē un internetā, to manuskripti (Rozenbergs 1991; Šlesere 1988, 1991; Zanders 1991; Anna Bērzkalne: Īsa biogrāfija: 1999–2012), kā arī vairāki viņas pašas veidoti pārskati par savas dzīves gājumu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 2.; 10., 5.; 10., 6.; LVA, 1756. f., 2. apr., 4. l.; 19. l.; MNM 18109).

Anna Bērzkalne dzimusi 1891. gada 15. janvārī Vējavas pagasta Āriņos un bijusi vecākā meita lauku māju rentnieku Jura un Edes Bērzkalnu piecu bērnu (Anna, Ženija, Antonija, Marija, Pēteris) ģimenē. Mācījusies Vējavas pagastskolā, bet pēc tam – Annas Ķeniņas privātģimnāzijā Rīgā (1903–1908). No 1909. līdz 1911. gadam Anna Bērzkalne bijusi tautskolotāja Alsviķos, Ķemeru pamatskolā, bet 1911. gadā devusies Gushrustaļņiju (Krievijā), kur strādājusi par mājskolotāju (1911–1913), bet Kazaņā – par skolotāju latviešu bēgļu skolās (1917–1918), izglītības statistikas pārvaldes nodaļas vadītāju (1919) un ierēdni Volgas ūdenstransporta kontrolē (1919–1920).⁵⁰

Kazaņā 1913. gadā Anna Bērzkalne uzsāka slāvu filoloģijas studijas Kazaņas Augstākajos sieviešuursos, kuras noslēdza 1917. gadā, iegūstot pirmās

⁵⁰ Par Krievijā pavadītajiem gadiem Anna Bērzkalne 1922. gadā detalizēti raksta: „2 gadus, no 1909-1911. esmu strādājusi kā tautskolotāja Vidzemē Alsviķa Ķemeru skolā, tad līdz 1916. g. kā mājskolotāja Krievijā. 1916./17. māc. gadā strādāju Kazaņas latviešu bēgļu pamatskolā un 1917/18. g. biju par latviešu valodas un lietartūras skolotāju vidusskolu skolēniem bēgļiem turpat Kazaņā, kur ar nelielu pārtraukumu evakuēšanās dēļ uz Nižnij-Novgorodu nodzīvoju līdz 1920. g. vasarai. No 1918. g. oktobra līdz 1919. g. janvarim strādāju Darba nodaļas statistikas daļā, tad līdz 21. jūnijam vadīju Kazaņas pilsētas izglītības nodaļas statistisko apakšnodaļu, tad iestājos par vecāko kantoristi Volgas baseina ūdens transporta kontroles apgabala pārvaldē un atstāju šo darbu kā kontroliera palīgs 17.V. 1920., lai atgrieztos uz Rīgu. Še strādāju no 1.VIII.–15.IX. 1920. g. kā bibliotekara jaunākais palīgs Latvijas Valsts bibliotēkā. Vēlāk tiku ievēlēta par latv. val. un lit. skolotāju Rīgas pilsētas II. vidusskolā, kur turpinu darbu līdz šim.” (LVVA, 1632. f., 1. apr., 2237. l., 31. lp.)

pakāpes diplomu un filoloģijas kandidātes grādu par darbu „Par fonētiskajām pārmaiņām indoeiropiešu valodās” („*O foneticheskikh izmenenijah v indoevropejskikh jazykah*”). Kazaņā Annas Bērzkalnes pasniedzējs salīdzinošajā valodniecībā un folkloristikā bija profesors Valters Andersons, vācbaltiešu filologs, spilgts vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pārstāvis folkloras pētniecībā. 1922. gadā Anna Bērzkalne turpinājusi valodniecības un folkloristikas studijas pie Valtera Andersona Tartu universitātē, kur 1935. gadā nokārtojusi doktorantūras eksāmenu (programmā – latviešu, lietuviešu, lībiešu, igauņu, krievu un poļu tautasdziesmas, folkloristiskās intereses sākums un attīstība Somijā, Igaunijā un Latvijā, kā arī somu, igauņu un latviešu tautas eposi), bet 1942. gadā aizstāvējusi disertāciju „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. Tās pirmveids un latviskās versijas” („*The Song of the Youth who Died in Sorrow. Its Primary Form and Latvian Versions*”), iegūstot filozofijas doktora grādu igauņu un salīdzinošajā folklorā.⁵¹ Annas Bērzkalnes tautasdziesmu pētījums ir pirmais un līdz mūsu dienām arī vienīgais latviešu folkloristikā, kurā konsekventi pielietota vēsturiski ģeogrāfiskā metode.⁵²

No 1920. līdz 1944. gadam Anna Bērzkalne strādājusi par latviešu valodas skolotāju Rīgas pilsētas 2. vidusskolā (vēlāk ģimnāzijā). 1924. gadā viņa izveidoja Latviešu folkloras krātuvi (pie Pieminekļu valdes, Izglītības ministrijas pakļautībā) un bija tās vadītāja līdz 1929. gadam. Pēc Otrā pasaules kara Anna Bērzkalne bijusi docente Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē (no 1945. gada līdz 1948. gadam lasījusi lekciju kursus par latviešu tautasdziesmām, krievu, somu un igauņu folkloru), kā arī vecākā zinātniskā līdzstrādniece Latvijas Valsts universitātes Folkloras institūtā (1945–1946) un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtā (1946–1950).

Anna Bērzkalne mirusi 1956. gada 1. martā – 65 gadu vecumā. Folkloriste apbedīta Rīgā, Meža kapos.

⁵¹ Anna Bērzkalne ir viena no diviem latviešu starpkaru perioda folkloristiem, kas zinātnisko grādu ieguvusi ārpus Latvijas. Jānis Alberts Jansons no 1927. līdz 1929. gadam (pēc baltu filoloģijas studijām Latvijas Universitātē) studējis Ņelnes un Bonnas universitātē (Vācijā) un etnologa un sociologa, kultūrvēsturiskās etnoloģijas skolas pārstāvja Jūliusa Lipsa (*Julius Lips*) vadībā izstrādājis disertāciju „Latviešu masku gājieni” („*Die lettischen Maskenumzüge*”), to aizstāvējis 1934. gada 18. jūlijā un ieguvis filozofijas doktora grādu. (Ozoliņš 2010: 11–12)

⁵² Atklāts vēsturiski ģeogrāfiskās metodes izmantojums padomju folkloristikā nebija leģitīms. Kā īpatnējs izņēmums minams Borisa Infantjeva 1950. gada raksts „Puškina „Pasaka par zvejnieku un zivtiņu” latviešu folklorā”, kas tapis tieši „somu skolas” iespaidā (Infantjevs 1950c). Pa daļai metodes principus salīdzinošajos parēmiju pētījumos izmantojusi arī folkloriste Elza Kokare.

Annas Bērzkāles „Zinātnisko darbu sarakstu” (LUAB R. A. Bērzkāles f. 13., 14.), ko folkloriste sastādījusi 1947. gadā, veido 52 vienības – 32 publicējumi un 20 neiespiedi darbi (rokrakstā un mašīnrakstā).⁵³ Nozīmīgākie publicētie Annas Bērzkāles darbi folkloristikā ir brošūra skolām „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” (1937), Somijā „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā publicētais „Tipu rādītājs latviešu tautas romancēm K. Barona „Latvju dainās”” („*Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons' Latvju Dainas*”, 1938) un grāmata „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi” (1942a) – disertācijas tulkojums latviešu valodā.

Būdama Latviešu folkloras krātuves vadītāja, Anna Bērzkāle izstrādājusi un iespiedusi metodoloģiskus norādījumus tautas tradīciju krājējiem un vietvārdu vācējiem – vairākas instrukcijas un jautājumu lapas. Atsevišķās apcerēs aplūkoti Latviešu folkloras krātuves mērķi un uzdevumi, kā arī pārskati par sakrāto (1925a; 1927b). 1930. gadā publicēts raksts „Tautas dzeja un literatūra” (Bērzkāle 1930). Tajā autore norāda uz folkloras izmantojumu Eiropas literatūrā, kā arī mudina studentus un augstskolu mācībspēkus pievērsties folkloras pētniecībai. Anna Bērzkāle bijusi pirmās krātuves sagatavotās folkloras izlases „Teikas par Dievu” (Teikas par Dievu .. 1929) sastādītāja un redaktore.

Anna Bērzkāle iepazīstinājusi latviešu lasītājus ar somu un igauņu folkloru un tās pētniecību, žurnālos „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” un „Latvju Grāmata” publicējot ārzemju folkloristu sacerējumu tulkojumus (Anna Bērzkāle konsultējusi Valtera Andersona raksta „Par latviešu iespaidu igauņu vecākā daiļliteratūrā” tulkojumu (Andersons 1925), bet pati tulkojusi Anti Ārnes „Par pasaku pētīšanu” (Aarne 1921) un Kārles Krona „Somu buramvārdus Latvijā” (Kaarle Krohna .. 1930)), recenzijas par jaunākajiem izdevumiem (Bērzkāle 1926c, 1926d, 1928a) un informatīvas apceres par atsevišķiem jautājumiem („Igauņu un somu folkloristiskais darbs” (Bērzkāle 1926e), „Somu literatūras biedrības simtsgadu pastāvēšanas svētki” (Bērzkāle 1931), „Somu eps Kalevala” (Bērzkāle 1935)). Vairāku gadu garumā latviešu folkloriste informējusi starptautisko zinātnisko sabiedrību par jaunākajām publikācijām latviešu folkloristikā un etnogrāfijā, no 1927. līdz 1938. gadam pastāvīgi apkopojot datus un

⁵³ Annas Bērzkāles norādes sarakstā neatspoguļo pilnu viņas darbu bibliogrāfiju. Ziņas par Annas Bērzkāles pamatdarbiem apkopotas arī Jāņa Rozenberga rakstā (1991: 59).

piesūtot tos izdevniecībai „Walter de Gruyter & Co” Berlīnē, kas izdeva „Folkloras bibliogrāfiju” („*Volkskundliche Bibliographie*”).

Annas Bērzkālnes publicēto darbu vidū arī vairāki literatūrvēsturiski pētījumi. Folkloriste aplūkojusi Vecā Stendera (*Gotthard Friedrich Stender*), Rūdolfā Blaumaņa un Annas Brigaderes daiļradi (Bērzkālnē 1922, 1923/24, 1923). Atsevišķos rakstos autore aplūkojusi Rūdolfā Blaumaņa iespaidu uz jaunāko igauņu literatūru (Bērzkālnē 1942b) un Aloisa Jiraseka (*Alois Jirásek*) romānu čehu tautiskās atmodas kontekstā (1926a).

Nepublicēti palikuši tādi Annas Bērzkālnes darbi kā „Andrieva Niedras „Līduma dūmos”. Literatūrvēsturiskas piezīmes” (1942–1944, LVA, 1756. f., 2. apr., 7. l., 130 lp.), „Pētījumi par latviešu tautas dziesmām: „Ar vērsīti artu gāju”” (1946), Latvijas Valsts universitātes studentiem lasīto lekciju kursi u. c. (LUAB R A. Bērzkālnes f. 13., 14.)

Annas Bērzkālnes privātās un profesionālās dzīves liecības glabājas dažādās **dokumentu krātuvēs** Latvijā, Tartu (Igaunijā)⁵⁴, Helsinkos (Somijā)⁵⁵ un citur⁵⁶. Apjomā ziņā plašākais ir Annas Bērzkālnes fonds Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Tajā glabājas Annas Bērzkālnes izglītības un darba dokumenti, privātā sarakste (ar ārzemju folkloristiem u. c.), fotogrāfijas. Latvijas Universitātes Akadēmiskajai bibliotēkai nodotas arī Annai Bērzkālnēi piederējušās grāmatas, no kurām lielākā daļa – pētījumi folkloristikā. Daudz materiālu arī Madonas Novadpētniecības un mākslas muzeja krājumā – dažādi dokumenti (t. sk. 1908.–1919. gada pase), fotogrāfijas, vēstules ģimenes locekļiem, sarakste ar rakstnieku Augustu Saulieti, folkloras pierakstu kopijas, piezīmes un apceres par literatūru u. c. Latvijas Valsts arhīva 1756. – Bērzkālnu ģimenes fondā – glabājas Annas Bērzkālnes disertācija (Tartu

⁵⁴ Igaunijas Literatūras muzeja Igaunijas kultūras vēstures arhīvā Tartu glabājas folkloristam Oskaram Loritsam (KM EKLA, f. 175, m.: 1, 7, 1/1; KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 1/1–55/58; KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 1/1–70/87; KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 71/88–134/154) adresētie sūtījumi. Arhīvā Tartu glabājas arī divas igauņu valodniekam Karlam Abenam (*Karl Aben*, 1896–1976) adresētas Annas Bērzkālnes korespondences vienības (KM EKLA, f. 259, m.: 1, 24, 1–2), kas promocijas darbā nav iztirzātas.

⁵⁵ Somu literatūras biedrības Literatūras arhīvā Helsinkos rodamas Annas Bērzkālnes vēstules somu zinātniekiem Kārlem Kronam (SKS 117:11:1–46), Elzai Enejervi-Hāvio (SKS 1:40; 1:63; 2:4; 2:34; 2:71; 6:1; 52:1; 114:1) un Lauri Hakulinenam (SKS 1095:34:1–14).

⁵⁶ Dāņu folkloras arhīvā Kopenhāgenā glabājas sešas arhīva vadītājam Hokunam Grīneram-Nīlšenam adresētas vēstules (DFS 1906/134), kā arī piezīmes t.s. apmeklētāju dienasgrāmatā 1927. gadā (DFS 2004/23,I). 1927. gadā ieraksts viesu grāmatā arī Vācu tautasdziesmu arhīvā Freiburgā (DVLA Gastbuch 1926–1963), kur atrodas arī profesoram Džonam Maieram sūtītās vēstules (1925–1942).

universitātē iesniegtais eksemplārs), autobiogrāfiska apcere par skolas laiku „Pārdzīvotais un pārdomātais” (*„Perezhitoe i peredumannoē”*), pētījums par Andrieva Niedras romānu „Līduma dūmos”, vēstules, atklātnes un fotogrāfijas, Annas Bērzkalnes testamenti u. c. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuvē atrodas ne vien Annas Bērzkalnes folkloras materiāli (kolekcijas [21], [49], [1325] un [1327]), bet arī kartotēkas un piezīmes par folkloras pētījumiem, garo dziesmu tipu rādītājs rokrakstā, npublicēta pētījuma „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” manuskripts u. c. Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā rodams „Latvju Mēnešrakstā” iesniegtā pētījuma par Rūdolfa Blaumaņa ietekmi Augusta Melka (*Mälk*) „Jūrmalas stāstos” teksts ar autores papildinājumiem, kā arī 1902. gada fotogrāfija – tajā Anna Bērzkalne redzama kopā ar citiem Vējavas pagasta skolas skolēniem.⁵⁷ Liecības par Annas Bērzkalnes profesionālo darbību glabā arī Latvijas Valsts vēstures arhīva 1630. un 1632. fonds, kurā apkopoti Latvijas Republikas Izglītības ministrijas dokumenti, kā arī 7427. – Latvijas Universitātes – fonds. Fondos rodami dažāda rakstura dokumenti, arī plaša Latviešu folkloras krātuves vadītājas Annas Bērzkalnes sarakste ar folkloras materiālu vācējiem un piesūtītājiem. Latvijas Universitātes arhīvā glabājas „Docentes Annas Bērzkalnes Jura m. lieta”. Atsevišķas liecības par Annas Bērzkalnes profesionālo darbību glabā arī citas dokumentu krātuves Latvijā.

2.1.1. Latviešu folkloras krātuves vadītāja

Latvijas kultūrā nozīmīgākais Annas Bērzkalnes devums ir Latviešu folkloras krātuves izveide un tās darba iedzīvināšana. Arhīva izveidē un uzturēšanā Anna Bērzkalne mācījās no vecāku Eiropas folkloras arhīvu pieredzes.⁵⁸ Jaunās iestādes dibināšanas jautājums Pieminēkļu valdes dienas kārtībā pirmoreiz parādās 1924. gada 10. novembrī. Pārrunājot folkloras arhīva ideju un vienojoties, ka Pieminēkļu valde saistīta ar folkloru vairāk nekā jebkura cita Izglītības ministrijas iestāde, priekšsēdētājs Fridrihs Ozoliņš kopā ar citiem valdes locekļiem izlemj

⁵⁷ Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas materiāli apzināti, taču nav izmantoti promocijas darbā.

⁵⁸ Par ietekmēm plašāk skat. promocijas darba nodaļas „Ārzemju paraugi latviešu folkloras vākšanā un arhivēšanā” apakšnodaļā „Latviešu folkloras krātuve”.

„1) nodibināt pie Pieminekļu valdes folkloras krātuvi, kuras darbību vadītu sevišķa folkloras speciālistu kolēģija. Pēdējās darbībai piešķiramas autonomas tiesības, pie kam Pieminekļu valdei piekrīt vispārējā kolēģijas darbības pārraudzība, 2) izstrādāt folkloras krātuves statūtus un kolēģijas darbības noteikumus, pieaicinot pie šī darba speciālistus folklorā.” (LNVM VN 9665: 125) Pēc divām nedēļām, 25. novembrī, Pieminekļu valdes sēde pilnībā veltīta Annas Bērzkalnes sagatavoto Latviešu folkloras krātuves Noteikumu izvērtēšanai. Sagatavotajā dokumentā valde ievieš tikai redakcionālus precizējumus atsevišķu punktu formulējumā, pēc būtības to saturu nemainot. (LNVM VN 9665: 129–130) Drīz Noteikumi par Latviešu folkloras krātuvi tiek publicēti oficiālā Latvijas Republikas laikraksta „Valdības Vēstnesis” pirmajā lapā, sadaļā „Valdības rīkojumi un pavēles”. (Noteikumi .. 1924) Noteikumus parakstījuši toreizējais izglītības ministrs Kārlis Straubergs un Valsts konservators un Pieminekļu valdes priekšsēdētājs Fridrihs Ozoliņš. Deviņos punktos Noteikumos bija izteikts folkloras materiālu koncentrācijas mērķis („Lai veicinātu latviešu senās dzīves pieminekļu – latviešu tautas dzejas un tradīciju vākšanu un lai atvieglotu to pētīšanu ..” (Noteikumi .. 1924)) un Latviešu folkloras krātuves uzdevumi – vākt, kārtot, uzglabāt un publicēt apkopotos materiālus (Noteikumi .. 1924).

Ieraksti Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmatā sniedz pārskatu par galvenajiem krātuves darbības virzieniem, iecerēm un paveikto. No 1925. līdz 1929. gadam sēdes protokolējusi sekretāre Anna Bērzkalne. Pirmajā ierakstā, kas veikts 1925. gada 19. maijā, fiksēta Latviešu folkloras krātuves kolēģijas konstituēšana un atzīmēta amatu sadale: „Sēdi atklāj Pieminekļu valdes priekšsēdētājs Fr. Ozoliņš un ziņo, ka izglītības ministrs Arv. Kalniņš apstiprinājis Latviešu folkloras krātuves kolēģiju sekošā sastāvā: prof. J. Endzelīns, prof. P. Šmits, doc. J. Kauliņš un doc. L. Bērziņš un cand. phil Anna Bērzkalne. Par kolēģijas priekšsēdētāju ievēl prof. J. Endzelīnu, par sekretāru A. Bērzkalni.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 1). Pēc 1927. gada 29. aprīļa, kad oficiālajā izdevumā „Valdības Vēstnesis” publicēti un stājušies spēkā jaunie Noteikumi par Latviešu folkloras krātuvi, kolēģijas locekļu skaits ir samazināts līdz trim (profesors Jānis Endzelīns – kolēģijas priekšsēdētājs, profesors Pēteris Šmits un docents Jānis Kauliņš), krātuves pārzine Anna Bērzkalne aizvien piedalās kolēģijas sēdēs un turpina rūpīgi fiksēt sēžu norisi. Anna Bērzkalne

darbu Latviešu folkloras krātuvē veikusi no skolotājas pienākumiem brīvajā laikā, turklāt sākotnēji dažas stundas dienā piekritusi strādāt bez atlīdzības.

Būtiskākie jautājumi, ko Latviešu folkloras krātuve risinājusi Annas Bērzkalnes vadībā, saistīti ar iestādes izveidi, pastāvēšanu un tās leģitīmo statusu. 1924. gada Noteikumi, kam piekrita iniciācijas loma, tomēr nebija pietiekami stingrs nodrošinājums Latviešu folkloras krātuves eksistencei ilgākā laika perspektīvā. Tāpēc 1926. gada augustā krātuves kolēģija nolemj vērsties pie Pieminekļu valdes un izglītības ministra ar lūgumu izsludināt Noteikumus par Latviešu folkloras krātuvi likumdošanas kārtībā, „1) lai Krātuve varētu pieprasīt no iestādēm un no personām, kas saņēmušas tautas tradīciju vākšanai valsts pabalstus, nodot savus krājumus Folkloras krātuvei bez otrreizējas atlīdzības; 2) lai Krātuvei būtu tiesības uz atsevišķu paragrāfu budžetā, kas atvieglotu kā Pieminekļu valdes, tā arī Krātuves budžeta aizstāvēšanu; 3) lai Krātuvei kā latviešu tautas vecās garīgās kultūras liecību krājējai, glabātājai un pētīšanas veicinātājai būtu tāds pats likumīgs pamats kā materiālās kultūras aizsardzībai dibinātām iestādēm.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 9) Pēc ilgākām debatēm un pastāvīgas Annas Bērzkalnes pašas klātbūtnes likuma projekta apspriešanā 1927. gada 27. aprīlī Ministru Kabinets pieņēmis Likumu par Latviešu folkloras krātuvi. 25. maija sēdes protokolā Anna Bērzkalne atzīmējusi: „Grozījumi likumā, salīdzinot ar līdzšinējiem izglītības ministra K. Strauberga 1924. g. izdotiem noteikumiem, attiecas galvenā kārtā uz Krātuves kolēģiju, kam turpmāk jābūt triju locekļu sastāvā, kamēr līdz šim to skaits ar likumu nebija īpaši noteikts.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 17)

Neapmierinātībā ar likuma redakciju Latviešu folkloras krātuve tā paša gada novembrī sagatavo likuma grozījumu projektu. Kolēģijas priekšsēdētāja Jāņa Endzelīna (un Annas Bērzkalnes) rosinātās izmaiņas paredz Latviešu folkloras krātuves piederības maiņu – no pakļautības Pieminekļu valdei uz pastāvēšanu Izglītības ministrijas pārziņā. Grozījumos bija paredzēts precizēt 5. punktu, kas reglamentēja Latviešu folkloras krātuves kolēģijas locekļu atlasīšanu, savukārt 6. punkts (tas attiecās tieši uz Annu Bērzkalni) formulējams šādi: „Folkloras krātuves tehniskos darbus izpilda kolēģijas ievēlēts algots pārzinis, kas ietilpst ar balsstiesību kolēģijā.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 22) Līdz ar atsevišķiem citiem grozījumiem likumā bija paredzēts iekļaut arī punktu par Latviešu folkloras krātuves zīmogu ar mazo Latvijas Republikas ģerboni un

uzrakstu „Latviešu folkloras krātuve”. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 22)

Latviešu folkloras krātuves neatkarības centieni neapmierināja Pieminekļu valdi, un 1929. gadā līdz konfliktam nokaitētas bija tās īslaicīgā vadītāja Paula Gailīša un Latviešu folkloras krātuves vadītājas Annas Bērzkalnes attiecības. 1929. gada 23. un 30. janvārī Saeimas izglītības komisija atklātās sēdēs izskatīja Likuma par Latviešu folkloras krātuves grozījumu. Komisijas locekļi principā atbalstījuši Latviešu folkloras krātuves autonomiju, taču „Pieminekļu valdes pārstāvis nācis ar priekšlikumu Krātuvī vēl ciešāk piesaistīt Pieminekļu valdei”. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 27) Pavisam drīz Paula Gailīša personīgā nepatika pret Annu Bērzkalni izpaudās viņa nekonstruktīvajā lēmumā atstādināt viņu no Latviešu folkloras krātuves vadītājas amata. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 30)⁵⁹

Par Annas Bērzkalnes atstādināšanas (atkāpšanās) faktu nožēlu paudusi ne tikai profesora Jāņa Endzelīna vadītā Latviešu folkloras krātuves kolēģija, bet arī atsevišķi preses izdevumi. Tā, piemēram, žurnālā „Latvijas Saule” publicētajā hronikā rakstīts: „A. Bērzkalne, Folkloras krātuves pārzine, iesnieguse atlūgumos

⁵⁹1929. gada 17. aprīļa ieraksts Latviešu folkloras krātuves protokolu grāmatā ir pirmais citā – ne vairs Annas Bērzkalnes, bet Emmas Miķelsones rokrakstā. Kolēģijas sēde pilnībā veltīta Annai Bērzkalnei un negaidītajai situācijai, kas radusies sakarā ar viņas atlaišanu. Anna Bērzkalne pati sēdē skaļi nolasījusi Pieminekļu valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāja Paula Gailīša pavēli atlūgties no amata pienākumu izpildīšanas. Autoritāro un netaisno spriedumu Latviešu folkloras krātuves kolēģija centusies nekavējoties labot: „Kolēģijas locekļi vienprātīgi atzīst, ka ministra un Pieminekļu valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāja rīcība apvairo ne tik vien A. Bērzkalni, kas Krātuvī nodibinājusi un noorganizējusi to par plašu iestādi, bet arī kolēģiju, jo Latviešu folkloras krātuves noteikumu 5. pantā ir teikts, ka Krātuvī pārzina un viņa sadarbību vada kolēģija, nevis Pieminekļu valde. Prof. J. Endzelīns uzaicina kolēģiju griezties pie ministra ar lūgumu atļaut A. Bērzkalnei atgriezties vecajā darbā. Tiek nolasīts šī lūguma projekts, kam piekrīt pārējie kolēģijas locekļi un pēc dažiem sīkiem koriģējumiem nolemj to nosūtīt. Ja ministrs neievērotu šo lūgumu, tad kolēģija sūtītu otru rakstu, lai ministrs vismaz nesteigtos ar jauna vadītāja iecelšanu. Pēc ministra atbildes saņemšanas varētu nosūtīt attiecīgu rakstu arī laikrakstiem, ja tas izrādītos par vajadzīgu. Cerībā, ka saziņā ar ministru viss vēl var grozīties, kolēģija nolemj nesteigties ar pateicību A. Bērzkalnei par līdzšinējo darbu Latv. folkloras krātuvē. Atļauj viņai izmantot folkloristisku studiju nolūkos Krātuves materiālus pēc patikas. Beidzot kolēģija uzdod pārzinei v. i. E. Miķelsonei rūpēties par to, lai Krātuvē viss tiktu darīts tikpat kārtīgi kā līdz šim un ieteic viņai un visiem citiem darbiniekiem griezties arvien pie A. Bērzkalnes visās lietās pēc padoma.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 30) Nākamajā – 27. aprīļa sēdē, šķiet, ir pieņemts folkloristikai dramatiskās situācijas neatgriezeniskums, un kolēģija vienojas par pateicības izteikšanu Annai Bērzkalnei. Pārrunājot iespēju vērsties pie preses, nolemj to tomēr nedarīt. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 31)

Māra Vīksna rakstā „Naudas loma Latviešu folkloras krātuves vēsturē” (2008) noskaidrojusi konflikta cēloni – Anna Bērzkalne paudusi neuzticību Paula Gailīša rīkojumam glabāt Latviešu folkloras krātuves brīvo avansu līdzekļus Izglītības ministrijas skapī un apšaubījusi viņa iecelto avansu turētāju Elfīdi Saulīti. Māra Vīksna komentē atstādināšanas faktu: „Sava loma notikušajā noteikti bija Bērzkalnes principālīteitei, taisnības izjūtai, spītam.” (Vīksna 2008: 133)

no amata. Viņas rosīgā un lietpratīgā darbība ir visiem labi zināma, un tādēļ viņas aiziešana būs sāpīgi sajūtama.” (Kronika 1929)

Latviešu folkloras krātuves sēdēs tāpat risināti finanšu un saimnieciskie (telpu, materiāli tehniskais aprīkojuma) jautājumi, kolēģija apspriedusi krātuves darbības plānus un ar tiem saistītos personāla jautājumus. Sēdēs līdztekus vadlīniju jautājumiem – Latviešu folkloras krātuves pastāvēšana, folkloras vākšana, reģistrēšana, kārtošana un uzglabāšana – iztirzāti arī tādi arhīva darbības aspekti kā materiālu izsniegšana atsevišķiem interesentiem, korespondence ar līdzstrādniekiem, centīgāko folkloras vācēju apbalvošana, ārzemju zinātnieku uzņemšana, apmaiņa ar publikācijām u. c.

No Latviešu folkloras krātuves oficiālās dibināšanas 1924. gadā nogalē līdz 1925. gada septembrim, kad sāka folkloras materiālu reģistrācija, norisusi galvenokārt jaundibinātās iestādes popularizēšana un plašākas sabiedrības informēšana par vākšanas nozīmību (pirmajā kolēģijas sēdē 1925. gada 19. maijā nolemti „pa vasaras brīvlaiku aprobežoties ar propagandas rakstiem presē par tautas tradīciju vākšanas nepieciešamību” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 2)). Sākotnējās telpas (Rīgas pilī) un pirmo inventāru jaundibinātajai iestādei sagādā Pieminekļu valde. Līdzko telpas ierādītas, sāka materiālu inventarizēšana, par darbinieci pieņemot Almu Medni, Rīgas 2. ģimnāzijas absolventi, bijušo Annas Bērzkalnes skolnieci. Almas Mednes pienākumos ietilpa krātuvei nodoto materiālu inventarizēšana, reģistrāciju viņa veica sešas stundas ik darbdienu. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 2) Materiālu reģistrācija uzsākta 1925. gada 3. septembrī, un līdz gada beigām Latviešu folkloras krātuves krājums ievērojami audzis. Pirmie krājumi (42 358 vienības) saņemti no Annas Bērzkalnes folkloras vākumiem ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934: 4) – pamatā tās bija dažādās Latvijas skolās audzēkņu pierakstītās bērnu dziesmas.

Annas Bērzkalnes pašas pierakstītā latviešu folkloras glabājas Latviešu folkloras krātuves fondā numur 49. Fonds izveidots 1927. gadā un papildināts līdz pat 1972. gadam (atsevišķi materiāli kolekcijā iekļauti arī pēc Annas Bērzkalnes nāves), taču pirmie pieraksti – Annai Bērzkalnei iesniegtas teikas un pasakas (LFK 49, 1–4) – datēti ar 1918. gadu, kad nākamā folkloriste uzturējās Krievijā. Pavisam krājumā 3041 folkloras vienība.

Annas Bērzkalnes periods Latviešu folkloras krātvē bija arhīva „iedarbināšanas” laiks: folkloras vākšana bija tik veiksmīgi popularizēta, ka kļuva gluži par kustību skolēnu un studentu vidū. Ienākošos materiālus rūpīgi reģistrēja, sakārtoja un uzglabāja turpmākam darbam – pirmkārt, zinātniskai izpētei, otrkārt, publicēšanai. Annas Bērzkalnes veikums – Latviešu folkloras krātuve – daudzējādā ziņā ir bijis nozīmīgs balsts nākamo paaudžu latviešu folkloristiem.⁶⁰

2.1.2. Folkloras pētniece

Annas Bērzkalnes zinātniskie ideāli veidojušies studiju laikā Kazaņas Augstākajos sieviešuursos (1913–1917), kur profesora Valtera Andersona vadībā viņa iepazinās ar folkloru un tās pētīšanas iespējām, izmantojot **vēsturiski ģeogrāfisko metodes**. Metodes valdzinājums caurvij Annas Bērzkalnes pētniecisko darbību. Lai arī viņas zinātnisko publikāciju skaits nav liels⁶¹, pētījumi ir skrupulozi izstrādāti. Anna Bērzkalne ir vienīgā latviešu folkloriste, kas stingri ievērojusi t. s. „somu skolas” principus zinātnē. Annas Bērzkalnes augstākās autoritātes zinātnē līdz ar profesoru Valteru Andersonu bija somu folkloristi. Īpaši izceļams Kārlis Krons, vēsturiski ģeogrāfiskās metodes attīstītājs un nostiprinātājs.

Nozīmīgs Annas Bērzkalnes devums latviešu folkloristikā ir viņas sastādītais „**Latvju dainu**” **garo dziesmu tipu rādītājs**. Anna Bērzkalne pie „Latvju dainu” garo dziesmu jeb romanču tipu rādītāja, kuru vāciski publicēja Helsinkos 1938. gadā prestižajā „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā (Bērzkalne 1938), strādāja vairākus gadus. Anna Bērzkalne tematiski klasificējusi visas Krišjāņa Barona vākuma tautasdziesmas, kam ir vismaz astoņas rindas. Viņa konstatējusi pavisam 1044 patstāvīgus dziesmu tipus un sakārtojusi tos 17 nodaļās.

„Latvju dainu” romanču tipu rādītājs ir viens no ievērojamākajiem latviešu folkloristu sasniegumiem starptautiskā mērogā. „*Folklore Fellows'*

⁶⁰ Apliecinot tam ir mūzikas folklorista Jūlija Sproģa atzinības vārdi Latgales tautas mūzikai veltītajā rakstā: „Dzīvi par Latgales folkloru un arī par latg. tautas dz. melodijām ir interesējusies izgl. min. Latviešu folkloras krātuves pirmā pārzine Bērzkalne. [...] Tagad pa Latgali staigājot, var satikt vienu otru skolotāju, kas tobrīd bijis skolotāju institūta skolnieks, no Bērzkalnes ierosināts, vēl šodien nav zaudējis interesi uz folkloru. Tas Bērzkalnes tieši fanātiskās ticības spēks. Ar fanātismu nodevusies folkloras pētīšanai, Bērzkalne aizrāvusi daudz jaunatnes sev līdz.” (Sproģis 1939)

⁶¹ Skat.: LUAB R A. Bērzkalnes f. 13., 14.

Communications” publikāciju virknē darbus publicēja galvenokārt pasaulē labi pazīstamas un atzītas folkloristikas autoritātes, kā Kārle Krons, Anti Ārne, Johanness Bolte (*Johannes Bolte*), Teodors Benfejs (*Theodor Benfey*), Stits Tompsons (*Stith Thompson*) u. c. Par rādītāja izstrādāšanu Anna Bērzkalne jau 1933. gadā – pirms darba publicēšanas – saņēma Krišjāņa Barona biedrības prēmiju.

Laikā, kad Anna Bērzkalne izstrādāja vērtīgo rādītāju (no 1925. līdz 1933. gadam), nostiprinājās viņas pārliecība par romancēm kā salīdzinošiem pētījumiem piemērotu folkloras žanru. Folkloriste izvēlējās padziļināti izziņāt „dziesmu par žēlumā nomirušo puisi” (LD 13250), noskaidrot tās izcelsmi un izplatīšanās ceļus. Vairākus gadus viņa veltī disertācijas „**Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. Tās pirmveids un latviskās versijas**” izstrādei. Angļu valodā izstrādātās disertācijas saīsināts tulkojums latviešu valodā publicēts 1942. gadā. (Bērzkalne 1942a)

Vēsture, īpaši politisko notikumu gaita, daudzkārt ir bijusi netaisna pret Annu Bērzkalni.⁶² Disertāciju Anna Bērzkalne aizstāvēja Otrā pasaules kara laikā, bet pēc kara jaunās doktores pētnieciskā pieeja izrādījās pilnīgi nepiemērota padomju režīmam. Brīvvalsts laika zinātnes mantojumu padomju ideoloģija noliedza, šķiriskuma terminoloģijā dēvējot to par „buržuāzisku”. Anna Bērzkalne nonāca neapskaužamā stāvoklī – brīdī, kad viņas zināšanas un iemaņas ir nobriedušas un vislabāk būtu pielietojamas akadēmiskā darbā, tās tika pasludinātas par nevēlamām. Anna Bērzkalne lūkoja pielāgoties padomju režīmam, lai vismaz kaut kā nodrošinātu eksistenci zinātnē, taču bez sekmēm. Kā apliecinājums Bērzkalnes likteņa traģikai uzlūkojams, piemēram, pētījuma „**Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņantos (častuški)**” manuskripts (Līdzīgi motīvi .. 1949), kas vairākos redakcionālos variantos (latviešu un krievu valodā) glabājas Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves fondos. Darbs izstrādāts 40. gadu otrajā pusē, kad Anna

⁶² 1923. gadā Latvijas Universitāte liedz viņai kā kādreizējai Krievijas trimdniecei studiju iespējas dzimtenē (LVVA, 7427. f., 6. apr., 363. l., 34. lp.), tāpēc viņa spiesta mācīties eksternātā Tartu. Savukārt 1932. gadā formālu iemeslu dēļ Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas fakultāte nolemj nepielīdzināt Kazaņas augstāko sieviešu kursu diplomu fakultātes slāvu–krievu nodaļas diplomam. (LVVA, 7427. f., 6. apr., 363. l., 196., 198. lp.) Annai Bērzkalnei, ilggadējai Rīgas skolotājai, 30. gadu vidū nākas sadurties ar Izglītības ministrijas birokrātiju un cenza kārtībā pierādīt, ka viņa var pasniegt skolā latviešu valodu un slāvu filoloģijas priekšmetus. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 9., 11.) Bez tam Annai Bērzkalnei nācies saskarties ar sieviešu tiesības ierožojošiem faktoriem. 20. gadsimta pirmajā pusē sieviešu ar augstāko izglītību Latvijā vēl bija salīdzinoši maz, un ar zinātni nodarbojās tikai retā. Kā liecina Annas Bērzkalnes privātā korespondence, Rīgas akadēmiskajā vidē, kas tradicionāli deleģēta vīriešiem, viņu diskriminēja tieši dzimuma dēļ.

Bērzkalne bija vecākā zinātniskā līdzstrādniece Latvijas Valsts universitātes Folkloras institūtā, vēlāk Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtā, un bija iecerēts kā jaunā politiskā laikmeta disertācijas teksts. Bērzkalne lielā mērā izmanto salīdzinošo metodi, sastatot latviešu un krievu tradicionālās dzejas formu, motīvus, tēlus un funkcijas. Annai Bērzkalnei nākas atsaukties uz padomju poētikas teorētiķiem un padomju rakstniekiem, kā arī apgūt atbilstošu padomju zinātnes žargonu („jauns saturs veco dziesmu ietvarā”, „buržuāziskie pētnieki”, „pirmsrevolūcijas inteliģence” utt.). Lai arī Annas Bērzkalnes veiktais salīdzinājums ir patīcams un argumenti, kas nav ideoloģiski noteikti, visumā korekti, ideoloģijas nerafinēti iekrāsotais pētījums „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņantos (častuški)” nav pieskaitāms viņas pamata mantojumam zinātnē. Nobeigumā pētījuma autore citē „biedra Staļina” uzsvērto Vladimiram Iljiča Ļeņina vēlējumu, cildina „darbļaužu dzejisko radmi” un „draudzīgo tuvumu pret lielo krievu tautu”. Līdzīgas intences pētījumi ir arī **„Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās”, „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs”** un **„V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā”** (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 12.–14.). Šie npublicēti manuskripti glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājumā.

Var apgalvot, ka folkloras pētniece ir galvenā Annas Bērzkalnes identitātes šķautne. To apstiprina viņas biogrāfija kopumā. Kā pēdējais zināmais Annas Bērzkalnes pašrocīgi veidotais dokuments minams viņas testaments, kas sacerēts 1954. gada 12. maijā. Novēlējuma tekstu Anna Bērzkalne iesākusi ar norādēm par savām bērēm un vēlamo kapakmens uzrakstu: „Vēlos, lai mani apglabātu Vējavas kapos, lejpus māmuliņas kapam, bez vainagiem, puķēm un pavadītājiem, bez bērēm, samaksājot kapračiem naudā. Akmenī iecirst: „Latviešu tautasdziesmu pētniece...” Kapa kopu, kad smiltis nosēdušās, nolīdzināt.” (LVA, 1756. f., 2. apr., 20. l., 2. lp.) Mūža nogalē izvēlētā epitāfija – „Latviešu tautasdziesmu pētniece...” – ir apliecinājums tam, ka Anna Bērzkalne zinātniski pētniecisko darbu uztvērusi kā savas dzīves sūtību un piepildījumu.

2.1.3. Pedagoģe

Līdzās darbam folkloristikā Anna Bērzkalne gandrīz bez pārtraukuma pildījusi latviešu valodas skolotājas pienākumus Rīgas pilsētas 2. vidusskolā (ģimnāzijā). Annas Bērzkalnes attiecības ar savu pastāvīgo profesiju viņas privātajos dokumentos parādās kā visai sarežģītas.

Annas Bērzkalnes epistolārajos sacerējumos samērā reti sniegts patstāvīgs pedagoģiskā darba raksturojums – visbiežāk tas pretstatīts folkloristikai kā mazvērtīgāks un vēstuļu autorei nepievilcīgs. Jau 1924. gada vēstulēs skola atklājas kā traucēklis Annas Bērzkalnes folkloristiskajam darbam: „Skola iesūca kā polit[ika]. Man ir divas brīvas dienas nedēļā it kā folklorai, bet tās aiziet, pārbaudot burtnīcas un gatavojoties stundām. Turklāt es pēdējā laikā esmu zaudējusi droši vien ne mazāk kā 50% darbspēju. Tā kā „ar bažām raugos nākotnē”.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 4/5) 1924. gada nogalē Anna Bērzkalne dzīvo Latviešu folkloras krātuves izveides gaidās. Ar Latviešu folkloras krātuvi nodibināšanos viņa cer uz būtisku pavērsienu ne tikai latviešu folkloristikā, bet arī viņas personīgajā dzīvē. 16. novembra vēstulē Anna Bērzkalne igauņu kolēģim Oskaram Loritsam atklāj nodomu pavisam atteikties no pedagoģisko pienākumu pildīšanas. (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 5/7.)

Tomēr Annas Bērzkalnes sapnis reiz pamest skolotājas amatu un nodoties vienīgi folkloristikai nekad nepiepildījās. 20. gadsimta 30. gados, kad Anna Bērzkalne vairs nestrādāja Latviešu folkloras krātuvē, darbs skolā deva vienīgos iztikas līdzekļus. Latviešu valodas mācīšana Rīgas pilsētas 2. vidusskolā palika Annas Bērzkalnes maizes darbs līdz pat 1944. gadam. Skolotājas pienākumi atņēma gan laiku, gan spēku, ko viņa vislabprātāk būtu veltījusi folkloras pētniecībai. Sarakstē Anna Bērzkalne pastāvīgi min skolotājas darbu kā galveno fiziskā noguruma cēloni un kavēkli svarīgāku uzdevumu veikšanai. Kritiskas piezīmes par skolu un atsaukšanās uz labojamo *burtnīcu kalniem* kā nenovēršamu laika izniekošanu caurvij Annas Bērzkalnes saraksti ar tuvākajiem draugiem.⁶³

Aizrautību ar skolotājas darbu Anna Bērzkalne radusi brīžos, kad tas bijis pietuvināts folkloristikai. 1924. gadā Anna Bērzkalne pasūta no Helsinkiem

⁶³ Dažkārt Anna Bērzkalne uz lielo slodzi un nepatīkamo skolotājas pienākumu tomēr centusies paraudzīties ar humoru. Tā, piemēram, 1931. gada 31. jūlija vēstulē Oskaram Loritsam viņa oriģināli definē skolu: „Skola – pūķis ar pusotru simtu galvu – iespaido diezgan nomācoši, bet šim nezvēram jātop uzveiktam.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 69/85)

„Kalevalas” ilustrācijas, lai varētu tās parādīt skolēniem. (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 5/8) 1925. gada 8. martā, Krišjāņa Barona nāves gadadienā, folkloriste uzstājas ar referātu un fonogrāfa demonstrējumiem savā skolā, tādējādi cenšoties ieinteresēt apmēram 600 cilvēku „vākt romances un pārējo”. (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 9/18) Izdevumā „Ārpusskolas Izglītība” viņa rosinājusi dažādus ar folkloru saistītus referātu tematus. (Bērzkalne 1926h)

Savās stundās Anna Bērzkalne ieviesusi jaunu apmācības metodi – t. s. Daltonas plānu. Daltonas plāns bija viens no Latvijas skolotāju mēģinātāju kustības (tajā 20. gadsimta 20. gados iesaistījās galvenokārt jaunie pedagogi) pedagoģiskajiem eksperimentiem. Tas rekomendēja individuālu, skolēnu īpašajām interesēm piemērotu darbošanos mācību laboratorijās ierasto klašu un mācību stundu vietā. (Pedagoģiskā doma .. 1994: 14–15) Anna Bērzkalne Daltonas plānu sāka īstenot 1924. gadā un pie tā principiem vairāk vai mazāk stingri pieturējās turpmākajos pedagoģiskā darba gados. Rīgas pilsētas 2. vidusskolas izdevumā viņa publicējusi šim plānam pieskaņotu latviešu valodas mācību programmu, kuru izstrādājusi 1924. un 1925. gadā, kā arī savus vērojumus par tā pozitīvajiem rezultātiem: „... tagad skolotājs var tiešām būt skolotājs vārda tiešā nozīmē. Viņš var tikai mācīt, un viņa skolēni vairs nav slinki, neuzmanīgi, apātiski, melīgi un tikai ar stingrību valdāmi.” (Bērzkalne 1926b: 176)⁶⁴

Par Annas Bērzkalnes minimālo pieķeršanos pedagoģiskajam darbam liecina arī viņas skolēnu atmiņās. Vēstījumos par latviešu valodas skolotāju viņi uzsvēruši, ka Anna Bērzkalne sevi pirmkārt pozicionējusi kā zinātnieci un folkloristi. 1942. gada Rīgas pilsētas 2. vidusskolas absolvente Daina Madisone-Upesleja atceras: „Spilgta personība, kas mūs māca patstāvīgi domāt un spriest – mūsu latviešu valodas skolotāja Anna Bērzkalne. Sava mazā auguma dēļ sauksa Beciņa, pirmā latviešu zinātniece folkloriste. Mūs moka ar Kalevalu un Kalevipoegu. Viņa jau 1922. gadā likusi saviem skolēniem pierakstīt dziesmas, kādas tikai nākušas prātā. Zinām, ka viņa strādā pie disertācijas „dziesma par žēlabās nomirušo puisi”, ko aizstāv 1941. vai 1942. gada sākumā. Mūs viņa

⁶⁴ Anna Bērzkalne gan atzinusi, ka jaunais apmācības plāns drīzāk ir bijis risinājums psiholoģiskās nomāktības problēmām, nevis pedagoģiskā entuziasma izpausme: „Tagad pagājis jau vesels gads, kamēr strādāju pēc šā plāna latviešu valodā un literatūrā un kamēr nejutu vairs tās pastāvīgās neapmierinātības ar skolēniem un sevi pašu, kas mani visus skolotājas gadus spieda kā smags slogs. Pēc manas tagadējās pārlicības, no līdzīgas nopiestības jācieš katram lielākā vai mazākā mērā apzinīgam skolotājam, kas strādā pēc vecajiem paņēmieniem, turpretim Daltonas plāns padara brīvu, darba un dzīves priecīgu, sirsnīgu un atklātu kā skolotāju, tā skolēnu.” (Bērzkalne 1926b: 160)

aplaimo ar neparastu mācību metodi, kas no mums prasa lielu pašiniciatīvu un disciplīnu. [...] Ak Dievs, kā mūs dīda „Pamatjēdzienos” un tautasdziesmu ritmos. [...] Beciņu stundās redzam nepārtrauktā kustībā – virinot logu, rūpēs par mūsu koncentrāciju.” (Rīgas pilsētas II ģimnāzija .. 1998: 244) Līdzīgi akcenti ir arī citu skolēnu atmiņās.⁶⁵ Kā redzams, Anna Bērzkalne centusies formāli izpildīt algoto darbu, taču viņai pietrūcis patiesas ieinteresētības, un viņas skolēni izjutuši šo pedagoģes trūkumu.

Analizējot Annas Bērzkalnes sevis pašas redzējumu sarakstē ar igauņu folkloristu Oskaru Loritsu (no 1923. līdz 1943. gadam; Treija 2008: 60–82), spilgti atklājas šī trejādā Annas Bērzkalnes identitāte – Latviešu folkloras krātuves vadītāja, folkloras pētniece un skolotāja. No 1924. līdz 1929. gadam Anna Bērzkalne lielā mērā identificējusies ar Latviešu folkloras krātuvi – iestādi, ko viņa izveidojusi un vadījusi. Šī perioda vēstulēs priekšplānā ir ar krātuves izveidi, darbības stabilitāti un attīstību saistītie jautājumi, mazāk pašrefleksijas. Folkloras pētniece jeb folkloriste ir galvenā Annas Bērzkalnes identitāte, ko viņa plaši apcerējusi vēstulēs laikā no 1929. līdz 1943. gadam. Zinātniski pētniecisko darbu Anna Bērzkalne uzskatījusi par savu sūtību un centusies modelēt tai atbilstošu dzīvesveidu. Skolotāja uzskatāma par Annas Bērzkalnes negribēto identitāti. Pedagoģiskie pienākumi – maizes darbs Rīgas pilsētas 2. vidusskolā nav sniedzis

⁶⁵ 1929. gada absolvente Velta Briedis savās atmiņās raksta: „Viņas mīļākais priekšmets – folkloras, tautasdziesmas un pasakas. Viņa bija arī folkloras muzeja dibinātāja. Visi labie latviešu rakstnieki tika pieminēti garāmejojot – Skalbe, Aspazija, Brigadere, Saulietis, Blaumanis, Akuraters.” (Rīgas pilsētas II ģimnāzija .. 1998: 149) 1940. gada absolvente Aina Kļaviņa-Poilova atzīmē skolotājas nespēju ieinteresēt par savu mācību priekšmetu: „Nu, tagad prātā nāk brīnumainā latviešu valoda, mūsu literatūra. Pirmais gads pagāja pie Bērzkalnes. Man tas neradīja sevišķu interesi ne par tautas dziesmām, ne par ko citu. Sausais, precīzais mācīšanas veids negāja pie sirds, nedeva dzīvību dziesmu un pasaku pasaulei, mūsu folklorai. Tad otrajā mācību gadā mūsu klasei krita lielais vinnests: veselus četrus gadus mūsu skolotājs bija docents Jānis Alberts Jansons!” (Rīgas pilsētas II ģimnāzija .. 1998: 227)

Līdzīgi skolotāju intervijā atcerējās Maigone Beitiņa, kas pie Annas Bērzkalnes mācījusies 1943./44. mācību gadā – viņas pēdējā pedagoģiskā darba gadā. „Mēs jau tobrīd arī sapratām, un arī viņa pati tā teica, ka viņa nav tikai skolotāja, ka viņa ir arī zinātniece un ka viņa tobrīd bija nesen pabeigusi savu disertāciju par žēlabās mirušo puisī. [...] Skolotāja Sleine mums daudz ko stāstīja. Redziet, tieši to es tā atceros ar lielu starpību – kā viens, tā otrs. No skolotājas Bērzkalnes es neatceros neko. Arī to, ko dara Folkloras krātuve, ka tur ir tādi vākumi – man tas nav aizķeries. Vienīgi par to žēlabās mirušo puisī un par to brošūru.” (Beitiņa 13.12.2007.)

Tāpat citas skolnieces atceras Annas Bērzkalnes mācīšanas stilu kā samērā vienmuļu, bez dialoga ar apmācāmajiem. Lai arī ar dedzību Anna Bērzkalne pievērsusies folkloras tēmu izklāstam (piemēram, par tautasdziesmu pantmēru un somu eposu „Kalevala”), klasei viņas runasveids licies pārāk zinātnisks, informācija „slīdējusi garām”. Skolotāja Anna Bērzkalne bijusi viegli nervoza, principiāla un uzsvērti patriotiska. (Lappuķe, Nagobads-Ābola, Pētersone 25.11.2011.)

Saskarsmi ar principiālo latviešu valodas skolotāju Annu Bērzkalni savā dienasgrāmatā pieminējis arī rakstnieks Anšlavs Eglītis. (Anslava Eglīša dienasgrāmata .. 2004: 51, 53, 56, 59, 75, 79, 94, 97–98, 125, 127, 159)

gandarījumu. Skolai vēstulēs ir stabila negatīva konotācija, Anna Bērzkalne to attēlojusi kā pastāvīga noguruma avotu un traucēkli folkloristiskajam darbam.

Pēc Otrā pasaules kara neilgu laiku Anna Bērzkalne ir stundu docente Latvijas Valsts Universitātē. Līdzās lekciju kursam par latviešu tautasdziesmām 1946./47. mācību gadā Filoloģijas fakultātē viņa nolasa kursus par krievu un somu folkloru, bet 1947/48. gadā par igauņu folkloru. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 5.) Drīz vien ideoloģiskās nepiemērotības dēļ darbu Universitātē Annai Bērzkalnei nācās pamest, taču, iespējams, tieši augstskolas studentiem viņa labprāt būtu nodevusi savu zinātnisko izpratni par folkloru.⁶⁶

2.2. Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas loki

Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas loki aptver folkloristikas un citu humanitāro nozaru profesionāļus⁶⁷ no pavisam desmit Eiropas valstīm – Igaunijas, Somijas, Norvēģijas, Dānijas, Vācijas, Šveices, Nīderlandes, Itālijas, Krievijas (Krievijas PFSR) un Lietuvas. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājumā glabājas Annai Bērzkalnei adresētās vēstules no Valtera Andersona, Matiasa Johana Eizena (*Matthias Johann Eisen*), Oskara Loritsa, Paula Aristes (*Paul Ariste*), Ādolfā Grafa (*Adolf Graf*), Aleksandera Tīsmā (*Aleksander Tiitsmaa*), Izidora Levina (Igaunija), Kārles Krona, Elzas Enejervi-Hāvio, Marti Hāvio (*Martti Haavio*), Ilmari Manninena (*Ilmari Manninen*), Lauri Hakulinena (*Lauri Hakulinen*), Uno Harvas (*Uno Harva*), Džonija Hakmana (*Johnny Hackman*), Roberta Vikmana (*Karl Robert Wikman*) (Somija), Reidara Kristiansena (*Reidar Christiansen*), Kristiana Sveigora Stanga

⁶⁶ Diemžēl promocijas darba autorei personīgi nav izdevies satikt un intervēt nevienu Latvijas Valsts universitātes docentes Annas Bērzkalnes studentu, lekciju klausītāju. Pie viņas studējusi Elza Kokare, vēlāk Valodas un literatūras institūta Folkloras daļas vadītāja (1953–1985), kas 2002. gadā pierakstītajās atmiņās uzsver augstskolas devumu kopumā: „Par folkloristi līdz ar desmitu citu studen. mani padarīja Latvijas Universitātes Folkloras katedras mācības spēki. Par viņiem turpmākās rindas. Folkloristu kadru kalve (1944.–49. g.). Šie pieci gadi universitātē folklorista sagatavošana deva tik bagātīgas, vispusīgas iespējas kā nekad.” (Kokare 1992, 2002: [19–21]) Taču memuāru autore nav iespējusi plašāk izvērst atmiņas par savu studiju laiku.

Elza Kokare piemin Annu Bērzkalni arī kā vienu no pirmajām kolēģēm 1950. gadā, kad uzsāktas darba gaitas Folkloras institūtā: „Man darba galds atradās „Kažu mājas” 6. stāvā, būtībā – bēniņos, pretī leģendārās Annas Bērzkalnes, Latviešu folkloras krātuves dibinātājas galdam. (Vēlāk mums pievienojās klasisko filoloģiju beigusī Gaida Kalniņa.)” (Kokare 1992, 2002: [27])

⁶⁷ Sarakste, kas neskar profesionālo saziņu, piemēram, apsveikumi folkloristu dzīvesbiedriem, atstāta ārpus promocijas pētījuma autores uzmanības. – R. T.

(*Christian Schweigaard Stang*) (Norvēģija), Hokuna Grīnera-Nilsena (*Hakon Grīner-Nielsen*, Dānija), Džona Maiera, Erika Zēmana (*Erich Seemann*), Kurta Rankes (*Kurt Ranke*), Margaretes Rommeles (*Margarete Rommel*), Erika Pola (*Erich Pohl*) (Vācija), Eduarda Hofmana-Kreiera (*Eduard Hoffmann-Krayer*), Paula Geigera (*Paul Geiger*) (Šveice), Jana de Vrīsa (*Jan de Vries*), Jozefa Gīlena (*Joseph Gielen*) (Nīderlande), Džovannas Dompes (*Giovanna Dompe*, Itālija), Nikolaja Andrejeva (*Nikolaj Andreev*), Viktora Sideļņikova (*Viktor Sidel'nikov*) (Krievijas PFSR), Jona Baļa (*Jonas Balys*, Lietuva) un citiem. Sarakstes otra puse – Annas Bērzkalnes vēstules, kas sūtītas citzemju pētniekiem, – rodamas dažādās ārvalstu dokumentu krātuvēs. Uz ārzemēm izsūtītās korespondences vienības pēc iespējas apzinātas un promocijas darbā sastatīti analizētas. Pastāvīgi un visciešākie vēstuļu kontakti (kā korespondentu loka, tā sarakstes vienību ziņā) Annai Bērzkalnei bijuši ar Igaunijas un Somijas zinātniekiem. Tā vai citādi ar starptautiskās folkloristikas jautājumiem, kas iztirzāti promocijas darbā, sasaucas arī atsevišķi pašmāju korespondentu sūtījumi.

Annas Bērzkalnes starptautisko kontaktu loks ir visai plašs, taču korespondences ir atšķirīgas kā pēc apjoma, tā arī pēc tajās risināto jautājumu nozīmības folkloristikas vēstures kontekstā. Par kritēriju izvirzot epistolāro dokumentu lomu Annas Bērzkalnes folkloristikajā darbībā, vēstuļu kopumā konstatējamas vairākas funkcionālās tēmu kopas: padomi folkloras pētniecībā, apmaiņa ar folkloras materiāliem, nozares informāciju, zinātnisko pētījumu un folkloras publicējumiem, savstarpēju apciemojumu koordinēšana u. c.

Anna Bērzkalne piederēja pie 20. gadsimta 20.–40. gadu starptautiskās folkloristikas praktiķiem, jo viņas pētnieciskās pieejas pamatā bija folkloras tekstu salīdzinājums ne vien ar radniecīgiem variantiem latviešu valodā, bet arī citās valodās (respektīvi, citu tautu folklorā). Starptautiskās folkloristikas pārstāvji lokālās parādības skata plašākā kontekstā – šis nosacījums ir spēkā neatkarīgi no metodoloģiskām atšķirībām pētījumos. Ar jēdzienu „starptautiskā folkloristika” jāsaprot patstāvīga vispasaules akadēmiska disciplīna. (Dundes 1999: vii) Tās apzīmējumu 1999. gadā ieviesis amerikāņu folklorists Alans Dundess (*Alan Dundes*). Antoloģijā „Starptautiskā folkloristika: Folkloras pamatlicēju klasiskie raksti” (*„International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore”*) viņš raksturojis starptautiskās folkloristikas praktiķus: „Atšķirībā no

folkloristiem, kurus apmierina aprobežošanās ar lokālām, reģionālām vai pat nacionālām tradīcijām, internacionāli domājošs pētnieks vienmēr lūko saistīt tādas tradīcijas ar plašāku kontekstu. Neatkarīgi no tā, vai mērķis ir identificēt līdzīgo, vai saskatīt atšķirības starp kultūrām, radnieciskuma meklēšana – tas ir, dotajai vienībai vēsturiski ģenētisku radniecisku versiju meklēšana, – ir patiesi starptautiska folklorista iezīme.” (Dundes 1999: 25)

Sadarbība starp folkloras speciālistiem dažādās zemēs bija likumsakarīga – lielā mērā tā izrietēja no vēsturiski ģeogrāfiskās metodes jeb somu skolas prasības salīdzināt variantus iespējami plašā teritorijā, noskaidrojot pētāmā folkloras teksta hronoloģisko un ģeogrāfisko cilmi. Starptautiskā sadarbība lielā mērā bija atrisinājums t. s. loģistikas grūtībām, uz kurām kā fundamentālu metodes problēmu norāda Alans Dandess: „Ļoti nelielam skaitam bibliotēku ir pietiekama folkloras kolekciju izlase no visas pasaules, kas atļautu ambiciozo komparatīvo pētniecību. Lai pilntiesīgi veiktu vēsturiski ģeogrāfisku pētījumu (noteiktu visus saglabājušos tekstus, tulkotu tos, visiem tekstiem noteiktu pamattipus un apakštīpus, arhetipu un iespējamās difūzijas ceļus) var būt nepieciešami vairāki gadi, un maz folkloras pētnieku vēlas vai var veltīt tika daudz laika un enerģijas šāda apjoma projektam.” (Dundes 1999: 40)

Panorāmiska vēriena folkloras pētījumi, izmantojot somu skolas metodi, *a priori* paredzēja sadarbību ar palīgiem dažādās valstīs. Anna Bērzkalne to apliecina savas grāmatas „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi” priekšvārdos, izsakot pateicību visai plašam sabiedroto lokam:

„Savā darbā esmu lietojusi salīdzinošo metodi, kuras paņēmienus sīki pamatojis profesors Dr. Kārle Krōns Somijā [...]. Viņš man kļuva tēvišķs draugs caur profesoru Valteru Andersonu (Kazaņa, Tartu, Karaļauči), kam man visvairāk jāpateicas par savu folkloristisko izglītību. Liels atbalsts man bijis arī vācu tautas dziesmu archīva vadītājs (Professor Dr. John Meier) un viņa palīgs (Dr. E. Seemann) ar padomiem un aizrādījumiem, bet sevišķi palīdzīgs arvien bijis igauņu folkloras archīva vadītājs Dr. Oskars Lōritss.

Ar pateicību man jāmin arī J. Balīs (Kauņa), Džovanna Dompe (Roma), E. Grūners-Nīlsens (Kopenhaga), Kr. S. Stangs (Oslo), K. Rob. V. Vikmanis (Turku), L. Arbužovs, Anna Ābele, K. Barons, V. Bastjānis, J. Benšons, N. Bušs, E. Dīls, K. Egle, R. Egle, J. Endzelīns, V. Freijs, J. Kauliņš, E. Laimiņš, J. Lukstiņš, Kr. Melnalksnis, E. Mežaka, J. Misiņš, K. Straubergs, L. Špīsa, S. Šteinbacha,

M. Štumbergs, Fr. Zālītis, E. Zīverte un arī Latviešu folkloras krātuves, Valsts, Rīgas pilsētas un Misiņa bibliotēkas darbinieki.”(Bērzkalne 1942a: 3–4) Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā, Annas Bērzkalnes fondā glabājas vēstules no priekšvārdos minētajiem un citiem ārzemju folkloristiem – pavisam 43 korespondenti. Lielu daļu korespondences veido folkloras pētījumiem noderīgu ziņu sūtījumi – vēstuļu autori vai nu saņēmuši pētījumiem nepieciešamo informāciju no Annas Bērzkalnes (kā liecina vēstules, zinātniece ar lielu entuziasmu nodevusies latviešu folkloras variantu uzmeklēšanai pēc ārzemju zinātnieku pieprasījuma), vai arī paši palīdzējuši latviešu folkloristei, piemēram, piesūtot LD 13 250 cittautu variantus. Anna Bērzkalne bijusi pārliecināta starptautiskās folkloristikas pārstāve – gan pašai īstenojot pētniecisko darbu, gan atbalstot tajā citus.

Anna Bērzkalne starptautiskajā saziņā bija iesaistījusies gan ar nozares profesionāļiem, gan ar sava laika jauniesācējiem zinātnē – starpkaru perioda folkloristikas studentiem. Viņas korespondenti pēc to attieksmēm ar Annas Bērzkalnes profesionālo darbību folkloristikā iedalāmi četrās pamata grupās:

- 1) mentori;
- 2) starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas veidotāji;
- 3) draugi un līdzbiedri,
- 4) citi korespondenti.

Uz šāda sarakstes biedru tipoloģijas pamata veidotas starptautiskās saziņas lokiem veltītās pētījuma sadaļas apakšnodaļas.⁶⁸ Sniedzot īsu kritisku galveno korespondenču raksturojumu (hronoloģiskais ietvars, apjoms utt.) un analizējot tajās skarto problemātiku, lūkots noskaidrot, pirmkārt, kā konkrētā sarakste iespaidojusi Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību, un, otrkārt, kāds bijis Annas Bērzkalnes devums starptautiskajā folkloristikā. Interpretējot avotus, līdzās eksplīcītajiem sarakstes jautājumiem vietumis iztīrāts arī to noģiedamais saturs. Tāpat kā saziņu raksturojošam faktoram uzmanība pievērsta korespondences stilam.

⁶⁸ Korespondentu grupas gan nav pilnībā viendabīgas, un to funkcijas (mentoriem – Annas Bērzkalnes izglītošana, virzišana folkloristikā; bibliogrāfijas veidotājiem – bibliogrāfiskās informācijas ievākšana, apstrāde; līdzbiedriem – profesionālās pieredzes apmaiņa, folkloras materiālu piesūte) dažkārt pārklājušās. Tā, piemēram, folkloras pētnieks Džons Maiers, kura vēstules primāri uzlūkotas kā Annas Bērzkalnes mentora vēstījumi, vienlaikus pauž arī koleģiāla līdzbiedra – folkloras arhīva vadītāja un balāžu pētnieka – viedokli.

2.2.1. Mentori

Annas Bērzkalnes mentori jeb skolotāji, padomdevēji folkloristikā bija ārzemju zinātnieki. Pētnieki, ar kuriem Anna Bērzkalne uzturēja sakarus ne vien reizumis klātienē, bet arī ilgstošā vēstuļu saziņā, bija Valters Andersons, Kārle Krons un Džons Maiers. No viņiem tiešais skolotājs faktiski bija vienīgi Valters Andersons, pirmais Tartu universitātes folkloristikas profesors, – Anna Bērzkalne bija mācījusies pie Valtera Andersona Kazaņas Augstākajos sieviešuursos un vēlāk eksternātā studēja Tartu universitātes doktorantūrā, līdztekus profesora vadībā izstrādājot disertāciju. Tieši Valters Andersons iepazīstināja Annu Bērzkalni ar somu profesoru Kārli Kronu un vācu profesoru Džonu Maieru, kas kļuva par viņas mentoriem – darbaudzinātājiem ārpus formālās izglītības ietvara. Par Valtera Andersona, Kārles Krona un Džona Maiera iespaidu uz Annas Bērzkalnes folkloristisko uzskatu veidošanos liecina kā npublicētās sarakstes, tā Annas Bērzkalnes zinātniskās un populārzinātniskās publikācijas.

Valters Andersons, vēsturiski ģeogrāfiskās metodes praktiķis, uzturēja koleģiālas attiecības ar daudziem starptautiskās folkloristikas pārstāvjiem, tostarp ar pieredzējušajiem un Eiropā labi pazīstamajiem folkloristiem Kārli Kronu (SKS 116:13:1–217) un Džonu Maieru (skat. Holzapfel 1993:192). Tāpat Kārle Krons un Džons Maiers savstarpēji bija pastāvīgā vēstuļu saziņā (SKS 123:36:1–41; Holzapfel 1993: 223). Ar Valtera Andersona starpniecību arī Anna Bērzkalne iepazīna šos zinātniekus personīgi. Tādējādi Valters Andersons sekmēja Annas Bērzkalnes iesaistīšanos starptautiskās folkloristikas saziņas tīklā, un viņas korespondentu loks pakāpeniski kļuva aizvien plašāks.

Annas Bērzkalnes un viņas mentoru korespondenču kolekcijas glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas krājumā (Valtera Andersona vēstules – LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 1.–56.; 8., 4., Kārles Krona – LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 29.–55., Džona Maiera – LUAB RA. Bērzkalnes f. 8., 3.; 5.–21.), Somu literatūras biedrības arhīvā Helsinkos (Annas Bērzkalnes vēstules Kārlem Kronam – SKS 117:11:1–46) un Vācu tautasdziesmu arhīvā Freiburgā (DVA, Annas Bērzkalnes vēstules Džonam Maieram). Diemžēl nav saglabājušies Annas Bērzkalnes vēstuļu

tīrraksti, kas nosūtīti Valteram Andersonam.⁶⁹ Annas Bērzkalnes un Valtera Andersona nepilnīgās korespondences apzinātā daļa aptver laiku no 1921. līdz 1931. gadam (57 vienības – Valtera Andersona vēstules). Annas Bērzkalnes sarakste ar Kārli Kronu ilgusi no 1922. līdz 1933. gadam, t. i., profesora nāves gadam (pavisam 72 vienības). Džons Maiers un latviešu folkloriste sarakstījušies no 1925. līdz 1942. gadam (37 sarakstes vienības⁷⁰). Anna Bērzkalne ar Valteru Andersonu vēstulēs sazinājusies krievu un vācu valodā, ar Kārli Kronu un Džonu Maieru – vāciski.

Anna Bērzkalne savos zinātniskajos darbos visai bieži atsaukusies uz Valtera Andersona, Kārles Krona un Džona Maiera pētījumiem. Daudzās references apliecina, ka šie ārzemju zinātnieki bijuši viņas mentori ne vien tiešā un vēstuļu saziņā, bet arī caur zinātnisku tekstu publicējumiem. Tāpat Annas Bērzkalnes publikācijās – tostarp populārzinātniskajās – pausta atzinība sarakstes biedru autoritatīvajiem uzskatiem un darbībai folkloristikā.

2.2.1.1. Valters Andersons

Annas Bērzkalnes sarakste ar Valteru Andersonu⁷¹ saglabājusies vien daļēji – no kopējās korespondences lasāmas tikai 57 Valtera Andersona rakstītās vēstules un pastkartes. Tartu universitātes profesora sūtījumi sniedzas līdz 1931. gadam, taču pieņemams, ka folkloristikas profesora un viņa studentes sarakste bijusi ilgāka. Saziņā ar Valteru Andersonu un viņa vadībā Anna Bērzkalne kārtoja universitātes doktora eksāmenu 1935. gadā un izstrādā disertāciju, ko aizstāvēja 1942. gadā. Tā kā tieši studiju jautājumi dominē abu folkloristu paglābtajā sarakstes daļā, ir pamats domāt, ka tie iztirzāti arī pēc 1931. gada. Sarakste bijusi intelektuāli spraiga – pastāvīgi apspriesti dažādi folkloristikas jautājumi⁷², piemēram, Valtera Andersona un citu zinātnieku pētnieciskais darbs, Annas Bērzkalnes folkloristikas studijas,

⁶⁹ Profesors Valters Andersons 1939. gadā vācbaltiešu izceļošanas (*Umsiedlung*) ietvaros no Tartu Igaunijā devās vispirms uz Kēnigsbergu, bet 1945. gadā – uz Ķīli Vācijā. Kēnigsbergas bombardēšanas laikā pilnībā tika iznīcināta V. Andersona personīgā bibliotēka, manuskriptu un folkloras materiālu kolekcija. (Seljamaa 2005: 158–159) Domājams, Annas Bērzkalnes vēstules glabājās bojā gājušajā arhīvā.

⁷⁰ Bez tam sarakstes korpusu papildina 14 Džona Maiera vēstuļu melnraksti.

⁷¹ Par Valtera Andersona veikumu folkloristikā skat.: Levin 1963; Seljamaa 2005; Valk 1996.

⁷² Valtera Andersona vēstulēs, kas rakstītas Annai Bērzkalnei, rodamas vien atsevišķas ar folkloristikas jautājumiem nesaistītas rindkopas.

Latviešu folkloras krātuve, bērnu pantu un citu folkloras žanru vākšanas metodika u. c.

Valteram Andersonam Annas Bērzkalnes profesionālajā biogrāfijā ir sevišķi svarīga loma – būdams ne vien viņas galvenais folkloras priekšmetu pasniedzējs, bet arī neformāls padomdevējs nozares jautājumos, Valters Andersons bija cilvēks, kuram – kā norāda pati Anna Bērzkalne – viņai „... visvairāk jāpateicas par savu folkloristisko izglītību”. (Bērzkalne 1942a: 3)

Jau studiju laikā Kazaņā Valters Andersons bija ļāvis Annai Bērzkalnei iepazīt „somu metodi” folkloras tekstu pētniecībā. Latviešu folkloristes interese par šo pieeju dziesmu analīzē mudinājusi Valteru Andersonu izvērsti skaidrot vēsturiski ģeogrāfiskās metodes principus. 1921. gada 5. jūlija vēstulē (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 1.) Annai Bērzkalnei viņš ieteic dziesmu pētīšanas gaitu: uzsākot kādas dziesmu grupas izpēti, vispirms noskaidrojams, cik daudz dažādu dziesmu pieder attiecīgajai grupai un kāds ir katras atsevišķās dziesmas izplatīšanās ceļš. Valters Andersons piebilst, ka izveidot pilnīgu sarakstu vienas kategorijas dziesmām neesot vienkāršs uzdevums, kā sākumā varētu šķist, jo publicējumos rodamās tekstu variācijas var radīt maldinošu iespaidu par tekstu kopskaitu, turklāt pastāv arī dziesmu kontaminācijas, kas pētniekam pamanāmas. Tikai tad, kad apzināti visi pētāmās dziesmas varianti, drīkst veikt turpmākos uzdevumus: ar salīdzinošās metodes palīdzību noskaidrot katra varianta pirmformu, lokālās redakcijas, izcelšanās vietu un izplatīšanās ceļus, kā arī sniegt vispārīgu dziesmu grupas raksturojumu. Lai paskaidrotu patstāvīga folkloras teksta un tā varianta nošķirumu, Valters Andersons izmanto dabas zinātnieka metaforu: „Jums jāiztēlojas, ka esat botāniķis, kurš apraksta kāda apvidus floru un arī, iespējams, nereti aizdomājas, vai pieskaitīt viņa priekšā esošā auga paveidu jau zināmai vai tomēr īpatnējai sugai.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 1.) Valters Andersons ieteicis vēsturiski ģeogrāfiskās metodes literatūru (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 2.) un praktiskam treniņam – lai labāk saprastu somu skolu – mudinājis Annu Bērzkalni kā pirmās apstrādāt pašas savāktās bērnu dziesmas. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 17.)

20. gadsimta 20. gadu sākumā Anna Bērzkalne, atgriezusies Latvijā, interesējās par tālākas augstākās izglītības iespējām. Diemžēl turpināt studijas Rīgā – Latvijas Universitātē (Latvijas Augstskolā) viņai bija liegts. 1920. gadā saņēmusi atļauju „ziniski papildināties un sagatavoties uz akadēmisku darbību” (LUVM,

Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes...: 48; 51), kā arī brīvklaušitājas statusā apmeklēt profesora Endzelīna lekcijas (LUVM, Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes...: 80), 1922. gadā Anna Bērzkalne vērsās Filoloģijas un filozofijas fakultātē ar lūgumu izsniegt viņai programmu doktora eksāmeniem latviešu literatūrā. 1922. gada 18. marta sēdē fakultātes kolēģija vienojas, ka šāda eksāmena komisija jāveido profesoriem Pēterim Šmitam, Jēkabam Lautenbaham, Jurim Plāķim un lektoram Ludim Bērziņam. (LUVM, Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes...: 89) Sēdē, kurā apspriests doktora eksāmena jautājums, raisījušās plašas debates un iebildumi celti pret faktu, ka pēc Annas Bērzkalnes lūguma izstrādātā programma būtu „vairāk domāta konkrētai personai (Bērzkalna jkdzei) un ne vispārīgi.” (LUVM, Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes...: 90) 8. aprīlī kolēģija nolemju, ka izstrādās doktora eksāmenu programmu četros filoloģijas studiju pamata virzienos⁷³ un Annai Bērzkalnei pielāgos tās pašas prasības, ko pārējiem, – viņai jāvērsas pie attiecīgiem fakultātes profesoriem, kas noteiks konkrētas prasības. (LUVM, Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes...: 90) Tādējādi Anna Bērzkalne rosināja fakultāti pievērsties līdz tam neapspriestajam doktorantūras jautājumam, taču pati saskārās ar vairāk vai mazāk klaju neatsaucību. 1923. gada 19. maijā fakultāte atraida viņas lūgumu ļaut beigt universitāti pēc Krievijas augstskolu programmas slāvu filoloģijā (LVVA, 7427. f., 6. apr., 463. l., 34. lp.), tā pilnībā aizšķērsojot nākamās folkloristes ceļu studijām dzimtenē.

Gluži pretēja – atsaucības pilna – bija vācbaltiešu profesora Valtera Andersona attieksme. Viņš mudināja Annu Bērzkalni studēt Tartu universitātē. 1922. gada 11. aprīļa vēstulē (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 11.) Valters Andersons izsmeļoši apraksta doktorantūras iespējas Tartu. Kā piemērotāko katedru Annai Bērzkalnei viņš izceļ paša vadīto Igauņu un salīdzinošās folkloras katedru,⁷⁴ tās prasības zinātniska grāda piešķiršanai ir doktora eksāmens folkloristikā un aizstāvēta disertācija – igauņu, vācu, angļu vai franču valodā. Valters Andersons sniedz tēmu un apgūstamās literatūras sarakstu katrā no zinātniskās kvalifikācijas

⁷³ 1) Latviešu un lietuviešu literatūras vēsture; 2) latviešu etnogrāfija un mitoloģija; 3) atsevišķas vispārējās literatūras vēstures tēmas (tostarp klasiskā literatūra); 4) estētika un poētika.

⁷⁴ Kā atbilstošas Annas Bērzkalnes pētnieciskajām interesēm Valters Andersons min arī Literatūras vēstures un Igauņu un vispārējās literatūras vēstures katedru.

līmeņiem – *Approbatur, Cum laude approbatur* un *Laudatur*⁷⁵ –, piebilstot, ka Annai Bērzkalnei noteikti jātiecas pēc iespējami augstākā līmeņa (*Laudatur*).

Valtera Andersona vēstules ļauj izsekot tam, kā pakāpeniski veidojusies Annas Bērzkalnes disertācijas tēmas izvēle. Latviešu folkloriste sākotnēji izrādījusi zinātnisku interesi par tādām latviešu folklorā pētāmām tēmām kā gaidību un radību dziesmas (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 1.) un literatūras un folkloras sakari (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 5.). 1925. gadā Anna Bērzkalne jau bija pievērsusies latviešu tautas romancēm un ziņoja profesoram par „Latvju dainu” garo dziesmu tipu rādītāja ieceri. Valters Andersons kādā 1925. gada vēstulē pauž atzinību tipu rādītāja idejai un bilst – ciktāl tas būtu no viņa atkarīgs, šāds rādītājs, ko labprāt publicēs „*Folklore Fellows’ Communications*”, varētu tikt pielīdzināts doktora disertācijai, taču tam diez vai piekristu fakultātes vadība. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 24.)

Kad Anna Bērzkalne darījusi zināmu, ka promocijas pētījumam viņa izvēlējusies latviešu tautasdziesmu par „žēlumā nomirušo puisi”, Valters Andersons viņai atbild: „Jūsu izvēlētā dziesma kā disertācijas tēma ir pavisam lieliska. Tā, starp citu, man rada viscaur patstāvīgas latviešu dzejas iespaidu: pēc tāda motīva kā dvēseļu zieds Dieva dēlu cepuru rotai⁷⁶ Jūs veltīgi meklētu citu tautu dziesmās.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 45.) Valters Andersons piemetina, ka pirmajā brīdī dziesma rādoties no kristietības laika, taču precīzu rašanās laiku būšot ļoti grūti noteikt, varbūt palīdzēs valodas analīze. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 45.) Kā redzams, Valters Andersons izteicies piesardzīgi un nav bijis gluži pārliecināts par Annas Bērzkalnes izraudzītās dainas piemērotību izpētei.

1929. gada 30. janvāra vēstulē (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 49.) Valters Andersons lūko vērst Annas Bērzkalnes interesi uz „ķēniņa bērnu dziesmu”, pie kuras igaunisko variantu izpētes pats tobrīd strādā (skat. Anderson 1932a). Apzīmējot šo dziesmu ne vien kā aizraujošu, bet zinātniski vērtīgu, Valters Andersons mudina: „Apdomājiet lietu. Cik zinu, Jums ir cita tēma redzeslokā, taču tā, es baidos, ir disertācijai par grūtu un apjomīgu (arī laika patēriņa ziņā).” (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 49.) Kad Valtera Andersona pētījums jau sagatavots publicējumam, viņš vēlreiz nesekmīgi vērš Annas Bērzkalnes uzmanību uz

⁷⁵ Sal. EAA 2100-2b-3-3; 4.

⁷⁶ Sal.: „[...] Atjāj divi Dieva dēli, / Tie nolauza galoknītes, / Izpuškoja cepurīti, / Aizjāj Māras baznīcā. / Sak’ Māriņa ziņģādama: / Tie navaid rožu ziedi, / Tā puisīša dvēselīte, / Sirdēstos nomiruša.” (LD 13 250, 45)

disertācijas tēmas maiņu: „Starptautiskās dziesmu pētniecības interesēs būtu gaužām vēlams, lai tiktu uzrakstīta viena tāda monogrāfija par latviešu ķēniņdziesmām.” (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 56.) Kā zināms, Anna Bērzkalne tomēr pieturējās pie sākotnēji izraudzītās disertācijas tēmas – LD 13 250 izpētes.

Kā liecina Valtera Andersona rakstītais, sava doktora eksāmena saturu Anna Bērzkalne lielā mērā veidojusi pati. 1931. gada 3. aprīļa vēstulē (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 55.) viņš izsaka apmierinātību ar Annas Bērzkalnes sastādītās eksāmena programmas pamatmetu, vien piebilst, ka vienam no astoņiem punktiem tomēr jābūt jautājumam literatūras vēsturē, tāpēc Annai Bērzkalnei to vajadzētu apspriest ar profesoru Šmitu. Šajā vēstījumā arī norāde par brīvi izraugāmo eksāmena norises laiku.

Annas Bērzkalnes un Valtera Andersona sarakstei bijis ne vien mentora – skolotāja un viņa pieredzes saņēmēja, bet arī savstarpējas konsultēšanās, sadarbības raksturs. Anna Bērzkalne lūkojusi noskaidrot daudzus ar studijām tieši nesaistītus folkloristiskus jautājumus – par mītiem, teikām un pasakām, par 18. gadsimta sadzīvi un paražām, par metāliem folklorā, par tautas ticējumiem u. c. (Skat. LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 4.; 18.; 52.) Valters Andersons sniedzis viņai padomus par folkloras vākšanu (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 15., 21., 22.), jo īpaši par bērnu pantu pierakstīšanas metodiku un paša darbu šajā folkloras izpētes jomā (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 12.; 13.; 20.; 31.; 32.; 49.). Valters Andersons atzinīgi vērtējis Annas Bērzkalnes izveidoto un vadīto Latviešu folkloras krātuvi un, kad bijis nepieciešams, konsultējis folkloras arhivēšanas jautājumos (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 23.; 24.; 33.; 36.; 39.; 40.; 41.; 43.; 46.; 49.; 50.; 51.). Valters Andersons savukārt saņēmis lielu atbalstu no Annas Bērzkalnes viņa pētījumiem nepieciešamo latviešu folkloras materiālu apzināšanā un tulkošanā, reizumis Anna Bērzkalne arī lasījusi profesora pētījumu korektūras. Valtera Andersona vēstules liecina, ka Anna Bērzkalne vairāk vai mazāk sekojusi līdzī un piedalījies pie tādu viņa pētījumu kā „Ķeizars un abats” (Anderson 1923; (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 3.; 17.), „Nostāsts par veco Hildebrandi” (Anderson 1932b; LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 12.; 40.; 53.), „Marsa panika Igaunijā 1921. gadā” (Anderson 1925/26; LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 33.; 34.; 38.) sagatavošanas. Īpaši izceļama Annas Bērzkalnes un Valtera Andersona abpusējā sadarbība pie Vecā Stendera darbos rodamo folkloras tekstu izpētes. (LUAB R A Bērzkalnes f. 4., 8.; 17.; 25.; 27.; 29.; Anderson 1925; Bērzkalne 1923/24) Par Annas Bērzkalnes rakstu „G. F. Stendera

latviešu pasakas un stāsti”, kas tika publicēts žurnālā „*Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*” profesors atzinīgi rakstījis autorei: „Veco Stenderu Jūs pēdīgi esat ievedusi folkloristisko pētījumu lokā. Joh. Pauli „*Schimpf und Ernst*”⁷⁷ jaunajā izdevumā to citē daudzās vietās.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 4.) Andersons savukārt uz Annas Bērzkalnes tulkojumu pamata varēja konstatēt Vecā Stendera publicējumu iespaidu uz senāko igauņu literatūru. (Anderson 1925; Andersons 1925)

Profesors Valters Andersons ievērojami virzīja Annas Bērzkalnes karjeru, pirmām kārtām, sniedzot akadēmiskas zināšanas folkloristikā. Otrkārt, tieši Valtera Andersona nopelni bija Annas Bērzkalnes iesaistīšanās profesionāļu starptautiskās saziņas lokos: viņš iepazīstināja jauno latviešu dziesmu pētnieci un arhivāri ar tā laika folkloristikas korifejiem – Kārli Kronu, Džonu Maieru, Johannesu Bolti, Hokunu Grīneru-Nilsenu u. c.; savstarpējus kontaktus uzturēja arī Valtera Andersona studenti (Anna Bērzkalne, Oskars Loritss, Nikolajs Andrejevs, Izidors Levins u. c.)⁷⁸. Valters Andersons veidoja savas skolnieces viedokli gan par somu skolu kā metodoloģisko pamatu, gan par laikabiedriem – kā folkloristikas autoritātēm, tā neveiksminiekiem.⁷⁹

2.2.1.2. Kārle Krons

20. gadsimta 20. gados, kad aizsākās Annas Bērzkalnes sarakste ar somu profesoru Kārli Kronu, Helsinki jau bija viens no aktīvākajiem Eiropas folkloristikas centriem. Somu folkloristika Annas Bērzkalnes redzējumā bija

⁷⁷ „*Schimpf und Ernst*” (1522) – franciskāņu mūka Johanna Pauli (*Johanness Pauli*) folkloras piemēru grāmata.

⁷⁸ Par ciešajiem kontaktiem studentu starpā vēstī viņu korespondence. Tos intervijā Guntim Pakalnam apliecina arī Valtera Andersona students, pasaku pētnieks Izidors Levins. (Levins 28.10.2009.)

⁷⁹ Tā, piemēram, Valters Andersons pamato Annai Bērzkalnei pret seno tekstu pētnieku Pēteru Jensenu (*Peter Jensen*) vērsto aso kritiku. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 55.; sal. Anderson 1930) Tāpat kādā vēstulē Valters Andersons piezīmē, ka M. Bēms (*Boehm*), ko Andersons iepazīnis, ciemojoties pie Boltes, nav sevišķi liels pasaku literatūras pazinējs. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 35.)

Bez Valtera Andersona uzmanības nav palikušas arī norises latviešu folkloristikā – vēstītājas folkloras publicējumi. Annai Bērzkalnei adresētajās vēstulēs viņš pauž savu vērtējumu gan par Arveda Švābes (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 19.), gan par Pētera Šmita darbu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 34.; 43.).

disciplīnas etalons kā pētniecībā, tā folkloras vākšanā un arhivēšanā.⁸⁰ Sarakstē rodami pastāvīgi abpusējas cieņas apliecinājumi: no Annas Bērzkalnes puses somu folkloristikai un no Kārles Krona puses – Latviešu folkloras krātuvei.

Annas Bērzkalnes pirmā vēstule Kārlem Kronam pauž cerību uz sadarbību: „Es ceru, ka tuvāka somu folkloras pētniecība un jūsu metodes pazīšana man palīdzēs arī latviešu folklorā gūt labāku ieskatu.” (SKS 117:11:1) Šajā 1922. gada 6. augusta Anna Bērzkalne piebilst, ka priecātos noderēt somu zinātniekiem ar savām latviešu un lietuviešu valodas prasmēm. (SKS 117:11:1)

Somu profesors Kārle Krons bija galvenais padomdevējs Latviešu folkloras krātuves izveidē, un sarakstē ar Annu Bērzkalni viņš pauda pastāvīgu atbalstu krātuves darbam. Latviešu folkloras krātuves attīstība ir viena no Annas Bērzkalnes un Kārles Krona korespondences pamata tēmām. 1924. gada decembrī Anna Bērzkalne ziņo somu profesoram par jaunās folkloras arhivēšanas iestādes izveidi (Izglītības ministrija apstiprinājusi krātuves statūtus – SKS 117:11:8) un turpmākajā sarakstē regulāri informē par krātuves darbības gaitu (SKS 117:11:13; 14; 15; 16; 21; 22; 23; 26; 27 u. c.).

Anna Bērzkalne konsultējusies ar Kārli Kronu par Latviešu folkloras krātuves iekārtu, un folkloras materiālu sistematizēšanas un katalogizēšanas principus Latviešu folkloras krātuve tādējādi lielā mērā aizguvusi no Somu literatūras biedrības. Kā saprotams no sarakstes, arhīvu jautājumus abi zinātnieki apsprieduši galvenokārt klātienē. Kārle Krons vairākkārt apmeklējis Rīgu, par to laikus ziņojis Annai Bērzkalnei, un viņi norunājuši tikšanos. 1925. gadā somu zinātnieks atsaucies Herdera biedrības aicinājumam un uzstājies ar priekšlasījumu ciklu par salīdzinošo metodi (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 35.; 7., 8.), savukārt 1930. gadā Latvijas Universitātē referējis par somu un latviešu folkloru. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., *Latvijas Universitāte divdesmit gados* .. 1939: 279)

Anna Bērzkalne vēstulēs vairākkārt uzsvērusi, cik nozīmīgs līdzās praktiskiem ieteikumiem Latviešu folkloras krātuvei un viņai personīgi ir somu profesora morālais atbalsts. Tā, piemēram, 1925. gada 31. decembra vēstulē Anna Bērzkalne raksta:

„Vispār Jūs varētu godāt par folkloras labo ģēniju, jo pēc tam, kad Jūs bijāt uzskavējies Rīgā un mūsu arhīvam devis savu svētību, viss

⁸⁰ Vairāk par somu paraugu un latviešu folkloristu kontaktiem ar Kārli Kronu skat.: Treija 2010; 2011a.

ir daudz labāk sekmējies. Un es pati vairs nejūtos tik vientuļa un pamesta kā agrāk, kad es varu domāt par saviem draugiem Somijā.”

(SKS 117:11:13)

Lai labāk iepazītu somu folkloras arhivēšanas principus, 1925. gada rudenī Anna Bērzkalne devās komandējumā uz Helsinkiem. Atgriezusies Rīgā, viņa dalās iespaidos:

„... šīs trīs, četras dienas, kopš esmu mājās, man visu laiku jādodomā par to, cik skaisti gan būtu tādā kultūras zemē kā Somija dzīvot .. [..] Taču es Somijā Jūsu draudzīgā vadībā esmu tik daudz iemācījusies, ka tagad jūtos gluži vai kā viena no Jūsu skolniecēm, un kā tāda es varu daudz drošāk un pārliecinošāk uzstāties, lai zinātniskai tautasdziesmu izpētei pie mums nolīdzinātu ceļu. Ir viegli vien kā māceklim meistara vārdā uzdrīkstēties runāt.”

(SKS 117:11:12)

Šī vēstule spilgti izgaismo attiecsmes, kādas valdīja starp Annu Bērzkalni un Kārli Kronu – mācekles un meistara. Tieši Anna Bērzkalne korespondencē izcēlusi subordinācijas aspektu, apliecinot somu folkloristiku kā paraugu Latvijā jaunajai folkloristikas nozarei.

Sarakstē ar Kārli Kronu Anna Bērzkalne ziņo ne tikai par Latviešu folkloras krātuves sekmēm, bet arī par sarežģījumiem – par „politikas”, t. i., ierēdniecības, radītiem apgrūtinājumiem krātuves kā neatkarīgas institūcijas statusa nodrošināšanā. (SKS 117:11:22; 25; 28) un par laiku pēc 1929. gada, kad Anna Bērzkalne jau atstājusi krātuves vadītājas amatu. (SKS 117:11:30; 31; 33; 34; 35; 37) Kārlem Kronam nosūtītās vēstules ļauj izsekot Annas Bērzkalnes centieniem veicināt Latviešu folkloras krātuves attīstību, vairs neesot krātuves kolēģijas sastāvā. Tā, piemēram, 1930. gada februārī latviešu folkloriste gatavo referātu par somu un igauņu nacionālajiem muzejiem, ar uzstāšanos cerot kaut nedaudz palīdzēt LFK „atsvabināt no Pieminekļu valdes polipa taustekļiem”. (SKS 117:11:34) Tomēr pakāpeniski rezignēta attiecsmes guvusi pārsvaru.

Kārle Krons daudzkārt Annai Bērzkalnei sūtītajām vēstulēm pievienojis jaunākos „*FF Communications*” sējumus un citus somu folkloristu izdevumus.

Tāpat viņš palīdzējis sarūpēt nozares literatūru Latviešu folkloras krātuves bibliotēkai. (SKS 117:11: 21–23) Arī Anna Bērzkalne nosūtījusi somu profesoram dažas savas publikācijas (Bērzkalne 1923/24; 1926e; 1926f; SKS 117:11: 6; 15; 18).

Kārli Kronu un Annu Bērzkalni vienojusi arī pētnieciska sadarbība. Sarakstes sākumā Anna Bērzkalne saņēmusi Kārles Krona lūgumu „latviešu dziesmu dārgumos” uzmeklēt iespējamās paralēles somu dziesmai par „raizēm, sievieti un mīlu”. (LUAB R A. Bērzkalnes f.6., 30.) Igaņu variantus Kārle Krons jau bija saņēmis. Anna Bērzkalne sniedz paskaidrojumu: lai arī somu un latviešu tautasdziesmas vieno četrpēdu trohaja pantmērs, panta uzbūve ir pavisam atšķirīga. Vienlaikus latviešu folkloriste uzdod jautājumu: vai somu un latviešu dziesmām pagātnē varētu būt bijis kopīgs avots? (SKS 117:11:3) Izsekojusi iespējamām paralēlēm, Anna Bērzkalne konstatē, ka latviešu tautasdziesmās ir pavisam nedaudz kopīgu motīvu ar somu dziesmām, turklāt sēru un mīlas tematika latviešu dziesmām nav raksturīga, sastopami vien atsevišķi tulkojumi no vācu valodas, kam Anna Bērzkalne iesaka nepievērst sevišķu vērību. (SKS 117:11:7)

Tā kā latviešu tautas dzeja starptautiskajā folkloras pētniecībā grūti pieejama, somu profesors rosinājis Annu Bērzkalni izstrādāt motīvu reģistru: Kārle Krons ieteicis apkopot sentimentālā satura dziesmu motīvus, un uz to pamata iegūt spriedumu par latviešu dziesmu raksturu, ko pēc tam varētu salīdzināt gan ar somu, gan igauņu dziesmām. (LUAB R A. Bērzkalnes f.6., 30.) Anna Bērzkalne ar pateicību pieņēmusi šo padomu, jo, kā viņa atzīst, jau iepriekš lauzījusi galvu, kā padarīt latviešu tautasdziesmas plašāk pieejamas. (SKS 117:11:5)

Anna Bērzkalne iesaistījusi arī Kārles Krona buramvārdu pētījumā. Ar Annas Bērzkalnes gādību uzmeklētie latviešu folkloras materiāli ļāva somu zinātniekam pierādīt, ka somu bišu vārdi ir tie paši čūsku vārdi, kas caur Igauniju nokļuvuši Latvijā.⁸¹ Kārles Krona pētījumu „Somu buramvārdi Latvijā” Anna Bērzkalne pārtulkojusi latviešu valodā un ar īsu ievadu publicējusi žurnālā „Latvju Grāmata”. (LUAB R A. Bērzkalnes f.6., 42.–45.; SKS 117:11: 26; 34; Kaarle Krohna .. 1930)

⁸¹ Vēlāk uz Kārles Krona pētījumu kā folkloras tekstu kritikas piemēru balstījies latviešu valodnieks Alvis Augstkalns, analizēdams lietuviešu čūsku vārdu atveidojumu latviešu valodā. (Augstkalns 1940)

2.2.1.3. Džons Maiers

Annas Bērzkāles saziņa ar Džonu Maieru aizsākās 1924. gadā. Vācu profesors, Vācu tautasdziesmu arhīva dibinātājs un vadītājs⁸² Džons Maiers Ludviga Erka (*Ludwig Erk*) manuskriptu kolekcijā bija uzgājis dažas „latviešu”⁸³ dziesmas, kuras Erkam iesūtījis kāds Vidzemes skolotājs Grimms (*Grimm*). Vēlēdamies ko tuvāk noskaidrot par dziesmu pierakstītāju, par iespējamiem dziesmu publicējumiem un „Es stāv’ uz augsta kalna”⁸⁴ (*„Ich stand auf hohem Berge”* jeb *„Guggisbergerlied”* – Gugisbergas dziesma) variantiem latviešu folklorā, viņš vērsās pie sava Baltijas kolēģa, Tartu universitātes profesora Valtera Andersona. Džons Maiers šajā jautājumā jau bija rakstījis uz Rīgu – uzrunājis Latvijas Universitātes profesoru Pēteri Šmitu, taču latviešu folklorists kavējās ar atbildi.⁸⁵ (LUAB R A. Bērzkāles f. 8., 3.) 1924. gada 14. decembrī Valters Andersons 10. decembra Džona Maiera lūgumu pāradresēja savai latviešu studentei Annai Bērzkālei. Stādīdams priekšā Džonu Maieru kā Vācu tautasdziesmu arhīva organizatoru un „pašu ievērojamāko vācu tautasdziesmu pētnieku” (LUAB R A. Bērzkāles f. 8., 4.), Valters Andersons mudināja Annu Bērzkāli – tā kā viņa jau bija izrādījusi interesi par latviešu tautas „sentimentālajām balādēm” ar vācisku cilmi⁸⁶ – palīdzēt vācu profesoram viņu interesējošajā dziesmu „importa” jautājumā. Tā kā Maiers neprot latviešu valodu, Annai Bērzkālei tika lūgts sagatavot burtiskus dziesmu tekstu tulkojumus vācu valodā, uzrādot katra varianta pirmo rindu arī oriģinālvalodā. Taču, pārsūtot Maiera lūgumu Bērzkālei, Valters Andersons, kurš pats no savas studentes vairākkārt jau bija saņēmis rūpīgi sagatavotus latviešu folkloras tulkojumus, vēstulē pedagoģiski norādīja uz iespējamu guvumu Annas Bērzkāles pašas pētnieciskajam darbam:

⁸² Vācu tautasdziesmu arhīvu Freiburgā Džons Maiers izveidoja 1914. gadā un vadīja līdz pat savai nāvei 1953. gadā. Viņš bija arī viens no Šveiciešu tautasdziesmu arhīva Bāzelē dibinātājiem (1906. gadā). (Boock 2003: 1193)

⁸³ Džons Maiers bija atpazinis šo dziesmu vācisko cilmi un dēvēja tās par vācu tautasdziesmu „importu”.

⁸⁴ „Līgo laiva uz ūdeņa...”

⁸⁵ Džona Maiera vispārīgās sarakstes reģistri neuzrāda nevienu Pētera Šmita sūtījumu Džonam Maieram. (Holzapfel 1993: 191–263)

⁸⁶ Valters Andersons piezīmē: „... to vis, liekas, nevar teikt par prof. Šmitu.” (LUAB R A. Bērzkāles f. 8., 4.)

„Taču lai nevajadzētu tikai „*travailler pour le roi de Prusse*”⁸⁷, Jūs varētu arī pati izmantot uz Freiburgu Jūsu nosūtītos materiālus, uzrakstot rakstu – vai nu par dziesmu „Es stāv’ uz augsta, augsta kalna”, vai arī par vāciskās izcelsmes latviešu „sentimentālajām balādēm” vispār. Tāds raksts varētu parādīties vai nu latviešu valodā, vai arī (ja tas neaizņem vairāk par vienu autorloksni) „*Zeitschr. d. V. f. Volksk.*”⁸⁸ vācu valodā .. [...] Vispārīgā darbā par sentimentālajām balādēm būtu nepieciešama pilnīga un precīza visu eksistējošo sižetu („*Liedertypen*”) uzskaitē; ja Jums būtu pietiekami materiāla, tad tādu rakstu varētu taisnā ceļā izvērst doktora disertācijā.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 4.)

Valtera Andersona ierosinājums, kā rāda zinātnieces Annas Bērzkalnes biogrāfija, skaidri atbalsojās viņas turpmākajā pētnieciskajā darbā. Uz pieredzējušā dziesmu pētnieka Džona Maiera lūgumu jaunā folkloriste Anna Bērzkalne atbildēja ar atsaucību, ne vien sarūpējuma izrakstus no senākām folkloras pierakstu kolekcijām, bet arī uzsākot aizvien dziedāto garās dziesmas „Es stāv’ uz augsta kalna” variantu apzināšanu.

1925. gada sākumā Anna Bērzkalne sagatavoja īsu uzsaukumu „Tautas dzejas draugiem” un no janvāra līdz martam to publicēja dažādos preses izdevumos – kā republikāniskas, tā reģionālas nozīmes („Balss”, „Latvijas Vēstnesis”, „Brīvā Zeme”, „Lauku Darbs”, „Strādnieku Avīze”, „Kurzemes Vārds”, „Ventas Balss”, „Bauskas Vēstnesis” u. c.).⁸⁹ Publikācijas autore aicināja latviešu dziesmu folkloras pazinējus palīdzēt Džonam Maieram. Tā, piemēram, 1925. gada martā viņa vērsās pie laikraksta „Lauku Darbs” lasītājiem:

„Ievērojamais vācu tautas dziesmu pētnieks profesors Dr. Johns Meiers ļoti interesējas par vecās dziesmas
„Es stāv’ uz augsta kalna
Un skatos jūriņā...”

⁸⁷ Franču izteiciens ar nozīmi ‘strādāt bez samaksas cita labā’ (burtiski: ‘strādāt Prūsijas karalim’).

⁸⁸ „*Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*” – Berlīnes Folkloras apvienības izdevums no 1891. līdz 1928. gadam, tolaik Frica Bēma (*Fritz Boehm*) redakcijā. Kopš 1929. gada žurnāla nosaukums ir „*Zeitschrift für Volkskunde*”.

⁸⁹ Dažādos preses izdevumos publicēto uzsaukumu teksti bija identiski.

latviešu variantiem. Vēlēdamās sniegt viņam vajadzīgās ziņas, lūdzu visus tos, kas šo dziesmu zinātu no dziedāšanas, ne no grāmatām, viņu uzrakstīt un man atsūtīt, atzīmējot savu vārdu, uzvārdu, adresi un to, **kur** (kāda pagastā un mājā vai pilsētā) un apmēram **kad** šī dziesma dzirdēta. Ja viņu dzied dažādiem vārdiem, tad lūdzu uzrakstīt katru veidu par sevi. No svara pat daži panti, ja visa vairs nebūtu zināma. Vēlama arī meldija.”

(Bērzkalne 1925b)

Uzsverot dziesmas ģeogrāfiskās un hronoloģiskās piesaistes nozīmi („kur” un „kad” dziesma dzirdēta) līdzās pašam folkloras tekstam, Anna Bērzkalne apliecina vēsturiski ģeogrāfiskās metodes praktiķu pieeju pētāmo folkloras materiālu inventarizācijā.

„Tautas dzejas draugu” – tā Anna Bērzkalne bija uzrunājusi iespējamās dziesmas iesūtītājus – atsaucība bija ļoti liela. Latviešu folkloras krātuvē īpaši izveidotajā „Es stāv’ uz augsta kalna” fondā (LFK 1325, 1–304) glabājas pavisam 304 dziesmas varianti, kas piesūtīti no dažādiem Latvijas areāliem. Anna Bērzkalne sakārtojusi iesūtītos tekstus kopās pēc pierakstes vietas (par pamatu ņemot starpkaru perioda Latvijas teritoriāli administratīvo dalījumu aprīņķos), pārtulkojusi tekstus vācu valodā un sniegusi pārskatu par atsevišķu rindu variāciju dinamiku. Gugisbergas dziesma izrādījās aizvien ļoti dzīva latviešu folklorā, un tās daudzie latviešu varianti kļuva par pamata avotu Annas Bērzkalnes disertācijai „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas”. Savukārt Džonam Maieram sarūpēto folkloras materiālu sakārtošana kalpoja kā agrīns praktisks treniņš pašas salīdzinošajam pētījumam nākotnē.

Anna Bērzkalne latviešu folkloristikā iedibināja pētniecisku interesi par garajām tautasdziesmām jeb tautas romancēm – līdz tam visai daudz uzmanības bija veltīts īsajām tautasdziesmām, proti, četrriņķiem (skat. Ozols 1938), bet sižetiskās dziesmas, kas jaunākas izcelsmes, bija palikušas *terra incognita* – zinātniski nemaz nepētītas. Saziņa ar balāžu pētnieku Džonu Maieru stiprināja viņas pārlicību par garo dziesmu līdzvērtīgo, izpētes vērto vietu citu folkloras žanru kontekstā. Ārzemju profesora izrādītā interese par garo dziesmu latviskajiem variantiem pievērsa arī plašākas sabiedrības interesi tautā pazīstamajai, taču pētniecībā neaprobētajai latviešu dziesmu folkloras daļai. 1925. gada nogalē Anna Bērzkalne

sarakstes biedram atzinīgi raksta: „Jūsu lūgums jau tagad panācis, ka līdz šim pie mums noliegtās garas tautasdziesmas saņem vairāk uzmanības, un par to mēs, latvieši, būsim jums vienmēr pateicīgi.” (DVA, A. Bērzkalnes vēstule, 20.12.1925.) Rūpēs par tautas romances statusu Anna Bērzkalne sekoja līdzī tās pierakstu dinamikai, un sarakstes gaitā palaikam ziņoja Džonam Maieram par žanra augšupeju latviešu folkloristikā. Tā, piemēram, 1927. gada janvārī statistiskā pārskatā, kas nosūtīts uz Freiburgu, Anna Bērzkalne uzrāda, ka līdz 1926. gada beigām Latviešu folkloras krātuvē reģistrēti jau pavisam 8602 „jaunāko dziesmu” (*neuere Lieder*) varianti.⁹⁰ (DVA, A. Bērzkalnes vēstule, 5.01.1927.)

Anna Bērzkalne savas daudzu gadu garumā izstrādātās disertācijas „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. Tās pirmveids un latviskās versijas” metodoloģisko pamatu – vēsturiski ģeogrāfisko metodi – bija guvusi no Valtera Andersona un Kārles Krona, savukārt pētījuma tēmas izvēli lielā mērā noteica Džona Maiera Gugisbergas dziesmas pētījums. „Dziesmas par žēlumā nomirušo puisi” publicējuma priekšvārdos Anna Bērzkalne pauž: „Latviešu dziesma par žēlumā nomirušo puisi mani ieinteresēja sakarā ar Šveices Guggisbergas dziesmu, kad par to iznāca sevišķs pētījums (John Meier, *Das Guggisbergerlied*. Basel 1926).” (Bērzkalne 1942a: 3) Grāmatas pateicību sarakstā Anna Bērzkalne Džona Maiera vārdu min tūlīt aiz viņas diviem pārējiem mentoriem – Valtera Andersona un Kārles Krona. (Bērzkalne 1942a: 3)

Džona Maiera „Es stāv’ uz augsta kalna” pētījums ir viens no galvenajiem Annas Bērzkalnes zinātniskā teksta references avotiem. Anna Bērzkalne gan balstījusi savas premisas Džona Maiera 1926. gada publikācijā paustajās atziņās, gan savā pētījumā polemizējusi ar vācu kolēģi. Tā, piemēram, tēzi par šveiciešu un latviešu iespējamajiem kontaktiem jau 17. gadsimtā „Dziesmas par žēlumā nomirušo puisi” autore atvedina no Bernes un Bāzeles arhīvu izpētē sakņotajiem Džona Maiera secinājumiem. (Bērzkalne 1942a: 17) Savukārt Maiera pieņēmumam, ka romances dziedātāja bijusi sieviešu kārtas, Anna Bērzkalne argumentēti oponē, aizrādīdama uz dziesmas senāka varianta tekstu. (Bērzkalne 1942a: 10)

Disertācijas izstrādes posmā Anna Bērzkalne laiku pa laikam vēstulēs Džonam Maieram vēstīja par pētījuma gaitu (skat.: DVA, A. Bērzkalnes vēstules,

⁹⁰ „Veco dziesmu” (*alte Lieder*) skaits šajā pārskatā – 88465.

31.08.1934., 1.09.1935., 1.02.1936., 13.06.1936., 24.12.1937. u. c.). Viņa konsultējās ar vācu profesoru atsevišķos problēmjautājumos, kas radās izpētes procesā. Tā, piemēram, Anna Bērzkalne vērsās pie Džonu Maieru ar lūgumu izgaismot neskaidros citzemju folkloras publicējumu bibliogrāfiskos datus. (DVA, A. Bērzkalnes vēstule, 1.02.1936.)⁹¹ Anna Bērzkalne iepazīstinājusi profesoru Maieru ar sava pētījuma galvenajām atziņām jau 1939. gadā – vēl pirms tā publicēšanas un aizstāvēšanas Tartu universitātē – un saņēmusi īsu sarakstes biedra novērtējumu. (DVA, A. Bērzkalnes vēstule, 10.12.1939.; LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 20.) Pēdējā zināmā Annai Bērzkalnei adresētā Džona Maiera vēstule datēta ar 1942. gada 20. jūliju. Profesors pateicas par saņemto doktora darba eksemplāru un vēl veiksmi Annai Bērzkalnei promocijā. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 21.)

Annas Bērzkalnes un Džona Maiera korespondences ietvaros folkloristi sadarbojušies ne tikai Gugisbergas dziesmas, respektīvi, dziesmas par žēlumā nomirušo puisī izpētē. 1937. gadā Džons Maiers strādāja pie balādes „Grāfs un kalpone” („*Graf und Magd*”) – sagatavoja to iekļaušanai gaidāmajā „Vācu tautasdziesmu” pussējumā („*Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien*”) publicēšanu Džons Maiers bija uzsācis 1935. gadā). Tā kā Anna Bērzkalne savulaik bija minējusi Dr. Ševem (*Schewe*), ka vairāki šīs balādes varianti sastopami latviešu folklorā, Džons Maiers izteica viņai lūgumu atsūtīt dažus latviešu tekstu tulkojumus. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 21.) „Grāfa un kalpones” variantu uzmeklēšana un pārtulkošana vācu valodā uzlūkojams kā viens koleģiālās sadarbības žests Annas Bērzkalnes un Džona Maiera saziņā. (DVA, A. Bērzkalnes vēstules, 17.11.1937., 24.12.1937.; LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 18.)

Dziesmas par žēlumā nomirušo puisī izpēte, kā arī profesionāla interese par folkloras arhīvu iekārtu citās Eiropas valstīs mudināja Annu Bērzkalni apmeklēt Freiburgu. 1927. gada vasarā Anna Bērzkalne devās rūpīgi plānotā ārzemju komandējumā,⁹² kura laikā apmeklēja Kopenhāgenu, Berlīni un no 27. jūnija līdz

⁹¹ Atbildot uz šo lūgumu, izsmeļošu pārskatu par vācu, franču, čehu un citu tautu balāžu avotiem Annai Bērzkalnei sagatavoja Džona Maiera asistents Eriks Zēmans. (DVA, E. Zēmana vēstules melnraksts, 16.02.1937.)

⁹² Izglītības ministrijas Pieminekļu valde piešķīra Latviešu folkloras krātuves vadītājai Annai Bērzkalnei komandējumu no 1927. gada 8. jūnija līdz 1. augustam (no pamatdarba brīvajā laikā – skolas brīvdienās), saglabājot darba algu pilnā apjomā. Par Annas Bērzkalnes vietnieku viņas prombūtnes laikā valde iecēla docentu Jāni Kauliņu. (LNVM VN 9665, 251. lpp.) Ceļojuma izdevumu segšanai Anna Bērzkalne bija pieteikusies uz Kultūras fonda pabalstu (stipendiju), ko gan nesaņēma. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 17. lpp.)

23. jūlijam darbojās Freiburgā, Džona Maiera vadītajā Vācu tautasdziesmu arhīvā.⁹³ Annas Bērzkalnes ieraksts Vācu tautasdziesmu arhīva viesu grāmatā liecina apmeklējuma divējādo nolūku: „1. Pamatīga iepazīšanās ar arhīva organizāciju, īpaši katalogizēšanas sistēmu. 2. Arhīva rokrakstu krājuma un bibliotēkas izmantošana kādas latviešu dziesmas salīdzinošām studijām (Latvju Dainas Nr. 13250) draudzīgā profesora Dr. Džona Maiera kunga vadībā ar vienmēr izpalīdzīgo Dr. E. Zēmana un Dr. H. Šēves atbalstu.” (DVA, *Gastbuch 1926–1963*; sal.: DVA, A. Bērzkalnes vēstules, 21.01.1927., 17.02.1927.)⁹⁴

Anna Bērzkalne vēlāk vairākkārt uzsvērusi Freiburgā pavadīto laiku kā nozīmīgu posmu viņas profesionālajā biogrāfijā, 1927. gada ceļojumu atzīmējot kā lietišķajos dokumentos, tā privātajā korespondencē. Nesen izveidotā latviešu folkloras arhīva vadītājam Vācu tautasdziesmu arhīva apmeklējums bija iespēja mācīties un smelties no Džona Maiera folkloras kolekcionēšanas un sistematizēšanas pieredzes. (Skat.: Brednich & Cotter 1968: 198–202; Holzapfel 1993: 21–36; Suppan 1964a: 32–39, 1964b.) „Jūsu arhīva iepazīšana man ļoti palīdz risināt tehniskas problēmas, un par patīkamo, izziņas bagāto vasaru būšu Jums vienmēr pateicīga,” Anna Bērzkalne raksta Džonam Maieram, atgriezusies atpakaļ Rīgā, 1927. gada rudenī. (DVA, A. Bērzkalnes vēstule, 17.11.1927.)

Ne mazāk nozīmīgs bija atbalsts, ko Džons Maiers pauda Annas Bērzkalnes vadītajai Latviešu folkloras krātuvei. Tā 1927. gada janvārī, saņēmis jaunākos Latviešu folkloras krātuves vākumu datus, Džons Maiers atzinīgi raksta: „Man jābrīnās un jāapbrīno tas, ko Jūs vienā gadā esat panākuši. Tas ir milzīgs materiāls, kas Jums sakrāts. Ja arī šaurākie apstākļi Latvijā un apstiprinātā nacionālā interese ir katrā ziņā stipri sekmējusi Jūsu darbu, tad atliek laba daļa uz Jūsu personīgās enerģijas rēķina.”⁹⁵ (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 11.) Latviešu folkloras krātuves panākumus Džons Maiers darījis zināmus arī saviem vācu kolēģiem folkloristikas

⁹³ Freiburgā Anna Bērzkalne bija apmetusies viesnīcā „*Hotel Hohenzollern*” Ginterštālas ielā 57. Par iespaidiem Vācijas pilsētā viņa rakstījusi pastkartē Krišam Melnalksnim, Izglītības ministrijas Vispārējās daļas vadītājam: „Sūtu Jums un Jūsu kundzei sveicienus no Freiburgas. Pilsēta nav liela, bet ļoti glīta un tīra. Gar māju sienām un žogiem bieži redz stiepjamius rozes, kas man še vislabāk patīk. No savas viesnīcas ceturtdaļstundā jau varu tikt kalnos (Švarcvalds), kur ierīkoti ērti ceļi, bet stundām jāiet, kamēr tiek līdz galotnei un atkal lejā. Patlaban vasarnieku sezona, tādēļ dzīve krietni dārga. No 8–1 strādāju tautas dziesmu arhīvā, pēc tam mājās. Gribētu paspēt labi daudz padarīt.” (RLMV 496599)

⁹⁴ Šajā laikā Vācu tautasdziesmu arhīvā Freiburgā strādājis arī Viktors Širmunskis (*Victor Schirmunski*), Ļeņingradas Vācu tautasdziesmu arhīva vadītājs. (DVA, *Gastbuch 1926–1963*.) Par abu ārzemju viesu vizītēm Džons Maiers ziņo gada pārskatā vācu folkloristu periodiskajā izdevumā „*Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde*” ([Meier] 1928: 41)

⁹⁵ Annas Bērzkalnes tulkojums. (LVVA, 1632. f., 2. apr., 943. l., 29. lp.)

aktualitātēm veltītajā pārskatā izdevumā „*Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde*”. (Meier 1927: 19) Freiburgas profesora un citu autoritatīvu ārzemju folkloristu atsauksmes Anna Bērzkalne vēlāk izmantoja kā argumentu iekšpolitiskajās debatēs par Latviešu folkloras krātuves leģitimitāti. (LVVA, 1632. f., 2. apr., 943. l., 28.–29. lp.)

Annas Bērzkalnes un Džona Maiera korespondences pamata jautājumi ir garo dziesmu pētniecība un darbs folkloras arhīvos. Šīm caurviju tēmām piekārtoti daži mazāk izvērsti sarakstes motīvi: fonogrāfa ieraksti, „Latvju dainu” dāvinājums Vācu tautasdziesmu arhīvam, Džona Maiera darbs pie vācu folkloras atlanta, starptautiskā folkloristikas bibliogrāfija u. c. Annas Bērzkalnes sarakste ar vācu dziesmu pētnieku ir gan lietišķa⁹⁶ divu folkloristu apmaiņa ar informāciju, gan dalīšanās pieredzē, kurā īpašu vietu ieņem mentora pieredzes nodošana jaunākajam.

2.2.2. „*Volkskundliche Bibliographie*”

Vācu folkloristu apvienība (*Verband deutscher Vereine für Volkskunde*⁹⁷) 1919. gadā uzsāka starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas – „*Volkskundliche Bibliographie*” – publicēšanu. 20. gadsimta 20. un 30. gados izdevumu iespieda Vācijā (Berlīnē un Leipcīgā), taču to veidoja un koordinēja Šveices vācvalodīgajā daļā – Bāzelē, kas jau 20. gadsimta sākumā bija rosīgs folkloristikas centrs.⁹⁸ Starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas aizsācējs un pirmais redaktors bija Bāzeles Universitātes dialektoloģijas un folkloristikas profesors Eduards Hofmans-Kreiers (1864–1936), bet ap 1931. gadu viņa darbu turpināja doktors Pauls Geigers (1887–1952).

Annai Bērzkalnei adresēto vēstuļu krājumā ir gan Eduarda Hofmana-Kreiera, gan Paula Geigera sūtījumi (LUAB A. Bērzkalnes f. 6., 21.–26.; 5., 28.–40.). Lai arī korespondence nav plaša⁹⁹, tā ir nozīmīga Annas Bērzkalnes

⁹⁶ Piebilstams, ka Annas Bērzkalnes un Džona Maiera sarakste ir visai apolitiska, un vācu pētnieka vēstulēs nav tiešu norāžu uz viņa saikni ar nacionālsociālistisko režīmu. (Skat. Dow 1987, Dow & Lixfeld 1994, Lixfeld 1991). Tā, piemēram, nevienu Annai Bērzkalnei adresēto vēstuli Džons Maiers nenoslēdz ar saukli „*Heil Hitler!*”, ko viņš mēdza izmantot Trešā reiha laika korespondencē.

⁹⁷ Apvienību vadīja Džons Maiers.

⁹⁸ Par folkloristikas kā akadēmiskas disciplīnas gaitu Bāzelē skat.: Burchardt-Seebas 2010. Vēlākos gados folkloristikas bibliogrāfija sagatavota arī Austrijā un ASV, bet kopš 2002. gada tās redakcija noris Igaunijā. (Skat.: Rooleid 2003)

⁹⁹ Pavisam sešas Eduarda Hofmana-Kreiera vēstules un 13 Paula Geigera sūtījumu.

profesionālo gaitu liecība. No 1927. līdz 1938. gadam Anna Bērzkalne kā Latvijas pārstāve bija iesaistījusies starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas veidošanā.

Pamudinājumu ar informāciju par jaunākajiem publicējumiem latviešu folkloristikā līdzdarboties „*Volkskundliche Bibliographie*” sagatavošanā Anna Bērzkalne saņēma no sava profesora Valtera Andersona, kas bija šī starptautiskā izdevuma Igaunijas pārstāvis. 1922. gada 8. februāra vēstulē Valters Andersons atzīmē: igauņu filologi rūpējas, lai par viņu sasniegumiem uzzina ārzemju zinātnieki, būtu labi, ja arī par latviešu folkloru parādītos bibliogrāfiski pārskati, turklāt kādā no Rietumeiropas valodām. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 7.) Eduards Hofmans-Kreiers, ņemot vērā Valtera Andersona ieteikumu, 1927. gada 7. janvārī vēršas pie Annas Bērzkalnes ar aicinājumu sadarboties: „Man jāpateicas par jūsu adresi profesoram Valteram Andersona kungam Tērbatā, kas ir viens no čaklākajiem līdzstrādniekiem manā „Folkloristikas bibliogrāfijā”. Šajā starptautiskajā bibliogrāfijā, no kuras Jums nosūtu pēdējo gadagājumu, līdz šim trūka Latvijas.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 21.) Eduards Hofmans-Kreiers lūdzu Annu Bērzkalni uzņemties 1923. un 1924. gada bibliogrāfisko ziņu apkopošanu, piebilstot: „Jūs izrādītu folkloristikas zinātnei lielu pakalpojumu.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 21.) Anna Bērzkalne piekrita pārstāvēt latviešu folkloristiku turpmākajos „*Volkskundliche Bibliographie*” sējumos un, saņēmusi tehniskas norādes bibliogrāfisko vienību noformējumam, ar centību nodevās šim darbam.¹⁰⁰

Sarakstes ievada vēstulēs „Folkloristikas bibliogrāfijas” izdevējs Eduards Hofmans-Kreiers lūko arī noskaidrot, vai Latvijā pastāv kāds periodisks izdevums, kas veltīts folklorai – Šveiciešu folkloras biedrība varētu ar to nodibināt sakarus. Anna Bērzkalne, kā saprotams, norādījusi, ka līdzās mākslas un senatnes mēnešrakstam „Latvijas Saule” pastāv vien grāmatu publikācijas. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 21.; 22.) Turpmākajos šveiciešu kolēģu – folkloristikas bibliogrāfijas veidotāju sūtījumos Annai Bērzkalnei rodami galvenokārt bibliogrāfisko norāžu precizējumi, ziņas par jaunu sējumu sagatavošanu un

¹⁰⁰ 1928. gada 16. martā Eduards Hofmans-Kreiers uzslavē Annas Bērzkalnes veikumu: ja vien visi līdzstrādnieki tā darbotos! (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 24.) Anna Bērzkalne arī bija starp nedaudzajiem līdzstrādniekiem, kam bija izticēts lasīt „*Volkskundliche Bibliographie*” korektūras.

publicēšanu, pateicības par padarīto, kā arī norādes par apkopotās informācijas iesūtes laiku.¹⁰¹

„*Volkskundliche Bibliographie*” izdevēji spēja sapulcēt līdzstrādniekus no vairāk nekā divdesmit reģioniem Eiropā un Amerikā. Bibliogrāfijas līdzstrādnieki no Rīgas bija divi – Anna Bērzkalne, kas pārstāvēja latviešu folkloristiku, un Rīgas Herdera institūta profesors Lutcs Makenzens (*Lutz Mackensen*), kas minēts kā Baltijas (t. i., vācbaltiešu) pārstāvis.

Starptautiskā izdevuma mērķis bija „iegūt pēc iespējas pilnīgāku skatu uz Eiropas un Amerikas folkloristikas parādībām” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 33.) Līdzautoru uzdevums bija apzināt iespējami visus pārskata perioda nozares iespieddarbus savā reģionā, uz atsevišķām kartītēm izrakstot tematikai atbilstošu zinātnisko rakstu, grāmatu, recenziju utt. bibliogrāfiskos datus. Bibliogrāfija bija strukturēta 22 tematiskās sadaļās, kas aptvēra kā materiālās, tā nemateriālās tradicionālās kultūras aspektus. Apjomīgie sējumi (ap 600 lappušu) sniedza pārskatu par folkloristikas norisēm pirms diviem vai vairākiem gadiem.¹⁰² Vispārīgās prasības līdzautoriem paredzēja publikāciju nosaukumu tulkošanu¹⁰³ vācu valodā, tematikas norādi, ekscerpēto laikrakstu un žurnālu, kā arī preses izdevumu saīsinājumu saraksta izveidi.

Darbošanās starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas veidošanā no Annas Bērzkalnes prasīja nozares pārzināšanu ne vien pašu interesējošajos folkloras izpētes jautājumos, bet Latvijā kopumā. Tas bija laikietilpīgs darbs bibliotēkā un mājās, ko Anna Bērzkalne veica no tiešajiem profesionālajiem pienākumiem brīvajā laikā. Latviešu folkloriste pārlūkojusi grāmatas, presi un turpinājumizdevumus, kas tā vai citādi izgaismoja nozares jautājumus. Tā, piemēram, 1931. un 1932. gada pārskatā (Geiger 1937) iekļauti ekscerpti no „Burtnieka”, „Filologu biedrības rakstiem”, „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta”, „Latvijas Saules”, „Latvijas Universitātes rakstiem”, Jāņa Endzelīna rediģētajām un Roberta Klaustiņa sakārtotajām „Latvju tautas daiņām” un Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājumiem. Anna Bērzkalne apzinājusi visas zinātniskās publikācijas,

¹⁰¹ Izņēmums ir Paula Geigera 1936. gada 18. marta pastkarte, kurā viņš atbild uz Annas Bērzkalnes jautājumu par Francijas līdzstrādnieces Ž. Brizāras (*Brizard*) adresi. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 35.)

¹⁰² Tā, piemēram, 1935. gadā apkopotas ziņas par norisēm 1929. un 1930. gadā, savukārt 1931. un 1932. gada pārskatu sniedz 1937. gadā izdots „*Volkskundliche Bibliographie*” sējums.

¹⁰³ Tulkojums bija jānodrošina visiem nosaukumiem, kas nebija vācu, franču, angļu vai itāliešu valodā.

savukārt daļu populāro izdevumu atstājusi ārpus uzmanības.¹⁰⁴ Latviešu folkloristu Luda Bērziņa, Jāņa Bičoļa, Pētera Birkerta, Jēkaba Graubiņa, Kārļa Strauberga, Pētera Šmita un daudzu citu vārdi „*Volkskundliche Bibliographie*” sējumos parādījās līdzās nozares profesionāļiem pasaulē. Tā, pārstāvot Latviju starptautiskajā folkloristikas bibliogrāfijā, Anna Bērzkalne nodrošināja latviešu folkloristu publicējumiem nokļuvi plašākā starptautiskajā zinātniskajā aprītē.

2.2.2. Draugi un līdzbiedri folkloristikā

Annas Bērzkalnes korespondence liecina, ka viņas starptautiskās saziņas lokos bijuši vairāki desmiti folkloristikas pārstāvju no dažādām Eiropas valstīm. Lielākā daļa vēstuļu kontaktu ir īslaicīgi un fokusēti uz konkrētu folkloras pētījumu jautājumu risinājumu. Taču ar diviem nozares profesionāļiem – igauņu folkloristu Oskaru Loritsu (1900–1961) un somu folkloristi Elzu Enejervi-Hāvio (1901–1951) – Annu Bērzkalni saistījusi koleģiāla vēstuļu draudzība vairāku gadu garumā.

2.2.2.1. Oskars Loritss

Annas Bērzkalnes fondā Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājumā igauņu folklorista Oskara Loritsa vēstules veido apjomīgāko folkloristu sarakstes kolekciju. Tāpat plašajā Oskara Loritsa saziņas biedru lokā, kuru korespondence glabājas Igaunijas Literatūras muzeja Igaunijas kultūras vēstures arhīvā, visvairāk citzemju sūtījumu ir tieši no Annas Bērzkalnes. Pastāvīga sarakste igauņu folkloristam bijusi arī ar somu pētniekiem Marti Hāvio, Lauri Hakulinenu, Sulo Haltsonenu, lietuviešu folkloristu Jonu Bali, zviedru Gunnaru Granbergu u. c.

Anna Bērzkalne un igauņu folklorists Oskars Loritss bija Tartu universitātes profesora Valtera Andersona studenti. Viņu sarakste aizsākās 1923. gadā un turpinājās līdz 1943. gadam. Folkloristu sarakstei bija mainīgs spraugums –

¹⁰⁴ 1928. gada 9. februārī profesors Valters Andersons vēstulē konsultē Annu Bērzkalni: bibliogrāfijā viņa drīkst neatzīmēt skolu un populāros tautasdziesmu un pasaku izdevumus. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 47.)

intensīvas sarakstes posmi mijušies ar retāku vēstuļu apmaiņu un pat „klusēšanas” periodiem. Kopējais Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa korespondences vienību skaits ir 334 – Anna Bērzkalne rakstījusi pavisam 190, bet Oskars Loritss 144 reizes.¹⁰⁵ Līdzās kopīgajam folkloristiskās izglītības pamatam Annu Bērzkalni un Oskaru Loritsu vienoja interese par nozares attīstību Latvijā, Igaunijā un Somijā. Anna Bērzkalne un Oskars Loritss katrs savā valstī izveidoja un vadīja centralizētu nacionālu folkloras arhīvu – sarakstes tēmu vidū nozīmīga vieta ir Latviešu folkloras krātuves (1924) un Igaņu folkloras arhīva (*Eesti Rahvaluule Arhiiv*, 1927) darbam.

Folkloras pētnieku ilggadējo saraksti aizsāk un noslēdz Oskara Loritsa vēstules. Oskara Loritsa pirmais sūtījums pa pastu Annai Bērzkalnei datēts ar 1923. gada 20. oktobri. Tā ir krievu valodā rakstīta pastkarte, kuras teksts satur visai folkloristu korespondencei raksturīgu caurviju motīvu – aicinājumu braukt ciemos. (LUAB R A. Bērzkalnes f.7., 1.) Ar īsiem jautājuma teikumiem Oskars Loritss cenšas noskaidrot konkrētu Annas Bērzkalnes ierašanās laiku Tartu. Šī ir pirmā sarakstes vienība abu folkloristu starpā, taču tai nav ievada rakstura, tāpēc ir pamats divu veidu minējumiem par Oskara Loritsa un Annas Bērzkalnes iepriekšēju rakstveida saskarsmi. Pirmais pieņēmums: Oskars Loritss vēlas konkretizēt Annas Bērzkalnes ierašanās laiku, balstoties uz nesenu mutvārdu sarunu klātienē. Šis pieņēmums ir patīcams, jo Oskars Loritss jau kopš 1920. gada, kad kopā ar savu profesoru, somu zinātnieku Lauri Ketunenu (*Lauri Kettunen*) piedalījies pirmajā ekspedīcijā lībiešu ciemā Lūžņā (Blumberga 2006: 205), savu pētniecisko interešu dēļ samērā bieži apmeklēja Latviju. Otrs pieņēmums: Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa sarakste ir senāka par 1923. gada 20. oktobri, bet eventuālā senākā sarakstes daļa nav saglabājusies, respektīvi, pētnieku rīcībā nav apliecinošu avotu. Apstiprinošu avotu trūkuma dēļ šai hipotēzei nav iespējams rast pierādījumu.

Annas Bērzkalnes pirmā vēstule rakstīta 1924. gada 8. jūnijā – drīz pēc Oskara Loritsa viesošanās Rīgā „... kopš Jūs esat aizbraucis, tā [Rīga] ir diezgan garlaicīga” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 1/1.). Vēstulē autore, raksta, ka nevarēs ierasties Tartu uz tikšanos ar Lībiešu draugu biedrības pārstāvi, pauž vilšanos Barona biedrības attieksmē pret plānveidīgu folkloras vākšanu, lūdz atsūtīt igauņu kartogrammas pedagoģijas izstādei un kaut vai tikai aizdot izlasīšanai Kartunena

¹⁰⁵ Korespondences ieradumu izpēti promocijas darba autore veikusi maģistra darbā „Anna Bērzkalne sarakstē ar Oskaru Loritsu” (zin. vad. asoc. prof. Ieva Kalniņa) – Treija 2008.

(*Uuno Karttunen*) „*Kalevipoegin kokoonpano*”, nosūta savu rakstu par Veco Stenderu, stāsta par jaunākajiem pavērsieniem Latviešu folkloras krātuves izveides īstenošanā (ar arhīva ieceri Anna Bērzkalne vērsusies Izglītības ministrijā) un apvaicājas, vai igauņu folkloras arhīva plāns jau izstrādāts. Jau pirmā Annas Bērzkalnes vēstule skar vairākus no visbiežāk turpmākajā sarakstē apspriestajiem jautājumiem – folkloras krātuve, attiecības ar Latvijas zinātniekiem, pedagoģiskais darbs, savstarpēja apmaiņa ar literatūru un atbalsts lībiešiem.

Pēdējā vēstulē Oskaram Loritsam (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 1/1.), kas datēta ar 1943. gada 16. oktobri, Anna Bērzkalne iztīrā igauņu folkloristu interesējošo latviešu sakāmvārdu nozīmi un lietojumu, norāda uz to iespējamiem literārajiem avotiem. Vēstules autore raksta, ka ir „noklīdusi no folkloras taisnajiem ceļiem” un jau gandrīz gadu pētī Andrieva Niedras romāna „Līduma dūmos” avotus.¹⁰⁶

Folkloristu sarakste aprāvusies, Loritsu ģimenei 1944. gadā dodoties trimdā uz Zviedriju. Oskara Loritsa pateicības vēstule Annai Bērzkalnei 1943. gada decembrī noslēdz divdesmit gadus ilgušo folkloristu apmaiņu ar pārdomām, vērojumiem un jaunumiem. Oskars Loritss ar humoru norāda uz Annas Bērzkalnes pastāvīgo palīdzību, abu draudzību saucot par ekspluatāciju no savas puses.

„Šodien mēs saņēmām Jūsu smagnējo paciņu un jūtamies ļoti neveikli Jūsu priekšā. Mūsu draudzība ilgst jau divdesmit gadu, un Jūsu izpalīdzīgums pastāvīgi pieaug bez tā, ka arī es no savas puses būtu solījisniecīgāko sniegumu pretī, – normāli to sauc par ekspluatāciju un nevis draudzību...”

(LUAB R A. Bērzkalnes f.7., 133.)

Pastāvīgs Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa korespondences uzdevums bijis sarakstes biedru interesējošo folkloras materiālu uzmeklēšana un nosūtīšana. Igauņu zinātnieks izrādījis pētniecisku interesi par dažādiem jautājumiem folklorā, tāpēc vēstulēs izteikto lūgumu skaits ir visai liels. Tā, piemēram, 1928. gada 17. decembrī viņš lūdzis Latviešu folkloras krātuvē rodamās ziņas par *pestēliem*,

¹⁰⁶ Turpat. Kā norādīts Annas Bērzkalnes bibliogrāfijā, viņas npublicētais pētījums „Andrieva Niedras „Līduma dūmos”. Literatūrvēsturiskas piezīmes” tapis no 1942. līdz 1944. gadam, tā apjoms – 69 lpp. (Skat.: LUAB R A. Bērzkalnes f.13., 14.) Npublicētais manuskripts trīs redakcijās glabājas Bērzkalnu ģimenes fondā Latvijas Valsts arhīvā: LVA, 1756. f., 2. apr., 6. l., 61 lp.; LVA, 1756. f., 2. apr., 7. l., 130 lp.

1930. gada 8. aprīlī – par ūdensgaru *Klabautermann (Kalfatermann)*, 1933. gada 29. maijā – par *faraona karaspēku* u. c. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 7., 38.; 46.; 70.) Anna Bērzkalne lūgusi igauņu materiālus savam pētījumam „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī”, 1927. gadā Anna Bērzkalne Oskaram Loritsam atklājusi interesi par „Latvju dainās” rodamo romanci un vaicājusi, vai sarakstes biedram tā zināma: „Esmu ļoti ieinteresējusies par romanci LD 13250. Gribētu pamēģināt pie tās salīdzinošās metodes paņēmienus.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 34/45.)

Līdztekus apmaiņai ar folkloras materiāliem Anna Bērzkalne un Oskars Loritss apgādājuši viens otru ar jaunāko speciālo literatūru, publikāciju novilkumiem un ekscerptiem, statistikas datiem par pēdējiem folkloras vākumiem. Sarakstes biedri arī savstarpēji konsultējušies visai specifiskos pētnieciskajos un arhīva darbu jautājumos. Vēstuļu draudzībai bijusi vērā ņemama loma pētījumu tekstu redakcijā – folkloras speciālisti palīdzējuši viens otram precizēt bibliogrāfiskās norādes, folkloras vienību numurus publicējumos, tulkojuši atsevišķus fragmentus u. tml.¹⁰⁷

Īpaši izceļams informācijas veids, ar ko savstarpēji apmainījušies sarakstes biedri, ir nozares jaunumi. Anna Bērzkalne un Oskars Loritss ziņojuši par jaunākajiem notikumiem pašmāju un citu zemju zinātnieku aprindās – aizstāvētām disertācijām, publikācijām, svinīgiem sarīkojumiem, kongresiem, ārzemju vizītēm utt. Folkloristi primāri informējuši par notikumiem, kuros paši vairāk vai mazāk tieši iesaistījušies, un retāk atstāstījuši no citiem dzirdēto vai lasīto. Faktiem vēstuļu autori lielākoties snieguši subjektīvu novērtējumu, un „aculiecinieka” interpretācija lielā mērā veidojusi sarakstes biedra viedokli.

Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa korespondence ir profesionāla un privāta¹⁰⁸ vienlaikus: folkloristu saraksti motivējusi, no vienas puses, profesionāla ieinteresētība (apmaiņa ar folkloras materiāliem starptautiskās folkloristikas

¹⁰⁷ Tā, piemēram, 1926. gada 25. augustā, neilgi pirms savas disertācijas nodošanas, Oskars Loritss sūtījis vēstuli Annai Bērzkalnei ar atzīmi *SOS!*: „Kāds pie mums no universitātes bibliotēkas paņēmis pirmos divus „Latvju dainu” sējumus, un es tagad sajukšu prātā tāpēc, ka nezinu dažām dainām numurus, pirmkārt šai ..” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 7., 18.) Jau pēc trim dienām Anna Bērzkalne izsūtījusi vēstuli Oskaram Loritsam ar izmeļošām atbildēm uz viņu interesējošajiem jautājumiem, turklāt piedāvājot, ja tas nepieciešams, aizdot uz nenoteiktu laiku savu otro „Latvju dainu” komplektu. (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 23/34.)

¹⁰⁸ Amerikāņu antropologs Kīts Baso (*Keith Basso*) norādījis, ka privātās sarakstes tēmas nosaka sevišķās (*exclusive*) attiecības, kas vieno vēstules sūtītāju un saņēmēju. Privātās sarakstes biedri viens otram atklāj savu iekšējo pasauli. „„Privātās vēstules” var apspriest visslēptākās sūtītāja vēlmes un alkas, viņa emocionālos pacēlumus un kritumus, viņa attieksmi pret cilvēkiem (tai skaitā saņēmēju), vai arī – un ļoti bieži – viņa reakciju uz jaunākajiem notikumiem.” (Basso 1989: 430)

ietvaros, savstarpējas konsultācijas par arhīvu un pētniecisko darbu, nozares jaunumu noskaidrošana), un, no otras puses, privāta draudzība. Par korespondences privāto raksturu liecina sarakstes biedru labvēlīgā interese vienam par otru, savstarpējs atbalsts nākotnes iecerēm un uzmundrinājums grūtībās.¹⁰⁹ Folkloristi pastāvīgi apvaicājas, kā klājas sarakstes biedra ģimenes locekļiem, sūta fotogrāfijas, apsveikumus. Anna Bērzkalne un Oskars Loritss vēstulēs stāsta par to, kā pavada brīvdienas, par vaļaspriekiem („Esmu aizņēmusies naudu no skolotāju kases un nopirkusi lietotu, taču tikai 6 gadus vecu instrumentu [klavieres].” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 97/115.)), sadzīvi utt.

Annas Bērzkalnes vēstules, kas adresētas Oskaram Loritsam, ļauj sekot līdzi Latviešu folkloras krātuves dibināšanas un darbības gaitai – no vadītājas skatupunkta. Laikā no 1924. līdz 1929. gadam Latviešu folkloras krātuve ir viena no sarakstes pamata tēmām. Anna Bērzkalne raksta gan par grūtībām, vispirms, par atbalsta trūkumu „politiskās” un akadēmiskās aprindās, gan par krātuves sekmēm folkloras materiālu koncentrēšanā, plānotajiem un uzsāktajiem darbiem. Būdami folkloras arhīvu vadītāji, Anna Bērzkalne un Oskars Loritss koleģiāli atbalstījuši viens otru un savstarpēji saskaņojuši dažādus arhīvu darbības aspektus (piemēram, honorāru apjomu folkloras vācējiem). (Skat. Treija 2009; 2011b:164–165) Arhīvu savstarpējo sadarbību kā prioritāti Oskars Loritss norādījis jau 1924. gada nogalē, programmatiskā apsveikuma vēstulē Latviešu folkloras krātuvei rakstot:

„... apsveicu Jūs no visas sirds, ne tikai Jūs, bet jūs visus ar LFK nodibināšanu! Un sniedziet roku – mēs būsime kolēģi! Un vēl vairāk – sakiet pati, vai tā nav laime kopīgam folkloristu darbam – savstarpēja

¹⁰⁹ Īpaši izceļamas Annas Bērzkalnes rūpes par Oskara Loritsa garīgo un fizisko stāvokli. Latviešu folkloriste regulāri apvaicājusies par Oskara Loritsa veselību, dažkārt didaktiski aizrādījusi uz vēstulū drauga neveselīgo dzīvesveidu, ieteikusi profilaktiskos un ārstēšanās līdzekļus. Tā, piemēram, 1933. gada 28. augustā Anna Bērzkalne nepieciešamību rūpēties par veselību pamato ar nesen mirušā somu folklorista Kārles Krona izteikumu, savukārt 1936. gada 21. decembra vēstulē viņa norāda uz latviešu folkloristu Krišjāni Baronu kā piemēru veselīgam dzīvesveidam: „Ar savu ceļojuma plānu Jūs darāt man lielas bažas. Jums sevi vēl ļoti jāsaudzē. Jūsu nomāktība ir vienkāršais nogurums un nāk no pārlietu daudz darba. Es nešaubos, ka Krons bija domājis arī Jūs, kad viņš reiz runāja par Hāvio slimību: „Zēni ir pārāk nepacietīgi, viņiem gribas pārāk strauji uz priekšu, bet tad viņi kļūst slimi, un darbs stāv mierā.” Jūs savā ceļojumā varat viegli atkal dabūt sirdslēkmi un vairs nepiecēties. Jau Jūsu sievas un bērnu dēļ Jums jāklūst uzmanīgākam. Varbūt Jūs varētu izmēģināt manu līdzekli pret pesimismu: vienu otru reizi lasīt pavisam muļķīgus romānus ar laimīgām beigām. Bez tiem taču vēl pastāv „Dons Kihots”, „Dāvids Koperfilds” un Tolstoja, Turgeņeva, Gogoļa, Gētes romāni. Pa to starpu Jūs taču varat ar Ellenas kundzi spēlēt „v duraki” kārtis un rotaļāties ar Lēlo un Saidu. Jūsu zinātniskais darbs no tā tikai iegūs ..” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 93/111) „Mans padoms būtu atkopties, nodarboties ar kādu sportu vai izraudzīties kādu amatu pēc Kr. Barona parauga: viņš pavisam viens devies garās pastaigās un pēc tam no paegļiem grebis mazas lietīņas.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 131/150.)

sapratne un laipna, patiesa draudzība jau iepriekš! Arī pie mums kaut kā virzās uz priekšu IFA jautājums, kaut arī mēs vēl esam tālu no izveides. Bet es ceru, ka mēs strādāsim kopā pēc saskaņota plāna un stila, savstarpēji papildināsim un atvieglосim kopējo darbu.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 7., 4.)

Oskars Loritss – tāpat kā Anna Bērzkalne – Valtera Andersona vadībā bija iepazinis vēsturiski ģeogrāfisko metodi, taču viņš attālinājās no „somu skolas”, par savu pētījumu metodoloģisko ietvaru izvēloties vēsturiski etnoloģisko pieeju, ko, papildinātu ar filoloģijas, kultūrvēstures, psiholoģijas, estētikas un socioloģijas paņēmieniem, izmantoja „vertikālās fenomenu un ideju studijās”. (Vāstrik 2005: 208). Anna Bērzkalne, kā liecina viņas izteikumi sarakstē, Oskara Loritsa folkloras izpētes pieejā un ražīgajā publikāciju apjomā¹¹⁰ saskatīja sava veida paviršību. Latviešu folkloriste Oskaram Loritsam dažkārt atgādinājusi par viņu kopīgo autoritāti zinātnē – somu profesoru Kārli Kronu – un mudinājusi iztēloties, kā uz tādu vai citu jautājumu būtu lūkojies Krons. Tā, piemēram, 1935. gada 26. augusta vēstulē, uzmundrinot Oskaru Loritsu pirms rudenī gaidāmā referāta Helsinkos, viņa atgādina par zinātnieka ideālu:

„Es labprāt vēlētos, ka Jūsu referāts radītu solīdāko iespaidu, un ieteiktu Jums ņemt par paraugu prof. Kronu. Pie viņa katrs teikums bija rūpīgi noslīpēts, viņa tēma noapaļota un pēc iespējas izsmelta. Viņa mīļākās idejas tika ļoti atturīgi izteiktas un neiespaidoja uzbāzīgi, bet tikai rosinoši.”

(KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 119/138)

Kārles Krona vārdu sarakstes biedri arī bieži atgādinājuši viens otram epistolāro sacerējumu reminiscencēs. Tā, piemēram, 1925. gada 7. janvāra pastkarti Oskars Loritss noslēdz ar saukli .. *lai dzīvo Krons, Andersons utt. (.. vivat Krohn, Anderson etc.* – LUAB R A. Bērzkalnes f. 7., 5.), bet Anna Bērzkalne no igauņu drauga 1931. gada 16. aprīlī atvadās ar vārdiem: *Ar labākajiem sveicieniem Jums un Jūsējiem, un arhīvam, kas sakārtots pēc Krona priekšzīmes.* (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 66/82)

¹¹⁰ Oskars Loritss ir pavisam 36 grāmatu un ap 200 zinātnisku rakstu autors.

Annas Bērzkalnes vēstulēs daudz pārdomu un jautājumu, kas skar viņas disertācijas „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas” izstrādi. Folkloriste ziņojusi par pētījuma izstrādes pakāpi:

„Ar atsevišķu aprīņķu rindu rādītāju beidzot esmu galā, nu jāpieveic kopsavilkuma pārskats par visu Latviju. Bet tur man jau vajadzētu būt priekšstatam par dziesmas pirmformu, taču bez ārzemju materiāla to ir grūti konstatēt, vienmēr var uznirt jaunas problēmas. Vispār 500 varianti ir grūti apstrādājama masa. Man ļoti līdzēja dažas tehniskas norādes, ko es neviļus saņēmu no prof. Andersona un prof. Krona. Arī somu metode saglabājas labi.”

(KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 24/24)

Vēstulēs Anna Bērzkalne apraksta aizvien jaunu folkloras materiālu un literatūras apguvi, norāda arī uz šķēršļiem – gan publicēto avotu apgrūtināto pieejamību¹¹¹, gan pastāvīgo laika trūkumu¹¹².

Annas Bērzkalnes promocijā Oskars Loritss, Tartu universitātes lektors, bija nozīmēts par viņas disertācijas oponentu. Disertācijas aizstāvēšanas sēdē 1942. gada 20. jūnijā Oskars Loritss uzsvēra, ka Anna Bērzkalne ir pirmā latviete, kas pretendē uz filozofijas doktora grādu folkloristikā. (EEA 2100-1-1024-15; LUAB R. A. Bērzkalnes f. 12., 8.) Disertācijas recenzijā (LUAB R. A. Bērzkalnes f. 12., 7., LU arhīvs, 7. apr., 287. l., 32. lpp.) Oskars Loritss norādījis, ka Annas Bērzkalnes pētījumā dzejas analīze veikta „tehniski tik labi un oriģināli, ka noteikti tiks atdarināta”, taču iebildes rada nedaudz virspusējā satura izpratne.

2.2.2.2. Elza Enejervi-Hāvio

Ilgstoša sarakste Annai Bērzkalnei bijusi arī ar somu folkloristi Elzu Enejervi (Enejervi-Hāvio) – pirmo nozarē doktora grādu ieguvušo sievieti Somijā.

¹¹¹ „Ar savu darbu es aizvien grābstos pa tumsu. Pašlaik mani interesē dāņi un zviedri. Vienīgi ar grāmatām te ir smagi.” (KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 5/5.)

¹¹² „Es pati tagad esmu ļoti aizņemta ar savu dziesmu. Pantu gala analīze un visu variantu pārskata sagatavošana iespiešanai prasa laiku.” (KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 34/34.)

Viņas savstarpēji mijušas vēstules laikā no 1925. līdz 1939. gadam,¹¹³ apmainījušās ar jaunāko speciālo literatūru, arī viesojušās viena pie otras. Annu Bērzkalni un Elzu Enejervi saistīja ne vien kopīga zinātnes disciplīna, bet arī piederība solidaritāti veicinošajai starptautiskajai akadēmiski izglītoto sieviešu apvienībai „*International Federation of University Women*”.¹¹⁴ Ņemot vērā vīriešu dominanti tālaika akadēmiskajā vidē, dzimte uzlūkojama kā papildu vienojošs aspekts. 1926. gada 9. marta vēstuli Elza Enejervi noslēdz ar zinātnieču draudzības cildinājumu: „Es ļoti priecājos, ka esmu atradusi tieši dāmu, kas par tamlīdzīgām lietām interesējas, kā es pati.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 7.)

Korespondences uzmanības centrā galvenokārt ir rotaļa par bagāto un nabago, kuras vēsturiski ģeogrāfiskai izpētei somu folkloriste pievērsās savā disertācijā.¹¹⁵ Pētījumā ievērojama uzmanība veltīta latviešu materiālam – tā kā Anna Bērzkalne kolēģei bija sarūpējusi vairāk nekā 100 vienību (SKS 1:40:1; LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 7.; 13.), somu zinātniecei bija iespējams analizēt „Es bij’ viens bagāts vīrs, / Man bij putni pilli zar’ ..” (LFK 32, 183) latviešu variantus. Elza Enejervi vēstulēs stāstījusi par pētījuma gaitu, konsultējusies ar Annu Bērzkalni par dažādiem saistītiem jautājumiem – latviešu rotaļas izpildījuma kontekstu, t. i., kas un kad to spēlē (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 8.; 12.) un publicējumiem (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 15.; 20.; 22.), lietuviešu variantu meklēšanu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 10.) u. c. Anna Bērzkalne pārlasījusi Elzas Enejervi darba korektūru un izlabojusi kļūdas latviešu valodas vārdos. (SKS 2:4:1; LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 20.; 22.; 24.) 1934. gadā Elza Enejervi-Hāvio raksta, ka viņas jaunā pētījuma objekts ir rotaļa „Ādamam bij’ septiņ’ dēli”, un, tā kā latviešu folklorā šī rotaļa ir visai pazīstama, Anna Bērzkalne atkal sniegusi atbalstu,

¹¹³ Pavisam 24 Elzas Enejervi-Hāvio vēstules rodamas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 4.–27.), savukārt Latvijas Valsts arhīvā glabājas 11 Annai Bērzkalnei sūtītās atklātnes no Elzas Enejervi-Hāvio un viņas ģimenes (LVA, 1756. f., 2. apr., 16. l., 7.–17. atkl.). Sarakstes otra puse – 14 Annas Bērzkalnes vēstules un pastkartes uz Helsinkiem – glabājas Elzas Enejervi-Hāvio fondā Somu literatūras biedrības Literatūras arhīvā (SKS 1:40:1; 1:63:1; 2:4:1; 2:34:1–5; 2:71:1–3; 3:6:1; 3:52:1; 3:114:1). Sarakste norisusi vācu un angļu valodā.

¹¹⁴ Šī starptautiskā organizācija apvienoja biedres no daudzām valstīm. Anna Bērzkalne darbojās Latvijas Akadēmiski izglītoto sieviešu apvienībā kopā ar Zentu Mauriņu, Annu Ābeli, Angeliku Gailīti, Mildu Paleviču u. c. (Biedreņu saraksts 1931: 103–106)

¹¹⁵ Elzas Enejervi-Hāvio pētījums publicēts „*Folklore Fellows’ Communications*” sērijā: Enājərvi-Haavio 1932.

uzmeklējot un nosūtot uz Helsinkiem Latviešu folkloras krātuves materiālos pierakstīto variantu kopijas. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 25.–26.)¹¹⁶

Anna Bērzkalne somu zinātniecei korespondencē palaikam īsi raksturojusi veicamos darbus – pie starptautiskās folkloristikas bibliogrāfijas, romanču tipu rādītāja un dažādu priekšlasījumu sagatavošanas. (SKS 2:34:1–2; 3:6:1) Elza Enejervi-Hāvio savukārt informējusi par atsevišķiem nozīmīgiem notikumiem Somijā, piemēram, par Latvijas Republikas prezidenta Jāņa Čakstes vizīti 1926. gadā, Somu literatūras biedrības simtgades svinībām 1931. gadā un Kalevalas svētkiem 1935. gadā. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 8.; 23.; 27.) Viņa atbildējusi uz Annas Bērzkalnes jautājumiem par etnogrāfisko muzeju Somijā (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 17.) un „Kalevalas” izpēti (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 21.), paudusi nožēlu, kad sarakstes biedrei 1929. gadā nācies pamest Latviešu folkloras krātuves vadītājas amatu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 21.), un uzmundrinājusi viņu darbam pie disertācijas.¹¹⁷ Annas Bērzkalnes un Elzas Enejervi-Hāvio kopīgo paziņu lokos bijuši profesors Kārle Krons¹¹⁸, valodnieki Edīte Hauzenberga un Lauri Hakulinens, gleznotāja Jaņa Rozentāla sieva Elija Forsele, igauņu folklorists Oskars Loritss u. c. – viņu vārdi vietumis minēti sarakstē, apspriežot abām sarakstes biedrenēm zināmo personu gaitas.

Elza Enejervi uzņēma vēstuļu draudzeni savā mājoklī, kad 1925. gadā Anna Bērzkalne devās uz Helsinkiem tuvāk iepazīties ar somu folkloras arhīva iekārtu. (LVA, 1756. f., 2. apr., 16. l., 8. atkl.) 1926. gadā Elza Enejervi populārajā dienas laikrakstā „*Helsingin Sanomat*” publicējusi plašu apceri „Nacionāla Latvija. Zinātne un māksla” („*Kansallinen Latvia. Tiedettä ja taidetta*”), kurā raksturojusi latviešu tradicionālo kultūru, tās izpēti un zinātnes sakarus ar Somiju. Autore iepazīstinājusi somu lasītājus arī ar Annu Bērzkalni un līdzās tekstam ievietoījusi viņas portreta fotogrāfiju. (Enājārvi-Haavio 1926; skat. LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 9.) Vēlākās vēstulēs Anna Bērzkalne vairākkārt aicināta atkal apciemot Somiju. Tāpat somu pētniece lūgta viesoties Latvijā.¹¹⁹

¹¹⁶ Sal.: KMEKLA, f. 175, m.: 73, 2, 105/124.

¹¹⁷ „Prof. Krons man pastāstīja, ka Jūs strādājat pie savas disertācijas. Šīs ir labas ziņas, un es vēlu Jums sekmes.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 19.)

¹¹⁸ Elza Enejervi-Hāvio bija Kārles Krona studente.

¹¹⁹ Pēc Elzas Enejervi-Hāvio brāļa nāves Anna Bērzkalne 1931. gadā mudina somu folkloristi un viņas vīru – literātu un somu mitoloģijas pētnieku Marti Hāvio atpūsties Bērzkalnes lauku mājās Viesienā. (SKS 2:34:1)

Sarakstē ar Elzu Enejervi-Hāvio Anna Bērzkalne sniegusi vaļsirdīgu Rīgas akadēmisko aprindu redzējumu. Viņas subjektīvajā vērtējumā (tas pausts pēc 1929. gada – pēc Latviešu folkloras krātuves vadības atstāšanas), humanitārajās nozarēs vērojama stagnācija:

„Kopumā pie mums zinātnes aprindās pret jauno paaudzi, kas arī ko varētu darīt pētniecībā, valda ledaina atmosfēra. Šajā ziņā es vēl esmu diezgan laimīga, ka man ir draugi Somijā un Igaunijā, pie kuriem es varu griezties savās šaubās.” (SKS 2:34:1)

Anna Bērzkalne uzsver izcilu personību trūkumu – Latvijā neesot neviena Kārlem Kronam līdzvērtīga profesora. (SKS 2:34:1) Vārdu savienojumus *ledaina atmosfēra* (*eisige Athmosphere*) un *dzedri kungi* (*frostige Herren*), raksturojot Rīgu, Anna Bērzkalne vēstulēs lietojusi vairākkārt. Degradētajai Rīgas videi viņa pretstatījusi zinātnei labvēlīgo gaisotni Helsinkos.

2.2.3. Citi korespondenti

Ap 1940. gadu rakstītajā autobiogrāfijā Anna Bērzkalne uzsver iesaisti folkloristu starptautiskās saziņas lokos: „Visu laiku esmu strādājusi kopā ar izciliem cittautu folkloristiem, sniedzama tiem latviešu materiālus viņu salīdzinošiem pētījumiem.”(LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 6.) Vācot materiālus disertācijai „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas”, Anna Bērzkalne pati uzrunājusi vairākus ārzemju folkloristus par iespējamiem LD 13250 cittautu variantiem. Annas Bērzkalnes epistolārajā mantojumā rodamas vairāku korespondentu vēstules, kurās risinātas tādas vai citādas folkloristikas problēmas (galvenokārt folkloras pētījumu avotu noskaidrošana). Ar atsevišķiem sarakstes biedriem Anna Bērzkalne iztīrīja folkloras arhīvu jautājumus.

Annas Bērzkalnes sarakstē ar dāņu folkloristu Hokunu Grīneru-Nilsenu priekšplānā ir Dāņu folkloras arhīvs (*Dansk Folkemindesamling*), no kura, kā atzīmē Anna Bērzkalne, „1925. gadā dibinātajai Latviešu folkloras krātuvei daudz kas iemantojams” (DFS 1906/34, 4.06.1927.) 1927. gada komandējumā pa Eiropas folkloras arhīviem Anna Bērzkalne apmeklēja arī Kopenhāģenas kolēģi un viņa vadīto arhīvu, par ko vēlāk vēstulē raksta: „Ar lielu godbijību un apbrīnu es domāju

par Jūsu arhīva dārgumiem. Latvijā mēs neko līdzīgu nepanāksim.” (DFS 1906/34, 9.12.1927.) Dāņu kolēģis palīdzējis iegādāties dāņu folkloras izdevumus Latviešu folkloras krātuves bibliotēkai. 1936. gadā Anna Bērzkalne uzrunājusi Hokunu Grīneru-Nilsenu sakarā ar „Dziesmas par žēlumā nomirušo puisi” dāņu variantiem. Īsā vēstuļu apmaiņā iesaistījusies arī Grīnera-Nilsena kundze Ellena (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 1.), kurai Anna Bērzkalne vaicājusi par viņas pārstāvēto Tautas deju biedrību.

Somu valodnieks Lauri Hakulinens, kura vēstules arī glabājas Annas Bērzkalnes fondā, konsultējis Latviešu folkloras krātuvi dialektu vārdnīcas projektā un arī palīdzējis Annai Bērzkalnei ar LD 13250 ungāru paralēļu uzmeklēšanu. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 11.–17.) Reidara Kristiansena vēstulē uzziņas par Norvēģu folkloras arhīva (*Norsk Folkemminnesamling*) organizāciju. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 70.) Ilmari Manninens sniedzis padomu par Somijas Nacionālo muzeju. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 1.)

Anna Bērzkalne, konsultējot par latviešu folkloras materiāliem, palīdzējusi vairākiem jaunajiem folkloristiem viņu pētījumu izstrādē. Tā Somijas zviedru etnologam Karlam Robertam Vikmanam (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 40.–52.) Anna Bērzkalne sniegusi ziņas par „nakts precību” (*Nachtfreien*) tradīcijām; cits Turku pētnieks Džonijs Hakmans vēlējies atrast latviešu folklorā vairākus pasaku tipus par velnu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 5.–10.), savukārt Jans de Vrīss no Arnhemas Nīderlandē meklējis latviešu variantus pasakai par gudro zemniekmeitu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 53.–54.); nīderlandietis Jozefs Gīlens saņēmis Annas Bērzkalnes palīdzību, izstrādājot disertāciju „Mūžīgais žīds folklorā un literatūrā” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 41.–43.). Eriks Pols no Kēnigsbergas savai disertācijai meklējis dziesmas par pārdoto jaunavu variantus (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 22.–27.), savukārt Margarete Rommele no Karlsrūes – variantus Ārnes tipam Nr. 555 „Zvejnieks un viņa sieva” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 30.–31.), Kurts Ranke no Essenes – Ārnes 303. tipu („Pasaka par diviem brāļiem”; LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 28.). Soms Marti Hāvio pateicies par uzmeklētajiem ķēžu pasakas par gaili un vistu variantiem. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 20.) Itāliete Džovanna Dompe ar Baumaņu Augustes starpniecību vaicājusi par ticējumiem saistībā ar apģērbu (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 69.; 74.–79.).

Igauņu folklorists Matiass Johans Eizens 1928. gadā raksta, ka par desmit igauņu baznīcām ir leģenda, ka pirms kara tur bijuši 12 sudraba apustuļi un Kristus,

un vaicā, vai arī Latvijā kas tāds dzirdēts. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 1.) Ādolfs Grafs no Arensburgas (Igaunijā) vēlējies iepazīt cittautu cilmes latviešu sakāmvārdus. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 44.–47.) Aleksanders Tīsmā no Tartu lūdzis norādīt latviešu Jāņu dziesmu publicējumus vācu, krievu vai franču valodā (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 39.) Pauls Ariste – „Spēlēju, dancoju” variantus (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 65.–66.).

Atsevišķi ārzemju zinātnieki snieguši īsus, plašākā sarakstē neizvērstus komentārus par kādu tēmu. Tā Jons Balis devis lietuviešu papildinājumus Annas Bērzkalnes publicētajam romanču tipu rādītājam un uzslavējis „Dziesmas par žēlumā nomirušo puisi” publicējumu grāmatā. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 67.–68.) Par Annas Bērzkalnes monogrāfiju pateicas arī Vācu tautasdziesmu arhīva asistents Eriks Zēmans (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 55.) Somu folklorists Uno Harva pateicas par „Latvju dainu” garo dziesmu tipu rādītāju. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 19.) Kristians Sveigors Stangs sniedzis uzziņas par norvēģu valodas vārdnīcām. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 8., 38.) Šādiem sporādiskiem kontaktiem pieder arī igauņu folklorista, „Kalevipoega” pētnieka Augusta Anni (*August Anni*) vēstule. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 64.)

Latviešu folkloras materiālu uzmeklēšana, tulkošana un nosūte ārzemju kolēģiem bija daļa no Annas Bērzkalnes ikdienas rūpēm. Korespondence ar citzemju pētniekiem, kas saglabājusies dokumentu krātuvēs, uzlūkojama kā starptautiskās folkloristikas liecība un rāda Annas Bērzkalnes iesaistītību starptautiskās saziņas lokos. Šo korespondentu iespaids uz Annas Bērzkalnes pašas pētniecisko darbu ir salīdzinoši neliels – izņēmums ir gadījumi, kad Anna Bērzkalne saņēmusi atbildes, nevis tās sniegusi.

3. Ārzemju paraugi latviešu folkloras vākšanā un arhivēšanā

3.1. Folkloras vākšana

3.1.1. Bērnu dziesmas

Ārzemju paraugi Annai Bērzkalnei bija nozīmīgi orientieri, organizējot folkloras vākšanas darbu Latvijā. Apmācību folkloras dokumentēšanā Anna Bērzkalne visupirms saņēma no sava profesora Valtera Andersona. Ar viņa **bērnu dziesmu** pieraksta metodi Anna Bērzkalne iepazīnās vēl pirms Latviešu folkloras krātuves izveides – 20. gadsimta 20. gadu sākumā. Bērnu dziesmu vākšana ir nozīmīgs folkloristes Annas Bērzkalnes profesionālās biogrāfijas sākotnes posms, ko tā lielā iespaida dēļ uz viņas turpmāko darbību folkloristikā vēlams aplūkot atsevišķi no pārējām folkloras vākšanas aktivitātēm.

Par bērnu dziesmu vākšanu Latvijā Anna Bērzkalne un Tartu universitātes profesors Valters Andersons savstarpējā korespondencē apspriedušies vairākkārt. Anna Bērzkalne sarakstes biedram paudusi ieceri folkloras vākšanā iesaistīt savus skolēnus, atbildot Valters Andersons rosinājis Annu Bērzkalni izmantot viņa izstrādāto bērnu dziesmu pierakstes metodi. 1922. gada 2. maija pastkartē Tartu folklorists izskaidro metodes pamatprincipus: skolotāja klātbūtnē audzēkņi vienu mācību stundu raksta „visu, kas viņiem nāk galvā”, skolotājs pirms tam instruē, ka rakstāms tikai mutvārdos dzirdētais, turklāt tieši tā, kā dzirdēts. Ja dzirdēti vairāki dziesmas varianti, uzrakstāmi tie visi. Jānorāda vietas dziesmām, kas dzirdētas ārpus Rīgas. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 12.)

1922. gada 8. maija vēstulē Valters Andersons atkārtoti mudina Rīgas 2. vidusskolas skolotāju likt audzēkņiem „no galvas pierakstīt pantīņus”, jo „rezultāti, visticamāk, būs spīdoši”. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 13.) Šajā vēstulē Valters Andersons pamato savai studentei pieejas produktivitāti¹²⁰, izklāsta ar metodes palīdzību savāktu materiālu pētniecības iespējas un priekšrocības iepretim drukātajiem avotiem, kā arī sniedz bērnu dziesmu un pantu kategoriju sarakstu.¹²¹

¹²⁰ „... 2 dienās (pa 2 stundām) paspēju savākt vairāk nekā 1200 igauņu pierakstu (abās klasēs bija pa 40 skol.)” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 13.)

¹²¹ Valters Andersons atreferē vācu folklorista Johanna Levaltera (*Johann Lewalter*, 1862–1935) krājumā „Vācu bērnu dziesma un bērnu spēle” (1911) sniegto tipoloģiju. Atsevišķā vēstulē viņš dziesmu tipus aprakstā tuvāk, pievienodams igauņu, latviešu, vācu, krievu un citu tautu folkloras piemērus. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 17.)

Valters Andersons skaidro, ka Krišjāņa Barona „Latvju dainas” – atšķirībā no Annas Bērzkalnes pašas savāktajām bērnu dziesmām – neļauj pētniecei konstatēt, vai folkloras teksts nāk no ģimenes, klases, ir individuālas cilmes utt. Ar viņa proponēto folkloras vākšanas metodi turklāt iespējams apzināt dažādas teksta redakcijas un noteikt dominējošo variantu. Valters Andersons pārlicina:

„Pāris stundās Jūs iegūsi milzum daudz materiāla visinteresantākajiem zinātniskajiem novērojumiem, tādu materiālu, kas Jums sniegs daudz pareizāku priekšstatu par tautas mutvārdu tradīciju darinājumiem nekā desmit publicēti krājumi.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 13.)

Anna Bērzkalne uzsāka intensīvu bērnu dziesmu vākšanas darbu Rīgas 2. vidusskolā un centās iesaistīt šajā darbā arī kolēģus – citu skolu pedagogus. Jau 1922. gadā rakstā „Par bērnu dziesmu un pantu krāšanu” žurnālā „Mūsu Nākotne” Anna Bērzkalne ne vien aicina pierakstīt bērnu folkloru, bet arī iezīmē šo pierakstīto kolekciju turpinājumu – iespējamo folkloras arhīva izveidi Latvijā.

„Mums latviešiem ir gan ievērojami drukāti dziesmu un pasaku krājumi, ar kuriem mēs pagaidām varam lepoties citu tautu priekšā, tomēr jaunākās vēsturiski-ģeogrāfiskās pētīšanas metodes prasībām viņi izrādās par nepietiekošiem, un savākto materiālu ziņā citas kaimiņu tautas, sevišķi somi un igauņi, mums tālu aizsteigušies priekšā. Līdz pat šai dienai viņi sistemātiski, ar lielām sekmēm un plašos apmēros turpina vākt folkloristiskus materiālus. Bet tā kā šo materiālu publicēšana prasa ne vien daudz līdzekļu, bet arī daudz laika, tad bija nepieciešami darīt viņus pieejamus pētniekiem vēl manuskriptos. Šim nolūkam nodibinājušies Kopenhāgenā, Kristianijā, Helsingforsā, Tērbatā u. c. specieli folkloriski archivi, kur pēc iespējas sakopots viss, kas savākts šajās zemēs no tautas dziesmām, pasakām, teikām, mītiem, mīklām, sakāmiem un buramiem vārdiem, ierašu, ticējumu, māņu, rotaļu aprakstiem, no tautas dziesmu meldijām u. t. t., turpat atrodas arī nepieciešamā rokas bibliotēka. Manuskripti tur tiek sistemātiski sakārtoti un katalogizēti, tā ka pētnieks var pat vienkārši vēstulē pieprasīt, lai arhīvs viņam pret zināmu atlīdzību sniegtu vajadzīgās ziņas un manuskriptu norakstus. - Arī mums latviešiem tāds arhīvs nepieciešams un visīstākā vieta laikam gan viņam būtu pie

mūsu universitātes filoloģiskās fakultātes, jo par viņa organizētājiem un vadītājiem varētu būt tikai zinātnieki – speciālisti folkloras laukā.

Bet par arhīvu runāt vēl agri, kamēr mums rokas vēl tukšas, vai arī krājumi izkaisīti pa daudzām nezināmām vietām un guļ tur bez nozīmes, līdz gadījums vaļējās lapas iznīcina.”

(RTMM 671145)

Atsaucoties uz citzemju folkloristikas autoritātēm,¹²² raksta autore uzsver, ka ir svarīgi pierakstīt folkloru un etnogrāfiskas liecības no vecākajām paaudzēm. Ar bērnu pantu pierakstes metodi savukārt Anna Bērzkalne vēršas tieši pie Latvijas pedagogiem:

„Šoreiz gribu griezties it īpaši pie saviem darba biedriem, latviešu valodas skolotājiem, ar lūgumu - ziedot nākošās dienās savās klasēs divas stundas bērnu dziesmu un pantu uzrakstīšanai pēc zemāk pievestās profesora Dr. Valtera Andersona metodes, kura devusi ievērojamus rezultātus Igaunijas skolās. Skolēni raksta klasē skolotāja klātbūtnē vienu mācības stundu ilgi, pēc tam kad iepriekšējā stundā viņiem doti apmēram šādi vajadzīgie paskaidrojumi:

Katram skolēnam, vienai, pamata vai vidus skolā, būs galvā vismaz kāds desmits dziesmu un pantu, kurus tas kā bērns rotaļādamies skaitījis vai dziedājis un par kuriem tas tagad vairs tikai pasmīn. Bet zinātniekiem tomēr arī šīs bērnu dziesmas un panti ir svarīgi un interesanti, sevišķi tādēļ, ka tos viegli piesavinās viena tauta no otras, un tā viņu pētīšana var noskaidrot daudz ko no jautājumiem par kaimiņu tautu attiecībām. Labāka pārskata un jēdziena noskaidrošanas dēļ te pievestas tās kategorijas jeb nodaļas, kādās bērnu dziesmas un pantus sagrupējis viņu krājējs J. Levalters. Skolēniem ieteicams šīs kategorijas atzīmēt savās piezīmju burtnīcās vai uz kāda papīra.” (RTMM 671145)

¹²² „Mums visiem, visai tautai jāķeras tuvākā nākotnē no jauna pie sistemātiska vākšanas darba. Un „ne tikai tautas ticība un dzeja ir uzglabājamas”, saka Aksels Oļriks, Kopenhāģenas folkloristikā arhīva dibinātājs, „bet arī viss, kas pieder pie izzūdošā dzīves veida: ikdienišķā dzīve un svētki, mājas un apģērbs, dialekts un visi vietu vārdi. Te atrodami vēl visbagātākie materiāli.” – Kur vien varējuši, dāņu folkloristi ierosinājuši vecākās personas, lai tās aprakstītu sava vidus ikdienišķās dzīves apstākļus, kādi tie bijuši viņu jaunības laikā un pēc viņu tēvu nostāstiem, lai tā ar laiku varētu visos sīkumos pārredzēt tautas dzīvi.” (RTMM 671145)

Anna Bērzkalne piedāvā pavisam 21 bērnu dziesmu veidu, ko nodalījis J. Levalters, un paskaidro tos ar latviešu folkloras piemēriem: 1) šūpuļa dziesmas, 2) paiju dziesmas, 3) jādināšanas dziesmas, 4) dejas dziesmas, 5) pirkstu skaitīšana, 6) pamācošas dziesmas, 7) dievbijīgi pantiņi, 8) dziesmas par laiku, 9) dziesmas un vārdi, ko runā ar dzīvniekiem, putnu dziesmas, kustoņu valoda, 10) stādu valsts (sevišķi zīlēšana ar puķēm), 11) dziesmas par ēdieniem, 12) panti par dažādām citām lietām, 13) noskaitīšanas pantiņi (t. i., skaitāmpanti), 14) rotaļas ar dziesmām un mīmiku, 15) albuma panti, 16) jocīga valoda (ātrruna, slepena valoda, nepareizi akcentēti vārdi utt.), 17) šis un tas no skolas dzīves, 18) bērnu sprediķi un dziesmu virknes, 19) kaitināšanas pantiņi, 20) dažādi gada laiki, 21) rotaļas, dažādi jocīgi jautājumi. Uzsaukuma autore piebilst, ka skolēnam vispirms jāsniedz visas nepieciešamās „pases” ziņas – vārds, uzvārds, klase, vecums, dzīvesvieta, datums, pēc tam „jāpraksta viss tas, kas un vienalga kādā kārtībā no dziesmām, rotaļām un pantiem prātā nāk, un jo vairāk, jo labāk.” Rakstāms pilns dziesmas teksts, pie rotaļām jāapraksta, kā tajās ejams, vēlams fiksēt arī dziesmu melodijas. Anna Bērzkalne uzsver, ka pierakstāma vienīgi tā folkloras, kas skolēna paša dzirdēta, nevis izlasīta grāmatā; pieraksts atveidojams tieši tā, kā palicis atmiņā, nepievēršot uzmanību ortogrāfijai; citam no cita nav jānoraksta; ja dziesma dzirdēta ārpus savas dzīvesvietas, tad norādāms attiecīgais pagasts vai pilsēta. Uzsaukuma autore mudina rakstīt kā latviešu, tā citās valodās. Bez tam, viņa piebilst, klasē uzsākto darbu var turpināt mājās.

Metodes produktivitāti – līdzīgi Valteram Andersonam¹²³ – Anna Bērzkalne pamato ar pašas vācot gūto pieredzi: min, ka no 152 skolēniem vienā 40 minūšu mācību stundā savākusi 2311 folkloras variantus. „Šī prof. Valtera Andersona vākšanas metode sevišķi svarīga tāpēc, ka tā ne skolotāju, ne skolēnus daudz neapgrūtina un, visai klasei piedaloties, ļauj puslīdz droši spriest, cik plaši kāda dziesma vai pants tagad starp bērniem izplatīti.” (RTMM 671145) Atkārtotas instrukcijas bērnu dziesmu un pantu pierakstei Anna Bērzkalne publicējusi 1924. un 1926. gadā (RTMM 671146; RTMM 671141).

Anna Bērzkalne un Valters Andersons pastāvīgi apmainījās ar ziņām par savākto bērnu dziesmu skaitu. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 32.; 49.) To, ka jau pirmajos mācību gados skolās savākto folkloras materiālu apjoms bija vērienīgs,

¹²³ Skat.: LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 13.

apliecina Valtera Andersona uzslava, ko viņš pauž 1924. gada 20. februārī: „Jūsu pierakstu, t. i., atsevišķu variantu, skaits tuvojas trešdaļai mana skaita; turklāt man pārstāvēto skolu skaits ir daudz lielāks – vairāk par 80 (tās gandrīz visas ir lauku skolas, pilsētu skolu maz)...” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 20.) Lai arī bija radīta plaša un kvalitatīva folkloras tekstu kolekcija, Valters Andersons ieteica Annai Bērzkalnei nesteigties ar materiālu publicēšanu, bet sagaidīt, līdz būs reģistrēti dziesmu pieraksti no visas Latvijas. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 31.)¹²⁴

Bērnu dziesmas – LFK [Bdz] – ir viena no plašākajām folkloras tekstu kolekcijām Latviešu folkloras krātuvē. To veido kā Rīgas 2. ģimnāzijas, tā citu Latvijas skolu skolēnu folkloras pieraksti. [Bdz] dominē bērnu dziesmas un panti, taču pārstāvēti arī citi latviešu folkloras žanri. Laikā līdz 1928. gadam pierakstīts vairāk nekā 42000 folkloras vienību, un kolekcijas reģistrs uzrāda pavisam 2898 vācēju vārdus.

Valters Andersons uz ievērojamo latviešu bērnu dziesmu vākumu, ko īstenoja Anna Bērzkalne, norādījis vēl 1953. gadā 4. Folkloras simpozijā Blūmingtonā (ASV). Sesijā, kas veltīta skolēnu folkloras kolekcionēšanai, Valters Andersons iztirzājis bērnu dziesmu vākšanas metodi un tās pielietojumu Baltkrievijā (Minskas ebreju bērnu folklorā), Igaunijā, Latvijā un Sanmarīno Republikā (itāliešu bērnu folklorā). (Thompson 1953: 58–62) Annas Bērzkalnes bērnu dziesmu kolekciju netieši turpinājis Oto Bongs¹²⁵, laikā no 1947. līdz 1959. gadam latviešu bēgļu vidū dažādās Vācijas vietās aptaujādams pavisam 2300 personu un savākdams ap 7200 folkloras tekstu. Kā norāda vācu folkloristikas vēstures pētnieks Oto Holcapfels (Holzapfel 1991: 95), Bonga latviešu bērnu dziesmu krājums ir otrs plašākais aiz Annas Bērzkalnes Rīgā veidotās kolekcijas.

Ar bērnu dziesmu kolekciju, kuras pamatā ir Valtera Andersona folkloras vākšanas metodoloģija, Anna Bērzkalne aizsāka Latviešu folkloras krātuves satura veidošanu. Šīs kolekcijas veidošana – gan klātienē, gan ar preses starpniecību rosinot folkloras vācējus darbam, – sagatavoja Annu Bērzkalni turpmākām folkloras vākšanas aktivitātēm Latvijā.

¹²⁴ Bērnu dziesmas līdz šim vienkopus nav izdotas, taču tās iekļautas vairākos folkloras publicējumos (piemēram: Ldz, Greble 1973, Smilgaine 2005).

¹²⁵ Oto Bongs (*Otto Bong*, 1918–2006) – vācbaltiešu bibliofils, Baltijas kultūras un vēstures liecību kolekcionārs. O. Bonga arhīvs veido LNB Baltijas Centrālās bibliotēkas pamata krājumu.

3.1.2. Instrukcijas, uzsaukumi presē

20. gadsimta 20. gados Anna Bērzkalne uzsāka īstenot folkloras vākšanas kampaņu Latvijā, un tā guva plašu atsaucību, īpaši skolēnu vidū. Sākotnēji Anna Bērzkalne aicinājumus vākt folkloru, ko publicēja Latvijas presē, parakstīja kā Rīgas pilsētas 2. vidusskolas skolotāja, taču kopš Latviešu folkloras krātuves izveides (1924) – kā jaunā arhīva vadītāja vai aizslēpti, t. i., nenorādot savu vārdu, bet tikai pārstāvēto iestādi. Izstrādāto jautājumu lapu (instrukciju jeb aizrādījumu) pamatā ir somu folkloristikas paraugi.

Jau 1922. gadā Anna Bērzkalne izrādījusi Tartu profesoram Valteram Andersonam interesi par jaunākajām – somu folkloras kolekcionēšanas programmām, uz ko saņēmusi Andersona apņemšanos noskaidrot instruktāžu uzbūvi no Helsinku profesora Kārles Krona. „Zinu, ka somiem ir ļoti labi izstrādātas programmas atsevišķiem speciāliem jautājumiem (piem., paražām, kas saistītas ar dzimšanu un bērēm),” Valters Andersons raksta Annai Bērzkalnei. Viņš piebilst: „Mūsu semināra bibliotēkā ir brīnišķīga vācu buramo vārdu programma.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 15.)

Valters Andersons ne vien iepazīstinājis latviešu folkloristi ar somu izstrādātajām instrukcijām folkloras vācējiem, bet arī sniedzis praktiskus padomus lauka pētījumu īstenošanā. Tā, piemēram, viņš uzsvēris, ka būtiski no teicējiem pierakstīt folkloru tieši tā, kā to dzird, taču ne fonētiskajā transkripcijā. Precīza izrunas atveide, kas gan var būt noderīga lingvistiskām studijām, prasītu papildu pierakstes laiku, un tādējādi tiktu savākts visai maz folkloras materiāla. Tieši somu pieeju – pētniecisko interešu nošķirumu – Valters Andersons atzinis par produktīvāko lauka pētījumos: „Visumā pareizi rīkojas somi, kas norīko divu veidu vācējus – vienus dialektu tekstu pierakstei (lai arī ar folkloras satura), citus speciāli folkloras materiālu vākšanai.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 21.) Folkloras vākšanas darbā Anna Bērzkalne tāpat ņēmusi vērā kā vispārīgus, tā specifiskus mentora Kārles Krona ieteikumus (piemēram, ziemā skolēniem likusi pierakstīt galvenokārt pasakas, turpretī vasarā – dziesmas (SKS 117:11:17)).

Lai instruētu latviešu folkloras vākšanā, Anna Bērzkalne tulkoja somu jautājumu lapas un to lokalizētos analogus publicēja presē un pavairoja atsevišķos novilkumos. Iespējamajās instrukcijās viņa akcentēja Latvijā savāktās folkloras nozīmību starptautiskajā folkloristikā – tās kā pētījumu avotu noderību. Uz internacionālo vērtību, kāda var būt kvalitatīviem latviešu folkloras pierakstiem, Anna Bērzkalne norāda „**Jautājumu lapā par rotaļām, dzīvnieku balsu un dažādu skaņu iztulkojumiem**”:

„Latviešu tautas dzejas krājumiem arī liela starptautiska nozīme. No senseniem laikiem mums bijuši sakari ar citām kultūras tautām. Tāpat kā mēs tagad no grāmatām un ceļojumiem iepazīstamies ar savu kaimiņu uzskatiem, rakstniecību, mākslu, praktiskiem sasniegumiem, tā tas notika arī agrāk, tikai ziņas nāca ne caur grāmatām, bet no mutes uz muti. Tā atceļoja reizēm apbrīnojamā ātrumā pie mums ne vien pasakas, bet arī dažāda laba dziesma, mīkla rotaļa, pat dzīvnieku balsu tulkojumi. Lielajās Vakar-Eiropas tautās jaunas kultūras straumes drīzāk aizskaloja vecās parašas un līdz ar to arī veco tautas dzeju, kamēr mēs, mazākās, atstātāk stāvēdamas, varējām visu to ilgāk uzglabāt. Tādēļ mūsu agrākās dzīves un dzejas liecības būs nepieciešamas un svarīgas arī cittautu zinātniekiem.”

(RTMM 671156)

Annas Bērzkalnes aizrādījumi par migrāciju „Jautājumu lapā par rotaļām, dzīvnieku balsu un dažādu skaņu iztulkojumiem” folkloras izpēti rāda vēsturiski ģeogrāfiskās metodes ietvarā, kam pakārtoti folkloras vākšanas principi. Jautājumu lapu ieviešanu Anna Bērzkalne lielā mērā uzlūkojusi kopsakarā ar citiem centieniem iedzīvināt vēsturiski ģeogrāfisko folkloras izpētes metodi Latvijā. Vēstulē Kārlem Kronam viņa pauž: „No manis pašas darba es varu minēt tikai dažas jautājumu lapas [...] un dažas recenzijas (plašākā par *Eesti Rahvalaulud*). Mana cenšanās šajā ziņā ir padarīt somu folkloristikās darba metodes principus pazīstamus arī pie mums.” (SKS 117:11:16) Latviešu folkloriste vēstulē Kārlem Kronam uzsver arī somu profesora personiskā atbalsta lomu, viņai īstenojot vēsturiski ģeogrāfiskās metodes ieviešanu latviešu folkloristikā: „Mans darbs man vienu otru reizi būtu daudz par smagu kļuvis, ja es nezinātu, ka Jūs man allaž ar savu draudzīgo padomu palīdzēsiet. Un kad tādās reizēs es atminos, ko Jūs par to

vai citu jautājumu esat runājis vai rakstījis, tad beidzos es saredzu virzienu.”
(SKS 117:11:16)

1928. gadā Latviešu folkloras krātuves aizsāka izdot **ticējumu** jautājumu lapu sēriju. Sērijas ievadvārdos Anna Bērzkalne norāda uz somu folkloristikas paraugiem, no kuriem atvedināti jautājumu komplekti par latviešu tautas ticējumiem.

„Šo jautājumu lapu pamatā likts O. A. F. Mustonena¹²⁶ sastādītais un V. J. Mansikkas papildinātais Vadonis somu tautas ticējumu un burvību krājējiem. [...] Kā to uzsver arī O. A. F. Mustonens sava vadoņa priekšvārdā, ar tautas ticējumu un burvību krāšanu ļoti jāsteidzas, jo skolu, grāmatu un laikrakstu iespaids arvien vairāk izskauž no ļaužu atmiņas veclaiku uzskatus un ticību.”

(Bērzkalne 1928b, RTMM 671143)

„Jautājumu lapās tautas ticējumu krājējiem” Anna Bērzkalne atgādina „somu skolas” galvenos principus folkloras pierakstē: pierakstīt tieši tā, kā dzirdēts, un pierakstīt iespējami daudz metadatu, t. i., ziņas par teicēju, pierakstes vietu, laiku utt. Anna Bērzkalne atzīmē, ka jautājumu lapas tulkojusi viņa pati, savukārt Latviešu folkloras krātuves darbiniece Milda Rolmane tās adaptējusi folkloras vākšanai Latvijā, pievienojot latviešu folkloras piemērus. Pavisam „Jautājumu lapās tautas ticējumu krājējiem” aptvertas 13 tēmu grupas: „I. Mājas un saimniecība”, „II. Zvejniecība un zivis”, „III. Mežs, medniecība un meža dzīvnieki”, „IV. Lopu un mājas dzīvnieku kopšana”, „V. Zemkopība”, „VI. Rūpniecība, tirgošanās, ceļošana, turība”, „VII. Dabas parādības, debess spīdekļi, laika un gada paredzēšana”, „VIII. Attiecības tuvinieku un kaimiņu starpā”, „IX. Burvji, raganas, zīlnieki, buršana un pareģošana”, „X un XI. Pārdabiskas būtnes, cilvēku un kustoņu aizgādņi, ziedošana un ievērojamas vietas”, „XII. Svētki un svinamās dienas”, „XIII. Radošanās un radinieki” (RTMM 671143)¹²⁷ Mērķtiecīgi organizētie tautas

¹²⁶ O. A. F. Mustonens (*O. A. F. Mustonen*) – Oskara Andersa Ferdinanda Lēnboma (*Oskar Anders Ferdinand Lönnbohm*, 1856–1927) pseidonīms.

¹²⁷ Pielāgojot somu jautājumu lapas folkloras vākšanai Latvijā, Anna Bērzkalne atteikusies no specifiski somiskās sadaļas „Gari un varoņi”, kā arī nav iekļāvusi tēmu „Nāve” latviešu jautājumu lapu sērijā – nāvei un bērēm veltītu jautājumu lapu Latviešu folkloras krātuve bija izdevusi jau 1927. gadā. (Bērzkalne 1928b: 1)

ticējumu vākšanas pasākumi 20. gadsimta 20. gadu beigās ievērojami papildināja Latviešu folkloras krātuvē arhivēto materiālu klāstu.¹²⁸

Arī **pasaku** vācējus (RTMM 671157) Anna Bērzkalne pamudina ar somu folkloristikas paraugu. Viņa aizrāda, ka somu pētnieks Kārle Krons disertācijas vajadzībām pusotra gada laikā savācis vairāk nekā Anss Lerhs-Puškaitis pavisam. Tāpat kā ticējumu lapu ievadā, atsaucoties uz O. A. F. Mustonena izvirzīto problemātiku (Bērzkalne 1928b: 1) – skolu, grāmatu un laikrakstu kaitējumu tautas tradīcijām, uzsaukumā vākt pasakas Anna Bērzkalne liek vērā, ka grāmatu lasīšanas kultūra pakāpeniski aizstāj pasaku stāstīšanas praksi, īpaši ātri zūd garajām pasakām, tāpēc tās pierakstāmas, lai „vēl paspētu paglābt zinātnei” pasaku tekstus (RTMM 671157). Perspektīvo pasaku izpētes metodoloģiju – vēsturiski ģeogrāfisko pieeju – Anna Bērzkalne iezīmē, paskaidrojot: „Viena paša cilvēka atmiņai nopietns pētnieks nedrīkst uzticēties. Tam jādabū pasaka no desmitām un simtām mutēm, lai varētu spriest par tās īsto veidu un izplatīšanās ceļiem.” (RTMM 671157) Anti Ārnes pasaku veidu tipoloģiju (pasakas par dzīvniekiem, burvju pasakas, leģendām līdzīgās pasakas utt.), kas sniegta uzsaukuma tekstā, ierosmei papildina latviešu pasaku piemēri.

Pievērsties folkloras vākšanai pēc citzemju paraugiem un sacensībā ar tiem Anna Bērzkalne aicinājusi arī vairākās „propagandas” publikācijās.¹²⁹ 1926. gada

¹²⁸ Lai arī Annas Bērzkalnes izstrādātās instrukcijas nodrošināja ražīgus folkloras papildinājumus arhīvā, par to turpmāko apstrādi nekonsekventas metodoloģijas dēļ (pēc tam, kad Anna Bērzkalne bija atstājusi Latviešu folkloras krātuvi) skeptisks bijis Latviešu folkloras krātuves kādreizējais darbinieks (vēlāk Valodas krātuves vadītājs) Alvils Augstkalns. Vēstulē Eleonorai Šturmai 1933. gada 25. martā viņš raksta: „Par Bērzkalnes jkdzes enerģiju nav viegli sajūsmināties vien. Ka viņa tik pašreizēdīgi tulko somu instrukcijas un dara mums pieejamas, tas bez šaubām ir patīkami, bet nemaz nevar būt, ka tās varētu tik vienkārši pārņemt. Jau Folkloras krātuve būtu daudz vērtīgāka, ja materiālā skatītos kāda zinātnieka acis, un šās lietas kreisā puse pieaug ar katru tālāko gadu.” (RTMM 714033) Alvils Augstkalns Latviešu folkloras krātuvē strādāja no 1927. līdz 1930. gadam, galvenokārt viņa pārziņā bija vietvārdu un apvidvārdu vākšanas darbs, kurā Augstkalns iesaistīja Latvijas Univesitātes baltu filoloģijas studentus. Arī pēc aiziešanas no Latviešu folkloras krātuves folkloras aizvien bija Alvila Augstkalna plašo interešu lokā – līdzās valodām, literatūrai un vēsturei. (Breņķe 2009: 8–9; Augstkalne 6.01.2010.)

¹²⁹ Anna Bērzkalne sarakstē ar Oskaru Loritsu bieži min „propagandas” pasākumus, pie kuriem strādā, – priekšlasījumus vai rakstus, kuru nolūks ir popularizēt folkloristiku un Latviešu folkloras krātuvi, kā arī paust vispārīgu mudinājumu folkloras vākšanas darbam. „Es lasīju lekciju par igauņu un somu folkloristisko darbību, un tā bija ar panākumiem. Liekas, nāksies to arī propagandas mērķiem publicēt.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 16/26) „Varbūt Jūs mazliet interesēs kāds neizdevies propagandas raksts jaunatnei.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 18/28) „Kā mazu paldies par Jūsu lielo darbu sūtu Jums kādu ļoti sliktu novilkumu no mana raksta par *Eesti Rahvalaulud*. Es būtu ļoti priecīga, ja Jūs man draudzīgi izteiktu savu viedokli par to. Raksts ir arī propagandas nolūkiem domāts, un es to sūtu visiem arhīva līdzstrādniekiem. Klāt pieliktā jautājumu lapa par spēlēm ir uz visām tautskolām nosūtīta (katram skolotājam pa diviem eksemplāriem, pavisam virs 10.000), varbūt tā nekļūs par makulatūru.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 24/35) „Piektdien apsolījos

rakstā „Igaņu un somu folkloristiskais darbs” (Bērzkalne 1926e) Anna Bērzkalne, cildinot igauņu un somu panākumus („Igaņiem savākts folkloras materiālu vairāk nekā nevienai citai tautai, un somi atkal folkloras zinātnē patlaban stāv visas pasaules priekšgalā.” (Bērzkalne 1926e: 46)), mudina arī latviešus tiekties pēc līdzīgas attieksmes folkloras vākšanā un izpētē. Ar Jakoba Hurta (*Jakob Hurt*, 1839–1907) un Matiasa Johana Eizena (*Matthias Johann Eisen*, 1857–1934) iniciatīvu un sistemātisku darbu folkloras pierakstīta gandrīz visās Igaunijas draudzēs, turpretī „Latvju dainās”, kā norāda raksta autore, 41,5% pagastu nav pārstāvēti nemaz. Ar teksta izcēlumu Anna Bērzkalne zināmā mērā pat provocē latviešu lasītājus: „... igauņi savāko tautas tradīciju ziņā pārspēj latviešus vismaz desmitkārtīgi.” (Bērzkalne 1926e: 48) Gan Igaunijas, gan Somijas akadēmiskajā vidē folklorai atvēlēta nozīmīga vieta, un, kā atzīmē latviešu folkloriste, interese par folkloras priekšmetiem ir ļoti liela. Anna Bērzkalne raksturo Somu literatūras biedrības lomu folkloras vākšanā, kā arī daudzina Eliasa Lenrūta eposa „Kalevala” lielo iespaidu uz somu kultūru kopumā un somu folkloras arhivēšanas praksi. Kā labu somu priekšzīmi viņa min atalgojumu centīgākajiem folkloras iesūtītājiem, īpašo cieņu, kas izrādīta labākajiem dziedātājiem, ilggadējo dialektu vārdnīcas izstrādi un Kārles Krona izveidoto Folkloras pētnieku apvienību (*FF – Folklore Fellows, Folkloristischer Forscherbund, Fédération des Folkloristes*) un speciālo izdevumu „*Folklore Fellows’ Communications*”. Par Somu literatūras biedrības veikumu Anna Bērzkalne atgādina 1931. gadā, kad biedrība svin simt gadu pastāvēšanas svētkus. (Bērzkalne 1931) Savukārt „Kalevalas” simtās jubilejas gadā viņa „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” publicē pārskatu par somu eposa tapšanas gaitu, tā saturu, galvenajiem tēliem utt. (Bērzkalne 1935)

Rakstā „**Jaunatne un tauta**” sacensībai ar citām tautām Anna Bērzkalne izaicina folkloras vācējus – skolēnus: „... mēs jau esam palikuši saviem kaimiņiem, īpaši igauņiem un somiem, tālu nopakaļis.” (Bērzkalne 1926f: 3) Mēnešraksta „Latvijas Jaunatne” pielikumā publicētais Annas Bērzkalnes sacerējums „Jaunatne

braukt ar propagandas priekšlasījumu uz Jelgavu...” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 37/49) Teksta izcēlums mans. – R. T.

Promocijas darba autore pagaidām nav pilnībā izsekojusi Annas Bērzkalnes publiskajiem priekšlasījumiem, kuru, domājams, bijis visai daudz. Norādes par folkloristes uzstāšanos sniedz gan viņas korespondence un citi privātie dokumenti, gan ziņas preses hronikās (tā, piemēram, laikraksta „Latvis” 1924. gada 22. marta numurā vēstīts, ka nākamajā dienā Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas studentu biedrībā gaidāms Annas Bērzkalnes priekšlasījums „Tuvākie uzdevumi mūsu tautas dzejas pētīšanā” (Biedrību dzīve 1924)) u. c.

un tauta” adresēts vispārējo un profesionālo skolu audzēkņiem, un tas tapis uz 1926. gada 22. februārī Latvijas Jaunatnes Sarkanā Krusta konferencē nolasītā referāta pamata. Norādot uz neizzinātajām folkloras vākumu iespējām Latvijā un pamatojot folkloras vākšanas nepieciešamību, uzrunas autore paraugam iepazīstina ar divām autoritatīvām personībām citzemju folkloristikā – somu profesoru Kārli Kronu un Rihardu Vosidlo (*Richard Wossidlo*), vācu folkloras vācēju.¹³⁰ Anna Bērzkalne min Krona un Vosidlo vākumu kvantitatīvos rādītājus¹³¹ iepretim līdzšinējiem latviešu folkloras pierakstiem – to pārsvars ir vērā ņemams arguments jo centīgai latviešu jaunatnes rosībai folkloras vākšanā.

„Dr. Wossidlo krājums 1911. gadā, kad prof. V. Andersons viņu apmeklēja, aptvēris vairāk kā miljonu pašrocīgi aprakstītu papīra loksniņu. Lai gan viņš savus uzzīmējumus nav rakstījis pilnīgi, bet ar dažādiem saīsinājumiem, tomēr uzrakstīt pāri par miljonu, lai arī cik īsu zīmīšu, ir tiešām apbrīnojams darbs. Mūsu Latvju Dainās, kā zināms, ievietotas tikai 218000 tautas dziesmu.

Tad te atkal taisnība vecajai dziesmai:

Acis darba izbijās, rokas darba nebijās;

Rokas darba nebijās, zinājās padarot.”

(Bērzkalne 1926f: 6)

Citzemju sasniegumus Anna Bērzkalne min kā motivējošu faktoru savstarpējā konkurencē,¹³² vienlaikus atzīmējot arī priekšrocības, ko sniedz pionieru – ārzemju folkloristu paraugs: „Mēs esam vienā ziņā ļoti neizdevīgā un grūtā stāvoklī: citas tautas sniegušas jau tik daudz, ka atrast kaut ko pavisam jaunu vai arī dot vecajam īpatnēju veidojumu tagad prasa daudz vairāk pūļu nekā agrāk. Bet no otras puses mums tai ziņā vieglāk, ka mums nav jātaustās pa tumsu, jāmaldās pa nezināmiem ceļiem, bet mēs varam mācīties no citām tautām un, izlietojot viņu pārbaudītos paņēmienus, tikt ātrāk un noteiktāk pie mērķa.” (Bērzkalne 1926f: 2)

¹³⁰ Rihards Vosidlo (1859–1939) – folkloras dokumentētājs, pētnieks un publicētājs, viens no vācu folkloristikas (*Volkskunde*) pamatlicējiem un ievērojamākajiem lauka pētījumu veicējiem Eiropas etnoloģijā. Laikā no 1883. līdz 1939. gadam Mēklenburgas apvidū viņš pierakstījis ap diviem miljoniem folkloras vienību (oriģināli glabājas Rostokas Universitātē).

¹³¹ Kārle Krons pusotra gada laikā vien savācis ap 8500 pasaku, kurpretī Ansa Lerha-Puškaiša krājumā pavisam, ieskaitot teikas un ticējumus, tikai 6002 varianti – šo skaitlisko argumentu Anna Bērzkalne min arī citkārt (RTMM 671157).

¹³² Skat. arī.: Bērzkalne 1927c: 661.

Folkloras pētnieku Kārles Krona un Riharda Vosidlo biogrāfijas, pēc raksta autoreies ieskatiem, var būt noderīgas ne vien folkloristikas mērķiem, bet arī plašākiem didaktiskiem nolūkiem – folkloras vākšanas darbu Anna Bērzkalne parāda kā jēgpilnu jauna cilvēka nodarbi, kas palīdz pilnveidoties personībai. Tā, piemēram, izklāstot Kārles Krona jaunības gadu lauka pētījumu gaitas, viņa uzsver: „Bet viņš neiet tikai kā pasīvs novērotājs, viņš spraudis sev par uzdevumu vākt tautas dziesmas, un šis noteiktais mērķis glābj viņu no bezdarbīgas skatīšanās apnīkuma, rada pret viņu zināmu cieņu lauku darba ļaudīs un atver kā vārtus uz citādi noslēgto tautas dzīvi, tautas dvēseli un tautas dzeju.” (Bērzkalne 1926f: 2; sal.: Bērzkalne 1926f: 3) Bez paša folkloras dokumentēšanas procesa Anna Bērzkalne rakstā „Jaunatne un tauta” akcentē divējādu savāktā materiāla nozīmību – kā nacionālās identitātes pamatu („... ceļš uz nacionālo kultūru iet tikai caur tautu pašu.” (Bērzkalne 1926f: 2)) un kā turpmāku zinātnisku pētījumu avotu (Bērzkalne 1926f: 4). Anna Bērzkalne kā šajā, tā citās publikācijās paturējusi prātā, ka folkloras vienlaikus ir nacionāla īpatnība un pārnacionāls fenomens, starptautiskās folkloras pētniecības objekts – šī atziņa apcerēta viņas sarakstē ar somu profesoru Kārli Kronu. 1925. gada 14. novembra vēstulē Kārle Krons raksta, ka folkloristi – kā Anna Bērzkalne – ir ne vien savas tautas pārstāvji, kas tās dārgumus izceļ gaismā, bet arī starptautiskās folkloristikas vēstures veidotāji. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 37.) Folkloras vākšanas darbu Kārle Krons atzina par folklorista pienākumu pamatu. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 6., 37.)

Konkurences patoss piemīt lielai daļai Annas Bērzkalnes publikāciju, kuru centrā ir vēstījums par nepieciešamību vākt folkloru. Annas Bērzkalnes „propagandas” raksti brīdinoši vēstī, ka citu zemju folkloristikas sasniegumi prevalē un Latvijai ir jāpanāk līdztiesīgs stāvoklis. Rosinot preses izdevumu lasītājus, viņa norāda uz konkrētiem „sāncensīem” – folkloras pierakstītājiem citās Eiropas zemēs, pirmkārt Igaunijā un Somijā. Anna Bērzkalne nav vienīgā latviešu folkloriste, kas, ar preses starpniecību uzrunājot folkloras vācējus, izmantojusi sāncensības retoriku,¹³³ un viņas sacerējumi spilgti pauž pirmā Latvijas brīvvalsts posma

¹³³ Folklorists Pēteris Birkerts 20. gadsimta 20. un 30. gados vairākkārt vērsies pie Latvijas periodikas lasītājiem ar lūgumu iesūtīt izpētei brahiloģismus. Norādīdams, ka „mūsu laiks ir visādu sportu un rekordu laiks”, viņš mudinājis vācējus sportiskā garā kopīgi savākt 500000 sakāmvārdus un parunu: „Šis skaits nebūt nav pārspīlēts. Vācieši apmēram tik daudz ir sakrājuši.” (RTMM 671150)

folkloristikai raksturīgo vēršanos pie vācēju „valstiskā” pienākuma apziņas sacensībā ar citām zemēm un tautām.¹³⁴

Spraigā sāncensība ar igauņiem, ko Latviešu folkloras krātuves vadītāja demonstrēja plašākai sabiedrībai, bija mērķtiecīgi izvēlēta publicitātes taktika. Sarakste ar Igaņu folkloras arhīva vadītāju Oskaru Loritsu liecina par savstarpēju vienošanos – uzsvērt konkurenci ar kaimiņtautu gan folkloras vācēju vidū, gan uzrunājot valsts varas pārstāvjus un apelējot pie viņu godaprāta un reputācijas. 1926. gada 12. maija vēstulē Anna Bērzkalne igauņu folkloristam Oskaram Loritsam atzīst: „... es arvien ceļu lielu brēku par to, ka igauņi ir sakrājuši tik daudz un mēs tik maz.” (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 18/28) Savukārt Oskars Loritss, piemēram, 1927. gadā Igaunijas presē publicējis sacerējumu ar izaicinošu virsrakstu: „Latviešu folkloras pārspēj igauņus. Kaimiņu labvēlīgā kultūrpolitika. Stingrs atbalsts latviešu folkloras krātuvei – mūsu verdziskums. Folklorista Loritsa iespaids”. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 7., 32.; sal.: Bērzkalne 1926d: 334, 1927b: 538–539; Treija 2009: 228–229.)

Ne visi Annas Bērzkalne sagatavotie uzsaukumi un folkloras vākšanas instrukcijas atklāj tiešu ārzemju paraugu iespaidu (skat. Bērzkalne 1926g, 1926i, 1927a,¹³⁵ RTMM 671155). Tomēr daļa sacerējumu apliecina autoritatīvu citzemju folkloras dokumentēšanas principu, pirmkārt Somijas, pielāgošanu folkloras vākšanai Latvijā, kā arī pauž Annas Bērzkalnes intenci – latviešu folkloristikas iesaistīšanu starptautiskajā folkloristikā.

3.2. Latviešu folkloras krātuve

Latviešu folkloras krātuves izveides iecere iekļāvās Annas Bērzkalnes redzējumā par attīstītu latviešu folkloristiku – nozari, kas pilntiesīgi iesaistījies

¹³⁴ Iepriekšējo periodu folkloras vācējiem šāda motivācija bija sveša (skat. Ambainis 1989: 10–78; Bērziņš 2007 [1942]: 41–267). Tāpat latviešu padomju folkloristikā – pēc Otrā pasaules kara publicētajos uzsaukumos – nepieciešamība vākt folkloras materiālus nav pamatota sastatījumā ar citzemju sasniegumiem. (Aizrādījumi jaunās folkloras vācējiem 1947; Vāciet padomju folkloru! 1947; Vāksim kolchozu un revolucionāro folkloru!; Vispārīgie aizrādījumi .. 1947)

¹³⁵ Annas Bērzkalnes „Vispārīgajos aizrādījumos tautas tradīciju krājējiem” gan konstatējama netieša norāde uz vēsturiski ģeogrāfisko metodi – pirmformas un folkloras difūzijas meklējumiem: „Bet pētniekiem, lai tie varētu noskaidrot, kādos apvidos un kādā veidā izplatīta katra tradīcija, vajadzīgas ziņas no visām Latvijas malām, un jo bagātākas un daudzpusīgākas, jo labāk.” (Bērzkalne 1927a: 2)

starptautiskajā zinātnē. 1924. gada Anna Bērzkalne mērķtiecīgi ķērās pie Latviešu folkloras krātuves izveides, izstrādājot un iesniedzot izskatīšanai Izglītības ministrijā jaundibināmās iestādes statūtus jeb „Noteikumus par Latviešu folkloras krātuvi”. Folkloras materiālu koncentrācija vienuviet, kā norādīts dokumentā, bija nepieciešama, lai atvieglotu „senās dzīves pieminēkļu” pētīšanu. (Noteikumi.. 1924)

Krātuves uzdevumus – „vākt, kārtot, uzglabāt un publicēt latviešu folkloras materiālus ” (Noteikumi.. 1924) – Anna Bērzkalne plānoja īstenot ar tiem pašiem paņēmieniem, kurus jau gandrīz simt gadu izmantoja Somu literatūras biedrības folkloras arhīvs Helsinkos.

Sarakstē ar Valteru Andersonu Anna Bērzkalne 1924. gada vasarā noskaidrojusi tobrīd galvenās folkloras krātuves Eiropā, kuru iekārtā un darba organizācijā iespējams rast padomu: Somu literatūras biedrība Helsinkos, Igaunijas Nacionālais muzejs Tartu, Dāņu folkloras arhīvs Kopenhāgenā un Norvēģu folkloras arhīvs Oslo (Kristiānijā). (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 23.) Kā apliecina Annas Bērzkalnes starptautiskā korespondence, viņa sazinājusies un konsultējusies organizatoriskos jautājumos ar vairākiem šo krātuvju pārstāvjiem.

Latviešu folkloras krātuve, kas dibināta 1924. gada nogalē, no somu kolēģiem aizguva gan folkloras vākšanas, gan sistematizēšanas un glabāšanas principus. Anna Bērzkalne pastāvīgi presē publicēja uzaicinājumus vākt latviešu folkloru – visus iespējamus žanrus, izstrādāja detalizētas jautājumu lapas (aizrādījumus tautas tradīciju krājējiem) un piesaistīja plašu līdzstrādnieku loku no teju visiem Latvijas pagastiem. Iegūtos folkloras pierakstus reģistrēja, sastādīja manuskriptu un atsevišķu žanru rādītājus. Latviešu folkloras krātuve bija pirmais folkloras arhīvs Baltijā, tas sekmīgi darbojās un aizvien palielināja sava krājuma apjomus, tāpēc varēja būt par paraugu dažus gadus vēlāk dibinātajiem kaimiņtautu arhīviem – Igaunu folkloras krātuvei Tartu (1927) un Lietuviešu folkloras arhīvam Viļņā (1935).

Drīz pēc Latviešu folkloras krātuves izveides 1924. gada nogalē, lai iepazīstinātu ar jauno folkloras arhīvu plašākas aprindas, Anna Bērzkalne sagatavoja izvērstu iestādes aprakstu. 1925. gada nogalē tika iespiesta brošūra „Latviešu folkloras krātuve”. (Bērzkalne 1925a) Līdz ar pārpublicētajiem Noteikumiem tajā iekļauta plaša Annas Bērzkalnes apcere, kā arī pārskats par folkloras materiāliem, kas saņemti no 1925. gada 1. septembra līdz 1. decembrim,

un jautājumu lapa, kurā *cand. phil.* Anna Bērzkalne lūdz latviešu folkloras vācēju atbalstu ārzemju zinātnieku salīdzinošajiem pētījumiem (rotaļas pētī somu folkloriste Elza Enejervi, somam Marti Hāvio nepieciešamas virkņu dziesmas un pasakas, savukārt vācu profesoru Džonu Maieru interesē dziesmas „Es stāv’ uz augsta kalna” latviskie varianti).

Annas Bērzkalnes rakstā, kas aizņem lielāko iespieddarba daļu, ne vien aprakstīta praktiskā folkloras vākšanas metodika, bet arī atklāti Annas Bērzkalnes (un viņas izveidotās iestādes) principi folkloristikā. Šī programmatiskā apcere iezīmē autores skatpunktu – kāds ir folkloras vākšanas un arhivēšanas darbs Latvijā iepretim šai ziņā attīstītākām zemēm un kā tam jāattīstās. Teksts vietām, apelējot pie latviešu folkloras vācēju patriotiskajām jūtām, ir gluži izaicinošs: „Mūsu lielie drukātie tautas tradīciju krājumi, ar kuriem mēs līdz šim esam lepojušies citu tautu priekšā, izrādās tomēr par nepietiekošiem mūsu tautas dzīves un dzejas zinātniskai pētīšanai, nerunājot nemaz par to, ka savākto folkloras materiālu daudzuma ziņā mūsu ziemeļu kaimiņi somi un it īpaši igauņi mūs desmitkārt pārspēj.” (Bērzkalne 1925a: [1]) Savas tautas garīgā mantojuma apzināšana nešaubīgi tiek dēvēta par nacionālu pienākumu, kas nekavējoties pildāms, it īpaši tajos apvidos, kur līdz šim maz vākts un pierakstīts. Uzsaukuma patoss mudina iesaistīties ikvienu: „... vēlāk tas mums būs par neizdzēšamu kaunu, ka esam aiz nolaidības, paviršības un garīgas kūtrības ļāvuši savām tēvu tēvu bagātībām aiziet bojā.” (Bērzkalne 1925a: [3]) Anna Bērzkalne populārā veidā lasītājiem izklāstījusi arī folkloras zinātniskās izpētes iespējas, proti, vēsturiski ģeogrāfiskās metodes salīdzinošo pieeju.

Brošūra bija iespiesta 3000 eksemplāros, taču lielās interesentu atsaucības dēļ jau 1927. gadā viss metiens bija izdalīts. Latviešu folkloras krātuve izlēma ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata]: 16) šo pašu tekstu saīsinātā veidā publicēt „Valdības Vēstnesī” ar virsrakstu „Vispārīgi aizrādījumi tautas tradīciju krājējiem”(Bērzkalne 127a).

Anna Bērzkalne izveidoja atbilstošus vispārīgos rādītājus ērtai Latviešu folkloras krātuves materiālu atlasei. Sistemātiskais rādītājs pārskatāmā veidā sniedza ziņas par katru krātuvē ienākošo manuskriptu. Tika veiktas šādas atzīmes: folkloras vienības pierakstītājs, pierakstes laiks, vieta, teicējs (ja iespējams, tuvākas ziņas par viņu – dzimšanas gads, dzīvesvieta, sievietēm t. s. meitas vārds u. tml.), žanrs. Katram žanram Anna Bērzkalne ieviesa atsevišķu starptautiski pazīstamu saīsinātu marķējumu jeb indeksu (a¹ – pasakas, a² – teikas, a³ – anekdotes, b –

nostāsti, c – mīklas, e – tautasdziesmas utt.), ko Latviešu folkloras krātuve izmanto līdz pat mūsu dienām. Līdztekus tika iekārtots rādītājs, kas alfabētiskā kārtībā uzrādīja folkloras pierakstes vietas – pilsētas un pagastus, apriņķus. Izveidoti arī Latviešu folkloras krātuves līdzstrādnieku saraksti – adrešu grāmatas, sakārtotas pēc alfabētiska un hronoloģiska principa, kuros norādīts vācēja manuskripta numurs un vākuma iesūtes laiks. Tāpat atsevišķā kladē krātuves darbinieki uzskaitīja, cik folkloras variantu (vienību) pavisam ir katrā sūtījumā un cik lielā mērā pārstāvēts katrs žanrs. Šie aprēķini noderēja statistiskiem pārskatiem, ko Latviešu folkloras krātuve palaikam publicēja periodikā 20. gadsimta 20. un 30. gados.¹³⁶ Skrupulozā uzskaites sistēma raksturīga tieši Annas Bērzkalnes laikam. Te zināma loma, iespējams, ne tikai somu arhīvu paraugam, bet arī ar iepriekšējai Annas Bērzkalnes profesionālajai pieredzei – darbam izglītības statistikas pārvaldē Kazaņā. Pēc 1929. gada rādītāji tiek papildināti mazāk rūpīgi, sistemātiska materiālu apstrāde netiek veikta.¹³⁷

Anna Bērzkalne pastāvīgi rūpējusies, lai Latviešu folkloras krātuves bibliotēkai tiktu iepirktas folkloras tekstu pamata publikācijas un jaunākās citzemju folkloristikas studijas, tāpat sūtījusi latviešu folkloras publicējumus uz ārzemēm. Orientēties nozares jaunumos viņai palīdzējis galvenokārt profesors Valters Andersons – to apliecina Annas Bērzkalnes korespondence –, kā arī citi sarakstes biedri. Valters Andersons ļāvis Annai Bērzkalnei Latviešu folkloras krātuves vajadzībām kopēt viņa lekciju pierakstus (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 39), tāpat bijis to ārzemju zinātnieku vidū, kas ieteikuši folkloristikas izdevumus krātuves bibliotēkai (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 46.; 49.).

Arī par folkloras materiālu reģistrāciju Anna Bērzkalne konsultējusies ar Valteru Andersonu – Tartu, tiekoties ar profesoru, un sarakstē. 1926. gada 12. augustā viņš rakstveidā uzsver galveno:

„... steidzamākais un neatliekamais uzdevums būtu Jūsu rokrakstu materiālu kopumam radīt stingru un ne pārāk komplicētu

¹³⁶ Skat., piemēram: Tautas tradīciju vākšana 1932.

¹³⁷ 1930. gadā profesors Kārlis Straubergs, nākamais Latviešu folkloras krātuves pārzinis, raksta, ka krātuves priekšplāna uzdevumos ir turpināt tautas tradīciju vākšanas darbu, un tikai, „cik laiks to atļauj, šīs nozares sīkāk kataloģizē”. (Straubergs 1930: 7–8) Akcentu maiņa Latviešu folkloras krātuves darbībā Kārļa Strauberga vadības laikā ietvēra arī pievēršanos folkloras vākumu un pētījumu publicēšanai. Klasiskā filologa Kārļa Strauberga paša grāmatu un viņa veicināto folkloras publicējumu skaits un vieta latviešu folkloristikas bibliogrāfijā bija par pamatu tam, ka „pēc Latvijas Republikas atjaunošanas zinātnes un kultūras aprītē K. Straubergs atgriezās kā folklorists” (Kalniņa 2009: 52).

numerācijas sistēmu, ar kuras palīdzību būtu iespējams īsi un absolūti precīzi ik pierakstu citēt un pāris minūtēs atrast...”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 36.)

Pie Annas Bērzkalnes ieviestajiem materiālu reģistrācijas principiem Latviešu folkloras krātuve pieturas aizvien: kolekcijām iesūtes secībā tiek doti numuri, un pēc kārtas numurētas tiek arī visas manuskriptā rodamās folkloras vienības.¹³⁸

Likumsakarīgi, Anna Bērzkalne, pārliecināta starptautiskās folkloristikas aizstāve, arī kā Latviešu folkloras krātuves vadītāja uzturēja sakarus ar ārzemju zinātniekiem, saņemdamā viņu personisku atbalstu krātuves darbam,¹³⁹ un rūpējās par viņas vadītā folkloras arhīva iesaisti Eiropas folkloristikā. Tā, piemēram, kad Herdera biedrība, Rīgas vācbaltiešu organizācija, 1925. gada rudenī uzaicinājusi somu profesoru Kārli Kronu uz brīvdienu priekšlasījumiem, arī Latviešu folkloras krātuve steidz izmantot iespēju: „Tā kā septembra sākumā lasa Rīgā Herdera biedrības brīvdienu kursus somu ievērojamākais folklorists prof. Dr. Kaarle Krohns, tad kolēģija nolemj griezties pie viņa ar lūgumu nolasīt Latviešu folkloras krātuvē lekciju par somu folkloras archivu. Uz šo lekciju nolemj uzaicināt visus, kas interesējas par tautas tradīcijām un to pētīšanu un vākšanu.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata]: 3)¹⁴⁰ 16. septembrī, kā vēstī ieraksts protokolu grāmatā, Kārle Krons Folkloras krātuvē nolasījis lekciju par somu folkloras izpēti un Jūliusa Krona lomu tajā, kā arī par folkloras arhīvu nozīmi. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata]: 4)

¹³⁸ Piemēram: LFK 220, 58 – Bauskas Valsts vidusskolas manuskripts (220. kolekcija), teika par Mežotnes pilskalnu (58. vienība). Materiālu reģistrāciju Latviešu folkloras krātuvē veic ar sarkanās pildspalvu, dažkārt zīmuli.

Latviešu folkloras krātuves darbības sākumposmā numurētas manuskriptu lappuses (skat., piemēram, LFK [17]; tā inventarizētas Igaņu folkloras arhīva kolekcijas – kā senākās (Jakoba Hurta vākums u. c.), tā mūsu dienu, – taču šo pieeju Anna Bērzkalne drīz nomainīja pret vienību reģistrēšanu.

¹³⁹ Tuvāk skat. promocijas darba nodaļas „Anna Bērzkalne starptautiskajā folkloristikā” apakšnodaļā „Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas loki”.

¹⁴⁰ 1925. gadā somu zinātnieks atsaucies Herdera biedrības aicinājumam un uzstājies ar priekšlasījumu ciklu par salīdzinošo metodi. Herdera b-ba rīkoja t.s. brīvdienu priekšlasījumus (*Ferienvorlesungen*), uz kuriem uzaicināja slavenus dažādu zinātņu pārstāvjus no ārzemēm. Lekcijas bija publiskas un pieejamas ne tikai vācbaltiešu sabiedrībai. 1925. g. 10., 11. un 12. septembrī Kārle Krons rīdziniekiem izklāstīja folkloristisko darba metodi tādos apakšpunktos kā „Uzdevuma izvēle un norobežojums”; „Materiālu ieguve”; „Materiālu sakārtošana”; „Materiālu analīze”; „Aizmāršības iespaids” u. c. (*Öffentliche Ferienvorlesungen 1925: 2–3*)

Kārlem Kronam viesojoties Latvijā, ir izlemts, ka Annai Bērzkalnei nepieciešams doties uz komandējumā uz Tartu un Helsinkiem, lai labāk iepazītos ar folkloras arhivēšanas darbu un uzklausītu kompetentus ieteikumus jaunajai Latviešu folkloras krātuvei. Atgriezusies Latvijā, Anna Bērzkalne dalījies savos ceļojuma iespaidos publiskos priekšlasījumos. „No 22. oktobra līdz 4. novembrim Krātuves kolēģijas sekretāre A. Bērzkalne aizbrauca Izglītības ministrijas uzdevumā uz Tērbatu un Helsingforsu, lai iepazītos ar turienes arhīvu iekārtu un apspriestos ar profesoriem K. Krohnu un V. Andersonu par Latviešu folkloras krātuvei piemērotāko sistēmu. 5. decembrī notika informācijas lekcija par igauņu un somu darbu folkloristikas laukā Filologu biedrībā un 14. dec. Senatnes pētītāju biedrībā.” ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata]: 4)

Lai klātienē iepazītos arī ar citiem Eiropas folkloras arhīviem, 1927. gada vasarā Anna Bērzkalne devās ārzemju komandējumā – uz Kopenhāģenu (Dāņu folkloras arhīvs), Berlīni (Vācu tautasdziesmu arhīva Mūzikas nodaļa)¹⁴¹ un Freiburgu (Vācu tautasdziesmu arhīvs).¹⁴² Izglītības ministrijas Pieminekļu valde piešķīra Latviešu folkloras krātuves vadītājai Annai Bērzkalnei komandējumu no 1927. gada 8. jūnija līdz 1. augustam (no pamatdarba brīvajā laikā – skolas brīvdienās), saglabājot darba algu pilnā apjomā.¹⁴³ Ceļojuma izdevumu segšanai Anna Bērzkalne bija pieteikusies uz Kultūras fonda pabalstu (stipendiju), ko gan nesaņēma. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 17. lp.) Par arhīvu izpētes braucienu Anna Bērzkalne raksta igauņu draugam, folkloristam Oskaram Loritsam no Freiburgas:

„Gaidu Jūs atbraucam uz Rīgu vēl augustā, ne gluži pašās beigās, jo tad sāksies skola un stundas. Gribētos pārrunāt ar Jums daudzus jautājumus. Gribētos pārrunāt ar Jums daudzus jautājumus par Krātuves lietām, jo pilnīgi imitēt ārzemju paraugus nav iespējams.”

(KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 40/52)

¹⁴¹ Valters Andersons ieteicis Annai Bērzkalnei Berlīnē apciemot vācu pasaku pētnieku, profesoru Johannesu Bolti. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 41.) Diemžēl vēstures dokumentos nav rasts drošs apliecinājums, ka Anna Bērzkalne satikusies ar profesoru.

¹⁴² Anna Bērzkalne savus ārzemju ceļojumus – 1925. gada oktobrī uz Tartu un Helsinkiem un 1927. gada vasarā uz Kopenhāģenu, Berlīni un Freiburgu – norādījusi 1947. gada 30. septembrī aizpildītajā kadra anketā: LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 2

¹⁴³ Par Annas Bērzkalnes vietnieku viņas prombūtnes laikā valde iecēla docentu Jāni Kauliņu. (LNVM VN 9665, 251. lpp.)

1927. gadā, somu dialektologu veikuma rosināta, Latviešu folkloras krātuve nolēma sākt darbu pie apvidvārdu vākšanas un kārtošanas. Nozīmīgs bija somu valodnieku atbalsts izlokšņu materiālu kārtotājai Edītei Hauzenbergai. ([Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata]: 25, 27, 31)

Latviešu pasakas pēc Anti Ārnes izstrādātas sistēmas vairāk nekā desmit gadu garumā kārtojusi Latviešu folkloras krātuves darbiniece, Annas Bērzkālnes skolniece Alma Medne. (Medne 1937) Uz starptautiski atzīto katalogizācijas principu viņa vērsusi uzmanību jau pirmajā Latviešu folkloras krātuves izdevumā – 1929. gadā publicētajā izlasē „Teikas par Dievu”. Annas Bērzkālnes teiku kārtojumam pievienots Almas Mednes sagatavots tipu pārskats vācu valodā. (Teikas par Dievu .. 1929: 123–143) 1940. gadā iznāca „Latviešu dzīvnieku pasakas” – Almas Mednes lietpratīgi sastādītais rādītājs. Analizējot līdz 1939. gadam pierakstītos tekstus (ap 2400 variantu), folkloriste noskaidrojusi gan Anti Ārnes un Stīta Tompsona (1885–1976) aprobētos latviešu dzīvnieku pasaku tipus, gan 192 pavisam jaunus tipus. „Latviešu dzīvnieku pasaku tipu rādītājā redzam diezgan daudz tādu pasaku, kuru tipa numuram priekšā zvaigznītes un kas pagaidām citu tautu rādītājos nav atrodamas. Bet mēs nevaram aizmirst, ka šie rādītāji nav pilnīgi, jo vākšana vēl visās zemēs turpinās un var atrasties arī citur viena otra pasaka, kas tagad reģistrēta tikai latviešiem.” (Medne 1940: 4) Alma Medne sagatavoja materiālus arī īsto pasaku tipu rādītājam, un vēlāk viņas aizsākto darbu turpināja folklorists Kārlis Arājs (Arājs & Medne 1977).

1927. gadā pārskatā par Latviešu folkloras krātuves darbību, ko Anna Bērzkālnie adresējusi Izglītības ministrijai, viņa uzsver Latviešu folkloras krātuves starptautiskās atpazīstamības nozīmi:

„Gandrīz visas kulturelākās tautas, piemēram, dāņi, norvēģi, somi, jau gadu desmitus atpakaļ nodibinājuši īpašas folkloras krātuves, kur vienā vietā tiek sakopots viss, kas attiecas uz katras tautas dzeju un citām tradīcijām. [...] Ļoti lielā mērā veicinājusi Krātuves darbību ārzemju folkloristu laipnā līdzdalība. Kā sevišķi laimīga uzskatāma sagādīšanās, ka 1925. g. septembrī Rīgā viesojas somu profesors Kārlis Krons, folkloristikās pētīšanas metodes nodibinātājs, un personīgi atbalstīja Krātuves pirmos nedrošos soļus. Kopā ar igauņu profesoru Dr. Valteru Andersonu viņš palīdzēja izstrādāt zinātnes prasībām piemērotāku kārtošanas sistēmu. Ar dzīvu interesi Krātuves darbam sekojis arī

Vācijas folkloras biedrību savienības priekšsēdētājs prof. Dr. Johns Meiers.” LVVA, 1632. f., 2. apr., 943. l., 25.–26. lp.

Faktu, ka citzemju zinātnieki atzinīgi novērtē Latviešu folkloras krātuves darbu, savos pārskatos labprāt iekļāva Pieminekļu valde: „Par šiem neilgā laikā pašai dziedzīgu krājēju sasniegtiem rezultātiem cildinoši atsaukušies kaimiņu tautu folkloristi.” (Štāls 1928: 422) Arī Kārlis Straubergs atsaucies uz sekmīgo kopdarbību un somu folkloras speciālistu atzinību: „Ja jau tagad sirmais somu prof. K. Krōns savā 70 g. dzimšanas dienā ir varējis pateikt, ka Somija, Igaunija un Latvija folkloras materiālu krāšanā stāv pasaulē pirmā vietā, cerēsim, ka nākamībā šie materiāli arī zinātnē ieņems to goda vietu, kas tiem pienākas.” (Straubergs 1933: 19) Prominento ārzemju zinātnieku augstais novērtējums Latviešu folkloras krātuvei bija viens argumentiem Annas Bērzkālnes debatēs par arhīva „politiku”, t. i., tas ir leģitīmu un autonomu statusu.

Pa daļai Latviešu folkloras krātuves sekundārā darba organizācija bijusi pakārtota tieši ārzemju zinātnieku vajadzībām. Piemēram, speciālo rādītāju sastādīšanu 1926. gadā sāk ar buramvārdiem – lai atvieglotu somu folklorista Viljo Johanna Mansikas slāvu un baltu mitoloģijas salīdzinošās studijas.

Kā redzams, Latviešu folkloras krātuves izveidi un darbības principus lielā mērā noteica ārzemju folkloristikas paraugi, ko Anna Bērzkālnie tiecās īstenot Latvijā. Annas Bērzkālnes vadībā Latviešu folkloras krātuve tika attīstīta kā viens no starptautiskās folkloristikas centriem Eiropā.

4. Anna Bērzkalne – „somu skolas” pārstāve latviešu folkloristikā

4.1. Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes popularizēšana Latvijā

Salīdzinoša folkloras pētījuma gaita – no pētījuma tēmas norobežojuma līdz attiecīgās folkloras parādības izdibināšanai – sistemātiskā izklāstā parādīta Kārles Krona darbā „Folkloristiskā darba metode” (*Die folkloristische Arbeitsmethode*), kas iznāca 1926. gadā Oslo. (Krohn 1926) Vēsturiski ģeogrāfisko metodi dēvēja arī par „somu skolu”, un tās pamatā bija prasība salīdzināt folkloras tekstu variantus iespējami plašā teritorijā, tādējādi noskaidrojot pētāmā folkloras teksta hronoloģisko un ģeogrāfisko cilmi. „Somu skola” paredzēja skrupulozu un laikietilpīgu pētniecisko darbu.¹⁴⁴ Tēva Juliusa Krona (*Julius Krohn*, 1835–1888) aizsāktajā¹⁴⁵ un dēla Kārles Krona pilnveidotajā folkloras tekstu pētniecības metodē rodama evolucionisma atbalss – līdzīgi tam, kā Čārlzs Darvins (*Charles Darwin*, 1809–1882) dabas zinātnēs skaidroja augu un dzīvnieku izcelšanos, Kroni folkloras pētniekiem sniedza iespēju meklēt cilvēka radošo izpausmju pirmsākumus. (Virtanen & DuBois 2000: 24)

Ar Tartu universitātes profesora Valtera Andersona gādību Anna Bērzkalne bija iepazinusi Eiropā plaukstošo somu folkloristiku un tās pārstāvjus. Profesora Valtera Andersona iespaidā arī veidojās Annas Bērzkalnes priekšstati par „somu skolu” kā metodoloģisko fundamentu folkloras izpētē – to viņa pastāvīgi apguva teorētiskās un praktiskās studijās un metodes iedzīvināšanu Latvijā uzskatīja par savu zinātnieces pienākumu. 1924. gada 12. martā vēstulē Kārlem Kronam Anna Bērzkalne apliecinoši raksta: „Mums, latviešiem, īpaši no Jūsu folkloristiskajiem pētījumiem ir tik bezgala daudz, ko mācīties, ka somu pētnieku pūles bagātīgi atmaksājas.” (SKS 117:11:2)

20. gadsimta 20. un 30. gados somu folkloristika – lielā mērā pateicoties Annas Bērzkalnes centieniem – tika pozicionēta kā prestižs paraugs nozarei Latvijā.¹⁴⁶ Anna Bērzkalne uzņēmās „zinātnes vēstnieces” pienākumus: būdama pastāvīgā saziņā ar Somiju un „somu skolas” pārstāvjiem citur pasaulē, publikācijās

¹⁴⁴ Kā norādījis Kārle Krons: „Lai veiktu pienācīgu ģeogrāfisku salīdzinājumu, ir nepieciešami varianti no katras valsts, no katras provinces, pat no katras apdzīvotas vietas.” (Krohn 1999: 43)

¹⁴⁵ Juliuss Krons lika pamatus „lokāli vēsturiskajai metodei”, bet viņa dēls Kārle Krons to attīstīja kā vēsturiski ģeogrāfisko metodi.

¹⁴⁶ Vairāk skat.: Treija 2010.

un priekšlasījumos¹⁴⁷ Latvijā viņa propagandēja igauņu un somu kolēģu folkloristisko darbu un vēsturiski ģeogrāfisko folkloras izpētes metodi.

Līdztekus arhīva darbam Annu Bērzkalni interesēja kā somu pētnieciskās metodes popularizēšana, tā tās iedzīvināšana Latvijā. Anna Bērzkalne iepazīstinājusi latviešu lasītājus ar somu un igauņu folkloru un tās pētniecību, žurnālos „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” un „Latvju Grāmata” publicējot ārzemju folkloristu sacerējumu tulkojumus, recenzijas par jaunākajiem izdevumiem un informatīvas apceres par atsevišķiem jautājumiem.

Jau 1921. gadā „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” Annas Bērzkalnes tulkojumā publicēts Anti Ārnes raksts par salīdzinošo pasaku izpēti. (Aarne 1921) Raksta „*Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung*” („Salīdzinošās pasaku pētniecības vadlīnijas”) tulkojums ir pirmais, kas iepazīstina latviešu lasītājus ar ievērtību guvušo somu folkloristu. Īsā redakcijas piezīmē teikts: „Antijs Aarne (Antti Aarne), ar kura atvēli še iespiežam tulkojumā kādu izvilkumu no viņa rakstiem, ir somu zinātnieks, kas ar saviem pētījumiem par pasakām pazīstams arī citās kultūrtautās. Viņš izstrādājis sevišķu pasaku tipu rādītāju, ar kura palīdzību sistematizējamas un salīdzināmas visu tautu pasakas.” (Aarne 1921: 942) Anti Ārne kritiski iztirzājis līdzšinējo pasaku pētniecību, argumentēti norādījis uz maldīgiem uzskatiem par pasaku rašanos un izplatību. Atsaucoties uz Kārles Krona pētījumu par dzīvnieku pasakām, Ārne vērš uzmanību uz jauno – salīdzinošo pieeju pasaku pētniecībā: „Uz bagāta materiāla pamata pamatojošies Krohna pētījumi un no viņa attīstītā pētīšanas metode ievērojami noskaidrojusi pasaku pareizu saprašanu.” (Aarne 1921: 947) Somu pētnieks aizrāda, ka pasakas rodas dažādās tautās un atšķirīgās valodas nav šķērslis to ceļošanai („Priekš pasaku izplatīšanās vajag tikai, lai atsevišķas personas un tautas nāktu savstarpējā satiksmē.” (Aarne 1921: 951)). Anti Ārne uzsver, ka pasaku pētniecība ir patstāvīga zinātnes joma, kas nebūtu pakārtojama mitoloģijai, literatūras vēsturei vai antropoloģijai. „Pasakas sastāda sevišķu pētniecības nozari ar īpašu saturu un īpašām pētīšanas metodēm, un viņas

¹⁴⁷ Priekšlasījumi, kas veltīti dažādiem folkloras un literatūras jautājumiem, bija pastāvīga Annas Bērzkalnes publiskās darbības daļa. Gatavojoties referātiem Filologu biedrībā, Krišjāņa Barona biedrībā un citur, viņa nereti konsultējās ar korespondentiem ārzemēs, arī saņēma nepieciešamo literatūru. Tā, piemēram, somu profesoram Kārlim Kronam Anna Bērzkalne ziņojusi par darba gaitu, strādājot pie referātiem par somu un igauņu folkloristisko darbu (1925), Somu literatūras biedrību (1931), par Kārles Krona „Kalevalas studijām” (1931) u. c. (SKS 117:11:13; 40; 41; 43; 44.)

jāpētī patstāvīgi, lai gan, saprotams, jāievēro šīs pētniecības nozares attiecības pret citiem tuvu stāvošiem zinātnes zariem.” (Aarne 1921: 952)

Kārles Krona 1929. gada pētījumam par somu buramvārdiem Latvijā (Kaarle Krohna .. 1930) Anna Bērzkalne sniegusi paskaidrojošu ievadu. Tulkotāja uzsver iespēju beidzot iepazīties ar īsteni zinātnisku darbu: „Pētījumā par somu buramvārdiem Latvijā pirmo reizi tieši latviešu tradīcijām lietota salīdzinošā metode, ko nodibinājis Kaarle Krohns un viņa mācekļi. Šī metode ar saviem stingri zinātniskajiem paņēmieniem novilkusi robežu diletantismam folklorā, nogriežoties no nenoteiktas spriedelēšanas un miglainām teorijām un sākot atsevišķu parādību pētīšanu to vissīkākās sastāvdaļās.” (Kaarle Krohna .. 1930: 43) Anna Bērzkalne norāda, ka somu folkloristikā nav rodama „dižošanās ar lieliem iespiestiem krājumiem”, tā vietā uzmanību veltot pētniecībai. Viņa arī min galvenos somu pētnieciskās metodes principus – variantu apzināšana, rūpīga izpēte, ģeogrāfisks un hronoloģisks sakārtojums.

4.2. Metode Annas Bērzkalnes pētījumos

4.2.1. „*G. F. Stenders lettische Fabeln und Erzählungen*”

Raksts „G. F. Stendera latviešu pasakas un stāsti” („*G. F. Stenders lettische Fabeln und Erzählungen*”; Bērzkalne 1923/24) ir pirmā Annas Bērzkalnes zinātniskā publikācija. Tā iespiesta 1924. gadā Berlīnes Folkloras apvienības (*Berliner Verein für Volkskunde*) žurnālā „*Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*”, sadaļā „Mazi paziņojumi” („*Kleine Mitteilungen*”).

Anna Bērzkalne rakstā analizējusi Gotharda Frīdriha Stendera grāmatas „Jaukas pasakas in stāsti” (1766) saturu no tajā rodamo starptautisko vēstītājas folkloras tipu viedokļa. Raksta autore raksturo Stendera grāmatas iespaidu uz latviešu folkloru:

„Folkloristikā Stendera grāmatai ir sevišķa nozīme, jo tā, kā jau atzīmēts, izveido kanālu, pa kuru pasaules literatūras viela, tiklab fabulas, kā pasakas un leģendas, ieplūst latviešu tautā.”

(Bērzkalne 1923/24: 96)

Katram Vecā Stendera sacerējumam Anna Bērzkalne ir uzmeklējusi atbilstīgu literatūrā (Fēdrs, Šekspīrs, Lafontēns), Anti Ārnes starptautiskajā pasaku tipu rādītājā vai zināmākajos vēstītājos folkloras publicējumos (Boltes un Polivkas komentētās brāļu Grimmu pasakas). Pasaku sarakstu veido 80 vienības, bet stāstu ir pavisam 70. Stendera sacerējuma atbilstīgu sarakstus Anna Bērzkalne papildina ar vācu valodā tulkotiem tekstu piemēriem – „Nāve un jauneklis” („*Der Tod und der Jüngling*”), „Gailis” („*Der Hahn*”) un „Jaunā atraitne” („*Die junge Witwe*”).

Publikāciju Anna Bērzkalne sagatavoja 1922. gadā pēc profesora Valtera Andersona ierosmes un saziņā ar viņu. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 15.; 4. 17.) Valters Andersons „G. F. Stendera latviešu pasakas un stāstu” tekstu tālāk nodevis vācu folkloristam Johannesam Boltem izvērtēšanai, un ziņas par iespējamo publicēšanu saņēmtas 1922. gada nogalē. 1923. gada 14. janvāra vēstulē uz Rīgu Valters Andersons pārsūta Annai Bērzkalnei Boltes korektūras piezīmes un piebilst:

„Kaut arī Bolte nav redaktors¹⁴⁸ un tikai galvenais žurnāla līdzstrādnieks, viņa protekcija un jo īpaši viņa papildinošās piezīmes, bez šaubām, garantē Jūsu raksta publicēšanu; finansiālu grūtību gadījumā tam gan var nākties pagaidīt gadu vai divus rindā.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 17.)

Annas Bērzkalnes pētījums izrādījās noderīgs tieši pašam Valteram Andersonam. Uz rakstā iztulkoto Vecā Stendera pasaku pamata Valters Andersons, kas latviešu valodu neprata, atklāja un varēja pierādīt, ka Igaunijas vācu mācītāja Frīdriha Vilmana (*Friedrich Willmann*, 1746–1819) stāsti un pasakas patiesībā ir Stendera darbu tulkojumi. (Anderson 1925; Andersons 1925)

Annas Bērzkalnes raksts „G. F. Stendera latviešu pasakas un stāsti”, kas publicēts Berlīnē, iezīmē viņas starptautisko aktivitāšu Vācijas spārna sākotni. 1924. gadā tam pievienojas korespondence ar Vācu tautasdziesmu arhīva vadītāju Džonu Maieru, Berlīnes un Freiburgas apmeklējums 1927. gadā un līdzdarbošanās „Folkloristikas bibliogrāfijas” („*Volkskundliche Bibliographie*”) sagatavošanā.

¹⁴⁸ Žurnāla redaktors tobrīd ir Fricis Bēms (*Fritz Boehm*).

4.2.2. „Pamatjēdzieni par tautas dzeju”

Annas Bērzkalnes sarakstītā brošūra „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” iznāca 1937. gadā, un tā adresēta galvenokārt Latvijas skolu skolēniem. Publikācija populārā veidā iepazīstina ar galvenajiem folkloras veidiem un folkloristiku – zinātņi, kas to pētī. „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” iekļaujas nacionālajai tematikai veltīto iespieddarbu klāstā, kuru daudzums pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma pastāvīgi pieauga. (Šilde 1976: 644) Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikā latviešu folklorā līdz ar Latvijas vēsturi, etnogrāfiju un valodniecību nonāca prioritāro zinātņu lokā kā nacionālo pašapziņu veicinošas nozares. (Bērziņš 2003: 760)¹⁴⁹

„Pamatjēdzieni par tautas dzeju” izklāstu Anna Bērzkalne sākusi ar *folkloras jeb tautas dzejiskās tradīcijas* nozaru, proti, žanru pārskatu (pie folkloras pieder: vecās un jaunāku laiku dziesmas, pasakas, jocīgi stāsti, anekdotes, teikas, dzīvnieku valoda, mīklas, sakāmvārdi, parunas, ticējumi, buramvārdi, rotaļas un dejas, bērnu dziesmas un panti, albumu panti, māju un kapu uzraksti (Bērzkalne [1995 [1937]]: 9)). Vēlāk atsevišķās folkloras formas grāmatas autore aplūko tuvāk.

Skolēniem un citiem folkloras interesentiem adresētajā brošūrā „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” Anna Bērzkalne ne tikai paskaidro folkloristikas objektu – *tautas dzeju*, bet arī turpina vēsturiski ģeogrāfiskās metodes kā pamata pētnieciskās pieejas popularizēšanu. Tekstā atzinīgi izceltie ārzemju zinātnieki ir tieši „somu skolas” pārstāvji, un viņu zinātniskās publikācijas, kas iekļautas literatūras sarakstā, tāpat profesora Valtera Andersona lekciju pieraksti ir Annas Bērzkalnes sacerējuma referenču avoti. Tāpat „Pamatjēdzienus” caurvij „somu skolas” uzskati par folkloras pētīšanu.

Ja ievada rindkopās, vispārīgi raksturojot tautas tradīciju iedabu, Anna Bērzkalne iepazīstina lasītājus Valtera Andersona *tautas tradīciju pašizlabošanās likumu*¹⁵⁰, kā arī pauž „somu skolas” premisu par tautas tradīciju izplatīšanās ceļiem no kulturāli augstāk stāvošas tautas uz zemāko. (Bērzkalne [1995 [1937]]: 10)

¹⁴⁹ Kārļa Ulmaņa autoritārajam režīmam bija nosliece nacionālismu konstruēt tradicionālās dzīves priekšstaots. (Skujiņš 1994: 128)

¹⁵⁰ „Katrs stāstītājs, pirmkārt, savu pasaku, teiku, dziesmu vai citu ko nav dzirdējis no sava iepriekšējā teicēja tikai vienreiz vien, bet vairākas reizes, tā kā varējis to iemācīties no galvas, otrkārt, viņš to dzirdējis ne tikai no viena teicēja vien, bet no vairākiem, pie tam citādā veidā, tā ka varējis izlabot iepriekšējo stāstītāju un dziedātāju kļūdas un izlaidumus.” (Bērzkalne [1995 [1937]]: 10)

Sniegusi īsu ieskatu tautas tradīciju mainībā, Anna Bērzkalne pievēršas tuvākam atsevišķu žanru raksturojumam.

Par dziesmu folkloru, kas mazāk internacionāla un kurai zinātniskajos pētījumos nav veltīta sevišķa vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pārstāvju uzmanība, Anna Bērzkalne raksta pantmēra un folkloristikas vēstures aspektā (Herdera vērojumi Rīgā, jaunlatviešu darbība, „Latvju dainu” publicējums).

Vēstītājas folkloras apskats Annas Bērzkalnes darbā „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” ir vēsturiski ģeogrāfiskās metodes daudzīnājums. Metode kopš 20. gadsimta pirmajām desmitgadēm bija ieņēmusi dominējošu stāvokli pasaku izpētē, un kā galvenā un iespējami labākā tiek pasniegta Annas Bērzkalnes publikācijā. Grāmatas autore sniedz vācu pētnieka Johanna Boltes pasaku definīciju un somu folklorista Anti Ārnes izstrādāto pasaku klasifikāciju (galvenajām grupām – dzīvnieku pasakām, īstajām pasakām un joku pasakām – Anna Bērzkalne uzrāda arī apakšgrupas un labi zināmus piemērus). (Bērzkalne [1995 [1937]]: 16–18) Autore kritiski iztirzā līdzšinējās pasaku izcelšanās teorijas, norādot uz trūkumiem gan brāļu Grimmu jeb mitoloģiskajā teorijā, gan Teodora Benfeja „indiešu teorijā” un Endrjū Langa (*Andrew Lang*) proponētajā antropoloģiskajā teorijā. Atzīmējusi nepilnības iepriekšējās teorijās, Anna Bērzkalne lasītājiem stāda priekšā Kārli Kronu un somu folkloristisko pētīšanas metodi:

„Somu tautas dzejas pētnieks Kārle Krons parādīja, kādā veidā atrast atbildi uz jautājumiem par pasaku pirmveidu, izcelšanās vietu un laiku. Viņš bija gribējis ņemt par tematu savai doktora disertācijai somu pasakas un pēc augstskolas beigšanas pusotra gada tās krājis, Somiju apstaigādams. Stenogrāfiski pierakstot, viņam sanāk ap 8500 variantu (Lerha-Puškaiša krājumā tikai 6002 pasakas un teikas). Kārle Krons redz, ka ar visām somu pasakām viņš galā netiks, un aprobežojas tikai ar vienu – par cilvēku un lapsu. Savācis šīs pasakas variantus no visām pasaules malām, viņš izpētī, ka tā cēlusies Eiropas ziemeļos un no turienes izplatījusies uz dienvidiem. Pirmveidā lapsas piemulķotā vilka vietā bijis lācis, kas vēl tagad staigā ar āliņģī norautu strupu asti.”

(Bērzkalne [1995 [1937]]: 20–21)

Anna Bērzkalne arī paskaidro vēsturiski ģeogrāfiskās folkloras izpētes metodes pamatnostādnes, minot trīs galvenos principus:

- „1) pētījot kādu atsevišķu tautas tradīciju, pētnieka pienākums vispirms sameklēt visus šīs tradīcijas jebkad uzrakstītos variantus, kā iespiestos, tā arī tikai rokrakstos atrodamos, un ja no kāda apgabala ziņu trūkst, tad pētnieka pienākums tās sadabūt;
- 2) visi savāktie varianti jāpētī ar vienādu rūpību un apzinību, neļaujoties vadīties no iepriekš uzstādītām teorijām;
- 3) variantu materiālu pētījot, jāievēro atsevišķu uzzīmējumu vieta un laiks, tādēļ tie vispirms rūpīgi hronoloģiski un ģeogrāfiski jāsakārto, un šī kārtība arvien stingri jāpatur acīs.”

(Bērzkalne [1995 [1937]]: 21)

Teiku žanra atšķirību no pasakām Anna Bērzkalne atkal pamato ar Johanna Boltes atziņām („Kamēr teika sakās stāstot par kaut ko patiesībā notikušu un grib, lai klausītājs tai ticētu, tamēr pasaka, kas grib tikai laiku pakavēt, neliekas ne zinīs gar ikdienišķās dzīves notikumiem.” (Bērzkalne [1995 [1937]]: 22)) un – līdzīgi kā pasaku aprakstā – sniedz Anti Ārnes teiku iedalījumu („Teikas”, „Izcelšanās teikas”, „Dzīvnieceku valoda un citu skaņu tulkojumi” un to apakšgrupas). (Bērzkalne [1995 [1937]]: 23–24)

Folklorā konstatējamais sižeta un kompozīcijas noteikums Anna Bērzkalne paskaidro uz dāņu folklorista Aksela Olrika pētījuma „Tautas dzejas episkie likumi” („*Epische Gesetze der Volksdichtung*”, 1909) pamata. Autore izceļ atkārtotās likumu, trīsskaitļa un divskaitļa lomu, pretstata likumu u. c. (Bērzkalne [1995 [1937]]: 24–26)

„Pamatjēdzienu par tautas dzeju” noslēgumā Anna Bērzkalne akcentē folkloras arhīvu lomu pētniecībā. Arhīvi, kas sistemātiski vāc un apkopo *tautas dzeju*, un sastāda sistemātiskos rādītājus, ir galvenais atbalsts zinātniekiem. Autore atzīmē ievērojamākos Eiropas folkloras arhīvus un aprāda, ka pašmāju arhīvs – Latviešu folkloras krātuve ir viena no vecākajām šāda veida institūcijām. (Bērzkalne [1995 [1937]]: 30–31)

Kā saprotams, „Pamatjēdzienos par tautas dzeju” Anna Bērzkalne iekļāvusi to folkloristikas kursa minimumu, ko pati mācījusi skolēniem Rīgas 2. vidusskolā. Pēc brošūras iznākšanas viņa koncentrētas atziņas latviešu literatūras stundās

mācījusi no publicējuma. (Beitiņa 13.12.2007.) Šo *tautas dzejas* un folkloristikas izpratni Anna Bērzkalne lūkojusi nodot tālāk kā publikācijās, tā mācību stundās.

4.2.3. „Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons’ Latvju Dainas”

20. gadsimta 20. gadu sākums ir laiks, kad Anna Bērzkalne rod savu pārliecību turpmāko dzīvi saistīt ar zinātnisku folkloras izpēti, un „*Folklore Fellows’ Communications*” ir viens no tiem izdevumiem, kam viņa pastāvīgi seko līdzī, lasot un pārspriežot publikācijas, piemēram, ar Valteru Andersonu un Oskaru Loritsu. Jaunākās folkloras 20. gadu pētījumu publikācijas Anna Bērzkalne saņēma gan mājas bibliotēkā (nereti kā personīgu dāvinājumu ar autoru autogrāfiem un veltījumu ierakstiem – tas redzams Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājumā, kur glabājas folkloristes personīgā bibliotēka), gan Latviešu folkloras krātuvē jau īsi pēc tās izveides.

„Viņu mērķis bija sniegties pāri lingvistiskajām un kulturālajām robežām, lai pētītu ceļus, pa kuriem tautas naratīvs izplatās laikā un telpā,” raksta amerikāņu folklorists Toms (Tomass) Dibuā (*Tom (Thomas) Dubois*, 2010: 2). Somu profesore Anna Lēna Sīkala (*Anna-Leena Siikala*) apcerē „Garais folkloristikas ceļš” starptautiskā izdevuma „*Folklore Fellows’ Communications*” sākotni raksturo šādi:

„Folkloras un mutvārdu tradīciju izpētei bija praktiska ietekme nacionālo kultūru konstruēšanā un nacionālo spēku radīšanā deviņpadsmitajā gadsimtā. Johanness Bolte Vācijā, Kārle Krons Somijā, Aksels Oļriks Dānijā un Karls Vilhelms fon Sīdovs Zviedrijā sinhronizēja savam laikam, kad 1907. gadā viņi nolēma apvienot resursus, lai sekmētu viņu pamatdarbu salīdzinošajās folkloras studijās. Kārle Krons bija starp Somijas akadēmijas milžiem, un viņam bija iespējas efektīvai plānu realizēšanai. Pēc viņa ieteikuma Somijas akadēmija uzsāka publicēt starptautisku folkloristikas sēriju ar nosaukumu *Folklore Fellows’ Communications*”. Saskaņā ar Krona koncepciju, internacionālais aspekts sniedza iespēju gan salīdzinošajai pētniecībai, gan jēgpilnas teorijas attīstībai diskusiju ceļā. 20. gadsimta sākumā tika meklētas ikvienas kultūras saknes, tās vēsture un mijiedarbe

ar citām kultūrām. FFC publikāciju pētnieciskā perspektīva parasti bija vēsturiski ģenētiskā, un tā pūlējās saprast tradīciju fenomenus un tipus.”

(Siikala 2007: 2)

Peka Hakamiess (*Pekka Hakamies*) „*Folklore Fellows' Communications*” dēvē par visilgstošāko Kārles Krona, Aksela Olrika un Karla Vilhelma fon Sīdova sastapšanās iznākumu. (Hakamies 2010: 1) Jāpiekrīt šim apgalvojumam, jo „*Folklore Fellows' Communications*” aizvien turpina iznākt. Sērijas principi un tematiskā aploce ir: „*FF Communications* ir izraudzītu monogrāfiju sērija šajās izpētes jomās: folkloristika, salīdzinošā reliģiju pētniecība, kultūrantropoloģija, un etnoloģija. Tas fokusējas uz nefiziskiem jeb garīgiem tradicionālās kultūras aspektiem, īpaši mutvārdu literatūru, ticējumu sistēmām, mītiem un rituāliem, izpētes metodoloģiju un vēsturi.” (Complete Catalogue .. 1993: 4th Cover) Izdevums pa daļai pieturas pie sākotnējās ievirzes, ko starptautiskās folkloristikas priekšgājēji iedibinājuši 20. gadsimta pirmajās desmitgadēs. „*Folklore Fellows' Communications*” sērijas izdevumi nu jau pārsniedz trīs simtus, un publikāciju klāsta lielāko daļu veido speciāli folkloras pētījumi un dažādi folkloras tekstu rādītāji. 20. gadsimta otrajā pusē paplašinājies ir pētījumu ģeogrāfiskais aptvērums – studijās iekļauta Āfrika, Tuvie un Tālie Austrumi. Tāpat izdevumā rodamas starpdisciplināras šķautnes, pašreizējai folkloristikas nozarei demonstrējot atvērtību citām humanitāro un sociālo zinātņu jomām.¹⁵¹ No vācu valodas, kuras lietojums dominēja „*Folklore Fellows' Communications*” pētījumos 20. gadsimta pirmajā pusē, izdevums ir lielā mērā pārgājis uz angļu valodu kā folkloristu starptautiskās saziņas pamata valodu. Turklāt – kas ir būtiska atšķirība no sākotnes – mūsdienās izdevums ir „daudzpusīgs gan izpētes tematikā, gan teorētiskajās perspektīvās” (Siikala 2007: 2).

Aksels Olriks (*Axel Olrik*), dāņu folklorists un viens no Folkloras pētnieku apvienības (*Folklore Fellows*) dibinātājiem, 1912. gadā ar publikāciju specializētajā žurnālā „*Folklore*”, ko Londonā izdeva Folkloras biedrība (*The Folklore Society*), angļu folkloristu sabiedrībai stāda priekšā Helsinkos izveidoto apvienību: „„FF” ir folkloristu, kas izkaisīti pa dažādām zemēm, biedrība; tās mērķis ir savstarpējā

¹⁵¹ Tā, piemēram, 292. numurā publicēti raksti, kas aptveroši aplūko pētniecības ētiku kultūras un sociālās dzīves studijās („*Research Ethics in Studies of Culture and Social Life*”, 2007).

palīdzība, darot materiālus pieejamus, pa daļai ar personīgu pienesumu centrālajām kolekcijām, pa daļai ar publikācijām.” (Olrik 1912: 111) Kā atsevišķu apvienības darbības aspektu Olriks min nesēn aizsākto publikāciju sēriju: „Bez tam apvienība publicē nelielu periodisku izdevumu „FF Communications”, ko finansē Somijas Zinātņu akadēmija; tā sniedz pārskatus par atsevišķām kolekcijām, tā kā tie, kas meklē informāciju, var noskaidrot, kur tā visdrīzāk dabūjama, taču vispirmām kārtām tā satur detalizētus noteiktu materiālu grupu katalogus.” (Olrik 1912: 112)

„*Folklore Fellows' Communications*” pirmā sējuma pirmo numuru Somijas Zinātņu akadēmija (*Academia Scientiarum Fennica*) laidusi klajā 1910. gadā. Nelielajā sējumā (vien deviņas lappuses) Aksels Olriks iepazīstina starptautisko folkloristikas speciālistu sabiedrību ar Dāņu folkloras arhīvu (*Dansk Folkemindesamling*) – nacionālo folkloras kolekciju Kopenhāgenā. Olrika publikācijai izdevuma otrajā numurā seko Astrīdas Lundingas (*Astrid Lunding*) apcere par atsevišķa žanra – pasaku sistematizācijas principiem dāņu folkloristikā („*The System of Tales in the Folklore Collection of Copenhagen*” – „Pasaku sistēma Kopenhāgenas folkloras kolekcijā”, 1910). Tomēr „*Folklore Fellows' Communications*” redakcija par pamatu sērijas rakstu atlasē izvēlējās zinātnisku folkloras pētījumu un dažādu folkloras rādītāju iespiešanu, nevis lietišķi informatīvu rakstu sagatavošanu. Aksela Olrika un Astrīdas Lundingas publikācijas ir starp nedaudzajām, kas stāsta par noteiktu arhīvu un reportē par tā darbu.¹⁵² Par folkloras kolekcionēšanu Somijā 1920. gada 35. numurā raksta Kārle Krons. Tomēr viņa publikācija nav arhīva reprezentācija, bet gan veltījums somu literatūras un mākslas vēsturnieka Eliela Aspelina-Hāpkiles (*Eliel Aspelin-Haapkylä*, 1847–1917) darbam folkloristikā, ko Somu literatūras biedrības pajumtē profesors veicis mūža otrajā pusē („*Eliel Aspelin-Haapkylä als Urheber der neueren volkskundlichen Sammelarbeit der Finnischen Litteraturgesellschaft*” – „Eliels Aspelins-Hāpkile kā jaunākā folkloras vākšanas darba iniciators Somu literatūras biedrībā”).

Publikāciju autoru kodolu sērijas sākuma gados veido paši „*Folklore Fellows' Communications*” dibinātāji, kā arī atsevišķi citi autori – galvenokārt ziemeļzemju folkloristi. Sērijas pastāvīgie autori ir Kārle Krons un Anti Ārne. Sērijas pirmajā desmitgadē (Nr. 1–27) viņiem pievienojas dāņi Aksels Olriks un Astrīda Lundinga, somi Oskars Hakmans (*Oskar Hackman*), ungārs Aladars Bāns

¹⁵² Saprotais, atsauces uz dažādu arhīvu kolekcijām līdz ar tajā pieejamā materiāla raksturojumu rodams sērijā publicētajos zinātniskajos pētījumos.

(*Aladár Bán*), norvēģis Reidars Kristiansens un somi Franss Akseli Hestesko (Heporauta) (*Frans Akseli Hästesko (Heporauta)*).

„*Folklore Fellows' Communications*” ir galvenā Anti Ārnes un Kārles Krona zinātnisko publikāciju platforma, tāpat sērijā publicēti ne tik ražīgu autoru nozīmīgākie pētījumi. 20. gadsimta 20. gados „*Folklore Fellows' Communications*” autoru loks paplašinās – ar zinātnisku tekstu publikācijām sevi piesaka ne vien jaunie somu pētnieki, bet arī jau pazīstami citzemju folkloristi un viņu studenti. 20. gadi ir ļoti ražīgs sērijas laiks – iznāk vairāk nekā 60 „*Folklore Fellows' Communications*” numuru (Nr. 28–89). Starp publikāciju autoriem parādās arī Annas Bērzkalnes paziņu loka folkloristi. Annas Bērzkalnes profesora Valtera Andersona pirmā publikācija, kas izdota „*Folklore Fellows' Communications*” pētījumu virknē, ir „*Keizars un abats: kādas joku pasakas vēsture*” („*Kaiser und Abt: Die Geschichte eines Schwanks*”). Šis apjomīgais vēsturiski ģeogrāfiskais pasakas pētījums publicēts atsevišķā sējumā 1923. gadā (Nr. 42). Drīz pēc disertācijas aizstāvēšanas 1926. gadā savu pētījumu „*Folklore Fellows' Communications*” 66. numurā publicē Oskars Loritss, Valtera Andersona students un Annas Bērzkalnes studiju biedrs Tartu universitātē („*Lībiešu pasaku un teiku varianti*” – „*Livische Märchen- und Sagenvarianten*”). Cits latviešu folkloristes studiju biedrs, krievu folkloras pētnieks Nikolajs Andrejevs¹⁵³, ar kuru Bērzkalni vienoja filoloģijas studijas pie Valtera Andersona Kazaņas periodā, 20. gados Helsinkos publicēja divus pētījumus – „*Leģenda par diviem lielākajiem grēciniekiem*” („*Die Legende von den zwei Erzsündern*”, 1924) un „*Leģenda par laupītāju Madeju*” („*Die Legende vom Räuber Madej*”, 1927). Abi Andrejeva darbi ir vēstītājas folkloras pētījumi, kuros, pielietojot vēsturiski ģeogrāfisko metodi tekstu variantu sastatījumā, zinātnieks skaidro starptautisko sižetu cilmi un ceļu uz krievu folkloru.

Anna Bērzkalne netieši – konsultējot par latviešu folkloras materiāliem, izsakot viedokli par pētāmo problēmu – iesaistījusies vairāku „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā izdoto zinātnisko pētījumu tapšanā. Kā liecina daļa Annas Bērzkalnes korespondences, saziņa ar vairākiem ārzemju folkloristiem (t. s. sporādiskie kontakti) norisa vien aiz nepieciešamības saņemt konkrētu atbildi, precizējumu pētnieku interesējošajā jautājumā no latviešu folkloras speciālistes.

¹⁵³ Annas Bērzkalnes sarakste ar Nikolaju Andrejevu: LUAB R A. Bērzkalnes f. 4., 57.–63.

Zinātnieku ētika – noteikums, ka publicētajā tekstā pateicību sarakstā, pamattekstā vai parindes piezīmēs – ļāva Annas Bērzkalnes vārdam vairākkārt parādīties „*Folklore Fellows' Communications*” lapās, vēl pirms viņas pašas tautas romanču tipa rādītāja publicēšanas 1938. gadā.

Palīdzot ārzemju pētniekiem, Anna Bērzkalne nokļuva zinātnisko folkloristikas publicējumu apritē – tā veidojās viņas netiešā piederība Somijas Zinātņu akadēmijas izdotajam „*Folklore Fellows' Communications*”. Kā apliecinājums tam, ka Anna Bērzkalne ir līdzvērtīga partnere starptautiskās folkloristikas lokos, kas veidojās ap Helsinku izdevumu, ir, piemēram, somu folklorista Marti Hāvio „Ķēžu pasaku studiju” („*Kettenmärchenstudien I*”) pirmās daļas publicējuma ievadvārds:

„Līdz ar šīs manu ķēžu pasaku studiju pirmās daļas publicējumu man ir patīkams pienākums izteikt sirsnīgāko paldies visiem, kas man ar savu draudzīgo palīdzību ļāvuši tapt manam darbam. Vispirms man ir pienākums izteikt visdziļāko pateicību manam godājamajam skolotājam profesoram Dr. Kārles Krona kungam, kas man devis ierosmi šim darbam un vēlāk pie izklāsta nenogurdināmi pamudinājis un devis padomu; bez viņa, iespējams, šis pētījums nenonāktu līdz publikācijai. Arī izcilajam pētniekam, manam diemžēl daudz par agru mirušajam godājamajam skolotājam profesoram Dr. Anti Ārnem man ir pienākums pateikties par lielo skaitu vērtīgu padomu. Tāpat lai man ir ļauts mīļi pateikties prof. Dr. Valteram Andersona kungam (Tartu – Tērbata), prof. Dr. Johannesam Boltem (Berlīne) un prof. M. J. Eizenam (Tartu – Tērbata), kas visi uzlabojuši manu darbu ar padomiem un avotu liecībām. *Mag. phil.* Anna Bērzkalne (Rīga), Dr. Nils Lids (Oslo) un Dr. Oskars Loritss (Tartu – Tērbata) draudzīgi man palīdzēja, papildinot manu variantu kolekciju. Viņiem, tāpat kā manai līgavai *mag. phil.* Elzai Enejervi, manam brālim, sprediķotājam Jāko Hāvio, Dr. Jalo Kalimam, rakstniekam Irjo Kivimies kungam, *mag. phil.* O. Kostiaīnam, *mag. phil.* Lauri Mietīnam un prof. Dr. O. J. Talgrēnam, kas man visi ir palīdzējuši pie mana darba, ar šo saku manu siltāko paldies.”

(Haavio 1929: 3)

Kā redzams, Anna Bērzkalne Marti Hāvio grāmatas ievadā figurē kā Rīgas pārstāve, proti, latviešu folkloras eksperte. Atbilstoši akadēmiskajai hierarhijai un subordinācijai Hāvio secīgi pateicies pētījuma tapšanā iesaistītajām personām – vispirms saviem skolotājiem profesoram Kronam un profesoram Ārnem, pēc tam citiem Eiropas profesoriem – konsultantiem, tad jaunākās paaudzes ārzemju padomdevējiem Annai Bērzkalnei, Oskaram Loritsam un Nilsam Lidam un visbeidzot ģimenei un citiem somu konsultantiem.

Par Marti Hāvio pētījumam nepieciešamajiem pasaku tipiem no Latvijas Annai Bērzkalnei 1926. gadā rakstījusi viņas jaunā somu draudzene folkloriste Elza Enejervi. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 5., 7.) Caur viņu Anna Bērzkalne arī saņēmusi Hāvio pateicību par Latviešu folkloras krātuvē uzmeklētajiem tekstu variantiem. (LUABMR A. Bērzkalnes f. 5., 8.) Vēlāk folklorists lūgumu pēc varianta, kurā „gailis (resp. vista) uz akas pēc ūdens lec, no akas uz koku utt.” nosūtījis pats Annai Bērzkalnei atsevišķā vēstulē. (LUABMR A. Bērzkalnes f. 6., 20.) Annas Bērzkalnes sagādātos pasaku variantus Marti Hāvio analizējis un iestrādājis pētījuma tekstā.¹⁵⁴

Tā kā 20. gadsimta 20. gadu beigās bija publicēti tikai daži nacionāli pasaku katalogi pēc Anti Ārnes izstrādātās sistēmas¹⁵⁵, nepublicēto arhīvu materiālu apzināšanai bija liela loma. Tādējādi nacionālo arhīvu pārstāvji – jo sevišķi tik atsaucīgi un skrupulozi kā Anna Bērzkalne – bija neatsverams palīgs zinātniekiem, veicot salīdzinošos folkloras pētījumus. No otras puses, nav šaubu – tam, ka Annas Bērzkalnes vārds bijis rodams līdzās sava laika folkloristikas prominencēm, varēja būt vienīgi labvēlīgs iespaids uz viņas profesionālo reputāciju.

„*Folklore Fellows' Communications*” dibinātāji bija vēstītājas folkloras pētnieki, un pirmajās desmitgadēs sērijas publikāciju lielākā daļa bija tieši tautas naratīvu pierakstu katalogi un pētījumi. Publikāciju skaita ziņā tiem seko salīdzinoši tautas ticējumu pētījumi un Kārles Krona „Kalevalas studijas” („*Kalevalastudien*”), kas iznāca sešos sējumos laikā no 1924. līdz 1931. gadam. Publicējumu sērijā sastopami vien nedaudzi tautas dzejas pētījumi.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Šim Marti Hāvio pētījumam Anna Bērzkalne piesūtījusi arī vairākus folkloras tekstu ekscerptus no dažādām publikācijām latviešu valodā. (Haavio 1929: 98)

¹⁵⁵ Piezīmējams, ka Almas Mednes aizsāktais un Kārļa Arāja pabeigtais latviešu „Latviešu pasaku tipu rādītājs” iznāca tikai 1977. gadā (Arājs & Medne 1977).

¹⁵⁶ Jāatzīmē, ka tautas dzejas salīdzinošā pētniecība Eiropā tomēr bija visai attīstīta – ar to nodarbojās vācu zinātnieki.

Erika Pola (*Erich Pohl*) pētījums „Vācu tautas balāde par „izpirkšanu”. Kādas Eiropas balādes izplatšanās cilmes un vēstures izpētes mēģinājums” (*Die deutsche Volksballade von der „Losgekauften”. Ein Versuch zur Erforschung des Ursprungs und Verganges einer Volksballade von europäischer Verbreitung*) nācis klajā 1934. gadā. Pētījuma autors cita starpā rūpīgi analizē latviešu folkloras materiālus, dziesmu „Zviedz, zviedz, sirmais zirdziņ ..” salīdzinot ar tuvāko kaimiņu – igauņu un lietuviešu – garo dziesmu tekstiem. (Pohl 1934: 272–284)

Annas Bērzkalnes „**Tipu rādītājs latviešu tautas romancēm K. Barona „Latvju dainās”**” (*Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons' Latvju Dainas*) – Bērzkalne 1938) ir ne tikai savā laikā vienīgā latviešu folklorai veltītā publikācija „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā¹⁵⁷, bet ilgu laiku arī vienīgais speciālais romanču tipu rādītājs.¹⁵⁸ Tas apliecina dziesmu žanru sekundāro vietu sērijas publikāciju klāstā un 20. gadsimta pirmās puses zinātnieku lielo ieinteresētību tieši naratīvu pētniecībā.¹⁵⁹

Pie Krišjāņa Barona „Latvju dainu” sējumos rodamo romanču tipu rādītāja Anna Bērzkalne strādāja vairākus gadus. Ierosmi latviešu tautas romanču tipu rādītāja izveidei Annai Bērzkalnei sniedzis somu profesors Kārle Krons. Atbildot uz Annas Bērzkalnes uzdoto jautājumu – vai somu un latviešu tautasdziesmām, kam ir līdzīgas iezīmes, varētu būt viens kopīgs avots? (SKS 117:11:3) – un komentējot paša „Kalevalas” metrikas studijas, Kārle Krons 1924. gada 20. aprīļa vēstulē raksta pamudinājumu uz Rīgu:

„Tā kā latviešu dzeja tikai dažiem ārzemju pētniekiem pieejama, motīvu reģistrs būtu ļoti vēlams. Ja Jūs izmēģinātu roku pie mīlas, ciešanu un dziedāšanas dziesmu rādītāja vai izstrādātu tikai vienu no šīm tēmām, tad arī Jums pašai būtu pārskats par latviešu dziesmu

¹⁵⁷ Nākamā publikācija par latviešu folkloru „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā ir 1981. gadā izdotā Lēnas Neulandes (*Lena Neuland*) „Latviešu tautas pasaku un teiku motīvu rādītājs” (*Motif-Index of Latvian Folktales and Legends*”).

¹⁵⁸ Romances (tautas balādes) gan iekļautas amerikāņu folklorista Stita Tompsona (*Stith Thompson*) sagatavotajā dažādos folkloras žanros sastopamo naratīvu elementu klasifikācijā, kas publicēta sērijas 106. numurā (*Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediæval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*”, 1932). Vēlāk – 1963. gadā – tapis Džeralda Bordmana (*Gerald Bordman*) sagatavotais „Angļu metrisku romanču motīvu rādītājs” (*Motif-Index of the English Metrical Romances*”), tas izdots sērijas 190. numurā.

¹⁵⁹ Pirms Annas Bērzkalnes romanču tipu rādītāja publicēšanas „*Folklore Fellows' Communications*” iespiedis tikai vienu garo dziesmu – balāžu pētījumu.

raksturu, un to varētu salīdzināt somu-igauņu, lietuviešu raksturu
utt. ...”
(LUAB R. A. Bērzkalnes f. 6., 32.)

Kā redzams, Kārle Krons pamato nepieciešamību pēc šāda rādītāja, no vienas puses, kā iespēju apmierināt Annas Bērzkalnes pašas pētnieciskās intereses un, no otras puses, kā ieguldījumu starptautiskajā folkloristikā. Šī ierosme no somu profesora nākusi vēl pirms Latviešu folkloras krātuves izveides 1924. gada beigās – ārzemju pētnieku piekļuve latviešu tautas dzejai (arī maz zināmās latviešu valodas dēļ) tobrīd bija ļoti ierobežota. Anna Bērzkalne atsaucas Kārles Krona ierosmei – taču izpēta nevis tikai noteiktu tēmu dziesmās, bet visu latviešu garo dziesmu tematiku.

Perspektīvā Kārles Krona redzējumā ir bijis vienots Eiropas balāžu katalogs – līdzīgs tam, kādu Anti Ārne bija izstrādājis pasakām. 1926. gadā viņš uzrunājis somu folkloristu Oto Andersonu (*Otto Anderson*) sākt indeksēt ziemeļzemju balādes un, ja iespējams, visas Eiropas balādes. (Thompson 1953: 114)¹⁶⁰

Kā liecina Annas Bērzkalnes privātā sarakste, darbu pie rādītāja izstrādes latviešu folkloriste uzsākusi ap 1924. gadu. Anna Bērzkalne bija izvēlējusies „savu žanru”, kam veltīt turpmāko pētniecisko uzmanību, garās dziesmas jeb tautas romances. Sagatavojamais tipu rādītājs pirmkārt bija iecerēts kā pamats turpmākajās salīdzinošajām žanra studijām. 1930. gada 18. septembrī vēstulē igauņu kolēģim Oskaram Loritsam Anna Bērzkalne raksta:

„Šobrīd es jau kopš Jūsu aizbraukšanas strādāju pie kāda garāku dziesmu rādītāja „Latvju Dainās” un aizvien neesmu galā. Iekams man nav „Dainām” stingru šķirķļu vai tipu apzīmējumu, es nevaru strādāt arhīvā. Ja es vēlos latviešu romances padarīt par savu specialitāti, man labi jāpazīst viss materiāls.”

(KM EKLA, f. 175, m.: 73, s. 1, l. 61/77)

„Tipu rādītājs latviešu tautas romancēm K. Barona „Latvju dainās”” pirms publicēšanas „*Folklore Fellows' Communications*” 123. numurā vairākkārt rūpīgi

¹⁶⁰ 1953. gadā 4. Folkloras simpozijā, kas norisa Blūmingtonā (ASV), amerikāņu un Eiropas folkloristi diskusijās atgriezās pie jautājuma par vienotu balāžu katalogu. Gan Valters Andersons, kurš pēc 1939. gada repatriācijas mita Ķīlē (Vācijā), gan Oto Andersons pauda viedokli, ka nepieciešamāki ir atsevišķu tautu un tautu grupu balāžu katalogi. (Thompson 1953: 114)

pārlasīts un korigēts. Manuskriptu rediģējis („caurskatījis” – *durchgesehen*) arī Annas Bērzkalnes profesors Valters Andersons.

Publikācijas priekšvārdā Anna Bērzkalne paskaidro rādītāja nolūku un tajā analizētā dziesmu žanra īpatnību:

„Vecajā pantmērā sacerētās latviešu tautasdziesmas lielākoties ir četrriņdes – divas trohajiskas vai viena daktiliska dipodija vienā rindā – un cieši aptver tradicionālos svinību aktus un ikdienas dzīves ritmu. Taču ārpus šīm četrriņdēm, kas pēc vajadzības kopā savirknētas un, izvēloties kādu iecienītu kopīgu melodiju, dziedātas, ir diezgan liels skaits garāku dziesmu, kuras saturā ir patstāvīgākas un tāpēc droši vien sākotnēji tām katrai bijis savs īpatnējs veids. Šajā te par *romancēm* apzīmētajās dziesmās atrodas šis tas no citām tautām noklausīts, kas varētu būt nozīmīgi starptautiskajai pētniecībai.”

(Bērzkalne 1938: 3)

No „Latvju dainu” korpusa rādītājam Anna Bērzkalne atlasījusi tās dziesmas, kurām ir vismaz astoņas rindas. Pēc tam viņa veikusi dziesmu satura loģisko analīzi un tādējādi noteikusi romanču tipus. Pavisam „Tipu rādītājs latviešu tautas romancēm K. Barona „Latvju dainās”” konstatē 1044 dziesmu tipus. Tie grupēti 17 tematiskās nodaļās:

- I. Dziedāšana un līksmība;
- II. Bēdas, nāve;
- III. Sēta, sēja, nedzīvā daba;
- IV. Dzīvās būtnes;
- V. Nodarbošanās, rokdarbi;
- VI. Sociālās grupas;
- VII. Gada svētki;
- VIII. Mitoloģiskas būtnes, pārdabiskais, buramvārdu dziesmas;
- IX. Meita;
- X. Bārabērns;
- XI. Puisis;
- XII. Kāzas;
- XIII. Precēto ļaužu dzīve;
- XIV. Rekrūšu dziesmas;

- XV. Ķēžu dziesmas;
- XVI. Spēļu un deju dziesmas;
- XVII. Svešādi ritmi.

9. un 11.–13. nodaļā nošķirtas arī vairākas tematiskās apakšnodaļas. Katram romanču tipam Anna Bērzkalne norādījusi attiecīgos „Latvju dainu” dziesmu numurus. Gadījumos, kad apvienoti divu romanču tipu teksti, rādītāja autore uzrādījusi kontamināciju iekavās kā tipu kārtas numuru summēšanu (piemēram: „503 + 452”).

Ievada noslēgumā Anna Bērzkalne īsumā iepazīstina starptautisko lasītāju loku ar Krišjāņa Barona kolekcijas publicējumu, tā vērienīgo apjomu. „Šis darbs ar dažiem izņēmumiem aptver visu, kas šajā laukā no Herdera laikam līdz šim ir sakrāts, gan drukātos, gan rokrakstu materiālus.” (Bērzkalne 1938: 4)

Visdetalizētākais ir rādītāja 25. tipa apraksts (Bērzkalne 1938: 8–9), kura variantu pamatgrupu veido „Latvju dainu” 13 250. dziesma. Anna Bērzkalne bez romances variantiem konstatējusi arī septiņus kontamināciju veidus, turklāt viens no tiem apvieno trīs, nevis tikai divus dziesmu tipus. Šī tautas romance – dziesma par „žēlumā nomirušo puisi”, kam „Latvju dainās” ir vairāk nekā 50 variantu, jau „*Folklore Fellows’ Communications*” publikācijas sagatavošanas laikā bija Annas Bērzkalnes izpētes objekts.

Lai arī viens no romanču tipu rādītāja iecerētajiem uzdevumiem bija kalpot Annas Bērzkalnes pašas turpmākām folkloristikas studijām, tas, domājams, palīdzējis pētniecei sakārtot disertācijas avotu klāstu, taču nav iestrādāts viņas doktora disertācijā. Pētījuma „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi” publicējumā Anna Bērzkalne vien norāda, ka viņas sastādītajā tipu rādītājā atrodami „visi numuri šinī pētījumā minētiem dziesmu tiptiem”. (Bērzkalne 1942a: 7) Tuvākas analizēto dziesmu saiknes ar starptautiskajā sērijā publicētā rādītāja tipu sarakstu Anna Bērzkalne neuzrāda.

Ar 1938. gada „Latvju dainu” romanču tipu rādītāja publicējumu „*Folklore Fellows’ Communications*” sērijā Anna Bērzkalne iekļāvās starptautiskajā folkloristikā nu jau kā autore, nevis kā latviešu folkloras materiālu piegādātāja vai konsultante. To, ka Annas Bērzkalnes darbs sekmīgi iekļāvies zinātnisko publikāciju apritē, rāda atsaukšanās uz tipu rādītāju citās publikācijās. Rādītājs kā respektabla folkloristikas bibliotēkas vienība pamanīts arī ārpus *Folklore Fellows’* savstarpējo kontaktu loka. Tā, piemēram, čehu izcelsmes amerikāņu

etnomuzikologs Bruno Nettl (*Bruno Nettl*) recenzijā par Jona Baļa 1954. gadā Vašingtonā iespiesto monogrāfiju „Lietuviešu naratīvu dziesmas” (*Lithuanian Narrative Songs*) aizrāda, ka Balis leišu dziesmu materiālu uzlūkojis izolēti un nav sastatījis, piemēram, ar Grundtviga (*Svend Hersleb Grundtvig*)¹⁶¹ vai Bērzkalnes tipu rādītājiem. (Nettl 1955: 374)

4.2.4. „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi”

Annas Bērzkalnes disertācijas pētījuma „**Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. Tās pirmveids un latviskās versijas**” mērķis bija – ar vēsturiski ģeogrāfiskās metodes palīdzību noskaidrot „Latvju dainu” 13250. dziesmas¹⁶² variantus latviešu un citu tautu folklorā, to cilmi un vēsturiski ģeogrāfiskās izplatības ceļus. Dziesmas izvēli, kā Anna Bērzkalne norāda pētījuma publikācijā, rosinājis folklorista Džona Maiera zinātniskais darbs. (Bērzkalne 1942a: 3)

1928. gadā viņa veic nelielu izmēģinājumu, pēc vēsturiski ģeogrāfiskās metodes principiem sakārtojot Tartu universitātes studentam Herbertam Tamperem sagatavotos folkloras materiālus par pirkstu nosaukumiem. Sistematizēto materiālu Anna Bērzkalne atbilstoši kartografējusi. „Ja maģistrants latviešu variantus vēl nav sakārtojis, varbūt viņš varētu ar to mazliet pagaidīt. Es vēl prātoju par priekšlasījumiem par pētniecības metodi un nevarēju noturēties, vienu „utubungu” norakstu nesagraizījusi un pēc savas saprašanas sakārtojusi. Tagad man turklāt jāsapratavo variāciju rādītājs pēc pierakstes vietām. Tā kā tā ir kaleidoskopiska lieta, mani interesē redzēt, kādi variantu apgabali no tā sanāks”. (KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 48/61. Skat. arī: KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 49/62.)

¹⁶¹ Domāts 1935. gadā izdots Grundtviga angļu un skotu balāžu rādītājs.

¹⁶² LD 13250 pamattips (pierakstīts Mālpilī): *Divas dienas mežā gāju, / Nekā laba nedabūju. / Kad izgāju trešo dienu, / Dabūj' vasku ritentiņu. / Par to vasku ritentiņu / Pirku labu kumeliņu. / Nopirc's labu kumeliņu, / Jāju meitas lūkoties. / Jāju dienu, jāju nakti, / Ceļam gala nedabūju. / Tad uzjāju augstu kalnu, / Ieraudzīju lielu ciemu. / Svežu šautru sētmalē, / Satrūkās ciema suņi. / Iztek trīs zeltenītes, / Viena veca māmuliņa, / Ved man' pašu istabā, / Kumeliņu stallītē. / Dod man ēsti, dod man dzerti, / Liek naksniņu pārgulēt. / Pataisīja sienu cīsis / Timšajā kaktiņā. / Noskatīju gulēdams, / Ko darīja zeltenītes: / Viena vērpa, otra auda, / Trešā zīdu šķeterēja. / Dod, māmīņa, to meitiņu, / Kas zīdiņu šķeterēja! / Ja nedosi tās meitiņas, / Es nomiršu žēlabās. / Kur jūs mani apraksiet, / Žēlabās nomiršu? / Jaunu meitu dārziņā(i) / Zem rozīšu lapiņām. / Ik svētdienas jaunas meitas / Attecēja kroņu pīt; / Ik svētdienas baznīcā / Lai zied manis augumiņš, / Lai zied manis augumiņš / Jaunu meitu galviņā.*

Atstājusi Latviešu folkloras krātuves vadītājas amatu, Anna Bērzkalne no 1929. līdz 1942. gadam nododas galvenokārt individuālām folkloras un zinātniskās literatūras studijām, gatavojas doktora eksāmenam pie Valtera Andersona Tartu universitātē un izstrādā disertāciju „Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. Tās pirmveids un latviskās versijas”. Doktora eksāmenu par dažādu tautu tautasdziesmām, eposiem un folkloristikas attīstību Anna Bērzkalne nokārto 1935. gada 20. maijā, bet darbs pie disertācijas ieilgst – to viņa aizstāv tikai 1942. gada 20. jūnijā. Tādējādi tas kļūst par Annas Bērzkalnes mūža pētījumu.

Jau 1927. gada sākumā dažādos latviešu preses izdevumos („Latvī”, „Latvijas Sargā”, „Latvijas Kareivī”, „Bauskas Vēstnesī”, „Kurzemes Vārdā”, „Tukuma Ziņās” u. c.) Anna Bērzkalne publicējusi lūgumu pierakstīt un nosūtīt viņai romances variantus, pie viena avīžu lasītājiem iezīmējot arī vākuma nolūku – avotu izmantot salīdzinošam folkloras pētījumam. Folkloriste tādējādi sakrājusi pavisam 67 „Bēdu puīša” variantus (nepazīstamu cilvėku sūtījumus papildinājis rakstnieka Apsesdēla devums; LFK 1327, 1–67). Ievērtību pelna folkloras pierakstītāju pārdomas sūtījumu pavadvēstulēs, ko raisījušas Annas Bērzkalnes norādes par sagaidāmā pētījuma raksturu. Tā, piemēram, Andrejs Grinbergs no Liepājas piezīmējis: „... esmu pa daļai aizdomīgs attiecībā uz slēdzieniem, kādus ar zināmiem pētījumiem varbūt izvestu.” (LFK 1327, 19) Kareivis Kurše rakstījis: „Lai gan oriģinālu neesmu lasījis, tomēr zinu viņu diezgan labi no galvas, jo manā dzimtenē Rucavā dzied viņu kā tautas rotaļu ar sekošiem vārdiem..” (LFK 1327, 32) Rīdzinieks R. Hartmans savukārt vēlējies gūt apstiprinājumu tam, ka „... augšā pievestā dziesma ir tieši tā, par ko interesējas „folkloras krātuve””. (LFK 1327, 21)

Annas Bērzkalnes piezīmes un vēstules liecina, ka pētījuma izstrādē viņa tiekusies pēc vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojuma perfekcijas – rūpīgi izvērtējot ikvienu jaunu avotu, pārbaudot tā autentiskumu, sastatot katru folkloras vienību ar radniecīgiem variantiem utt. Ar panākumiem vainagojās centieni izdibināt romances cilmi un migrāciju. Salīdzinot pavisam 530 variantus latviešu un citu tautu folklorā, pētījuma autore izveidoja iespējamo dziesmas pamattekstu, kuras autors varētu būt kāds 17. gadsimta latviešu dzejnieks ar vācu valodas zināšanām. (Bērzkalne 1942a: 11) Par dziesmas izplates ceļiem gan varēja izvirzīt vienīgi hipotēzi: Šveice–Prūsija–Kurzeme. Annas Bērzkalnes skrupulozā pieeja romances izpētei un pētījuma rakstveida izklāsts atbilst igauņu folklorista Ulo Tedres vērojumiem par Valtera Andersona studentiem: „V. Andersons bija par

starpnieku saviem skolēniem un t.s. somu pētniecības metodei. Jāpiebilst, ka viņa skolēni to pielietoja daudz strupāk un dogmatiskāk nekā pats vecmeistars.” (Tedre 1996: 28)

Ar „somu skolas” pieeju Anna Bērzkalne centusies noskaidrot LD 13250 metodes pamata vaicājumus – teksta vēsturisko attīstību, ģeogrāfisko izplatību un dziesmas pirmformu. Pētījuma „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī” galvenie secinājumi ir:

„Dziesma par žēlumā nomirušo puisī savā pirmveidā liek mums iedomāties ilgas pēc mājām, ko Šveices karavīri sajuta svešā zemē starp svešiem ļaudīm, kas uz viņiem, cittautiešiem—algotņiem, skatījās bieži pat ar apzinātu nicināšanu. Viņu dzimtenes dziesmas tad viņiem likās neizsakāmi mīlas, un viņu biedrs no citas tālas malas kļuva viņiem tuvs ar savu patiku tanīs klausīties. Ar to būtu izskaidrojams, ka vācu meldija no Šveices (John Meier. Guggisbergerlied, lp. 39; §6) nokļuva Latvijā un franču romance no Forezas (G. Nocioux, Romancéro, lp. 37, § 30) pie vendiem Lauzicā, bet abas palika neievērotas turienes vāciešos, tāpat kā to novērojis profesors Kārle Krons par zviedru un krievu attiecībām pret somu Kalevalas dziesmām (Kaarle Krohn, Folkloristische Arbeitsmethode, lp. 136; § 8) un kā mēs to redzējām sakarā ar vāveres versiju (§ 8) Vidzemes un Zemgales nostājā pret Latgali.

Dziesmai par žēlumā nomirušo puisī bagāts saturs un daudzkrāsains mūžs. Tiešās dzīves ainas, ierosinājumus un pantus no latviešu pašu un citu tautu dziesmām tanī sakausējis vienkopus ar drosmes pilnu izdomu ļoti apdāvināts, izglītots, daudz pieredzējis un pārdzīvojis dzejnieks. Pustreša gadsimta ilgi mūsu tauta viņa dziesmu labprāt dziedājusi, liekot aizmirsušos pantu vietā, visvairāk sākumā un beigās, no citām dziesmām aizņemtus ievadus un noslēgumus un arī iespraužot vidū dažādus izrotājumus. Tanī atrodamas arī ziņas par mūsu dzīves veidu un satiksmi ar citām tautām agrākos laikos. Pētījot tās iespaidus citās dziesmās un tās izplatīšanās ceļus, mums varbūt kļūs skaidrākas arī atsevišķu novadu senās attiecības mūsu zemē, un varbūt mums beidzot izdosies arī atrast, kurā no tolaiku kultūras centriem Latvijā šī skaistā dziesma sacerēta.” (Bērzkalne 1942a: 70)

Atbilstoši vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pētījumu praksei, Anna Bērzkalne kartografējusi vairākus „dziesmas par žēlumā nomirušo puisī” aspektus – variantu uzrakstīšanas un dzirdēšanas vietas, variantu hronoloģiju (pirms „Latvju dainām”, „Latvju dainas”, Latviešu folkloras krātuves posms), ievadi, pirmveidam tuvākie panti un tipiskie noslēguma panti.

Anna Bērzkalne uzskatījusi – parādīt vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojumu folkloras pētniecībā ir viņas kā zinātnieces pienākums pret latviešu inteliģenci. Pētījuma publicējums grāmatā iznāca vēl pirms doktora disertācijas aizstāvēšanas. 1942. gada 24. aprīlī viņa raksta: „Es varbūt būtu rīkojusies gudrāk, ar savas grāmatas iespiešanu nogaidot, līdz esmu iepazinusies ar oponentu kritiku. Bet es domāju, ka būtu nepieciešams jo ātrāk, jo labāk mūsu inteliģenci iepazīstināt ar salīdzinošās metodes piemēru, lai viņu domām būtu jauns virziens.” (KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 44/46) Disertācijas aizstāvēšanas runā Tartu universitātē 1942. gada 20. jūnijā Anna Bērzkalne atkārtojusi šo domu. Zinātniece ievadrunā apgalvojusi, ka viņas doktora pētījums kalpo vienam mērķim – parādīt latviešu tautai, ka ar tās savāktajām folkloras bagātībām iespējams darīt ko vairāk, nevis tikai „glīti iesietās rindās aizpildīt grāmatu plauktus”. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 12., 2.) Savā ziņā Annas Bērzkalnes pētījums bija adresēts arī viņas nelabvēļiem un skeptiķiem – kā pierādījums metodes dzīvotspējai latviešu folkloristikā.

4.3. „Somu skola” padomju ideoloģijas nosacījumos

4.3.1. Anna Bērzkalne padomju folkloristikas kritikā

Pārmaiņas folkloristikā līdz ar padomju varas nostiprināšanos Latvijā bija ļoti krasas. Trimdas literatūrzinātnieks Rolfs Ekmanis Amerikas Savienotajās Valstīs izdotajā latviešu žurnālā „Jaunā Gaita” sniedz koncentrētu perioda raksturojumu:

„Drīz pēc komunistu okupācijas varas nostiprināšanās Latvijā sākas nežēlīga kultūras boļševizēšana no Padomju Krievijas iesūtītu kultūras uzraugu vadībā. Uzspiesto partijas teoriju rezultātā robeža starp literātūru un propagandu sāk pazust, mākslai un teātrim atņem eksperimentēšanas brīvību un pat zinātnei cieši jāseko partijas

priekšnoteikumiem. Kā viena no viskomiskākajām nodaļām latviešu kultūras boļševizēšanas procesa vēsturē ieies t.s. ideoloģisko kļūdu un trūkumu novēršana latviešu folkloristikā, tautas gara mantu sagrozīšana un iztulkošana pēc marksistiski-ļeņiniski-staļiniskās ideoloģijas „zinātniskās” metodes un, pēdīgi, jaunas padomju mitoloģijas radīšana, ko kompartijas kritiķi lepni dēvē par vistiešāko un visprogresīvāko turpinājumu latviešu tautas viduslaikos sacerētajai folklorai.”

(Ekmanis 1959: 116)

Vēsturnieks Jānis Keruss paskaidro laikā no 1944. līdz 1956. gadam Latvijas Valsts Universitātē īstenotās sovjetizācijas ģenēzi un tās kulminācijā pret vairākiem augstskolas mācību spēkiem vērstās destruktīvās aktivitātes. Kā norāda pētnieks, sākotnēji (t. i., pirmajos padomju varas gados pēc Otrā pasaules kara), vietējam¹⁶³ akadēmiskajam personālam tika sniegta iespēja „konvertēties” – apliecināt lojalitāti jaunajai varai un tās ideoloģijai:

„Lai „buržuāziskos” speciālistus varētu iesaistīt mācību procesā, viņiem vajadzēja nožēlot grēkus t. s. paškritikas vakaros. Lai iekļautos jaunajā padomju universitātē, pirmais solis bija Staļina rakstu pētniecības pulciņa apmeklēšana [...]. Otrs „pāraudzināšanas” paņēmiens bija Marksisma-ļeņinisma vakara universitātes apmeklēšana.”

(Keruss 2011: 102)

Pēc akadēmiķa Jāņa Stradiņa vērojumiem, pirmais relatīvi liberālais posms noslēdzies jau 1946. gada vasarā – pēc Andreja Ždanova runas.

„... sākās jau minētais kurss uz „buržuāziskās inteliģences” pāraudzināšanu vai izstumšanu no akadēmiskās dzīves Latvijā. Nesaudzīgi kritizēja profesorus Jāni Endzelīnu, P. Galenieku, A. Ķešānu, P. Stradiņu, Paulu Dāli, A. Tramdahu, E. Štālbergu, V. Skārdu, Jāni Apsīti, Jāni Albertu Jansonu, tāpat brāļus Antonu un Pēteri Birkertus u. c. Tika lietota morāliski pazemojoša ideoloģiskās cīņas metode – „vecās” akadēmiskās inteliģences pazemošana, nostādīšana tādā situācijā, kad būtu panākama indivīda pakļaušanās

¹⁶³ Mācībspēki tika iesūtīti arī no Padomju Savienības, taču kvalificēta personāla nodrošināšana Latvijas Valsts Universitātē tikai ar iesūtīto palīdzību nebija iespējama.

komunistu doktrīnām un komunistiskajai praksei. Reizē tas bija arī veids vietējās zinātnes integrēšanai “vienotajā” padomju zinātnē.”

(Stradiņš 2004: 153–154)

Sīvās represijas pret „buržuāziskās” Latvijas pasniedzējiem ietvēra personu biogrāfiju izvērtēšanu, koleģialitāti drīz vien aizstāja neuzticība, aizdomīgums, un savstarpējo attiecību risināšanā retums nebija denunciāciju akti. (Keruss 2011: 102–106) Kā atzīmē Jānis Stradiņš (2004: 154), totalitāro varu ideoloģijas spaidiem visvairāk pakļautas bija tieši humanitārās un sociālās zinātnes un to pārstāvji – nacionālās identitātes nesēji. Tādējādi Latvijas Valsts Universitātes Filoloģijas fakultāte, īstenojot oficiozās nostādnes, drīz kļuva par aktīvu padomju režīmam adekvātas zinātnes pieprasītāju.¹⁶⁴

Filoloģijas fakultātes Folkloras katedrā, kā liecina sēžu protokoli, savstarpēja spriedze un apvainojumi ideoloģiskā un metodoloģiskā reakcionārisma pieauguši lavīnveidīgi. Vēl 1946. gadā un 1947. gada sākumā Anna Bērzkalne kā līdzvērtīga kolēģe piedalījies mācību procesa apspriešanā, debatējusi par terminoloģijas un citiem jautājumiem, pieteikusi referātus¹⁶⁵ katedras sēdēm, uzklusējusi ieteikumus viņas lasītā igauņu folkloras kursa uzlabojumiem. Lai gan katedras darbs norisa jau jaunās padomju folkloristikas ietvaros, pirmajos gados mācībspēki biedriski sadarbojās un nebija vērojama vēršanās pret personālijām.¹⁶⁶ Tāpat kā citi universitātes pārstāvji, docente Anna Bērzkalne rūpējusies par „politiskās un zinātniskās kvalifikācijas” celšanu.¹⁶⁷ (LUAB R A. Ozola f. 55)

¹⁶⁴ „... Filoloģijas fakultāte okupācijas varas apstākļos bija padomju ideoloģijas „stiprā pils”, un tajā jau darbojās labi ieeļļotais ideoloģiskās tīrīšanas mehānisms. Nepietika ar to, ka visiem vecāko gada gājumu docētājiem vajadzēja obligāti mācīties un beigt Marksisma-ļeņinisma universitāti, nepietika ar visādiem atklātiem kritikas un paškritikas seansiem, paklusām darbojās īpašu kadru vadībā mācības spēku ķengāšana, vajāšana, atlaišana un pat apcietināšana. [...] Tā viens no pirmajiem bija pazudis filologs P. Kļaviņš, tikai dažus gadus (līdz 1948. gadam) drīkstēja docēt profesors J. A. Jansons, kā arī docente A. Bērzkalne.” (Šlesere 1999: 244–245)

¹⁶⁵ „Staļina tēls Padomju Savienības tautu dzejā”, „Tautas ticējumi Puškina Jevgeņija Oņegina 5. nodaļā”. (LUAB R A. Ozola f. 55)

¹⁶⁶ Par Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību un viņas proponēto vēsturiski ģeogrāfisko metodi Filoloģijas fakultātē sākotnēji pat mācīts latviešu folkloras kursa ietvaros, ko docējis aspirants Arturs Ozols. Eksāmena biļetēs Ozols ietvēris tādus jautājumus kā „Somu skolas atspoguļojums A. Bērzkalnes darbos” un „Buržuāziskās Latvijas folkloristikas attīstība, Latviešu folkloras krātuve, A. Bērzkalne, P. Šmits, P. Birkerts.” (LUAB R A. Ozola f. 67)

¹⁶⁷ Tā, piemēram, 1947. gada 28. martā Folkloras katedras sēdē Anna Bērzkalne ziņo, ka 1) klausās marksisma un ļeņinisma kursu, ko lasa Latvijas Valsts universitātes mācībspēkiem; 2) studē Staļina rakstu 1. sējumu; 3) ir iepazinusies ar padomju tautu folkloru (sakarā ar izstrādāto darbu par Staļina tēlu Padomju Savienības tautu dzejā).

Konfliktu sākotne bijusi biedra Rešala publikācija presē pret Jāņa Alberta Jansona lekciju pasniegšanas stilu un pētniecisko pieeju. Jansonu aizstāvējuši katedras kolēģi, visupirms Arturs Ozols. Taču Folkloras katedras vadītājs Jānis Alberts Jansons (pārvirzot personu akcentus) mudinājis Jāni Niedru kritiski izvērtēt Annu Bērzkalni un „somu skolas” darbu. (Skat. 11.–15. protokolu LUAB R A. Ozola f. 55.) Tā aizsākās vērienīga ideoloģiski motivēta ofensīva pret Annu Bērzkalni kā „somu skolas” rudimentāru pārstāvi latviešu padomju folkloristikā.¹⁶⁸ Literatūras un folkloristikas vēsturniece Ieva Kalniņa rakstā „Latviešu padomju folkloras konstrukcija”, sastatot padomju totalitārā režīma izpausmes attieksmē pret krievu folkloristiem ar norisēm pēckara gados Latvijā, pamatoti secina: „A. Bērzkalni un P. Birkertu 40./50. gadu mijā piemeklēja krievu folklorista J. Sokolova un V. Propa liktenis 30.–40. gados – viņus publiski nosodīja un pieprasīja viņu paškritisku pašapsūdzību.” ([2007]: 33) Filoloģijas fakultātes Folkloras katedras sēdes šajā laikā norisa Zinātņu akadēmijas Folkloras institūta telpās (Rīgā, Skolas ielā 11), kur strādāja arī katedras pārstāvji, – faktiski vērsšanās pret Annu Bērzkalni norisa abās iestādēs vienlaikus, un Anna Bērzkalne drīz vien kļuva par *persona non grata* jaunajā padomju zinātnē.

Jānis Niedre, filoloģijas zinātņu kandidāts un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūta¹⁶⁹ direktora Roberta Pelšes vietnieks, pievērsās jaunajam laikmetam neatbilstošo Annas Bērzkalnes zinātnisko un politisko uzskatu izvērtēšanai un asi kritizēja viņu vairākās publikācijās. Starpkaru perioda inteliģences diskreditācija, kas skāra arī citus folkloristus (Jāni Albertu Jansonu, Pēteri Birkertu)¹⁷⁰, pieauga pakāpeniski, taču ļoti spēji. Vēl 1946. gada jūlijā Latvijas Valsts Universitātes Filoloģijas fakultāte sniegusi visumā labvēlīgu Annas Bērzkalnes zinātniski pedagoģiskās darbības novērtējumu. Atzīmēts, ka pētījumam

¹⁶⁸ Promocijas darba autore 2007. gada 8. jūnijā intervēja Borisu (1921–2009) un Austru (dz. 1920) Infantjevus, kas bijuši Annas Bērzkalnes pēckara gadu kolēģi. Kā sarunā apliecināja folklorists Boriss Infantjevs, nievājoša attieksme Folkloras institūtā (un Folkloras katedrā) izveidojās gan pret visām padomju folkloristikai svešajām teorijām („Somu skolu lamājām un visas citas skolas lamājām, mitologus lamājām...”), gan pret Annu Bērzkalni personīgi („Jansons teica, nu, tā: „Nu, tai Bērzkalnes disertācijai par to dzērāja puisi, par to dzērāja puisi...” Tā kā visi tā viņu vērtēja diezgan tā vīzīgi, visi tie veči.”). Austru Infantjeva uzsvēra Annas Bērzkalnes pārliecību par savu zinātnisko uzskatu pareizību un raksturā balstītu nespēju noliegt savus kādreizējos principus: „Bērzkalne savā naivumā tos vecos zinātniekus vienkārši nokaitināja – kā Jansonu un Birkertu. Jo tie jau bij’ to padomju dzīvi kaut kā tā nopietnāk ņēmuši, un tie prata iekļauties, bet Bērzkalne – nu, nekā neprata, nu, nekā. Viņa kaut ko runāja, bet viss iznāca aplam.” Būdamā apolitiska pēc pārliecības, Anna Bērzkalne nespēja iekļauties politiski nosacītā folkloristikā. (Infantjevs 8.06.2007.)

¹⁶⁹ Kopš 1950. gada – Etnogrāfijas un folkloras institūts.

¹⁷⁰ Skat.: Krievs 1947; Rešals 1947; Lāms 2009: 88–89. Sal.: Upīts 1947.

„Dziesma par žēlumā nomirušo puisi”, lai arī tas nav uzrakstīts pēc marksisma metodes, piemīt zinātniska vērtība. (LU arhīvs, 7. apr., 287. l., 17. lp.) 1946. gadā sastādītajā Annas Bērzkalnes sabiedriski politiskajā raksturojumā savukārt uzsvērts, ka „Anna Bērzkalne nopietni strādā marksistiski ļeņinskās metodoloģijas piesavināšanā. Sabiedriskajā darbā nepiedalās. Apolitiska. Par politiskiem jautājumiem neizsakās.” (LU arhīvs, 7. apr., 287. l., 16. lp.)

1947. gadā žurnālā „Karogs” Jānis Niedre publicēja rakstu „Reakcionārās teorijas latviešu folkloristikā” (Niedre 1947), kurā norādīja uz trim padomju folkloristikā nevēlamām un tāpēc atmetamām kādreizējām pieejām folkloras pētniecībā – migrācijas jeb aizguvumu teoriju, maģiski mitoloģisko teoriju un folkloras atmiršanas teoriju. Par migrācijas jeb aizguvumu teoriju Jānis Niedre dēvē vēsturiski ģeogrāfisko metodi (somu skolu). Teorijas nelietderību publikācijas autors pamato ar Annas Bērzkalnes uzskatu piemēru, jo viņa ir metodes galvenā pārstāve („karognese”) Latvijā. Interesanti atzīmēt, ka šajā rakstā docents Jānis Niedre atsaucas nevis uz savas kolēģes docentes Annas Bērzkalnes publikāciju piemēriem, bet gan uz Latvijas Valsts universitātes studentiem lasīto lekciju saturu.

„Somu skolas nopelns ir tas, ka tā galvenajos vilcienos nodibināja tehniskos paņēmienus, kurus lietojot, vieglāk orientēties daudzu un vienas tautas prozas folkloras bagātībā. Taču reizē ar to somu skolas metode ir šauri formālistiska un nedod nekādu iespēju izskaidrot tā vai cita folkloras sacerējuma saturu – būtisko, un šai ziņā tā dibināti saņēmusi un saņem asu padomju zinātnieku kritiku.

Verdziski pieturēdamās pie somu zinātnieku izstrādātās folkloras sacerējumu sižetu salīdzināšanas, lūkojot izsekot pa novadiem, apgabaliem un valstīm viena motīva izplatīšanos Latvijā, doc. A. Bērzkalne pauž uzskatu, ka folklorā viss dibinoties uz „ieceļojumiem”, uz aizguvumiem. Tas ir, folkloras vērtības radījusi viena „izredzētā” tauta, bet citas no tās tikai aizņēmušās. Tikko kāda materiālās vai garīgās kultūras parādība divās vai vairākās vietās parādās ar līdzīgām ārējām pazīmēm, ar to pilnīgi pietiek, lai te „konstatētu” aizguvumu. [...] Tā turēdamās pie gluži formālistiskas salīdzināšanas, ārēju līdzību ķeršanas, ignorējot vēstures patiesību, ka līdzīgos sociāli ekonomiskos apstākļos cilvēkiem dažādos kontinentos rodas līdzīga ideoloģija, līdzīgas atziņas, priekšstati un

novērojumi, Anna Bērzkalne pašreiz Latvijā ir nonākusi pie pārsteidzīgiem „zinātniskiem atklājumiem”. Tā vārds „zeltene” latviešiem esot pārņemts no somiem, latviešu tautas dziesmu četrindas latvieši pārņēmuši no Skandināvijas (tādēļ ka latviešu tautas dziesmas pēc formas esot līdzīgas „Edai”); folkloristiskais motīvs Puškina Jevgeņijā Oņeginā (Tatjanas sapnis) esot pārņemts no vāciešiem (Gētes Faustā Valpurģu nakts); Lienas bērna noslīcināšana Mērnīeku laikos pārņemta no Anglijas (Šekspīra darbiem!) – un tā bez gala.” (Niedre 1947: 463)

Gadu vēlāk – 1948. gada 16. maijā – Jānis Niedre publicējis rakstu „Docentes Annas Bērzkalnes „lieta”” laikrakstā „Literatūra un Māksla”. (Niedre 1948) Autors rakstu iesāk ar labvēlīgu atkāpi par Annas Bērzkalnes veikumu pirmspadomju periodā:

„Anna Bērzkalne latviešu folkloristikas laukā darbojas jau 30. gadu. Savā laikā viņa daudz darījusi, popularizējama plašākās tautas masās mūsu tautas mutvārdu dzejas uzrakstīšanas un krāšanas vajadzību. Pateicoties Annas Bērzkalnes uzņēmībai, 1925. gadā Latvijā tika radīta latviešu folkloras krātuve – latviešu tautas dzejas un tautas tradīciju krāšanas un kārtošanas centrālā iestāde, tagadējā ZA Folkloras institūta priekštece. Buržuāziskajā Latvijā, laikmetā, kad valdošā buržuāziskā kliķe interesējās tikai par saviem veikaliem un darba tautas ekspluatēšanu, Annai Bērzkalnei pietika izturības un neatlaidības noorganizēt un pirmos gadus arī novadīt folkloras krātuvī, tādā veidā Latvijā ievirzot folkloras krāšanas darbu plašā, sistemātiskā gultnē.

Šo Annas Bērzkalnes darbu latviešu inteliģence vienmēr ir augstu vērtējusi, šā darba dēļ arī Padomju Latvijas augstākās izglītības vadītāji 1945. gadā pieaicināja viņu par docenti Latvijas Valsts universitātē, bet LPSR Zinātņu Akadēmija Folkloras institūtā par vecāko zinātnisko darbinieci. [...] Varēja sagaidīt, ka Anna Bērzkalne pareizi novērtēs padomju valdības uzticību.” (Niedre 1948: 6)

Galvenā uzmanība publikācijā veltīta Annas Bērzkalnes referātam „Manas agrākās un tagadējās metodes folkloristikā”, kas 1948. gada 6. maijā nolasīts universitātes mācībspēkiem. Annas Bērzkalnes uzstāšanās gaitā bija sagaidāma atteikšanās no kādreizējās pētnieciskās ievirzes: „Tajā referentei vajadzēja parādīt savu kritisko pieeju agrākajiem nezinātniskajiem uzskatiem, parādīt, ka viņa prot marksistiski analizēt jautājumus, jo līdz tam A. Bērzkalne bija ne vienreiz vien apgalvojusi, ka ir jau „piesavinājusies materiālistiski dialektisko metodi un nostājusies uz marksistiskā viedokļa”.” (Niedre 1948: 6) Anna Bērzkalne nepatīkami pārsteigusi auditoriju – viņa ne vien atkārtojusi iepriekš paustos pētnieciskos uzskatus, bet arī izteikusi tādus „padomju tautai klaji naidīgus” apgalvojumus kā: „Dzīvē šķiru cīņu novērot nevar, piemēram, Vidzemē, kur esmu dzimusi un uzaugusi, kungi ar kalpiem ēda pie viena galda, un tur nebija nekādu šķiru cīņu.” (Niedre 1948: 6) Pilnīgai folkloristes apsūdzībai autors iztīrā atsevišķus apgalvojumus no nelielās skolām domātās Annas Bērzkalnes grāmatas „Pamatjēdzieni par tautas dzeju” (1937). Jānis Niedre apstrīd pasakas žanra definīciju un tēzi par folkloras ceļu līdzīgumu vispārīgiem kultūras ceļiem – no augstāk attīstītas kultūras uz zemāku. Raksta noslēgumā autors atklājis Annas Bērzkalnes problēmu publiska iztīrājuma didaktisko nozīmi: „Marksistiski-ļeņiniska teorija ir mūsu tautas ideoloģijas pamats. Un ne viens vien agrākās ideālistiskās ideoloģijas nesējs – zinātnieks, mākslinieks, literāts – dažreiz marksismu neapguvis, citreiz nevēlēdamies apgūt tomēr cenšas noturēties savās agrākās autoritatīvās pozīcijās, steidzīgi pārkrāsodams ar svaigu krāsu savas ķirmitu saestās būdeles sienas. Lai šādas bīstamas ideju būdeles neapdraudētu mūsu padomju cilvēkus, ir vēl rūpīgāk jācīnās pret tām dažu ideoloģiskās frontes darbinieku teorijām, kas, nākdami no ideālistiskās nometnes, skaļi reklamē sevi par marksistiem vai arī apgalvo, ka marksismu viņi „zina” no pašas bērnības. Tieši šādi secinājumi mums visiem jāpatur no šīs „Annas Bērzkalnes lietas”.” (Niedre 1948: 6)

1951. gadā Jānis Niedre vēlreiz vērsās pret Annu Bērzkalni – ar plašu programmatisku rakstu „Latviešu folkloristikas attīstība un cīņa ar „somu skolas” paliekām”, kas publicēts „Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstīs”. (Niedre 1951) Lai pierādītu vēsturiski ģeogrāfiskās teorijas atpalcību, Jānis Niedre sniedz ideoloģiski interpretētu folkloristikas vēstures pārskatu. Pašai teorijas kritikai padomju folklorists izmanto jau savos iepriekšējos rakstos izvirzītos argumentus.

Atzīmējams, ka Jānis Niedre „somu skolas” sliecību 1951. gada publikācijā piedēvē vairākiem brīvvalsts laika redzamākajiem filologiem – Ludim Bērziņam, Arvedam Švābem, Pēterim Šmitam, Kārlim Straubergam un Teodoram Zeifertam. (Niedre 1951: 1204) Jauns aspekts Annas Bērzkalnes personības nopēlumā ir viņas veicinātā folkloras vākšanas darba, tā metodoloģiskās pieejas noliegums (vēl 1948. gadā Jānis Niedre par to izteicās atzinīgi). Jānis Niedre kā īpaši kaitniecisku atzīmē faktu, ka Anna Bērzkalne nav pievērsusi uzmanību aktuālajai tautas jaunradei:

„Annas Bērzkalnes noformulētais un praktiski visā Latvijā vadītais latviešu folkloras krāšanas darbs ne vien noveda strupceļā pašu zinātni par tautas daiļradi, bet arī dziļi ietekmēja plašas sabiedrības aprindas, pirmā kārtā inteliģences un skolu jaunatnes uzskatus par tautas masu nevarību mākslinieciskajā radīšanā.

Atzīstot par tautas poēziju senās dziesmas, pasakas burvības, ticējumus, kapu uzrakstus un tamlīdzīgas dīvainības un noliedzot pašu folkloru kā vēsturisku kategoriju, P. Šmita, K. Strauberga un A. Bērzkalnes „somu skolas” garā vadītā latviešu folkloristika buržuāziskajā Latvijā pilnīgi ignorēja tautas laikmetīgo daiļradi. Tā izslēdza no krājēja redzes aploka strādnieku un darbaļaužu revolucionāro folkloru, novirzīja krājēju skatus no laikmetiskām tēmām tautas dzejā.”

(Niedre 1951: 1205)

Jānis Niedre savās publikācijās ar eksaltētu ekspresiju kritizējis Annu Bērzkalni, kuras uzskati ir bijuši kā traucēklis kvalitatīvi jaunas disciplīnas – padomju folkloristikas – izveidē. Jāņa Niedres paustais vēsturiski ģeogrāfisko metodi un tās pārstāvi Annu Bērzkalni diskreditējošais vērtējums bijis ideoloģiski determinēts – kā tāds tas uzlūkojams latviešu folkloristikas vēstures un folkloristes biogrāfijas kontekstā.

Par kopējo ideoloģisko un tematisko ievirzi latviešu folkloristikā 20. gadsimta 40. un 50. gadu mijā spilgti liecina arī 1951. gadā Rīgā norisušās Baltijas folkloristu konferences materiāli (Konferencija fol'kloristov .. 1951). Toreizējā Zinātņu Akadēmijas Etnogrāfijas un folkloras institūta bibliotēkā iesietas uzglabātas krievu valodā nolasīto dažādu padomju republiku autoru referātu tēzes. Institūta direktors Roberts Pelše referējis par tēmu „J. V. Staļina darbi par

marksisma jautājumiem valodniecībā un folkloristikā”. Priekšlasījuma pirmā daļa atzīmēta divās tēzēs, savukārt folkloras un folkloristikas jēguma saturam veltīta priekšlasījuma otrā daļa, kas izklāstīta 18 tēzēs. Pelšes paustais imperatīvs: „Nepieciešamība pēc folkloristikas veco nostāju un principu pārbaudes un pārskatīšanas J. V. Staļina darbu „Marksisms un valodniecības jautājumi” gaismā.” (Konferencija fol’kloristov .. 1951: 1) Kāds Latvijas PSR referents (iespējams, Jūlijs Sproģis) un Arturs Ozols piedāvā jaunus risinājumus folkloristikas historiogrāfijā – klausītāji iepazīstināti ar mūzikas folkloras un tautasdziesmu periodizācijas shēmām pirmspadomju laikā. Jānis Niedre arī šajā konferencē ziņojis par „cīņu ar buržuāziskās „somu skolas” teorijas paliekām”. Deviņās tēzēs izvēršot „imperiālistiskā kapitālisma” folkloristikas kritiku, Jānis Niedre koncentrējies tieši uz „somu skolas” nosodījumu. Referāts izvērsti un kaismīgi paudis „somu skolas” iezīmētā „buržuāziskā” perioda noliegumu, un referāta ceturtajā tēzē Niedre tieši vērsies ar kritiku pie Annas Bērzkalnes, atkārtoti pārmezdams viņai folkloras kā senatnes reliкта tvērumu un „tautas masu” jaunrades noliegumu. (Konferencija fol’kloristov .. 1951: 2)

Literatūras vēsturniece Anda Kubuliņa, skaidrojot Jāņa Niedres īpaši kaismīgo un destruktīvo aktivitāti pret Annu Bērzkalni un citiem pēckara gadu inteligēnces pārstāvjiem, kā vienu no iemesliem min viņa domāšanas īpatnību – „taisnvirziena” domāšanu. (Kubuliņa 2000/2001: 169) Rezumējot Jāņa Niedres ideoloģiskās darbības sekas, pētniece priekšplānā izvirza, pirmkārt, kvalificētu zinātnieku iznīdēšanu no Latvijas Valsts universitātes un, otrkārt, folkloristikas politizēšanu. (Kubuliņa 2000/2001: 169)

Padomju zinātnes sākumposmā starpkaru perioda noliegums tika pasniegta kā obligāta metodoloģiska prasība. Arturs Ozols referātā „Latviešu buržuāziskās folkloristikas kritika”, kas nolasīts Latvijas PSR desmitgadei veltītajā sesijā Folkloras institūtā, skaidro: šīs kritikas uzdevums ir bijis „likt pamatus latviešu folkloristikas historiogrāfijai, marksisma-ļeņinisma gaismā sagraujot buržuāzisko folkloristu aplamās koncepcijas par latviešu folkloristikas izveidi Baltijas vācu mācītāju atbalstā un attīstību atkarā no Rietumu zinātniekiem.” (RLMVM 674561) Zīmīgi, ka jau 1950. gadā Arturs Ozols par „buržuāziskās folkloristikas kritiku” kā nepieciešamību runā pagātnes formā:

„Latviešu padomju folkloristikā tās attīstības sākumā viens no aktuālākajiem jautājumiem citu svarīgu problēmu starpā bija latviešu

buržuāziskās folkloristikas kritika. Kritika bija nepieciešama vairāku iemeslu dēļ, no kuriem svarīgākie:

pirmkārt, sagraut nezinātniskās buržuāziskās folkloristikas koncepcijas, kas, buržuāziskās Latvijas laikā ar attiecīgu universitātes un folkloras krātuves pētnieku palīdzību ieviestas plašajā latviešu skolu darbinieku, latviešu valodas un literatūras skolotāju, vispār inteliģences apziņā, bija izplatītas attiecīgo darbinieku vidū arī Padomju Latvijā;

otrkārt, noskaidrot latviešu buržuāziskās folkloristikas problēmu, izvirzot jaunos, zinātniskos padomju folkloristikas principus un pētīšanas problēmas un attīstot padomju folkloristikas metodoloģiju;

treškārt, palīdzēt apgūt marksistiski leņiniskās pētīšanas principus un metodoloģiju tiem bijušās buržuāziskās Latvijas folkloristiem, kas, apliecinādami savu uzticību tautai, turpināja darboties Padomju Latvijā.”

(RLMVM 674561)

Kā redzams pamatojuma pirmajā punktā, Arturs Ozols runā par Annu Bērzkalni, taču dara to netieši, minēdams vien „attiecīgus universitātes un folkloras krātuves pētniekus”. Līdzīgi viņam, reti kurš padomju ideoloģijas apoloģēts publikācijās vērsās pret konkrētām personām – saviem laikabiedriem.¹⁷¹ Anda Kubuliņa to skaidro ar nerakstīto padomju perioda sākumposma latviešu inteliģences taktiku: vārdā saukšana bija pielīdzināma uzrādīšanai, tāpēc, lai pasargātu no represijām konkrētus cilvēkus, Rietumu ievirzes pētījumus un nozares kritizēja abstrakti – par rasismu, formālismu, antizinātniskumu utt. (Kubuliņa 2000/2001: 158) Jānis Niedre šajā ziņā bija izņēmums.

Atbrīvojis akadēmisko telpu no nesenās pagātnes iespaida, Jānis Niedre varēja nodoties „padomju folkloristikas” konstruēšanai („Padomju folkloristika, zinātne par tautas daiļradi, tās būtību, attīstību un nozīmi tautas idejiskā audzināšanā sociālismam un komunismam, ir būtiski jauna padomju īstenībā izveidojusies zinātne.” (RLMVM 674560)). Latviešu padomju folkloristikas principus un izpratni par jauno izpētes objektu – *padomju folkloru*, Jānis Niedre pa

¹⁷¹ Tā, piemēram, Boriss Infantjevs rakstā „Padomju Latvijas folkloristu sasniegumi 10 gados” gan atzīmē, ka priekšpadomju periodā „plaši un dziļi bija iesakņojušās ideālistiskās, it sevišķi formālistiskās „somu skolas” pētīšanas metodes” (Infantjevs 1950.b: 176), taču vārdā viņš sauc tikai atzinīgi pieminamos folkloristikas darbiniekus.

daļai pārņēma no krievu folkloristu padomju varas posmā izstrādātajām koncepcijām un adaptējot centās nodot tālāk jaunajai folkloristu paaudzei.¹⁷²

4.3.2. Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielāgošana padomju folkloristikai

Anna Bērzkalne zinātnisko grādu – filozofijas doktora grādu igauņu un salīdzinošajā folklorā – ieguva tikai 1942. gadā – Otrā pasaules kara laikā. Disertācijas „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas” izstrāde bija aizņēmusi ilgus gadus. Līdz ar padomju okupāciju ieviestie jaunie ideoloģiskie nosacījumi, kuriem bija pakļauta arī zinātnes sfēra, ievērojami apgrūtināja jaunās zinātņu doktores pilnveidi iestrādātajā folkloras izpētes laukā un iespējamās akadēmiskās karjeras attīstīšanu. Tomēr Anna Bērzkalne ir centusies pielāgoties politiskajiem apstākļiem.

Pirmajos pēckara gados (1945–1948) Anna Bērzkalne bijusi docente Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē, kur lasījusi lekciju kursus par latviešu tautasdziesmām, krievu, somu un igauņu folkloru. Līdztekus Anna Bērzkalne uzsāka pildīt zinātniskās līdzstrādnieces pienākumus Latvijas Valsts universitātes Folkloras institūtā (1945–1946) un – pēc institūcijas nosaukuma maiņas – Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtā (1946–1950). Obligāto ideoloģisko apmācību Anna Bērzkalne guvusi 1947. gadā, apmeklējot zinātnes darbiniekiem domāto Marksisma–ļeņinisma vakara universitāti. (LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 2.) Laikā no 1947. līdz 1950. gadam tapuši četri Annas Bērzkalnes pētījumi: „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” (1949), „Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās” (1949), „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs” (1950) un „V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā” (1950).

¹⁷² Viens no Jāņa Niedres avotiem padomju folkloristikā bija profesora Jurija Sokolova (*Юрий Соколов*) pētījums „Krievu folklorā” (*Русский фольклор*, 1938), kā arī viņa redakcijā izdots „Folkloristikas ceļvedis” (*Спутник фольклориста*, 1939). Jānim Niedrem dāvinātais ceļveža eksemplārs ar īpašnieka atzīmēm glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā (RLMVM 325245). Kādreizējais Folkloras institūta līdzstrādnieks Boriss Infantjevs atmiņās raksta: „Kādaī tai padomju folklorai būtu bijis jābūt, to mēs uzzinājām no attiecīgiem Maskavas izdevumiem un pirmām kārtām no Jurija Sokolova mācību grāmatas augstskolām”. (Infantjevs 2004: 202)

Zinātnes politika Latvijas PSR pēc Otrā pasaules kara attīstījās pēc stingra un vienota plāna saskaņā ar PSRS zinātnes attīstības stratēģiju. Kadru atlasē padomju zinātnei pirmajos gados vismaz pa daļai nācās izvēlēties no brīvvalsts laika zinātnieku loka – no pētniekiem, kas nebija devušies emigrācijā uz rietumvalstīm. Pētnieciskie institūti un augstākās izglītības mācību iestādes personāla komplektāciju veica, vairāk vai mazāk izvēloties nozares speciālistus. Anna Bērzkalne darbu Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē sāka ar 1945./46. akadēmisko gadu. Atsauksmi par viņas līdzšinējo zinātnisko darbību sniedza profesors Jānis Alberts Jansons. 1945. gada 25. septembrī parakstītajā dokumentā viņš atzīmējis Annas Bērzkalnes galveno veikumu latviešu folkloristikā – Latviešu folkloras krātuves, kas „pārvērsta par Folkloras institūtu”, zinātniskās publikācijas un Tartu universitātē iegūto filozofijas doktora grādu. Darbu uzskaitījumu Jānis Alberts Jansons noslēdz ar pozitīvu atzinumu: „Ievērojot viņas zinātnisko darbību, proponēju Bērzkalni apstiprināt pie folkloras katedras par docenti.” (MNM 18108)

Jāņa Alberta Jansona atsauksmē docentes amata kandidāte nav vērtēta pēc ideoloģiskās atbildmes kritērijiem. Taču turpmāko gadu laikā Annai Bērzkalnei, kā rāda viņas darba gaitu dokumentācija, vairākkārt nācies apliecināt lojalitāti politiskajam režīmam. Tā, piemēram, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtam 1948. gadā sagatavotajā autobiogrāfijā institūta vecākā zinātniskā līdzstrādniece Anna Bērzkalne, cik bijis iespējams, akcentē iekļaušanos padomju pētnieciskajās un akadēmiskajās struktūrās:

„Beidzamos gados turpināju zinātniskas studijas un ar savu skolnieču palīdzību arī folkloras vākšanu. Uz laukiem dzīvodama, rakstīju savas mātes dziesmas. Pēc LVU folkloras institūta nodibināšanās kļuva par tā līdzstrādnieci un uzņēmos latviešu tautas dziesmu kursu un semināru filoloģijas fakultātes folkloras nodaļā 195./6. māc. gadā. ZA Folkloras institūtā strādāju gar latviešu un krievu tautas dziesmu salīdzinošo pētīšanu, bet LV universitātē esmu nolasījusi 1946./7. g. kursus par krievu un somu un 1947./8. g. par igauņu folkloru. Kopš 1.7.48. viss mans laiks, atskaitot 1947. g. rudenī sāktās studijas Marksisma-ļeņinisma vakara universitātē, veltīts tikai pētniecības darbam ZA Folkloras institūtā.”

(MNM 18109)

Annas Bērzkālnes pētnieciskais darbs padomju folkloristikas ietvaros nebija sekmīgs – viņas pētījumi tika kritizēti un nepiedzīvoja publicēšanu. Tāpat pēc dažiem profesionālo gaitu gadiem Latvijas PSR darba attiecības ar Annu Bērzkālni tika pārtrauktas: ar 1950. gada 1. jūniju pēc pašas lūguma viņa no vecākās zinātniskās līdzstrādnieces amata iecelta par Folkloras institūta jaunāko zinātnisko līdzstrādnieci, savukārt no 1950. gada 25. decembra „sakarā ar institūta reorganizāciju un štatū samazināšanu” atbrīvota no darba institūtā. (ZA Folkloras institūta 155. un 355. pavēle Latvijas PSR Zinātņu akadēmijai) Annas Bērzkālnes padomju perioda pētījumi ir liecības par zinātnieces centieniem uztvert padomju ideoloģijas prasības un pielāgoties tām.

4.3.2.1. „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņantos (častuški)”

Darbu pie pētījuma „**Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņantos (častuški)**” Anna Bērzkālnē uzsākusi 1947. gadā. Tas bijis iecerēts kā Annas Bērzkālnes jaunais kandidātes darbs pārkvalifikācijai, kas iekļautu viņu padomju folkloristikas zinātnisko grādu sistēmā, taču kā latviskais teksta variants, tā krieviskais tulkojums („*Shodnye motivy v latyshskom chetverostishii i russkoj chastushke*”) apspriesti vien Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūta iekšējās sēdēs un tālākai aprobācijai nav virzīti. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuvē glabājas vairāku šī pētījuma redakciju manuskripti, kā arī tajā analizēto avotu un literatūras ekscerpti.

Institūta Latviešu–krievu folkloras sektora sēdē, kas notikusi 1949. gada 25. februārī, Anna Bērzkālnē ziņojusi par sava pētījuma gatavību un plānu darbam 1949. gadā. Šajā sēdē, kurā piedalījušies sektora vadītājs Andrejs Kurcijs un abi līdzstrādnieki Anna Bērzkālnē un Boriss Infantjevs, pētījuma autorei ieteikts izstrādāt savam tematam arī strukturālo plānu un kārtējām sektora sēdēm sagatavot īsus referātus par apgūto literatūru. Tā paša gada 1. aprīļa sēdē ziņots par manuskripta pārstrādāšanu un turpinātām literatūras studijām. (Latvijas PSR ZA Folkloras institūta Latviešu–krievu folkloras sektora 25. 02. 1949. un 1.04.1949. sēžu protokoli) Rakstnieks Andrejs Kurcijs kā sektora vadītājs sekojis līdzi Annas

Bērzkalnes pirmā padomju folkloristikas pētījuma gaitai un vēlāk sniedzis atsaukumi par pabeigto manuskriptu. (RLMVM 671294)

„Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” (pētījumam dots arī nosaukums „Krievu drīzines (častuški) un latviešu četrindes”) ir latviešu un krievu tautas dzejas formas un satura salīdzinošas studijas. Pētījuma izklāsts strukturēts divās apjomīgās daļās, kas katra sastāv no vairākām nodaļām. Pirmajā daļā „Galvenās iezīmes latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” Anna Bērzkalne uzrāda visdažādākos krievu un latviešu tautas dzejas aspektus, turklāt sniedz tos autonomi – atsevišķās savstarpēji nepakārtotās apakšnodaļās: „Latviešu un krievu īso dziesmu nosaukumi”, „Latviešu trohajiskās divpēdas, krievu atskaņpantu pantmērs, piedziedājumi, vienādsākumi”, „Īso dziesmu sacerēšana un improvizācija”, „Buržuāzisko pētnieku attieksmes pret atskaņpantiem. Pētīšanas problēmas”, „Atskaņpantu loma padomju dzīvē”, „Ātrruna un rečitātīva teikšana”, „Latviešu un krievu dziesmas pēdējos gadsimtos” u. c. Kā redzams jau no nodaļu nosaukumiem, Anna Bērzkalne aplūkojusi kā dziesmu formālās struktūras, tā funkcionēšanas un vēstures jautājumus. Manuskripta pirmo daļu veido pavisam 15 nodaļas, kas savietotas visai nesistemātiskā secībā, un daļa no tajās iztirzātajiem jautājumiem – lai arī demonstrē autores erudīciju un jaunākās padomju literatūras apguvi – samērā maz noder pētījuma tēmas (latviešu un krievu dzejā līdzīgo motīvu) atklāsmē. Pirmās daļas 15. nodaļa „Krievu atskaņpantiem līdzīgu motīvu rašanās pamati latviešu dziesmās” iezīmē pāreju uz otro – galveno daļu „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos”. Otrā daļa – atšķirībā no 15 nodaļās sadrumstalotās pirmās daļas – ir kompakta, un tās uzbūve ir loģiski motivēta:

II. Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos.

A. Līdzīgu apstākļu un ieražu ierosināti motīvi.

- a) Dziesmas par darbu
- b) Kareivju dziesmas
- c) Bagātie un sērdieņi
- d) Precības un ģimenes locekļu sadzīve
- e) Dziesmas, prieks, skumjas, nāve

B. Kopīgu paraugu iespēja vecākās krievu daudzpantu dziesmās.

- a) Jaunieši, precības
- b) Jautra un bēdīga satura dziesmas

c) Dziesmas un skumjas

Tātad otrajā daļā plānots, no vienas puses, noskaidrot latviešu tautasdziesmu un krievu „častušku” motīvu tipoloģisko līdzību un, no otras puses, aprādīt ģenētiski motivēto līdzību garajās krievu dziesmās un latviešu romancēs.

Annas Bērzkalnes pētījumā izmantots plašs folkloras avotu klāsts – latviešu tautasdziesmas atlasītas gan no Krišjāņa Barona „Latvju dainām”, gan vēlākiem Latviešu folkloras krātuves (Folkloras institūta) vākumiem, savukārt krievu folkloras materiāli pa lielākai daļai ekscerpēti no publicētiem dziesmu krājumiem. Izmantotā literatūra ir divēja – pētījumi folkloristikā, vēsturē, valodniecībā utt. un atsevišķas komunistiskās partijas ideologu publikācijas, kas izmantotas izklāsta ideoloģiski adekvātam plūdumam. Atzīmējams, ka Anna Bērzkalne pētījuma „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” iztirzājumā atsaucas arī uz saviem iepriekšējiem pētījumiem – „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā publicēto romanču tipu rādītāju (1938) un Tartu universitātē aizstāvētās disertācijas tulkojumu latviešu valodā „Dziesmu par žēlumā nomirušo puisi” (1942).

„Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” ir Annas Bērzkalnes mēģinājums apvienot „somu skolas” salīdzinošo folkloras izpēti ar padomju zinātnes principiem. Lojalitāti jaunajam politiskajam režīmam, kura ietvaros pētījums veikts, Anna Bērzkalne demonstrē, pirmkārt, atsaucoties uz režīma autoritātēm (vadoņiem, politiskiem darbiniekiem un padomju zinātniekiem) un otrkārt, veidojot režīmu cildinošas atkāpes pētījuma izklāstā, centusies norādīt uz aplūkotās problēmas sabalsojumu ar padomju ideoloģijas diskursu. Anna Bērzkalne, kā vērojams, pēc iespējas centusies atdarināt totalitārisma valodas stilu.

Ideoloģiski nosacīta ir pētījuma caurviju tēze par krievu kultūras pārākumu. Tā, piemēram, „Beigu vārdos” Anna Bērzkalne raksta:

„Cariskais birokrātisms un buržuāziskais nacionālisms cēla neuzticības un aizpriedumu žogus starp latviešu un krievu tautu, un noārdīt tos cilvēku apziņā var tikai labāka cit[am] cita pazīšana un izpratne. [..]

Gribētos cerēt, ka tuvāk iepazīstoties ar krievu atskaņpantiem, kuros tik īpatnīgi, atjautīgi un spēcīgi izteicas milzīga darbļaužu vairuma tagadnes dzejiskā radme, veļ jo vairāk pastiprināsies draudzīga

tuvuma sajūta pret lielo krievu tautu, kuras senseņā loma latviešu kultūras attīstes gaitās nav vēl pietiekoši izpētīta.”

(Līdzīgi motīvi .. 1949: 131, 133)

Pašas tekstu analīzes izklāstā Anna Bērzkalne ir zinātniski precīza un lakoniska, un tikai vietām tekstā rodams, piemēram, aizrādījums uz šķiriskumu: „Šķiriska nokrāsa notēlotajos variantos, kur dziedātāju rāj ne vairs māte vien, bet pat kungi un, tiem iztapdami, arī viņas brāļi.” (Līdzīgi motīvi .. 1949: 120)

Motīvu salīdzinājumu pētījuma autore veic, uzrādot folkloras piemērus, komentējot motīvu izmantojumā kopīgo un atšķirīgo, tāpat nereti sniedzot papildu salīdzinājumu ar citu tautu folkloru vai daiļliteratūru vai papildinot ar zinātniskajā literatūrā balstītu komentāru. Krievu „atskaņpantu” piemērus Anna Bērzkalne, ievērojot ritma īpatnību, atdzejojusi latviešu valodā. Dažādos krievu „častuškas” un latviešu četrriņdes vienojošos motīvus (pavisam 67) Anna Bērzkalne aplūko katru atsevišķā paragrāfā. Par pamatu ņemti krievu folkloras motīvi, kam pieskaņoti latviešu tautasdziesmu analogi (brīvi orientējoties latviešu folklorā un jo īpaši garajās dziesmās, Anna Bērzkalne varēja tos viegli uzmeklēt). Tā, piemēram, motīva „Strādnieces vajag” analīze uzsākta šādi:

„Agrākajās zemnieku savrupsaimniecībās strādnieku trūkums reizēm spieda vecākus vest dēlam sievu mājās pat pret viņa gribu:

[..]

man jāņem līgaviņa
aiz tās lielas vajadzības:
nav neviena strādātāja
plašajā tīrumā.

Sim 1491-40 Jaroslavas

Latviešu dziesmā saimniekdēls pats skubina māti vest viņam līgavu
(LD 14637, 13798, 13802, 13824; 9 var.):

runā, māte, to valodu,
tā valoda runājama:
rudzi, mieži pļautanē,
pļāvējiņas vien vajag.

vai arī:

es izkūlu rudzu riju,

nava salmu nesējiņas;
ej, māmiņa, ciemiņā,
atved salmu nesējiņu!

Abās redakcijās atspoguļojas vēl vecā paraža, ka precību lietas izlemj vecāki. Raksturīgas strofas par to, ka tiek saprecināti vēl gandrīz bērni, ir Puškina „Jevgeņijā Oņeginā” (1822–31) Tatjanas aukles stāstā (III, 18). [...] P. Šeina lielkrievu dziesmu un ieražu krājumā (I, 2, lp. 671 t.) ievietots A. Maikova apraksts par kāzu ieražām Vladimiras gub. Sudogodas apriņķī ap 1858. gadu ..”

(Līdzīgi motīvi .. 1949: 75–76)

Tautas dzejas motīvu nošķiršana un klasificēšana, ko veikusi Anna Bērzkalne, faktiski ir vēsturiski ģeogrāfiskās metodes paņēmieni, kas jo īpaši izmantots folkloras motīvu rādītāju sastādīšanā. Ar šādu motīvu atlasī Anna Bērzkalne jau bija nodarbojusies, gan izstrādājot romanču tipu rādītāju, gan disertācijā analizējot „dziesmas par žēlumā nomirušo puisī” variantu motīvus.

Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes jeb „somu skolas” tiešs iespaids rodams Annas Bērzkalnes folkloras migrācijas skaidrojumā:

„Lielākās grūtības rada tautu garīgās saskares izziņa par tiem laikiem, kad pirms spiestuves izgudrošanas (1436. g.) un papīra ražošanas attīstes rakstu māksla ļaužu vairumam bija nepieejama un visas tautas zināšanas bija glabājamas atmiņā un iegaumējamas, klausoties un vienu un to pašu pamācību, teicienu, dziesmu, stāstu daudzkreiz dzirdot un atkārtojot.

Mācījās, tāpat kā tagad, ne vien no savējiem, bet arī no svešiem un no citu tautu pārstāvjiem. Nebūtu tad arī nekāds brīnums, ka latviešu vecajās dziesmās atrastos krievu dziesmām līdzīgi motīvi, nevis patstāvīgi radušies, līdzīgu apstākļu ierosināti, bet gan no šīs lielās kaimiņu tautas tieši pārņemti.

Dzeja nav nekāda vieglā māksla. Vajadzīgas lielas gara dāvanas un attiecīgi plaša izglītība, kādu agrākos laikos pēc tam, kad bija izsmelts savā apvidū zināmais, visbiežāk ieguva ar ceļojumiem un izslavētu kultūras centru apmeklējumiem, lai tad sacerētu jaunu dziesmu, tik pievilcīgu, ka tā lidot lidotu no muts uz muti un to patiktu arvien atkārtot un klausīties.” (Līdzīgi motīvi .. 1949: 5)

Manuskriptu „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” noslēdz Annas Bērzkalnes norādes turpmākiem pētījumiem:

„Turpmākas pētīšanas problēmas ir, pirmkārt, atrast, kādas vecas krievu dziesmas devušas motīvus šē atzīmētiem jaunlaiku atskaņpantiem un noderējušas ierosinājumam latviešu dziesmām, otrkārt, izpētīt šo veco krievu dziesmu izcelšanās laiku, jo ar to varētu vismaz aptuveni datēt arī latviskās, un tas ļautu spriest par rosīguma pakāpi abu tautu saimnieciskos sakaros šīnī laikā. Spiežoties iekšā ar marksistiskās zinātnes paņēmienu senatnes tumsā, pamazām atklājas arī tā materiālā, sociālā un idejiskā vide, kādā cēlusies atsevišķa dziesma vai tās sastāvdaļa.”

(Līdzīgi motīvi .. 1949: 132)

Kā redzams, Annas Bērzkalnes priekšlikums ir veikt dziesmu cilmes un izplatības izpēti. Vēsturiski ģeogrāfiskās metodes vietā Anna Bērzkalne patētiski, taču abstrakti piesauc „marksistiskās zinātnes paņēmienu”. Autore piebilst, ka „šādi pētījumi tomēr nav tikai dažu gadu vai viena pētnieka darbs, bet veicami latviešu un krievu pētnieku ciešākā sadarbībā” (Līdzīgi motīvi .. 1949: 132) – līdzīgi tam, kā darbojās starptautiskās folkloristikas sadarbības tīkls.

Tomēr pētījuma „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” nevienmērīgais izklāsts un precīzas loģiskās argumentācijas trūkums, kas raksturīgs Annas Bērzkalnes iepriekšējiem zinātniskajiem darbiem, ļauj noprast, ka tautasdziesmu un „častušku” salīdzinājuma pamatnostādnes ir pretrunā ar pētnieces pašas ieskatiem. To 2007. gadā veiktajā intervijā apliecina arī Boriss Infantjevs, Annas Bērzkalnes tā laika kolēģis.¹⁷³

¹⁷³ Boriss Infantjevs atceras Annas Bērzkalnes pētījuma gaitu: „Par to Bērzkalni. Nu, tad, ar tām *častuškām* viņai neveicās tāpēc, ka viņa gribēja, tā teikt, stingri pēc somu skolas parauga izpētīt visas tās formulas. Nu, Ozols ar' nēsājās ar tādu ideju – visu sakopot un izdot tautasdziesmu formulas, bet laikam tas tā netiek aprakstīts. Formulas... Un tās formulas līdzīgas nevar atrast latviešu tautasdziesmās un krievu *častuškās*, bet to, ka tur līdzīgas ievirzes, to, ka tur līdzīgi temati, ka tur līdzīgi sižeti, ka tur līdzīgi tēli, līdzīgas personāžas, to viņi neatzina par līdzīgumu, tāpēc konstatējums bija tāds, ka krievu *častuškās* un latviešu tautasdziesmās nekā līdzīga nav. Nu, un par to viņu kritizēja visi tie veči, bet, nu, Robertam Pelšem, tam bija... Viņš visus kritizēja tikai no viena viedokļa: ka par maz idejiskuma, par maz partejiskuma, par maz šķiriskuma, un tad tā Bērzkalne tur tā apjuka, ka šķiriskums, šķiriskums... tā nu to šķiriskumu jau tik briesmīgi neuzsvēra viņi, mums jau Padomju Savienībā nav nekādu šķiru vairāk. Mēs visi sašutuši, sašutumā. „O!” iebļāvāmies – mēs taču visi tikko mācījāmies, ka padomju zemē strādnieku šķira un zemnieku šķira draudzīgās šķiras,

4.3.2.2. Annas Bērzkalnes apcerējumi par padomju folkloru

„**Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās**” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 12.) ir Annas Bērzkalnes priekšlasījums, kas sagatavots Josifa Staļina 70 gadu jubilejas svinībām Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūtā 1949. gada decembrī. Uz referātā aplūkotās jauncelsmes tēmas pamata vēlāk – 1950. gadā sagatavots raksts „**Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs**” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 14.), kas sākotnēji, iespējams, bijis paredzēts publicēšanai.

Referāts un raksts par biedru Staļinu ir nekritiskas padomju folkloras kompilācijas ar autores ievadvārdiem īsu teksta noslēgumu. Abi sacerējumi pauž cildinājumu Josifam Staļinam, un tajos ievērota standartizētā totalitārā režīma publisko tekstu valodas stilistika. Tekstu ievadā Anna Bērzkalne atsaucas uz oficiālās ideoloģijas aprobētām autoritātēm – Anrī Barbisu, Maksimu Gorkiju, Alekseju Stahanovu, Lavrentiju Beriju u. c. Kā stilistiski, tā saturiski šīs Annas Bērzkalnes apceres iekļaujas 20. gadsimta 40. un 50. gadu mijā Staļina personības kulta ietvaros radīto tekstu korpusā.

Autore aprāda, ka Vadoni cildina arī folklorā – dažādu Padomju Savienībā dzīvojošo tautu dzeja:

„Padomju tautu dziesmas biedru Staļinu patiesīgi cildina par vadoni un skolotāju. Kad viņš Ļeņinam blakus bija izcīnījis Oktobra revolūciju, tad vēl daudzi gadi pagāja, pārvarot ienaidniekus no iekšienes un ārienes. Sākumā to viņi veica divatā: Ļeņins rīkojās centrā, bet biedrs Staļins nostājās kā tiešs Sarkanās Armijas vadonis svarīgākās kaujās. Pēc Ļeņina nāves, vecajai Krievijai drupās guļot, bija jārada un jāaudzina jaunās sociālistiskās Padomju valsts cēlēji. „Ticība plašam darbļaužu masām,” saka Anrī Barbiss, „Tas ir biedra

un pēkšņi Bērzkalne nāk ar tādu paziņojumu, ka šķiru nekādu nav. Nu, kad mēs izrādījām tādu neapmierinātību ar viņas vārdiem, tad viņa attapās un teica: „Ak, tā, jā, nu, var būt, ka tās šķiras...” Un sāka skaitīt viņas. *Torksinjori, blekmajori, aliteri, beliteri, kojkakeri*, viņa saka, kas *koje-kak, ņikakeri*, kas nikā netiek uz priekšu, viņa saka, un latvieši vēl pielikuši *utkakeri* – tie, kas ar *utkām* kaujas. Nu, es neatceros, kādi bija reakcija, bet...” (Infantjevs 8.06.2007.)

Staļina kaujas sauciens... ko viņš visbiežāk atkārtoti visā savā dzīves ceļā.” [..]

Nav brīnums, ka viņu apdzied arī skaistākās dziesmas katrā Padomju tautā.” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 12.: 2–4)

Padomju folkloras pārskatu Anna Bērzkalne sāk ar Latvijas PSR pierakstītiem pēc klasisko tautasdziesmu parauga veidotiem padomju folkloras tekstiem. Tā, piemēram, 83 gadus vecā strādniece Dārta Āmura Rīgā pie Juglas teikusi:

„Ko gaidiet jūs, ļautiņi,
ka man līdzī nedziedat?
vai varēju viena pati
visas dziesmas izdziedāt,
visus vārdus izrunāt,
Staļintēvu godinot?” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 12.: 5a)

Citu tautu padomju folkloras piemērus Anna Bērzkalne ekscerpējusi no dažādām 20. gadsimta 30. un 40. gados publicētām tekstu izlasēm. Galvenokārt krievu tulkojumā iepazītos lietuviešu, baltkrievu, ukraiņu, bulgāru, karēļu, sāmu, mordvinu, tatāru, udmurtu, uzbeku, lezģiņu u. c. tekstus Anna Bērzkalne atveidojusi latviešu valodā. Piezīmes pie citētajiem tekstiem ir lielākoties aprakstošas – īsumā atreferēts dziesmas sižets vai pantā ietvertā doma, pievērsta uzmanība atsevišķiem epitetiem un salīdzinājumiem (tā, piemēram, lietuvieši izmantojuši citiem neraksturīgo salīdzinājumu ar dzintaru, savukārt Altaja tautas salīdzina Staļinu ar ciedru koku). Apceres „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs” kopsavilkumā Anna Bērzkalne secina:

„Visi šie izjustie dzejiskie tēli rāda padomjtautu sirsnīgo mīlu un godbijību pret savu lielo vadoni un liecina par viņa sociālistiskās celsmes dziļi atzinīgu izpratni, jūsmīgā paļāvībā traucoties pa viņa nosprausto ceļu pretim komunisma uzvarai.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 14.)

„V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā” (LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 13.)
– līdzīgi kā „Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās” – ir jubilejas priekšlasījums,

tas sagatavots Ļeņina 80 gadu dzimšanas dienas atcerei Latvijas PSR Zinātņu akadēmijā 1950. gada aprīlī. Referāta kompozīcija līdzīga: vispirms sniegti izraksti no citu autoru apcerēm par Ļeņinu, tad virknēti padomju folkloras piemēri, pie kam teksti ne tikai saistītājā valodā, bet arī no padomju vēstītājas folkloras (baltkrievu pasaka „Ļeņina patiesība”). Daļa Annas Bērzkalnes atlasītās dzejas piemēru skar boļševiku līdera nāves tēmu. To autore komentē ar atbilstošu patosu:

„Dzīvi tās ritējumā nevar apturēt pat vislielākā cilvēka nāve. Tā ir arī tautas izjūta: noslaucīt asaras, pārvarēt bēdas, un celt dzīvi pēc aizgājušā novēlējumiem, kas tagad kļuvuši jo glabājami un dārgi. Tā ukraiņi savā dziesmā solās:

Iesim vienmēr, biedri Ļeņin,

Kā tu novēlējis.

Tava patiesība soļo

Pasaulē šai plašā. [..].”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 13.: 11)

Annas Bērzkalnes secinājumi referāta „V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā” noslēgumā ir:

„Tautas dzejā V. I. Ļeņina tēls, atraisījies no visa nejaušā un pārejošā, paceļas savā nemirstīgumā kā mūža milzenis, ceļa rādītāja liesmaina zvaigzne, darbļaužu modinātājs un atbrīvotājs, gaismas un siltuma devējs, vadītājs pretim jaunai, gaišai cilvēces nākotnei. Šinī tautas dzejas tēlā parādās V. I. Ļeņina garīgā būte tās visīstākajā patiesīgumā.”

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 13.: 12)

Visas trīs Annas Bērzkalnes apceres par padomju folkloru vieno pilnīga iekļaušanās padomju ideoloģijas diskursā. Ja darbu „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” Anna Bērzkalne ir centusies izstrādāt kā zinātnisku folkloras pētījumu, „somu skolas” pieejai meklējot kompromisu ar ideoloģijas prasībām, tad „Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās”, „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs” un „V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā” ir padomju humanitārās zinātnes tekstu atdarinājumi. Ar vēsturiski ģeogrāfisko metodi, kuras pieeju Anna Bērzkalne pārstāvēja savos pirmskara perioda pētījumos, šīs apceres saista vien dažādu tautu materiālu atlase ar vienojošu tēmu. Par to, ka šos imitācijas sacerējumus Anna

Bērzkalne pati nav augstu vērtējusi un radījusi tikai ideoloģisko apstākļu spiesta, liecina viņas vēstule kolēģim Borisam Infantjevam. 1951. gada 3. decembrī – laikā, kad Anna Bērzkalne slepus no darbavietas plāno eksaminēties folkloristikā Maskavā,¹⁷⁴ – viņa konsultējas ar Borisu Infantjevu par speciālo literatūru un cita starpā piebilst:

„Ja Jums derētu mani dzejojumi par Ļ. un St., tad, lūdzu, izmantojat tos pēc patikas ar noteikumu neminēt manu vārdu. Tas nav pašlaik nevienam vajadzīgs un var man tikai kaitēt.”¹⁷⁵

(LUAB R A. Bērzkalnes f. 3., 5.)

Annas Bērzkalnes pētījums „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” un apceres par Josifu Staļinu un Vladimiru Ļeņinu padomju folklorā ir pēdējie zināmie Annas Bērzkalnes darbi folkloristikā. Pēc darba attiecību pārtraukšanas folkloras izpētei viņa vairs nenodevās.

¹⁷⁴ Šajā laikā Anna Bērzkalne nodibināja kolēģiālus kontaktus ar vairākiem padomju folkloristikā strādājošiem zinātniekiem no Maskavas un Ļeņingradas – līdzīgi tam, kā bija uzsākusi vēstuļu saziņu ar starptautiskās folkloristikas pārstāvjiem 20. gadsimta 20. un 30. gados.

¹⁷⁵ Šī vēstules saturs ļauj izteikt minējumu: iespējams, Josifa Staļina un Vladimira Ļeņina jubileju svinībām sacerētie referāti nemaz nav nolasīti vai arī nolasīti ļoti šaurā klausītāju lokā (Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūta Latviešu–krievu folkloras sektorā).

Nobeigums

Promocijas darbā „Annas Bērzkalnes darbība latviešu folkloristikā starptautisko sakaru kontekstā” lūkots apzināt un apkopot iespējami visus tēmas atklāsmei nepieciešamos vēstures avotus – kā npublicētos, tā publicētos. Npublicēto avotu lielākā daļa ir līdz šim zinātniskajā izpētē neaprobēti Annas Bērzkalnes privātie dokumenti (galvenokārt sarakste ar ārzemju folkloristiem, kas glabājas Latvijas un citzemju dokumentu krātuvēs) un dažādu iestāžu (Latvijas Universitāte, Tartu universitāte, Latviešu folkloras krātuve u. c.) oficiālā dokumentācija. Diemžēl ne visi iespējamie pētījuma avoti ir bijuši pieejami un saglabājušies – daļa gājusi bojā Otrā pasaules kara laikā (piemēram, profesoram Valteram Andersonam sūtītās Annas Bērzkalnes vēstules, domājams, zudušas Kēnigsbergas bombardēšanas laikā, kad pilnībā iznīcināta Valtera Andersona personīgā bibliotēka). Tāpat vērā ņemams, ka ne visas starptautiskās komunikācijas izpausmes dokumentētas. Tā, piemēram, analizētie dokumenti ļauj secināt, ka Latviešu folkloras krātuves materiālu reģistrēšanas un katalogizēšanas instrukcijas no somu profesora Kārles Krona Anna Bērzkalne lielākoties saņēmusi klātienē mutvārdos.

Annas Bērzkalnes profesionālajā biogrāfijā konstatējami tādi starptautisko sakaru marķieri kā studijas ārzemēs un starptautiskā korespondence – šie aspekti promocijas darbā aplūkoti sastatījumā ar viņas veikumu latviešu folkloristikā. Analizējot Annas Bērzkalnes privāto korespondenci un citus pētījuma avotus, rekonstruēti viņas starptautiskās saziņas loki un kvalitatīvi izvērtēta latviešu folkloristes iesaistītība tajos. Savrup iztirzāti vēstuļu sakari ar tiem korespondentiem, kuriem bijis vērā ņemams iespaids uz Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību: mentoriem Valteru Andersonu (Tartu), Kārli Kronu (Helsinki) un Džonu Maieru (Freiburga), starptautiskās „Folkloristikas bibliogrāfijas” veidotājiem Eduardu Hofmanu-Kreieru un Paulu Geigeru (Bāzele), līdzbiedriem Elzu Enejervi-Hāvio (Helsinki) un Oskaru Loritsu (Tartu).

Analizējot vēstures avotus, promocijas darbā „Annas Bērzkalnes darbība latviešu folkloristikā starptautisko sakaru kontekstā”, izsekots latviešu folkloristes Annas Bērzkalnes zinātnisko uzskatu sākotnei un attīstībai. Annas Bērzkalnes zinātniskajās publikācijās un npublicētajos zinātnisko darbu manuskriptos izpētīts

vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojums, tostarp padomju ideoloģijas nosacījumos. Iztirzāta ārzemju paraugu loma Latviešu folkloras krātuves izveidē un organizācijā. Tāpat izgaismots Annas Bērzkalnes devums „somu skolas” un somu un igauņu folkloristikas sasniegumu popularizēšanā Latvijā. Promocijas darba autore pētījuma izklāstā integrēti aplūkojusi arī Annas Bērzkalnes laikabiedru – pašmāju kritiķu un ārzemju folkloristu – vērtējumu par viņas darbību folkloristikā.

Izpētītais par Annas Bērzkalnes folkloristisko darbību starptautisko sakaru kontekstā var būt par pamatu vai noderīgu atbalstu turpmākiem pētījumiem. Pirmkārt, starptautiskās sadarbības aspekti iekļaujami starpkaru perioda latviešu folkloristikas vēstures izpētē. Otrkārt, atsevišķas aplūkošanas vērta var būt katra Annas Bērzkalnes korespondence ar kādu no ārzemju folkloristiem. Treškārt, Annas Bērzkalnes folkloristiskā darbība būtu aplūkojama Latvijas intelektuālās vēstures kopainā. Šie ir tikai daži no iespējamo turpmāko pētījumu virzieniem.

Secinājumi

1. Annai Bērzkalnei (1891–1956) ir būtiska loma latviešu folkloristikas vēsturē. Annas Bērzkalnes profesionālā identitāte ir trejāda: Latviešu folkloras krātuves vadītāja (no 1924. līdz 1929. gadam), folkloras – īpaši garo dziesmu jeb tautas romanču – pētniece un pedagoģe (Anna Bērzkalne bijusi ilggadēja latviešu valodas skolotāja Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijā). Annas Bērzkalnes iesaisti folkloristikā lielā mērā rosinājuši kontakti ar ārzemju zinātniekiem, kas iespaidojuši arī viņas folkloristikās darbības raksturu un virzību.
2. Annas Bērzkalnes devums latviešu folkloristikā līdz šim nav aptveroši zinātniski izvērtēts. Annai Bērzkalnei veltītās publikācijas iedalāmas trīs grupās: 1) informatīvi starpkaru perioda laikabiedru vēstījumi; 2) ideoloģiski tendenciozas apsūdzības padomju perioda sākumposmā (Jānis Niedre); 3) Annas Bērzkalnes rehabilitācija Latvijas Trešās atmodas laikā un vēlāk (Jānis Rozenbergs, Māra Vīksna u. c.).
3. Anna Bērzkalne bija starptautiskās folkloristikas pārstāve Latvijā, un viņa aktīvi sadarbojās ar nozares profesionāļiem citās Eiropas valstīs. Annas Bērzkalnes starptautiskās saziņas lokos ir folkloristi no Igaunijas, Somijas, Norvēģijas, Dānijas, Vācijas, Šveices, Nīderlandes, Itālijas, Krievijas (Krievijas PFSR) un Lietuvas. Pēc saziņas funkcijām un ietekmes uz Annas Bērzkalnes darbību latviešu folkloristikā viņas korespondence iedalāma četrās pamata grupās: 1) saziņa ar mentoriem (Valters Andersons, Kārlis Krons, Džons Maiers); 2) saziņa ar „*Volkskundliche Bibliographie*” veidotājiem (Eduards Hofmans-Kreiers, Pauls Geigers); 3) līdzbiedri – ilgstoši vēstuļu draugi (Elza Enejervi-Hāvio, Oskars Loritss); 4) citi korespondenti.

4. Annas Bērzkalnes darbību folkloristikā visvairāk iespaidojuši un atbalstījuši viņas mentori: vācbaltiešu profesors Valters Andersons (1885–1962), somu folklorists Kārle Krons (1863–1933) un vācu tautasdziesmu pētnieks Džons Maiers (1864–1953). Valters Andersons sniedzis Annai Bērzkalnei akadēmisku folkloristiskās izglītības pamatu un iesaistījis viņu profesionāļu starptautiskās saziņas lokos, tādējādi lielā mērā veicinot viņas karjeru. Kārle Krons papildinājis Annas Bērzkalnes zināšanas par vēsturiski ģeogrāfisko izpētes metodi, ko Anna Bērzkalne bija apguvusi no profesora Valtera Andersona, un bijis padomdevējs Latviešu folkloras krātuves izveidē. Džona Maiera pētnieciskā darba iespaidā Anna Bērzkalne specializējās garo tautasdziesmu izpētē un izvēlējās savas disertācijas tēmu: „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas” (1942).
5. 20. gadsimta 20. gados Anna Bērzkalne izvērtā plašu folkloras vākšanas kampaņu Latvijā, īpaši skolēnu vidū. Annas Bērzkalnes un Latviešu folkloras krātuves izstrādāto jautājumu lapu (instrukciju jeb aizrādījumu) pamatā ir igauņu un somu folkloristikas paraugi: Valtera Andersona bērnu pantu pieraksta metode, O. A. F. Mustonena un Viljo Johannesa Mansikas ticējumu vākšanas plāns, Kārles Krona pasaku pierakstes principi.
6. Latviešu folkloras krātuves izveidi un darbību lielā mērā sekmējuši ārzemju folkloristi Valters Andersons un Kārle Krons. Viņi konsultējuši Annu Bērzkalni par Latviešu folkloras krātuves darbības pamata virzieniem – folkloras vākšanu, materiālu reģistrēšanu, katalogizēšanu un izsniegšanu pētniekiem. Ārzemju folkloristu atzinības Latviešu folkloras krātuves darbam Anna Bērzkalne izmantojusi arhīva leģitimizācijas procedūras.
7. Anna Bērzkalne latviešu folkloristikā bijusi galvenā vēsturiski ģeogrāfiskās metodes popularizētāja un pārstāve. Viņas folkloras studijās – īpaši starptautiskajai auditorijai izstrādātajā un „*Folklore Fellows' Communications*” sērijā publicētajā „Tipu rādītājā latviešu tautas romancēm K. Barona „Latvju dainās”” (1938) un disertācijā „Dziesma par žēlumā nomirušo puisī. Tās pirmveids un latviskās versijas” – rodams skrupulozs metodes pielietojums. Parādīt vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojumu

latviešu inteliģencei Anna Bērzkalne uzskatījusi par savu primāro zinātnieces pienākumu.

8. Pēckara periodā Anna Bērzkalne un viņas proponētā „somu skola” saskārās ar eskalētu padomju folkloristikas kritiku. 20. gadsimta 40. un 50. gadu mijā Anna Bērzkalne mēģināja pieskaņot savas pētnieciskās intereses kopējai ideoloģiskajai un tematiskajai ievirzei latviešu folkloristikā. Centieni uztvert padomju ideoloģijas prasības un pielāgoties tām līdz ar daļēju vēsturiski ģeogrāfiskās metodes pielietojumu rodami tādos npublicētajos manuskriptos kā „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskaņpantos (častuški)” (1949), „Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās” (1949), „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs” (1950) un „V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā” (1950).

Saīsinājumi

- EEA – Igaunijas Valsts arhīvs (*Eesti Ajalooarhiiv*)
- DFS – Dāņu folkloras arhīvs (*Dansk Folkemindesamling*)
- DVA – Vācu tautasdziesmu arhīvs (*Deutsches Volksliedarchiv*)
- KM EKLA – Igaunijas Literatūras muzeja Igaunijas kultūras vēstures arhīvs (*Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv*)
- LD – Barons, K., Visendorfs, H. *Latvju dainas*. Jelgava, 1894. 1. sēj.; Pēterburga, 1903–1915. 2.–6. sēj.
- LFK – Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve
- LNVM VN – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Vēstures nodaļa
- LUAB – Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka
- LUVM – Latvijas Universitātes Vēstures muzejs
- LVA – Latvijas Valsts arhīvs
- LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs
- mašīnr. – mašīnrakstā
- MNM – Madonas Novadpētniecības muzejs
- piez. – piezīme (-s)
- RLMVM – Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs
- rokr. – rokrakstā
- RTMM – Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs
- SKS – Somu literatūras biedrība (*Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*)

Avoti

Nepublicētie avoti

Latvijā

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājums (LUAB R)

A. Bērzkalnes f. 3., 12. [Annas Bērzkalnes manuskripts „Biedrs Staļins padomju tautu dziesmās”. 21. 12. 1949. 21 lpp. Mašīnr., rokr. piez.]

A. Bērzkalnes f. 3., 13. [Annas Bērzkalnes manuskripts „V. I. Ļeņina tēls padomjtautu dzejā”. 15.04.1950. 12 lpp. Mašīnr.]

A. Bērzkalnes f. 3., 14. [Annas Bērzkalnes manuskripts „Biedrs Staļins padomjtautu dziesmās kā sociālistiskās celsmes vadītājs”. 7.06.1950. 10 lpp. Mašīnr., rokr. piez.]

A. Bērzkalnes f. 4., 1.–56.; 8., 4. [Valtera Andersona vēstules]

A. Bērzkalnes f. 4., 57.–63. [Nikolaja Andrejeva vēstules]

A. Bērzkalnes f. 4., 64. [Augusta Anni (Annista) vēstule]

A. Bērzkalnes f. 4., 65.–66. [Paula Aristes vēstules]

A. Bērzkalnes f. 4., 67.–68. [Jona Baļa vēstules]

A. Bērzkalnes f. 4., 69. [Baumaņu Augustes vēstule]

A. Bērzkalnes f. 4., 70. [Reidara Kristiansena vēstule]

A. Bērzkalnes f. 4., 74.–79. [sarakste ar Džovannu Dompī]

A. Bērzkalnes f. 5., 1. (Matiasa Johana Eizena pastkarte)

A. Bērzkalnes f. 5., 4.–27. [Elzas Enejervi-Hāvio vēstules]

A. Bērzkalnes f. 5., 28.–40. [Paula Geigera vēstules]

A. Bērzkalnes f. 5., 41.–43. [Jozefa Gīlena vēstules]

A. Bērzkalnes f. 5., 44.–47. [Ādolfā Grafa vēstules]

A. Bērzkalnes f. 6., 1. [Ellenas Gīneres-Nilsenas vēstule]

A. Bērzkalnes f. 6., 2.–4. [Hokuna Grīnera-Nilsena vēstules]

A. Bērzkalnes f. 6., 5.–10. [Džonija Hakmana vēstules]

- A. Bērzkalnes f. 6., 11.–17. [Lauri Hakulinena vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 6., 19. [Uno Harvas vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 6., 20. [Marti Hāvio vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 6., 21.–26. [Eduarda Hofmana-Kreiera vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 6., 29.–55. [Kārles Krona vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 7., 1.–134. [Oskara Loritsa vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 1. [Ilmari Manninena vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 8., 2. [Juliusa Marka vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 8., 3.; 5.–21. [Džona Maiera vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 22.–27. [Erika Pola vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 28. [Kurta Rankes vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 8., 30.–31. [Margaretes Rommeles vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 38. [Kristiana Sveigora Stanga vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 8., 39. [Aleksandera Tītsmā vēstule]
- A. Bērzkalnes f. 8., 40.–52. [Karla Roberta Vikmana vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 53.–54. [Jana de Vrīsa vēstules]
- A. Bērzkalnes f. 8., 55. [Erika Zēmana vēstule]
- LUAB R A. Bērzkalnes f. 9., 11. [Annas Bērzkalnes skolotājas cenza lieta]
- LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 2. [Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūta kadra anketa. Rokr. 30.09.1947.]
- LUAB R A. Bērzkalnes f. 10., 5. [Annas Bērzkalnes „Autobiogrāfija”. 21.11.1948. Mašīnr. 1 lp.]
- A. Bērzkalnes f. 10., 6. [Annas Bērzkalnes autobiogrāfija „Dažas ziņas par manu dzīvi”. Ap 1940. 1 lp. Mašīnr.]
- A. Bērzkalnes f. 12., 7. [Oskara Loritsa atsauksme par Annas Bērzkalnes disertāciju. Krievu val., tulk. no igauņu val. 1 lp. Mašīnr.]

A. Bērzkalnes f. 12., 8. [Izraksts no Tartu universitātes Filozofijas fakultātes publiskās sēdes 20.06.1942. Krievu val., tulk. no igauņu val. 1 lp. Mašīnr.]

A. Bērzkalnes f. 13., 14. [Annas Bērzkalnes „Zinātnisko darbu saraksts”. 19.09.1947. Mašīnr.]

A. Ozola f. 55 [Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes Folkloras katedras sēžu protokoli. 1946–1948.]

A. Ozola f. 67 [Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē Artura Ozola docētā kursa „Latviešu folkloras” pārbaudījumu biļetes. 1946–1953.]

Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Vēstures nodaļa

LNVM VN 9665

Pieminekļu valdes sēžu protokolu grāmata: 1923. g. 18. sept. – 1930. g. 19. febr.
1. sēj.

Latvijas Universitātes arhīvs

LU arhīvs, 7. apr., 287. l. [Docentes Annas Bērzkalnes Jura m. lieta.]

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve

[Latviešu folkloras krātuves sēžu protokolu grāmata.] 1925–1934.

LFK [Bdz] (Bērnu dziesmas)

LFK [17] [Rīgas pilsētas 2. vidusskola (ģimnāzija)]

LFK [21] [Annas Bērzkalnes folkloras vākums – no mātes Edes Bērzkalnes]

LFK 32, 183 [„Es bij’ viens bagāts vīrs...”]

LFK [49] [Annas Bērzkalnes folkloras vākums]

LFK 220, 58 [Bauskas Valsts vidusskola]

LFK 1325, 1–304 [„Es stāv’ uz augsta kalna”]

LFK 1327, 1–67 [„Dziesma par žēlumā nomirušo puisi”]

LFK [2175] [Rita Treija]

Kokare, Elza

1992, 2002. [Atmiņas rokr.] [116 lpp. + 3 lp.]

Līdzīgi motīvi ..

Bērzkalne, Anna

1949. *Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrindās un krievu atskanpantos (častuški)*. [145 lpp.; mašīnr., rokr.]

Konferencija fol'kloristov ..

1951. Konferencija fol'kloristov Pribaltiki: Tezisy I zasedanija [Baltijas folkloristu konference: I sēdes tēzes]. Rīga [Rīga]. [63 s. [63 lpp.]] [Mašīnr.]

ZA Folkloras institūta 155. pavēle Latvijas PSR Zinātņu akadēmijai. [8. 06. 1950. Par Annas Jura m. Bērzkalnes iecelšanu par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieci. Jāņa Rozenberga sagatavota noraksta kopija.]

ZA Folkloras institūta 355. pavēle Latvijas PSR Zinātņu akadēmijai. [22. 12. 1950. Par Annas Jura m. Bērzkalnes atbrīvošanu no darba. Jāņa Rozenberga sagatavota noraksta kopija.]

Latvijas Universitātes Vēstures muzejs

LUVM, Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes ..

Latvijas Augstskolas vēsturiski-filoloģiskās fakultātes organizācijas kolēģijas sēdes protokoli. 1919. g. 18. aug. – 1922. g. 8. apr. 91 lpp.

Latvijas Valsts arhīvs

LVA, 1756. f., 2. apr., 1. l., 151 lpp. [Annas Bērzkalnes disertācija „*The Song of the Youth who Died in Sorrow. Its Primary Form and Latvian Versions*”. 1941]

LVA, 1756. f., 2. apr., 4. l. [Annas Bērzkalnes autobiogrāfisks apcerējums „*Perezhitoe i peredumannoe*”. B. g.]

LVA, 1756. f., 2. apr., 7. l., 130 lp. [Annas Bērzkalnes manuskripts „*Andrieva Niedras „Liduma dumos*”. Literatūrvēsturiskas piezīmes”]

LVA, 1756. f., 2. apr., 19. l., 3 lpp. [Annas Bērzkalnes autobiogrāfija vācu valodā. 1942.]

LVA, 1756. f., 2. apr., 22. l., 5.–7. lp. [Annas Bērzkalnes vēstuļu uzmetumi.]

LVA, 1756. f., 2. apr., 16. l., 1.–5. lp. [Oskara Loritsa vēstules.]

LVA, 1756. f., 2. apr., 16. l., 1.–6. atkl. [Oskara Loritsa atklānes.]

LVA, 1756. f., 2. apr., 20. l., 3 lp. [Annas Bērzkalnes testamenti. 1940, 1954]

Latvijas Valsts vēstures arhīvs

LVVA, 1632. f., 2. apr., 943. l. [Izglītības ministrijas sarakste ar Pieminēkļu valdi.]

LVVA, 1632. f., 1. apr., 2237. l., 31. lp. *Izglītības ministrijas Skolotāju cenvēšanas komisija: 1902–1944. Bērzkalns Anna.* [Notāra apstiprinātas ziņas rokr.]

LVVA, 7427. f., 6. apr., 363. l. *Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas fakultātes protokolu grāmata. II. 1922–1938.* 300 lp.

Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejs

MNM 18108 [Jāņa Alberta Jansona „Atsauksme par Dr. A. Bērzkalnes zinātnisko darbību”. Mašīnr. 20.09.1945.]

MNM 18109 [Annas Bērzkalnes „Autobiogrāfija”. Mašīnr., rokr. 1948.]

Rakstniecības un mūzikas muzejs

RLMVM 325245

Krupjanskaja V. Ju., Sidel'nikov V. M.

1939. *Sputnik fol'klorista* [Folklorista ceļvedis]. Moskva [Maskava]: Gosudarstvennyj literaturnyj muzej [Valsts literatūras muzejs], 1939. 126 s. [126 lpp.] [Jānim Niedrem Viktora Sidelņikova dāvināta grāmata ar veltījuma ierakstu un grāmatas īpašnieka atzīmēm.]

RLMVM 496599

[Kriša Melnalkšņa kolekcija, Annas Bērzkalnes pastkarte. 30.06.1927.]

RTMM 671141 [„Jautājumu lapa par bērnu dziesmām un pantiem”. 1926. Andreja Kurcija krājumā]

RTMM 671145 [Atsevišķs novilkums no: Bērzkalne, A. Par bērnu dziesmu un pantu krāšanu. *Mūsu Nākotne*. 1922. Nr. 23. 677.–680. sl. A. Kurcija kolekcijā.]

RTMM 671146 [„Jautājumu lapa par bērnu dziesmām un pantiem”. Atsevišķs novilkums no „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta” 1924. gada 12. burtnīcas]

RTMM 671143 [„Jautājumu lapas tautas ticējumu krājējiem” – atsevišķi novilkumi no laikraksta „Valdības Vēstnesis” (1928. Nr. 209, 217, 224, 241, 258, 259, 285, 286; 1929. Nr. 15, 21, 51, 111): „I. Mājas un saimniecība”, „II. Zvejniecība un zivis”, „III. Mežs, medniecība un meža dzīvnieki”, „IV. Lopu un mājas dzīvnieku kopšana”, „V. Zemkopība”, „VI. Rūpniecība, tirgošanās, ceļošana, turība”, „VII. Dabas parādības, debess spīdekļi, laika un gada paredzēšana”, „VIII.

Attiecības tuvinieku un kaimiņu starpā”, „IX. Burvji, raganas, zīlnieki, buršana un pareģošana”, [„X un XI. Pārdabiskas būtnes, cilvēku un kustoņu aizgādņi, ziedošana un ievērojamas vietas”], „XII. Svētki un svinamās dienas”, „XIII. Radošanās un radīnieki”.]

RTMM 671150
Birkerts, Pēteris
1935.

Uzaicinājums un lūgums latviešu sakāmvārdu un parunu vākšanas lietā. [Atsevišķs novilkums no žurnāla „Zeltene” 1935. gada 18. numura.]

RTMM 671155

Instrukcijas tautas tradīciju krājējiem. I. Tautas dziesmas. Rīga: Izglītības ministrijas Pieminekļu valde, Latviešu folkloras krātuve, [b. g.]. 16 lpp.

RTMM 671156

Instrukcijas tautas tradīciju krājējiem, II. Rotaļas. Dzīvnieku valoda. Izglītības ministrijas Pieminekļu valde, Latviešu folkloras krātuve, [b. g.]. 8 lpp.

RTMM 671157

[„Pasakas.” Atsevišķs novilkums no „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta” 1926. g. 12. burtņīcā iespiestā raksta. Andreja Kurcija krājumā.]

RLMVM 671294

[Andreja Kurcija atsauksme par docentes Annas Bērzkalnes pētījumu „Līdzīgi motīvi latviešu bezatskaņu četrriņdās un krievu atskaņpantos (častuški)”. 1949.]

RLMVM 674560

Niedre, Jānis

1950. *Tēzes referātam „Padomju folkloristikas principi”.* [2 lpp., mašīnr.]

RLMVM 674561

Ozols, Arturs

1950. *Latviešu buržuāziskās folkloristikas kritika: Tēzes referātam ZA Folkloras institūta zinātniskajā sesijā sakarā ar Padomju Latvijas 10 gadadienu.* [3 lpp., mašīnr.]

RTMM 714033

[Alvila Augstkalna vēstule Eleonorai Šturmai. 25.03.1933.]

Igaunijā

Igaunijas Literatūras muzeja Igaunijas kultūras vēstures arhīvs

KM EKLA, f. 175, m.: 1, 7, 1/1; KM EKLA, f. 175, m.: 9, 1, 1/1–55/58; KM EKLA, f. 175, m.: 73, 1, 1/1–70/87; KM EKLA, f. 175, m.: 73, 2, 71/88–134/154 [Annas Bērzkalnes vēstules Oskaram Loritsam.]

Igaunijas Valsts arhīvs

EEA 2100-1-1024 [Tartu universitātes fonds, Annas Bērzkalnes lieta.]

EAA 2100-2b-3 [Tartu universitātes fonds, Valtera Andersona lieta.]

Dānijā

Karaliskās bibliotēkas Dāņu folkloras arhīvs

DFS 1906/34 [Annas Bērzkalnes vēstules Hokunam Grīneram-Nilsenam un Ellenai Grīnerai-Nilsenai.]

Somijā

Somu literatūras biedrība, Literatūras arhīvs

SKS 116:13:1–217 [Kārles Krona fonds, Valtera Andersona vēstules.]

SKS 117:11:1–46 [Kārles Krona fonds, Annas Bērzkalnes vēstules.]

SKS 123:36::1–41 [Kārles Krona fonds, Džona Maiera vēstules.]

SKS 1:40:1; 1:63:1; 2:4:1; 2:34:1–5; 2:71:1–3; 3:6:1; 3:52:1; 3:114:1 [Elzas Enerjevi-Hāvio fonds, Annas Bērzkalnes vēstules.]

Vācijā

Vācu tautasdziesmu arhīvs

DVA, Annas Bērzkalnes vēstules, 20.12.1925.–10.12.1942.

DVA, Annai Bērzkalnei adresēto Džona Maiera vēstuļu melnraksti, 12.01.1927.–28.12.1942.

DVA, Annai Bērzkalnei adresētās Erika Zēmana vēstules melnraksts, 16.02.1937.

DVA, *Gastbuch 1926–1963* [Vācu tautasdziesmu arhīva viesu grāmata.]

Annas Bērzkalnes publikācijas

Bērzkalne, Anna

1922. Dzejniece Anna Brigader. *Latvijas Vēstnesis*. 3. jūn., [4.] lpp.
1923. Rūdolfā Blaumaņa personība viņa darbos. *Latvju Grāmata*. Nr. 9/10, 7.–12. lpp.
- 1923/24. G. F. Stenders lettische Fabeln und Erzählungen. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Hft. 2. S. 95–101.
- 1925a. *Latviešu folkloras krātuve*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve. 16 lpp.
- 1925b. Tautas dzejas draugiem. *Lauku Darbs*. 20. martā. [2.] lpp.
- 1926a. Aloisa Jiraseka romāns „F. L. Vieks”. *Latvju Grāmata*. Nr. 2, 94.–102. lpp.
- 1926b. Daltonas plāns latviešu valodas pasniegšanā. *Rīgas pilsētas II. vidusskolas pirmie desmit gadi 1916–1926*. Rīga: Rīgas pilsētas II. Vidusskola. 159.–176. lpp.
- 1926c. Gada pārskats par igauņu filoloģiju un vēsturi. *Latvju Grāmata*. Nr. 4. 285.–287. lpp.
- 1926d. Igauņu tautas dziesmas. *Latvju Grāmata*. Nr. 5, 329.–335. lpp.
- 1926e. Igauņu un somu folkloristiskais darbs. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 1. 46.–54. lpp.
- 1926f. Jaunatne un tauta. *Latvijas Jaunatne*. Nr. 8 (22). [Pielikums.] 2.–8. lpp.
- 1926g. Tautas ticējumi mūsu tautas dziesmās. *Latvju Grāmata*. Nr. 6. 456.–459. lpp.
- 1926h. Daži temati referātiem un rakstu darbiem. *Ārpusskolas Izglītība*. Nr. 2. 77. lpp.
- 1926i. Turpinat tautas dziesmu vākšanu! *Latvju Grāmata*. Nr. 1. 65.–66. lpp.
- 1927a. Vispārīgi aizrādījumi tautas tradīciju krājējiem. *Valdības Vēstnesis*. 30. marts (Nr. 71). 2.–3. lpp.
- 1927b. Mēmie pagasti. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 12. 538.–539. lpp.

- 1927c. No Latviešu Folkloras Krātuves darbības. *Latvijas Saule*. Nr. 59/60. 657.–662. lpp.
- 1928a. Ievērojama svētku velte. *Latvju Grāmata*. Nr. 2. 121.–124. lpp.
- 1928b. Jautājumu lapas tautas ticējumu krājējiem. Ievads. Valdības Vēstnesis. Nr. 209. [Atsevišķs novilkums. 2 lpp.]
1930. Tautas dzeja un literatūra. *Latvju Grāmata*. Nr. 2. 75.–77. lpp.
1931. Somu literatūras biedrības simtsgadu pastāvēšanas svētki. *Latvju Grāmata*. Nr. 3. 106.–110. lpp.
1935. Somu eps Kalevala. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 3, 258.–263. lpp.
1937. *Pamatjēdzieni par tautas dzeju*. Rīga: D. Zeltiņš. 16 lpp.
- [1995 [1937]].
Pamatjēdzieni par latviešu tautas dzeju. Rīga: Zvaigzne ABC. 2. izd. 32 lpp.
1938. *Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons' Latvju Dainas*. (FF Communications. No. 123.) Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. S. 58.
- 1942a. *Dziesma par žēlumā nomirušo puisi*. Rīga: Latvju Grāmata. 112 lpp.
- 1942b. Rūdolfa Blaumaņa ietekme Augusta Melka Jūrmalas stāstos. *Latvju Mēnešraksts*. Nr. 7. 639.–644. lpp.

Noteikumi ..

1924. Noteikumi par latviešu folkloras krātuvi. *Valdības Vēstnesis*. 1924. 2. dec. (Nr. 274). 1. lpp.

Annas Bērzkaines tulkojumi

Aarne, Antti

1921. Par pasaku pētīšanu. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 9. 942.–952. lpp.

Andersons, Valters

1925. Par latviešu iespaidu igauņu vecākā daiļliteratūrā. *Latvju Grāmata*. Nr. 6. 426.–437. lpp.

Kaarle Krohna ..

1930. Kaarle Krohna Somu buramvārdi Latvijā. *Latvju Grāmata*. Nr. 1. 43.–48. lpp.

Intervijas¹⁷⁶

Augstkalne 6.01.2010.

Rūta Augstkalne (1930). Intervijas laiks, vieta: 2010. gada 6. janvārī Rīgā, Bruņinieku ielā 71–39. Intervē: Rita Treija. Digitālā skaņu datne. Ieraksta laiks: 2 st., 55 min.

Beitiņa 13.12.2007.

Maigone Beitiņa (1929). Intervijas laiks, vieta: 2007. gada 13. decembrī Rīgā, Akadēmijas lauk. 1 (Latviešu folkloras krātuvē). Intervē: Rita Treija. Sarunā piedalās arī folklorists Aldis Pūtelis. Ieraksta laiks: 1 st., 51 min.

Infantjevs 8.06.2007.

Boriss Infantjevs (1921–2009). Intervijas laiks, vieta: 2007. gada 8. jūnijā, Rīgā, Dzirnavu ielā 112 – 1. Intervē: Rita Treija. Sarunā piedalās Borisa Infantjeva dzīvesbiedre Austrā Infantjeva (dz. Alksnīte, 1920–2011). Digitālā skaņu datne. Ieraksta laiks: 47 min.

Lappuķe, Nagobads-Ābola, Pētersone 25.11.2011.

Vēsma Lappuķe (dz. Pičners, 1926), **Aina Nagobads-Ābola** (dz. Nagobads, 1920), **Velta Pētersone** (1926). Intervijas laiks, vieta: 2011. gada 25. novembrī Rīgā, Strēlnieku ielā 11–2. Intervē: Rita Treija. Digitāla skaņu datne. Ieraksta laiks: 1 st., 53 min.

Levins 28.10.2009.

Izidors Levins (*Isidor Levin*, 1919). Intervijas laiks, vieta: 2009. gada 28. oktobrī Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā Rīgā, Akadēmijas laukumā 1. Intervē: Guntis Pakalns. Digitāla skaņu datne. Ieraksta laiks: 41 min.

¹⁷⁶ Intervijas glabājas intervētāju personīgajos arhīvos; pieejamas arī Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuvē (LFK [2175]).

Literatūra

Abrahams, Roger D.

- 1993a. After New Perspectives: Folklore Study in the Late Twentieth Century. *Western Folklore*. Vol. 52, No. 2/4: Theorizing Folklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture. Pp. 379–400.
- 1993b. Phantoms of Romantic Nationalism in Folkloristics. *The Journal of American Folklore*. Vol. 106, No. 419. Pp. 3–37.

Aizrādījumi jaunās folkloras vācējiem

1947. *Aizrādījumi jaunās folkloras vācējiem*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. 10 lpp.

Album academicum ..

1994. *Album academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944*. Tartu: Tartu University; The Estonian Archives of History; The Estonian Science Foundation. Vol. 3. 528 pp.

Ambainis, Ojārs

1989. *Latviešu folkloristikas vēsture: Pamatvirzieni un fakti*. Rīga: Zvaigzne. 128 lpp.

Ancītis, Krišjānis

1942. Dziesma par žēlumā nomirušo puisi. *Tēvija*. 5. maijā. 6. lpp.

Anderson, Walter

1923. *Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks*. (FF Communications. No. 42.) Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 449 S.
1925. Lāti mōjust eesti vanemas ilukirjanduses. Fr. W. V. Villmann'i „Juttud ja Moistatused”. *Eesti Kirjandus*. Nr. 9. Lk. 385–396; 408–413.
- 1925/1926. Die Marspanik in Estland 1921. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. No. 35/36. Hft. 4. S. 229–252.
1930. Über P. Jensens Methode der vergleichenden Sagenforschung. *Acta et commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis)*. B. Humaniora. XXI. T. 3. S. 1–48.
- 1932a. Das Lied von den zwei Königskindern in der estnischen Volksüberlieferung. *Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft XXVI*. Dorpat: Druck von C. mattiesen. S. 1–130.

1932b. Der Schwank vom alten Hildebrand. Eine vergleichende Studie. *Acta et commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis)*. B. Humaniora. XXI. T. 1. S. 1–176; XXIII. T. 1. S. .. Tartu.

Anna Bērzkalne [nekrologs]

1956. Anna Bērzkalne [nekrologs]. *Literatūra un Māksla*. 4. martā. 4. lpp.

Anna Bērzkalne: Īsa biogrāfija

1999–2012.

Anna Bērzkalne: Īsa biogrāfija. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve. http://www.lfk.lv/lfk_lv.html. (25.10.2012.)

Annai Bērzkalnei 100

1991. *Annai Bērzkalnei 100*. Sast. M. Vīksna. Rīga: Zinātne. [6 lpp.]

Anšlava Eglīša dienasgrāmata ..

2004. Anšlava Eglīša dienasgrāmata 1919–1944. Rīga: Zinātne. 248 lpp.

Arājs, Kārlis

1964. *Krišjāņa Barona „Latvju dainas” un to nozīme latviešu folkloristikā: Disertācija filoloģijas zinātņu kandidāta grāda ieguvei*. Rīga. 453 lpp.

Arājs, Kārlis & Medne, Alma

1977. *Latviešu pasaku tipu rādītājs*. Rīga: Zinātne. 528 lpp.

Augstkalns, Alvis

1940. Leišu čūsku vārdi Latvijā. *Senātne un Māksla*. Nr. 2. 41.–44. lpp.

Babcock, Barbara A.

1987. Taking Liberties, Writing from the Margins, and Doing It with a Difference. *The Journal of American Folklore*. Vol. 100, No. 398: Folklore and Feminism. Pp. 390–411.

Basso, Keith H.

1974. The ethnography of writing. Bauman, Richard & Sherzez, Joel (eds.). *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Cambridge; London; New York: Cambridge University Press. Pp. 425–432.

Bauman, Richard

2002. Disciplinarity, Reflexivity, and Power in Verbal Art as Performance: A Response. *The Journal of American Folklore*. Vol. 115, No. 455, Toward New Perspectives on Verbal Art as Performance. Pp. 92–98.

Bausinger, Hermann

1999. Disengagement by Engagement: Volkskunde in a Period of Change. *Journal of Folklore Research*. Vol. 36, No. 2/3: Special Double

Issue: Cultural Brokerage: Forms of Intellectual Practice in Society.
Pp. 143–149

Bela-Krūmiņa, Baiba

2004. *Dzīvesstāsti kā sociāli vēstījumi: Promocijas darba kopsavilkums.* [Rīga:] Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte; Filozofijas un socioloģijas institūts. 58 lpp.

Ben-Amos, Dan

1973. A History of Folklore Studies: Why Do We Need It? *Journal of the Folklore Institute*. Vol. 10, No. 1/2, Special Issue: American Folklore Historiography. Pp. 113–124.

1998. The Name is the Thing. *The Journal of American Folklore*. Vol. 111, No. 441: Folklore: What's in a Name? Pp. 257–280.

Bendix, Regina

1992. Diverging Paths in the Scientific Search for Authenticity. *Journal of Folklore Research*. Vol. 29, No. 2. Pp. 103–132.

1997. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies.* Madison: The University of Wisconsin Press. 318 pp.

1998. Of Names, Professional Identities, and Disciplinary Futures. *The Journal of American Folklore*. Vol. 111, No. 441: Folklore: What's in a Name? Pp. 235–246.

1999. Time and Ourselves: The Discomforts of Reflexive Disciplinary History: Response to Wolfgang Kaschuba. *Journal of Folklore Research*. Vol. 36, No. 2/3: Special Double Issue: Cultural Brokerage: Forms of Intellectual Practice in Society. Pp. 179–183.

Bendix, Regina & Welz, Gisela

1999. Introduction: "Cultural Brokerage" and "Public Folklore" within a German and American Field of Discourse. *Journal of Folklore Research*. Vol. 36, No. 2/3: Special Double Issue: Cultural Brokerage: Forms of Intellectual Practice in Society. Pp. 111–125.

Bērziņš, Ludis

2007 [1942].
Greznas dziesmas. Rīga: Zinātne. 312 lpp.

Bērziņš, Valdis (atb. red.)

2003. *20. gadsimta Latvijas vēsture.* 2. sēj. Neatkarīgā valsts 1918-1940. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds. 1022 lpp.

Biedreņu saraksts

1931. Biedreņu saraksts. *Latvijas Akadēmiski Izglītoto Sieviešu Apvienības Ziņojumi.* Nr. 7. 103.–106. lpp.

Biedrību dzīve

1924. Biedrību dzīve. *Latvis*. 22. martā. Pielikums Nr. 753. [4.] lpp.

Blumberga, Renāte

2006. *Lībieši dokumentos un vēstulēs: Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 384 lpp.

Bolin, Per

2012 *Between National and Academic Agendas: Ethnic Policies and 'National Disciplines' at the University of Latvia, 1919–1940*. Huddinge: Södertörns högskola. 348 pp.

Boock, Barbara

2003. Meier, John. *Internationales Germanistenlexikon 1800–1950*. Herausgegeben und eingeleitet von Christoph König. Berlin; New York: Walter de Gruyter. S. 1192–1195.

Brady, Margaret K.

2002. The 2002 Archer Taylor Memorial Lecture. Back to the Hearth: „The Politics of Reflexivity and Representation in Context”. *Western Folklore*, Vol. 61, No. 3/4. Pp. 237–258

Brednich, Rolf Wilhelm & Cotter, Joan L.

1968. Das Deutsche Volksliedarchiv in Freiburg im Breisgau and German Folksong Research. *Journal of the Folklore Institute*. No. 2/3. Vol. 5. Pp. 198–211.

Brenķe, Ieva

2009. Alvila Augstkalna dzīves gājums un personība. Augstkalns, A. *Darbu izlase*. Sast. I. Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. 7.–18. lpp.

Brett, Annabel

2002. What is Intellectual History Now? Cannadine, David (ed.). *What is History Now?* Palgrave Macmillan Ltd. Pp. 113–131.

Bringéus, Nils-Arvid

2009. Carl Wilhelm von Sydow. A Swedish Pioneer in Folklore. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 272 pp.

Bronner, Simon J.

1984. The Early Movements of Anthropology and Their Folkloristic Relationships. *Folklore*. Vol. 95, No 1. Pp. 57–73.

Bula, Dace

2007. „Folkloristikas bibliotēka”. Bērziņš, L. *Greznas dziesmas*. Rīga: Zinātne. 7.–8. lpp.

2008. Latvian Folksongs: Collected, Published and Studied. Bula, D. & Rieuwerts, S. (eds.). *Singing the Nations: Herder's Legacy*. Trier: Wissenschaftliche Verlag Trier. B·A·S·I·S. Vol. 4. Pp. 6–29.

2011. *Mūsdienu folkloristika: Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne. 320 lpp.

Bunkše, Edmunds V.

1979. Latvian Folkloristics. *The Journal of American Folklore*. Vol. 92, No. 364. Pp. 196–214.

Burchardt-Seebass, Christine

2010. Zur Geschichte der Volkskunde (Kulturwissenschaft und Europäischen Ethnologie) an der Basler Universität. *Historisches Seminar Basel*. Januar.

http://www.unigeschichte.unibas.ch/cms/upload/FaecherUndFakultaeten/Downloads/Burckhardt-Seebass_Volkskunde.pdf (10.03.2012.)

Burckhardt-Seebass, Christine & Bendix, Regina

1999. The Role of Expert in Public Folklore: Response to Robert Baron. *Journal of Folklore Research*. Vol. 36, No. 2/3: Special Double Issue: Cultural Brokerage: Forms of Intellectual Practice in Society. Pp. 201–205.

Burke, Peter (ed.)

2001 [1991].

New Perspectives on Historical Writing. Cambridge: Polity Press. 2nd ed. 306 pp.

Burke, Peter

2004. History and Folklore: A Historiographical Survey. *Folklore*. Vol. 115, No. 2. Pp. 133–139.

Ceipe, Gundars

2010. *Latvijas Brāļu draudze 1918–1940: Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte. 277 lpp.

Cerūzis, Raimonds

2002. *Vācu faktors Latvijā (1918.–1939.): politiskie un starpnacionālie aspekti: Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte. 351 lpp.

Cocchiara, Giuseppe

1960 [1952]

Коккьяра, Джузеппе. *История фольклористики в Европе*. Москва: Издательство иностранной литературы. 690 с.

Complete Catalogue ..

1993. *Complete Catalogue of the FOLKLORE FELLOWS' COMMUNICATIONS*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 20 pp.

- Creswell, John W.**
 2009. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles; London; New Delhi; Singapore: SAGE. 3rd ed. 296 pp.
- Danet, Brenda**
 1996. The Ethnography of writing. Bouissac, Paul (gen. ed.). *The Garland Encyclopedia of Semiotics*. New York: Garland.
<http://psychology.jrank.org/pages/2204/writing-ethnography.html>
 (1.08.2011.)
- Davies, Charlotte Aull**
 1999. *Reflexive Ethnography: A guide to researching selves and others*. London; New York: Routledge. 257 pp.
- De Caro, Francis A.**
 1976. Concepts of the past in Folkloristics. *Western Folklore*. Vol. 35, No. 1. Pp. 3–22.
- Dégh, Linda**
 1965. Folklore and Related Disciplines in Eastern Europe. *Journal of the Folklore Institute*. Vol. 2, No. 2. Pp. 103–119.
- Dolby Stahl, Sandra**
 1988. Critical Studies in Folklore Historiography: Guest Editor's Introduction. *Western Folklore*. Vol. 47, No. 4. Pp. 235–243.
- Dorson, Richard M.**
 1985. Folkloristics. *Journal of American Folklore*. Vol. 98. Issue 387. Pp. 95–101.
- Douglas, Paul**
 2000. Folklore from the Grassroots. *The Journal of American Folklore*. Vol. 113, No. 447. Pp. 83–86.
- Dow, James R.**
 1987. Volkskunde and National Socialism. *The Journal of American Folklore* No. 397. Vol. 100. Pp. 300–304.
 2008. There Is No Grand Theory in Germany, and for Good Reason. *Journal of Folklore Research*. Vol. 45, No. 1: Grand Theory. Pp. 55–62.
- Dow, James R. & Lixfeld, Hannjost (eds.).**
 1994. *The Nazification of an Academic Discipline: Folklore in the Third Reich*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press. 354 pp.

DuBois, Tom

2010. Tale of two journals. *Folklore Fellows' Network*. No. 39. Pp. 2–8.

Dundes, Alan (ed.)

1999. *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Lanham; Boulder; New York; Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. xiii, 255 pp.

Dundes, Alan

2005. Folkloristics in the Twenty-First Century (AFS Invited Presidential Plenary Address, 2004). *The Journal of American Folklore*. Vol. 118, No. 470. Pp. 385–408.

Egle, Kārlis

1942. Anna Bērzkalne. *Latvju Mēnešraksts*. Nr. 1. 91.–93. lpp

Eglītis, Viktors

[1934] *Domājošā Rīga*. Rīga: [B. izd.]. 246 lpp.

Ekmanis, Rolfs

1959. Padomju mitoloģija Latvijā. *Jaunā Gaita*. Nr. 21. 116.–118. lpp.

Enäjärvi-Haavio, Elsa

1926. Kansallinen Latvia. Tiedettä ja taidetta. *Helsingin Sanomat*. № 130. P. 16.

1932. *The Game of Rich and Poor. A Comparative Study in Traditional Singing Games*. (Folklore Fellows' Communications. No. 36.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. 343 pp.

Ērmanis, Pēteris

1958. Sāpnis par aizgājējiem. *Laika Mēnešraksts*. Nr. 67. 225.–231. lpp.

Farrer, Claire R.

1975. Women and Folklore: Images and Genres. *The Journal of American Folklore*. Vol. 88, No. 347: Women and Folklore. Pp. v-xv.

Fenske, Michaela

2007. Micro, Macro, Agency: Historical Ethnography as Cultural Anthropology Practice. *Journal of Folklore Research*. Vol. 44, No. 1. Pp. 67–99.

Ferrarotti, Franco

2003. *On the Science of Uncertainty: The Biographical Method in Social Research*. Lanham; Boulder; New York; Oxford: Lexington Books. 78 pp.

2007. Histories of Life as Method. *Convergencia*. No. 44. Pp. 13–38.

Fox, Jennifer

1987. The Creator Gods: Romantic Nationalism and the En-Genderment of Women in Folklore. *The Journal of American Folklore*. Vol. 100, No. 398: Folklore and Feminism. Pp. 563–572.

Gāle-Kārpentere, Inta

2001. Mutvārdu intervija: teorija un prakse. *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. 162.–177. lpp.

Geiger, Paul

1937. *Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1931 und 1932*. Im Auftrage des Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde mit Unterstützung von E. Hoffmann-Krayer. Berlin: Walter de Gruyter & Co. 542 S.

Georges, Robert A. & Jones, Michael Owen

1995. *Folklore: An Introduction*. Bloomington; Indianapolis. 338 pp.

Gerharde-Upeniece, Ginta

2011. *Tēlotājas mākslas dzīve un Latvijas valsts (1918–1940): Promocijas darba kopsavilkums*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija. 61 lpp.

Greble, Vilma

1973. *Latviešu bērnu folklorā*. Rīga: Zinātne. 232 lpp.

Grudule, Māra

2008. Igaunī un lietuvieši – kultūra un literatūra latviešu grāmatās un periodikā 17.–19. gadsimtā. *Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. 18.–184. lpp.

Haavio, Martti

1929. *Kettenmärchenstudien I*. FF Communications No. 88. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia (Academia Scientiarum Fennica). 224 S.

Hakamies, Pekka

2010. The centenary of Folklore Fellows' Communications. *Folklore Fellows' Network*. No. 39. P. 1.

Hellspong, Mats & Skott, Fredrik (red.)

2010. *Svenska etnologer och folklorister*. Uppsala: Kingl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. 290 s.

Henkes, Barbara & Johnson, Richard

2002. Silences across Disciplines: Folklore Studies, Cultural Studies, and History. *Journal of Folklore Research*. Vol. 39, No. 2/3: Special Double Issue: Dialogues. Pp. 125–146.

Hesse-Biber, Sharlene Nagy

2010. *Mixed Methods Research: Merging Theory with Practice*. New York: Guilford Press. 242 pp.

Holzappel, Otto

1991. Sammlung Otto Bong: Kinderverse aus Lettland. *Jahrbuch für Volksliedforschung*. Freiburg i. Breisgau: deutsches Volksliedarchiv. 36. Jg. S. 95–96.

1993. *Deutsche Volksliedarchiv Freiburg i. Br. Studien zur Volksliedforschung*. Bern; Berlin; Frankfurt am Main; New York; Paris; Wien: Peter Lang. Bd. 3. 2. Aufl. 266 S.

Hufford, David J.

1995. The Scholarly Voice and the Personal Voice: Reflexivity in Belief Studies. *Western Folklore*. Vol. 54, No. 1: Reflexivity and the Study of Belief. Pp. 57–76

Häggman, Kai

2012. *Sanojen talossa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1348.) Porvo: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 528 s.

Infantjevs, Boriss

1950a. *Latviešu un krievu folkloristu sakari latviešu buržuāziski nacionālās kustības laikā: Disertācija filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. 236, VII lpp.

1950b. Padomju Latvijas folkloristu sasniegumi 10 gados. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 7. 176.–178. lpp.

1950c. Puškina „Pasaka par zvejnieku un zivtiņu” latviešu folklorā. *LPSR ZA Folkloras institūta raksti*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 1. sēj. 28.–44. lpp.

2004. Latviešu padomju folkloras, tās krāšanas metodes. *Letonica*. Nr.11. 201.–208. lpp.

Jackson, Bruce

1985. Folkloristics. *The Journal of American Folklore*. Vol. 98, No. 387. Pp. 95–101.

1986. Into the Looking Glass: Reply to Kirshenblatt-Gimblett and Ben-Amos. *The Journal of American Folklore*. Vol. 99, No. 391. Pp. 75–77.

Jenkins, Keeth

1991. *Re-thinking History*. London; New York: Routledge. 99 pp.

Kalnačs, Jānis

2005. *Tēlotājas mākslas dzīve nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā 1941–1945*. Rīga: Neputns. 304 lpp.

Kalniņa, Ieva

[2007.] Latviešu padomju folkloras konstrukcija. *Kultūra un vara: Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru*. Sast. J. Kursīte, J. Stauga. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 30.–40. lpp.

2008. Anna Bērzkalne. *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008. 82.–85. lpp.

2009. Kārlis Straubergs – klasiskās filoloģijas pamatlicējs Latvijas Universitātē. *Filoloģijas un mākslas zinātnes Latvijas Universitātē 1919–2009: Procesi un personības*. Sast. A. Cimdiņa. Rīga; Latvijas Universitāte. 46.–53. lpp.

Karma, Tenu

2000. Stāsts par balto zvirbuli. Oskaram Loritsam – 100. *Lībiešu gadagrāmata. Līvlist āigastrontōz 2000*. Lībiešu krasts. 68.–72. lpp.

Keruss, Jānis

2011. Sovjetizācija (1944–1956). Keruss J., Lipša, I., Runce, I., Zellis, K. *Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēsture padomju laikā: personības, struktūras, idejas (1944–1991)*. 2. izd. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 87.–129. lpp.

Krohn, Kaarle

1926. *Die folkloristische Arbeitsmethode, begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen Forschern*. Oslo: H. Aschehoug & Co. 168 S.

1999. The Method of Julius Krohn. Dundes, Alan (ed.) *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Lanham; Boulder; New York; Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Pp. 37–45.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara

1985. Di folkloristik: A Good Yiddish Word. *The Journal of American Folklore*. Vol. 98, No. 389. Pp. 331–334.

1998. Folklore's Crisis. *The Journal of American Folklore*. Vol. 111, No. 441. Folklore: What's in a Name? Pp. 281–327.

2000. Folklorists in Public: Reflections on Cultural Brokerage in the United States and Germany. *Journal of Folklore Research*. Vol. 37, No. 1. Pp. 1–21.

- Krievs, J.** (Niedre, Jānis)
1947. Kā P. Birkerts izskaidro latviešu folkloru. *Literatūra un Māksla*. 21. febr. 5. lpp.
- Kronika
1929. Kronika. *Latvijas Saule*. Nr. 75–76. 831. lpp.
- Kubuliņa, Anda**
2000/2001.
Jānis Niedre un latviešu pēckara folkloristika. *Letonica*. Nr. 6/7. 154.–174. lpp.
- Kuhn, Thomas S.**
1996 [1962].
The structure of Scientific Revolutions. Chicago; London: University of Chicago Press. 3rd ed. 212 pp.
- Kuutma, Kristin & Jaago, Tiiu** (eds.)
2005. *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology: A reader and Reflexive History*. Tartu: Tartu University Press. 370 pp.
- Ķencis, Toms**
2012. *A disciplinary history of Latvian mythology*. (Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis 19.) Tartu: University of Tartu Press. 222 pp.
- La Capra, Dominick**
1983. *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*. New York: Cornell University. 350 pp.
- Lāms, Ojārs**
2009. Latviešu akadēmiskās literatūrzinātnes tapšanas un uzplaukuma posms (1919–1948). *Filoloģijas un mākslas zinātnes Latvijas Universitātē 1919–2009: Procesi un personības*. Sast. A. Cimdiņa. Rīga; Latvijas Universitāte. 79.–92. lpp.
- Latviešu literatūras vēsture
1959. *Latviešu literatūras vēsture*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība. 1. sēj. 642 lpp.
- Latvijas Universitate divdesmit gados ..*
1939. Ārzemju zinātnieku lekcijas. *Latvijas Universitate divdesmit gados 1919–1939*: I d. Vēsturiskas un statistiskas ziņas par Universitāti un tās fakultatēm. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939. 300 lpp.
- Lawless, Elaine J.**
1992. „I Was Afraid Someone like You... an Outsider... Would Misunderstand”: Negotiating Interpretive Differences between Ethnographers and Subjects. *The Journal of American Folklore*. Vol. 105, No. 417. Pp. 302–314.

- Lawthom, Rebecca, Clough, Peter & Moore, Michele**
 2004. *Researching Life Stories: Method, theory and analyses in a biographical age*. London; New York: Routledge. 213 pp.
- Lazda, Māra**
 2001. Sievietes dzīvesstāsts un vēsture. *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. 40.–45. lpp.
- LE
 1950–1951.
Latvju enciklopēdija. Red. A. Švābe. Stokholma: Trīs zvaigznes. 1. sēj. 959 lpp.
- Lerhis, Ainārs**
 2002. *Latvijas Republikas ārlietu dienesta attīstība (1917–1941): Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte. 322 lpp.
- Levin, Isidor**
 1963. Walter Anderson. *10.10.1885 in Minsk – †23.8.1962 in Kiel. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*. Berlin: Akademie-Verlag. Bd. 9. Jahrgang 1963. T. 1. S. 293–311.
- Lipša, Ineta**
 2009. *Sabiedriskā tikumība Latvijā, 1918–1940: Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte. 290 lpp.
- Lixfeld, Hannjost**
 1991. The Deutsche Forschungsgemeinschaft and the Umbrella Organizations of German *Volkskunde* during the Third Reich. *Asian Folklore Studies*. No. 50. Pp. 95–116.
- LKV
 1928–1929.
Latviešu konversācijas vārdnīca. Virsred. A. Švābe. Rīga; A. Gulbis, 1928–1929. 2. sēj. 4094 sl.
- Loorits, Oskar**
 1926–1928.
Liivi rahva usund. Tartu. Bd. 1–3. 270, 280 und 284 S.
2000. *Liivi rahva usund*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. K. 4–5. 178 lk.
- LPE
 1981. *Latvijas padomju enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija. 1. sēj. 782 lpp.

- LRB
2003. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 2., pārstr. un papild. izd. Rīga: Zinātne. 741 lpp.
- Ltdz
1979–2008.
Latviešu tautasdziesmas. Rīga: Zinātne. 1.–9. sēj.
- Marwick, Arthur**
2001. *The New Nature of History: Knowledge, Evidence, Language*. Lyceum Books. 334 pp.
- Medne, Alma**
1937. Pasaku kārtošana Latviešu folkloras krātuvē. *Senatne un Māksla*. Nr. 1. 135.–147. lpp.
1940. *Latviešu dzīvnieku pasakas*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve. 192 lpp.
- Meier, John**
1927. Bericht über die Tätigkeit des Verbandes. *Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde*. Nr. 33. April. S. 18–44.
- [**Meier, John**]
1928. Bericht über die Tätigkeit des Verbandes. *Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde*. Nr. 35. Juli. S. 17–19.
- Mills, Margaret**
1993. Feminist Theory and the Study of Folklore: A Twenty-Year Trajectory toward Theory. *Western Folklore*. Vol. 52, No. 2/4: Theorizing Folklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture. Pp. 173–192.
- Montenyohl, Eric**
1996. Divergent Paths: On the Evolution of „Folklore” and „Folkloristics”. *Journal of Folklore Research*. Vol. 33, No. 3. Pp. 232–235.
- Nettl, Bruno**
1955. [Untitled.] *The Journal of American Folklore*. Vol. 68, No. 269. Pp. 373–374.
- Niedre, Jānis**
1947. Reakcionārās teorijas latviešu folkloristikā. *Karogs*. Nr. 5. 462.–467. lpp.
1948. Docentes Annas Bērzkālnes „lieta”. *Literatūra un Māksla*. 16. maijs. 6. lpp.
1951. Latviešu folkloristikas attīstība un cīņa ar „somu skolas” paliekām.

Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 1951. Nr. 8. 1199.–1210. lpp.

Olrik, Axel

1912. The „Folklore Fellows”: Their Organisation and Objects. *Folklore*. Vol. 23, No. 1. Pp. 111–114.

Ozoliņš, Gatis

2010. Jānis Alberts Jansons un latviešu masku pētniecība kultūrvēsturiskās etnoloģijas kontekstā. Jansons, J. A. *Latviešu masku gājieni: Eksperimentāls pētījums ar pamatojumu salīdzinošajā etnogrāfijā un etnoloģijā*. Rīga: Zinātne. 9.–44. lpp.

Ozols, Arturs

1938. *Tautas dziesmu literatūras bibliogrāfija*. Red. L. Bērziņš. Rīga: Ramave. 283 lpp.

1949. *Folkloristiskā darba metodes latviešu tautasdziesmu laukā 19. gs. otrā pusē: Disertācija filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai*. Rīga. 276 lpp.

1968. *Raksti folkloristikā*. Rīga: Zinātne. 417 lpp.

Oring, Elliott

1998. Anti Anti-„Folklore”. *The Journal of American Folklore*. Vol. 111, No. 441: Folklore: What's in a Name? Pp. 328–338.

Ó Catháin, Séamas

2008. *Formation of a Folklorist: The visit of James Hamilton Delargy (Séamus Ó Duilearga) to Scandinavia, Finland, Estonia and Germany, 1 April – 29 September 1928*. (Folklore Studies 18.) Folklore of Ireland Council. 366 pp.

Öffentliche Ferienvorlesungen

1925. *Öffentliche Ferienvorlesungen*. Riga: Herdergesellschaft zu Riga. 8 S.

Paredes, Américo & Bauman, Richard (eds.)

1972. *Toward New Perspectives in Folklore*. Austin: University of Texas Press. Publications of the American Folklore Society, Bibliographical and Special Series. No. 23. xvi, 181 pp.

Pedagoģiskā doma ..

1994. *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. līdz 1940. g.: Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne. 240 lpp.

Pohl, Erich

1934. *Die deutsche Volksballade von der „Losgekauften”*: Ein Versuch zur Erforschung des Ursprungs und Verganges einer Volksballade von

europäischen Verbreitung. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). 361 S.

Pound, Louise

1952. The Scholarly Study of Folklore. *Western Folklore*. Vol. 11, No. 2. Pp. 100–108.

Radner, Joan N. & **Lanser**, Susan S.

1987. The Feminist Voice: Strategies of Coding in Folklore and Literature. *The Journal of American Folklore*. Vol. 100, No. 398: Folklore and Feminism. Pp. 412–425.

Rešals, M.

1947. Profesora J. A. Jansona „personīgie” uzskati. *Literatūra un Māksla*. 16. maijā. 3. lpp.

Richards, Graham

1997. *'Race', Racisms and Psychology: Towards a Reflexive History*. London; New York: Routledge. 376 pp.

Ridenour, Carolyn S. & **Newman**, Isadore

2008. *Mixed Methods Research: Exploring the Interactive Continuum*. Southern Illinois University Press. 209 pp.

Rīgas pilsētas II ģimnāzija ..

1998. *Rīgas pilsētas II ģimnāzija 1916–1944*. Rīga: ULMA. 395 lpp.

Roberts, John W.

2008. Grand Theory, Nationalism, and American Folklore. *Journal of Folklore Research*. Vol. 45, No. 1: Grand Theory. Pp. 45–54.

Rooleid, Karin Maria

2003. On the International Bibliography of Ethnology. *Folklore*. Vol. 23. Pp. 115–131.

Rozenbergs, Jānis

1991. Anna Bērzkalne (1891. 15. I–1956. 1. III) un viņas devums latviešu folkloristikā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1991. Nr. 10. 58.–63. lpp.

Scott, Joan W.

1986. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *American Historical Review*. Vol. 91, No. 5. Pp. 1053–1075.

Sebre, Sandra

2001. Psihoanalītiskie un hermeneitiskie principi dzīvesstāstu analizē. *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. 208.–222. lpp.

- Seemann, Erich**
 1951. Deutsch-litauische Volksliedbeziehungen. *Jahrbuch für Volksliedforschung*. Freiburg: Deutsches Volksliedarchiv. 8. Jahrg. S. 142–211.
- Seljamaa, Elo-Hanna**
 2005. Walter Anderson: A Scientist beyond Historic and Geographic Borders. Kuutma, Kristin & Jaago, Tiiu (eds.) *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology: A reader and Reflexive History*. Tartu: Tartu University Press. Pp. 151–168.
- Siikala, Anna-Leena**
 2007. The Long Road of Folkloristics. *FF Network*. No. 33. P. 2.
- Skujiņš, Māris**
 1994. Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma pamatiezīmes: 1934–1940. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. Nr. 4. 111.–132. lpp.
- Smilgaine, Una (sast.)**
 2005. *Ucināmās dziesmas: Latviešu tautas dziesmas notīs, tekstos, mūzikā*. Rīga: Valters un Rapa. 108 lpp., CD.
- Spitzer, Nicholas R.**
 2007 [1992].
 Cultural Conversation: Metaphors and Methods in Public Folklore. Baron, Robert & Spitzer, Nick (eds.). *Public Folklore*. University Press of Mississippi. Pp. 370.
- Sproģis, Jūlijs**
 1939. Kas vēl ir krājis Latgales mūzikas folkloru? *Daugavas Vēstnesis*. 30. dec. 4. lpp.
- Stein, Mary Beth**
 1999. How Big is Our Subject? Brokering Disciplinary and National Cultures. *Journal of Folklore Research*. Vol. 36, No. 2/3: Special Double Issue: Cultural Brokerage: Forms of Intellectual Practice in Society. Pp. 149–155.
- Stoeltje, Beverly J.**
 1988. Introduction: Feminist Revisions. *Journal of Folklore Research*. Vol. 25, No. 3: Special Issue: Feminist Revisions in Folklore Studies. Pp. 141–153.
- Stoeltje, Beverly J., Fox, Cristie L. & Olbrys, Stephen**
 1999. The Self in "Fieldwork": A Methodological Concern. *The Journal of American Folklore*. Vol. 112, No. 444. Pp. 158–182.

Stradiņš, Jānis

2003. Tērbatas universitāte Latvijas zinātnes un kultūras kontekstā. *Latvijas Vēstnesis*. 18. febr. 9. lpp.
2004. Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 13. sēj. 130.–164. lpp.

Straubergs, Kārlis

1930. *Folkloras krātuves*. [Atsevišķs novilkums no „Latviešu konversācijas vārdnīcas” 35. burtnīcas.] Rīga: A. Gulbis. 8 lpp.
1933. Kopdarbība latviešu un igauņu folklorā. *Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts*. Nr. 2. 17.–19. lpp.
1958. Latviešu folklorā 40 gados. *Universitas*. Nr. 5. 68.–70. lpp.
1959. Latviešu folklorā 40 gados. *Universitas*. Nr. 6. 36.–39.; 76.–78. lpp.

Strods, Heinrihs

1964. Daži etnogrāfisko materiālu vākšanas jautājumi buržuāzistiskajā Latvijā (1920.–1940.). *Arheoloģija un etnogrāfija VI*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 141–159. lpp.

Strömbäck, Dag (ed.)

1971. *Leading Folklorists of the North: Biographical Studies*. Oslo; Bergen; Tromsø: Universitetsforlaget. 436 pp.

Suppan, Wolfgang

- 1964a. The German Folksong Archive: Fiftieth Anniversary. *The Folklore and Folk Music Archivist*. Vol. 7(2). Pp. 29–40.
- 1964b. The German Folk Song Archives (Deutsches Volksliedarchiv) 1914–1964. *Ethnomusicology*. Vol. 8. No. 2. Pp. 166–169.

Ščerbinskis, Valters

2002. *Somija Latvijas ārpolitikā, 1918.–1940.: Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte. 222 lpp.

Šilde, Ādolfs

1976. *Latvijas vēsture 1914–1940: Valsts tapšana un suverēnā valsts*. Stokholma: Daugava. 782 lpp.

Šlesere, Austra

1988. *Annas Bērzkalnes darba mūžs*. [Mašīnr.] RTMM 476122. 9 lpp.
1991. „Man klintsakmeni neveļat, man pieminekli neveļat...” *Izglītība*. 18. janv. 3. lpp.

1999. Lielam kokam – lieli zari. *Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs*. Sast. Dz. Barbare, B. Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. 244.–245. lpp.

Šmidchens, Guntis

1992. [Untitled. Review: Lettische Volksmärchen. Edited by Ojārs Ambainis. Translated by Benita Spielhaus. (München: Eugen Diederichs Verlag, 1989. Pp. 525, map, afterword, notes, bibliography. Price note given). *The Journal of American Folklore*. Vol. 105, no. 415. Pp. 101–102.

Šmits, Pēteris (red.)

1933. *Kuršu kāpu folklorā*. Latviešu folkloras krātuves materiāli. B. 2. Rīga, Latviešu folkloras krātuve. 46 lpp.

Štāls, Artūrs

1928. Īss Pieminekļu valdes darbības pārskats. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 11. 422. lpp.

Tasa, Monika

2007. Folklorist as a Mass-person. *International Conference „Reflecting on Knowledge Production: The Development of Folkloristics and Ethnology”, Tartu, Estonia, May 17–19, 2007. Abstracts*. Tartu. Pp. 56–57.

Tautas tradīciju vākšana

1932. Tautas tradīciju vākšana. *Latvijas Kareivis*. 22. dec. (Nr. 290). 3. lpp

Tedre, Ülo

1995. About the Life and Work of an Eccentric. Kõiva, Mare & Vassiljeva, Kai (eds.). *Folk Belief Today*. Tartu: Estonian Academy of Sciences, Institute of the Estonian Language & Estonian Museum of Literature. Pp. 457–468.
1996. Walter Anderson als Forscher des estnischen Volksliedes. Valk, Ülo (ed). *Studies in Folklore and popular Religion*. Tartu: Department of Estonian and Comparative Folklore, University of Tartu. Vol. 1. Papers Delivered at the Symposium *Walter Anderson and Folklore Studies Today*. Pp. 27–34.

Teikas par Dievu ..

1929. *Teikas par Dievu: Izlase*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve. 143 lpp.

Thompson, Stith (ed.)

1953. *Four Symposia on Folklore*. Bloomington: Indiana University Press. [Reprinted in 1976 by Greenwood Press.] 340 pp.

Treija, Rita

2008. *Anna Bērzkalne sarakstē ar Oskaru Loritsu: Maģistra darbs*. Rīga: LU Filoloģijas fakultāte. Zin. vad. asoci. prof. Ieva Kalniņa. 121 lpp.

2009. Latviešu folkloras krātuves jautājumi Annas Bērzkalnes un Oskara Loritsa sarakstē. *Letonica*. Nr. 19. 223.–228. lpp.
2010. Somu paraugs latviešu folkloristikā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums, 15*. Sast. Z. Gūtmane. Liepāja: LiePA. 6.–20. lpp.
- 2011a. Kārle Krons un latviešu folkloristi. *Letonica*. Nr. 21. 169.–176. lpp.
- 2011b. International Cooperation: Anna Bērzkalne. *Traditiones*. No. 40/3. Pp. 157–168.

Unāms, Žanis (red.)

1939. *Es viņu pazīstu: Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga: [B. izd.]. 577 lpp.

Upīts, Andrejs

1947. Vecas ēnas mūsu jaunajā literatūrzinātnē. *Literatūra un Māksla*. 16. maijā. 2. lpp.

Vāciet padomju folkloru!

1947. *Vāciet padomju folkloru!* Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. 6 lpp.

Vāksim kolchozu un revolucionāro folkloru!

- B. g. *Vāksim kolchozu un revolucionāro folkloru!* Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. 4 lpp.

Valk, Ülo (ed).

1996. *Studies in Folklore and popular Religion*. Tartu: Department of Estonian and Comparative Folklore, University of Tartu. Vol. 1. Papers Delivered at the Symposium *Walter Anderson and Folklore Studies Today*. 212 pp.

Vāstrik, Ego-Hart

2005. Oskar Loorits: Byzantine Cultural Relations and Practical Application of Folklore Archives. Kuutma, Kristin & Jaago, Tiiu (eds.) *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology: A reader and Reflexive History*. Tartu: Tartu University Press. Pp. 203–215.

Vediščeva, Jeļena

2011. *Mazākumtautību pamatizglītība Latvijā (1918-1940): Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte. 218 lpp.

Veidemane, Ruta

1990. Pa iemītu ceļu. *Grāmata*. Nr. 1. 66.–69. lpp.

Vīksna, Māra

1987. Tautas gara bagātību glābēji un sargātāji. *Paliekamdziesma: Krišjānim Baronam 150*. Rīga: Liesma. 55.–63. lpp.
1990. Latviešu folkloras krātuve un ZA folkloras fondi. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 10. 66.–74. lpp.
1991. Ar garaspēku. *Latvijas Jaunatne*. 3.–6. febr. 4. lpp.
- 1995a. Cittautu folkloras materiāli Latviešu folkloras krātuvē. *Latvijas Vēstnesis*. 9. nov. 5. lpp.
- 1995b. Ievads. Bērzkalne, Anna. *Pamatjēdzieni par tautas dzeju*. Rīga: Zvaigzne ABC. 2. izd. 5.–8. lpp.
- 1996a. The History of the Collection of Folklore in Latvia. *Humanities and Social Sciences Latvia*. Nr. 2 (11). Pp. 85–101.
- 1996b. Walter Anderson and Latvia. *Studies in Folklore and popular Religion*. Ed. by Ülo Valk. Tartu: Department of Estonian and Comparative Folklore, University of Tartu. Vol. 1. Papers Delivered at the Symposium *Walter Anderson and Folklore Studies Today*. Pp. 35–39.
- 1996c. Family Collections in the Archives of Latvian Folklore. Rūtel, Ingrid & Kuutma, Kristin (eds.) *Nordic–Baltic–Finno–Ugric Conference „The Family as the Tradition Carrier”: Conference Proceedings*. Tallinn: Folklore Department, Institute of Estonian Language, Nordic Institute of Folklore. Vol 1. Pp. 180–182.
1997. Atgūtais Ludis Bērziņš. *Materiāli par literatūru un arhitektūru laikmetu kopsakarībās*. Rīga: Zinātne. 69.–84. lpp.
2002. Āronu Matīss un tautasdziesma Bērzaunē. *Latviešu tautasdziesmas. Salasītas un sakrātas iz Bērzaunes pagasta no Āronu Matīsa*. Rīga: Zinātne. 7.–25. lpp.
- 2004a. Latviešu folkloras krātuvei – 80. *Līvlist āigastrontōz. Lībiešu gadagrāmata*. [B. v.:] Līvu savienība. 138.–142. lpp.
- 2004b. Latviešu folkloras krātuves vēsture preses izdevumos, dokumentos un ekspedīciju materiālos. *Letonica*. Nr. 11. 224.–249. lpp.
2005. Latviešu folkloras krātuves vēsture nostāstos un anekdotēs. *Letonica*. Nr. 13. 196.–206. lpp.
2007. Ludis Bērziņš latviešu folkloristikā un tautas piemiņā. Bērziņš, L. *Greznas dziesmas*. Rīga: Zinātne. 11.–40. lpp

2008. Naudas loma latviešu folkloristikas vēsturē. *Meklējumi un atradumi 2008: Rakstu krājums*. Sast. B. Krogzeme-Mosgorda. Rīga: Zinātne. 130.–141. lpp.
2009. Folkloriste Anna Bērzkalne rakstnieka Viktora Eglīša redzējumā. *Letonica*. Nr. 19. 239.–250. lpp.

Virtanen, Leea & DuBois, Thomas

2000. *Finnish Folklore*. (Studia Fennica Folkloristica. No. 9.) Helsinki; Finnish Literature Society. 298 pp.

Vispārīgie aizrādījumi ..

1947. *Vispārīgie aizrādījumi folkloras materiālu vācējiem*. Atb. J. Niedre. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. 12 lpp.

Vulfa, Virdžīnija

- 2002 [1929].
Sava istaba. Tulk. S. Brice. Rīga: Atēna. 141 lpp.

White, Hayden

- 1973a. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century*. Baltimore; London: John Hopkins University Press. 448 pp.
- 1973b. Interpretation in History. *New Literary History*. Vol. 4, No. 2. On Interpretation: II (Winter, 1973). Pp. 281–314.

Wolf-Knuts, Ulrika

2010. A history of folkloristics. *Folklore Fellows' Network*. No. 38. Pp. 2–7.

Zanders, Ojārs

1991. Klēts atslēgu glabātāja. *Neatkarīgā Cīņa*. 1991. 26. jūn. 3. lpp.

Zelče, Vita

1997. Krišjāņa Valdemāra epistolārais mantojums. *Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 1. sēj.: Krišjāņa Valdemāra vēstules. 20.–28. lpp.

Ziemann, Benjamin & Dobson, Miriam

2009. *Introduction*. Ziemann, Benjamin & Dobson, Miriam (eds.). *Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from 19th and 20th Century History*. Oxon: Routledge. Pp. 1–18.

Zirnīte, Māra

2001. Dzīvesstāstu liecinājums. *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. 9.–17. lpp.